

DUMAS

A SZAVOJAI HERCEG APRÓDJA

III.-IV. KÖTET

**FRANCIA EREDETIBŐL FORDITOTTA:
SZINI GYULA**

TARTALOM

HARMADIK KÖTET

ELSŐ FEJEZET	Mászópróba (Folytatás.)
MÁSODIK FEJEZET	Milyen kettős haszna van annak, ha az ember picardiai tájszólással tud beszélni.
HARMADIK FEJEZET	A Szent-Lőrincnapi csata.
NEGYEDIK FEJEZET	Milyen módon kapott hirt az admirális a csatáról.
ÖTÖDIK FEJEZET	Roham a vár ellen.
HATODIK FEJEZET	Egy menekült.
HETEDIK FEJEZET	Két menekült.
NYOLCADIK FEJEZET	A kalandor és a kapitány.
KILENCEDIK FEJEZET	A várakozás.
TIZEDIK FEJEZET	A párisiak.
TIZENEGYEDIK FEJEZET	A spanyol haditábor.
TIZENKETTEDIK FEJEZET	Yvonnet megtudakolja mindazt, amit tudni kíván.
TIZENHARMADIK FEJEZET	Isten védelmezi Franciaországot.
TIZENNEGYEDIK FEJEZET	Igéret az évforduló napján.
TIZENÖTÖDIK FEJEZET	Őfelsége a francia király és őfelsége a spanyol király követe.
TIZENHATODIK FEJEZET	A királynőnél.
TIZENHETEDIK FEJEZET	A kegyencnőnél.
TIZENNYOLCADIK FEJEZET	A győzővel úgy bánnak, mintha legyőzött volna s a legyőzöttel úgy, mintha ő volna a győző.

NEGYEDIK KÖTET

ELSŐ FEJEZET	A kalmár.
MÁSODIK FEJEZET	Az ékszerek és a menyegzői ruhák.
HARMADIK FEJEZET	Mi történt a Toranelles-kastélyban és Páris utcáin 1559 június havának első napjaiban?
NEGYEDIK FEJEZET	Hírek Skótországból.
ÖTÖDIK FEJEZET	A harcjáték.
HATODIK FEJEZET	Kihívás párviadalra.
HETEDIK FEJEZET	Párviadal életre-halálra.
NYOLCADIK FEJEZET	A jóslat.
KILENCEDIK FEJEZET	A halálos ágyon.
TIZEDIK FEJEZET	Flórenci politika.
TIZENEGYEDIK FEJEZET	Franciaország királya mindig megtartja szavát.
TIZENKETTEDIK FEJEZET	A szavójai herceg hazatérése.
TIZENHARMADIK FEJEZET	November 17.
TIZENNEGYEDIK FEJEZET	A halottak mindent tudnak.
TIZENÖTÖDIK FEJEZET	Az ut San Remótól Albengáig.
	Epilógus.

HARMADIK KÖTET

ELSŐ FEJEZET

Mászópróba

(Folytatás.)

Este az őrszemek azt vették észre, hogy az ellenség az Isle külváros felőli oldalon mozgolódik. Carondelet és Julien Romeron spanyoljai, midőn észrevették, hogy a tüzvész szünőfélben van, behatoltak a külvárosba és a várhoz közeledtek.

A várbelieknek tehát erre kellett összpontosítaniok figyelmüket.

Este tíz órakor az admirális magához hívatta a várőrség magasabbrangu tisztjeit. Elmondotta nekik, hogy az ígért segítőcsapatok az éjjel minden valószínűség szerint megérkeznek. Ezért a legnagyobb titokban meg kell szállni Tourivaltól a Ponthouille kapuig a várfalat, hogy szükség esetén segíthessék a Dandelot vezérlete alatt közeledő csapatokat.

Yvonnet, akit mint hírnököt beavattak az intézkedésekbe, nagy örömmel fogadta ezeket s minthogy ismerte a környéket, az ő véleményét is figyelembe vették. Yvonnet pedig arra törekedett, hogy az éjjeli őrsegeket lehetőleg a Remicourt, Isle és Ponthouille kapunál helyezték el.

Ennek következtében a régi piactér az, ahol, mint tudjuk, Panquet János és ennek házában Gudula kisasszony is lakott, egy-két órön kívül nem volt őrség. Tizenegy óra tájban, ama sötét éjjelek egyikén, amelyet annyira kedvelnek a szerelmesek, akik kedvesüket látogatják meg és a katonák, akik az ellenséget akarják meglepni, kalandorunk, akit Henrik és Ferenc követtek s ugyanugy állig fel voltak fegyverkezve, mint ő, nagy óvatossággal áthaladt a Rosiers La Tosse- és Saint Jean-utcán s a Dameuse-toronytól alig száz lépésnyire, elérte a régi piac sáncait.

A három kalandor azért választotta ezt az utat, mert tudta, hogy a Dameuse torony és a régi piac közt fekvő térségen sehol sincs őrség és hogy az ellenség a városrészt még nem támadta meg.

A sáncok tehát sötétek és elhagyottak voltak. Azonban miért alakult ez a csapat, amelynek harcias külseje ellenére is nem voltak ellenséges szándékai, egyrészt Scharfenstein Ferencből és Henrikből, másrészt Yvonnetből?

Ama természeti törvény következtében, amelynek folytán ezen a világon a gyenge az erőshöz és az erős a gyengéhez vonzódik.

Nyolc bajtársa között kivel kötötte Yvonnet a legszorosabb szövetséget? Henrikkel és Ferencel. Miért? Mert a két Scharfenstein volt a legerősebb és Yvonnet a leggyengébb.

Amint a két Scharfensteinnek egy pillanatnyi szabad ideje volt, kinek a társaságát keresték? Yvonnetét.

Viszont, ha Yvonnetnek volt szüksége segítségre, kikhez fordult? A két Scharfensteinhez.

Yvonnet mindig kifogástalan, jól gondozott ruházata és előkelő mozdulatai élénk ellentétben álltak a két óriás durva és harcias külsejével. Ha az ember látta Yvonnet, akit a két Scharfenstein követett, olybá tűnt, mintha főuri házból származó gyermek vezetne pórázon két vadászebet.

Ma is az erő és a gyengeség vonzódása készítette egyrészt Yvonnet arra, hogy a két óriással kísértesse el magát, másrészt ugyanennél a körülménynél fogva fegyverkezett fel a két Scharfenstein, akik Yvonnet felszólítására így feleltek:

- Natyon szívesen, meinherr Yfonnet.

A két óriás ugyanis mindig úgy szólította Yvonnet, hogy: *ur*, többi társaikat azonban nem így cimezték.

Mert Yvonnet iránti barátságuk mély tisztelettel vegyült. A nagybácsi és az unokaöccse, például sohasem merték megtenni azt, hogy közbeszóltak volna, ha Yvonnet beszélt. Ha szép nőkről, szép fegyverekről, vagy szép ruhákról beszélt nekik, akkor csak helyeslő fejbólintással kísérték Yvonnet szavait. Csak koronként s természetesen csak ha Yvonnet valamilyen tréfás megjegyzést tett, nevettek, jellegzetes durva nevetéssel.

Midőn Yvonnet ezt mondotta nekik:

- Jöjjetek velem! - nem törődtek vele, hogy hova fognak menni, elég volt ez a szó: Jöjjetek! és készségesen követték csinos szellemi vezetőjüket, mint ahogy egy bolygót követnek holdjai.

Ezen az estén Yvonnet találkára ment s minthogy ilyen alkalmakkor harmadik személy jelenléte kellemetlen, azt kérdezhetné valaki, hogy miért vitte magával Yvonnet a két óriást.

Mindenekelőtt sietünk hozzáfűzni, hogy a két derék német éppenséggel nem volt terhes tanu. Szemet hunytak, sőt behunyták két szemüket és hármat vagy négyet is behunytak volna társuk egyetlen intésére s addig álltak volna ott áhítatosan, csukott szemmel, míg társuk jelt nem ad, hogy kinyithatják szemüket. Yvonnet azért hívta magához a két óriást, mert mint tudjuk, létrára volt szüksége ahhoz, hogy Gudula ablakához fel tudjon jutni. Sokkal egyszerűbb volt azonban, ha magával viszi a két Scharfensteint, akik teljesen pótolták a létrát.

Magától értetődik, hogy a fiatal ember egész sereg szóval, hanggal és jellel tudta értésére adni szerelmesének, hogy ott van. Azonban ezen az estén sem szóra, sem hangra, sem jelre nem volt szükség, mert Gudula az ablaknál állt és várt.

Igaz, hogy a leány, midőn egy helyett három férfit látott jönni, óvatosan visszahúzódott.

Azonban, Yvonnet ekkor különvált társaitól, odament az ablakhoz s a remegő fiatal leány ismét megjelent a sötét ablakban. Yvonnet néhány szóval megmagyarázta Gudulának, hogy milyen nagy veszélynek tenné ki magát, ha katoná léte létrával a vállán találkozna vele. Az őrző azt hinné, hogy a létra segítségével az ellenséghez akar eljutni. Ha pedig a katonák gyanúját nem tudná eloszlatni, tiszthez, kapitányhoz, vagy talán a helytartóhoz vezetnék. Ott azután be kellene vallani, hogy mirevaló a létra s akárhogy is kertetne, hirbe hozná Gudula kisasszonyt. Jobb volt tehát két barát segítségét kérni, akiknek titoktartásában annyira meg lehet bízni, mint a két Scharfensteinében.

Hogyan pótolja azonban a két cimbora a létrát?

Ezt Gudula kissé nehezen tudta megérteni. Yvonnet elhatározta, hogy nem pazarolja az időt elméleti fejtegetésekre, hanem hozzáfogott, hogy gyakorlatban mutassa be a dolgot.

Odahívta a két Scharfensteint, akiknek olyan hosszú lábuk volt, hogy hármat léptek egyszerre s Yvonnet mellett álltak.

Azután Yvonnet a nagybácsit háttal odatámasztotta a falnak és jelt adott az unokaöccsnek.

Nem tartott annyi ideig, mint ameddig elbeszéljük s Ferenc féllábbal nagybácsija összekulcsolt kezébe lépett s onnan Henrik vállaira állt. Azután átfogta a kíváncsian tekintő leány derekát s mielőtt Gudula védekező mozdulatot tehetett volna, - de persze, akkor sem teszi, ha van ideje hozzá, - azt vette észre, hogy az óriás kiemelte a szobából s odaállította a bástyára Yvonnet mellé.

- Itt van, - mondotta nevetve Ferenc, - a leány, aki kérve lett!

- Köszönöm, - mondotta Yvonnet.

Azután karonfogta Gudulát és a szép gyermeket az erődítmény legsötétebb helyére vezette. Ez a hely pedig a bástya egyik tornya mellett volt.

A két Scharfenstein pedig ezalatt leült a kőpadra, amely a bástya falának tövében állott.

Nem szándékszunk elmondani, hogy mit beszéltek Yvonnet és Gudula. Mindketten fiatalok és szerelmesek voltak. Három nap és három éjszaka telt el mióta utoljára beszéltek egymással s most ebben a negyedórában annyi mondanivalójuk volt, hogy beszélgetésüket nem szőhetjük ebbe a fejezetbe.

Hangsúlyozzuk, hogy „ebben a negyedórában”, mert midőn ennyi idő letelt, Yvonnet akármilyen érdekes volt is a társalgás, hirtelen félbeszakította beszédét és egyuttal szép hallgató-nője szájára tette kezét. Majd pedig előrehajolt és hallgatózott.

Olyan hang ütötte meg fülét, mintha sok ember lépkedne a fűben.

S nemsokára a vár fala mentén hosszú menetet látott kigyózni.

Az éjszaka oly sötét volt s a zaj annyira elmosódottan hangzott, hogy Yvonnet nem tudta, vajjon mindez nemcsak úgy rémlik-e neki. Mindazonáltal kidugta a fejét a lőrésen s a sötétségbe meredt, a leányt pedig még mindig magához ölelte.

Nemsokára úgy tűnt fel előtte, mintha a kigyó felemelné a fejét a vár alján, hogy elérje a várfal tövét.

Mint a sokfejű sárkány, a kigyó feje mellett hirtelen másik fejét s azután a harmadikat emelte fel.

Most Yvonnet mindent megértett. Nem késlekedett egy pillanatig sem, mindkét karjával átkarolta Gudulát, szólt neki, hogy csendben legyen és átadta Scharfenstein Ferencnek, aki nagybácsija segítségével visszavitte a leányt szobájába, ugyanugy, mint ahogy elhozta.

Azután Yvonnet a vár falának ahhoz a helyéhez futott, ahová az ellenség létrát támasztott.

Akármilyen sötét volt is, látni lehetett, hogy villog valami. Azután kiáltás hangzott és a spanyol, akinek testébe hatolt Yvonnet keskeny kardja, fejjel lefelé zuhant a mélységbe. Hallani lehetett, amint a lezuhanó test földet ér.

S ezt a zajt nemsokára félelmetes recsegés váltotta fel; ez pedig a második létra felől hallatszott, amely tele volt spanyolokkal. Henrik izmos karjával megragadta a létrát és eltaszította a faltól. A létra a fal mentén recsegve esett le.

Scharfenstein Ferenc utközben egy szál gerendát talált. Feje fölé emelte s keresztben a létrára dobta.

S ez a létra magasságának körülbelül kétharmad részében eltört, az emberek pedig egymás hegyén-hátán leestek a sáncárokba.

Most még csak Yvonnet harcolt, aki amennyire tudott, védekezett és torkaszakadtából ezt kiáltotta:

- Fegyverre! Fegyverre!

A két Scharfenstein Yvonnet segítségére sietett és abban a pillanatban ért oda, midőn két vagy három spanyol a bástyára lépett és Yvonnetre akarta vetni magát.

Az egyik támadó azonnal lezuhant, mert Henrik kettévágta hatalmas kardjával. A második a bástyán terült el, mert Scharfenstein Ferenc leütötte buzogányával. A harmadik spanyolt, aki Yvonnet-t le akarta teríteni, az egyik óriás gyorsan derékon kapta és kihajította a vár faláról.

Ebben a pillanatban az ut végén megjelentek Panquet János és Vilmos. A három kalandor kiáltozása csöditette oda őket s kezükben fáklyát és baltát tartottak.

Az ellenség éjjeli támadása kudarcot vallott. A polgárok és a kalandorok most egyesült erővel kiáltoztak, mire a Saint Jean toronyból s a nagy toronyból, amely a Ponthouille kapu közelében volt, futólépésben két csapat érkezett.

Csaknem ugyanabban az időben, mintha a két támadásnak egyszerre kellett volna történnie, a vár savy-i oldaláról, körülbelül fél mérföldnyi távolságban, az Epargnemaille kápolna mögött, néhány ezer puska dördülését lehetett hallani. Ég és föld közt az a pirosfényű füst terjedt el, amely az élénk tüzelést szokta kísérni.

Mindkét vállalkozást, - a spanyolok éjjeli támadását és Dandelot segítőcsapatainak érkezését, - idejekorán észrevették.

Elmondottuk, hogyan akadályozta meg a véletlen a spanyolok támadását, mondjuk el tehát, hogy ugyancsak a véletlen hogyan gátolta meg a francia segítőcsapatok bevonulását.

MÁSODIK FEJEZET

Milyen kettős haszna van annak, ha az ember picardiai tájszólással tud beszélni.

Eddig azt beszéltük el, hogy milyen hőiesen küzdöttek Saint-Quentin védői. Ideje tehát, hogy habár csak rövid időre is, meglátogassuk az ostromlók sátrait.

Ugyanakkor, midőn Coligny s azon tisztjeinek kis csoportja, akiket ma vezérkarának neveznénk, körüljártak a várfalon, hogy a város védelmének módozatait megbeszéljék, egy másik nem kevésbé fontos csoport a város határát járta körül, hogy ezt az ostrom megkezdése céljából vegye szemügyre.

Ezek a tisztek pedig a következők voltak: Philibert Emmanuel szavójai herceg, Egmont gróf, Horn gróf, Mansfeld gróf és Brunswick Erik és Ernő hercegek.

A többi tisztek között, akik az előbbieket követték, lovagolt régi ismerősünk, Scianca Ferro, aki szeretett urának életén és becsületén kívül semmi mással nem törődött.

Leona Emmanuel határozott kívánságára Cambraiben maradt s vele együtt a herceg udvarának egy része.

A vizsgálódás eredménye az a vélemény volt, hogy a várost öt-hat nap alatt be fogják venni, mert falai nagyon gyengék, kevésszámú katonaság védi s nincs tüzésége. Philibert Emmanuel ezt a jelentést küldötte a királynak Cambraibe s II. Fülöp ott maradt, amire nem felsőbb parancs, hanem saját rendkívüli okossága készítette.

Emmanuel csak hat vagy hét mérföldnyire volt Leonától és azért akarta, hogy ez a király tartózkodási helyén lakják, mert mint a spanyol hadsereg fővezérének időnként személyesen kellett beszélnie a királlyal. Ahányszor pedig Cambraiba utazott, volt alkalma hozzá, hogy Leonát láthassa.

Leona a maga részéről egyelőre beleegyezett az elválásba, mert a leány számára, aki csak a hűségnek, a szerelemnek s az önmegtagadásnak élt, Emmanuel kívánsága parancs volt. Azonkívül a leány azt tartotta, hogy hat vagy hét mérföld távolság, ha el is választja Emmueltől, nem sokat jelent, mert hiszen bármikor eltávozhat lakhelyéről. Ha csak a legcsekélyebb oka is van aggodalomra, kiaknázhatja azt a körülményt, hogy Scianca Ferrón kívül senki sem ismeri valódi nemét és másfél óra alatt elérheti Philibert Emmanuel haditáborát.

Emmanuel egyébként a hadjárat kezdete óta annak ellenére, hogy a harcoknak újbóli megkezdődése örömet szerzett neki, lelkileg tiz esztendőre öregedett. A szavójai herceg Metz és Bordeaux elleni támadásaival nem kevesebbet tett a hadjárat érdekében, mint Coligny Blois elleni vállalkozásával. Alig volt harmincegy éves és annak a hadseregnek az élén állott, amelynek az volt a rendeltetése, hogy Franciaországot leteperje s parancsolt azoknak a régi hadvezéreknek, akik már V. Károlyt szolgálták. A szavójai herceg sorsa tehát szorosan egybe volt kapcsolva Spanyolország sorsával.

A hadjárat sikere döntötte el jövőjét, mert nemcsak hadvezéri hírneve függött ettől, hanem országainak sorsa is. Piemontot vissza akarta követelni Franciaországtól. Philibert Emmanuel, a spanyol csapatok fővezére címet viselte, de azért tulajdonképpen nem volt más, mint a király zsoldosainak parancsnoka. A sors mérlegének serpenyőjét azonban valóban ő irányította, mert saját belátása szerint joga volt bárki felett kimondani a halálos ítéletet is.

Ilykép Emmanuelnek nem volt oka arra, hogy panaszkodjék. II. Fülöp legalább is ebben a dologban megfogadta azokat a tanácsokat, amelyeket atyja, V. Károly, adott neki, midőn lemondott trónjáról és úgy háboru, mint béke idejére korlátlan hatalommal ruházta fel a

szavójai herceget. Azonkívül II. Fülöp elrendelte, hogy az összes fejedelmek és hadvezérek, akiket az ostromlók sátoztáborának leírásakor soroltunk fel, Philibert Emmanuelnek kötelesek engedelmeskedni.

Mindezek a gondok, amelyek közt a legsúlyosabb volt a felelősség, amely Philibert Emmanuel vállára nehezedett, okozták, hogy a szavójai herceg a hadjárat alatt lélekben öreg emberré lett.

Emmanuel jól tudta, hogy Saint-Quentin ostromának sikerétől függ a hadjárat sorsa. Saint-Quentin bevétele után szabad a Párisba vezető harminc mértföldes út. Csak Ham, La Fere és Soissons városokat kell még gyors támadással bevenni. Természetesen fontos dolog volt, hogy Saint-Quentint hamar vegyék be, nehogy Franciaországnak mint rendesen, ismét ideje és alkalmá legyen hozzá, hogy földből teremtsen elő hadsereget. Ez a hadsereg azután, mintha csoda vagy varázslat teremtette volna, a szétrombolt várfalak helyett husból és vérből való falat szegezne szembe az ellenséggel.

Láttuk, hogy Philibert Emmanuel milyen gyorsasággal fogott hozzá a vár ostromához és milyen ébren őrizte a város környékét.

Azonnal felismerte, hogy az Isle-kapu a vár leggyengébb pontja s meg volt győződve róla, hogy a várbeliek legkisebb hanyagsága következtében is, innen be tudja majd venni a várat.

Ezért beleegyezett, hogy a többi parancsnok sátorát a remicourt-i falaknál üsse fel, amely városrésznél ostrom alkalmával legjobban lehetett támadni. A szavójai herceg maga pedig a szemben fekvő oldalon állította fel sátorát a malomnál, kis domb és a Somme közt.

Innen megfigyeltette a folyót, amelyen hidat veretett és a vermandi régi országut és a Somme közt fekvő területet. Ezt a részt az angol hadseregnek kellett megszállnia, amint a spanyol és flamand hadsereggel egyesült.

Tudjuk, hogyan vallott kudarcot az a kísérlet, hogy a külvárost hirtelen támadással bevegyék.

Azután Philibert Emmanuel elhatározta, hogy ostromlók segítségével fognak a spanyol csapatok a városba törni. Augusztus hetedikéről nyolcadikára virradó éjszaka kellett volna ennek történnie.

El fogjuk beszélni, mi birta rá Philibert Emmanuelt arra, hogy ezt az éjszakát válassza ki a támadásra. Augusztus hatodikán reggel, midőn Emmanuel a különböző őrzérek vezetőinek jelentését hallgatta meg, Savy községből Emmanuel elé egy parasztembert vezettek, aki beszélni akart a herceggel.

Emmanuel, aki jól tudta, hogy hadvezérnek semmiféle hirhozót sem szabad elutasítania, elrendelte, hogy akárki is akar vele beszélni, azonnal vezessék hozzá.

A parasztnak tehát csak addig kellett várakoznia, míg Emmanuel a jelentéseket végighallgatta. A savy-i ember a spanyol hadsereg fővezére számára levelet hozott el, amelyet gazdátlan katonakabátban talált. A kabátot pedig feleségének ágya alatt lelte.

Az admirális írta a connetablenak a levelet két példányban s egyet egyik hirnökkel Hamba, a másikat pedig a második hirnökkel La Ferebe küldötte.

A savy-i ember Maldent kabátját hozta el. Hogyan került Maldent kabátja a savy-i paraszt feleségének ágya alá? Ezt feltétlenül el kell mondanunk, mert az államok sorsa sokszor olyan vékony szálon függ, amilyen néha a levegőben uszik s amelyről a népmonda azt tartja, hogy a Szent Szűz rokkájáról vált le.

Maldent, midőn elhagyta Yvonnet-t, folytatta útját.

Midőn Savyba érkezett, az ut elágazásánál hirtelen és váratlanul spanyol éjjeli őrzőjáratot pillantott meg.

Nem menekülhetett el, mert már észrevették és futásával csak növelte volna az ellenség gyanúját. S különben is két vagy három lovas csakhamar utólérte volna.

Maldent ezért meghúzódott annak a háznak ajtajában, amelyhez éppen érkezett.

- Ki az? - kiáltotta belülről egy női hang.

Maldent ismerte a picardiai szokásokat; tudta, hogy a parasztok ritkán zárják be retesszel ajtóikat; megnyomta a kilincset: a kilincs engedett; az ajtó kinyílt.

- Te vagy az, szegény férjem? - kérdezte picardiai tájszólással a női hang.

- Igen, én, - felelte Maldent, aki igen jól beszélt picardiai tájszólással, mert Noyon, Picardia egyik főhelyének szülötte volt.

- Oh, - mondotta az asszony - azt hittem, hogy baj ért valahol.

- Jó, - mondotta Maldent - nemsokára meglátod, hogy nem úgy van.

Azután elrekeszelte az ajtót és az ágyhoz közeledett.

Akármilyen gyorsan tűnt is el Maldent a házban, az egyik lovas észrevette eltűnését, de nem tudta, hogy melyik ajtóban tűnt el.

Minthogy ez az ember kém is lehetett, aki a spanyol őrzőjáratot követi, a lovasok parancsnoka három vagy négy társával már a szomszéd ajtón kopogtatott s Maldent látta, hogy nincs veszíteni való idő.

Maldent azonban nem jól ismerte a szobát, megbotlott s poharakkal és tányérokkel telerakott asztalra esett.

- Mi történt? - kérdezte ijedten az asszony.

- Ostobaság! Hát mi történt volna? - mondotta Maldent.

- Ilyen öreg ember, hogy lehet ennyire ügyetlen! - mormogta az asszony.

Akármilyen udvariatlan volt is ez a megszólítás, a kalandor beérte azzal, hogy halkán néhány kedveskedő szót szólott, azután levetkőzött és az ágyhoz lépett.

Maldent jól tudta, hogy nemsokára kopogtatni fognak az ajtón, de azt remélte, hogy mindenki a ház gazdájának fogja tartani.

Ez pedig csak úgy lesz lehetséges, ha elfoglalja a házigazda helyét.

Maldent, akinek nagy gyakorlata volt abban, hogy másokról leszedje a ruhát, most gyorsan önmagát vetkőztette le. Ruházatát egy-kettőre a földre dobta, azután az ágy alá rugta, felemelte a takarót és ágyba bujt.

Azonban nem volt elég, ha csak az idegenek tekintik Maldent-ot a ház urának: még arra volt szükség, hogy a barátságtalan kis nő, aki annyira megrótt a ügyetlensége miatt, sem mondhasssa, hogy nem Maldent a házigazda.

Maldent Istennek ajánlotta lelkét s anélkül, hogy ismerte volna, igyekezett bebizonyítani szállásadónőjének, akiről nem tudta, fiatal-e vagy vén, hogy nem érte baj az uton. Mert az asszony ezt gondolta, vagy legalább is úgy tett, mintha ezt gondolná.

A bizonyítás módja, - mint Horier mondotta volna - rendkívül tetszett a jó asszonynak. Ezért az asszony volt az első, aki panaszkodott, midőn a lovasok, akik előbb a szomszédos házat látogatták meg, amelyben egy hatvan esztendőss asszony és egy tiz esztendőss leány lakott, kopogtattak a ház ajtaján, amelyen Maldent oly rövid idővel azelőtt belépett s oly gyorsan eltűnt.

- Ah, Istenem, - mondotta az asszony - mi az, Gossen?

- Jó, - mondotta magában Maldent - ugylátszik, Gossennak hívnak... Jó, hogy tudom.

Azután így szólt szállásadónőjéhez:

- Mi az? Nézd meg egyedül!

- Szent Isten! Még szétfuzzák az ajtót! - kiáltotta az asszony.

- Bánom is én! Hát zuzzák!... - felelte Maldent.

S anélkül, hogy a katonákkal törődött volna, a kalandor ott folytatta a társalgást, ahol félbehagyta, úgy, hogy midőn az ajtó engedett a lovasok csizmáinak, senki sem - s egy pillanatig legkevésbé szállásadónője - vitathatta el tőle a házigazda címét.

A katonák káromkodva és szitkozódva beléptek. Minthogy azonban spanyolul káromkodtak s Maldent picardiai tájszólással felelt, a párbeszéd nemsokára olyan zavaros lett, hogy a katonák jónak látták gyertyát gyújtani, mert legalább látni akarták azt az embert, akinek beszédjét nem értették.

Ez sorsdöntő pillanat volt. Mialatt az egyik katona tüzet csiholt, Maldent jónak látta, hogy háziasszonyát felvilágosítsa a helyzetről.

A nő dicséretére hozzá kell fűznünk, hogy az első pillanatban nem akart beleegyezni a dolog eltitkolásába.

- Ah, - kiáltotta - maga nem szegény Gossen? Takarodjék el innen tüstént, akasztófárávaló!

- Jó, - mondotta Maldent - hát én vagyok Gossen, mert Gossen ágyában fekszem!

Ugylátszik az asszony nem tudta kimutatni Maldent következtetésének hamis voltát, mert nem ellenkezett többé. A gyertya világánál gyors tekintetet vetett uj férjére és így szólt:

- Minden bűnre van bocsánat! Ezért a bűnért nem kell halállal bünhődni, mint ahogy a Mi Urunk Jézus Krisztus mondja szent Evangéliumában.

S ezzel a fal felé fordult.

Maldent felhasználta az alkalmat és körülnézett a szobában, melyet a gyertya bevilágított. Kalandorunk jómodu paraszt szobájában volt, erre vallott a tölgyfaasztal, a diófaszekrény s az, hogy az ablakon függönyök lógtak.

Az egyik széken ünneplőruha volt előkészítve, amelyet a gondos háziasszony a nemsokára hazatérő igazi Gossen számára tett oda.

A katonák ugyanolyan gyors tekintettel s ugyanolyan kíváncsian néztek körül a szobában s minthogy Maldent-t éppenséggel nem lehetett gyanusítani, spanyolul, de nem fenyegető hangon elkezdtek tanácskozni. Maldent akkor is kitalálta volna, hogy mit beszélnek, ha nem is beszél ugyanolyan jól spanyolul, mint picardiai tájszólással.

Csak arról volt szó, hogy Maldent-t felveszik vezetőnek, mert a spanyolok attól féltek, hogy eltévednek a Savyból Dallonba vezető uton.

Minthogy Maldent látta, hogy más veszély nem fenyegeti, sőt talán el is menekülhet, így vágott közbe:

- Ah, katonauraim, ne koptassák annyit a nyelvüket, hanem mondják meg gyorsan, mit akarnak.

Erre a katonák vezetője, aki kissé jobban beszélt franciául mint a többiek s körülbelül megértette Maldent szavait, az ágyhoz közeledett s azt mondotta Maldentnek, hogy szeretnék, ha felkelne.

Maldent azonban lecsüggesztette fejét.

- Nem tudok, - mondotta.

- Hogyan? Miért nem tudsz? - kérdezte a katonák parancsnoka.

- Nem!

- De miért nem?

- Mert mikor átkeltem a bourbatri-i hágón, leestem a kőbányába és kifecamítottam a lábamat.

S Maldent két könyökére támaszkodott az ágyban és mozdulataival mutatta, hogy sántít.

- Jó, - mondotta az őrmester - hát akkor lovat adunk alá.

- Oh, - felelte Maldent - nem tudok lovagolni!

- Akkor meg fogod tanulni, - mondotta az őrmester.

- Nem, nem, nem, - mondotta Maldent és mindig jobban rázta a fejét - nem fogok lóra ülni!

- Mi? Nem akarsz lóra ülni, - mondotta a spanyol, felemelte korbácsát és az ágyhoz közeledett. - Majd meglátjuk!

- Lóra ülök! Lóra ülök! - mondotta Maldent, kiugrott az ágyból és féllábon ugrált ide-oda, mintha a másik lábát csakugyan nem tudná használni.

- Szerencséd! - mondotta a spanyol. - Most pedig gyorsan öltözködj fel!

- Jó, jó, - mondotta Maldent - de ne kiabáljanak annyira, mert felkeltik szegény Katalinomat. Láza van, mert nagy foga nő. Aludj, kedves Katalin, aludj!

Maldent ezután még mindig féllábon ugrándozva, betakarta Katalin fejét a takaróval. Szemet vetett ugyanis Gossen mester vadonatúj ruhájára s azt az irgalmatlan dolgot akarta cselekedni, hogy eltulajdonítja és helyére saját ócska ruháját teszi, amelyet az ágy alá rugott.

Azt tartotta, hogy e cserének kettős haszna lesz: régi csizmája és régi ruhája helyett új csizmára és új ruhára tesz szert s azonkívül parasztruhában lesz katonaruha helyett, ami által nagyobb biztonságban tudja majd megtenni útjának hátralevő részét.

Maldent tehát oly nagy nyugalommal kezdte el felvenni szegény Gossen ünneplőruháját, mintha ezt az ő számára készítették volna oda s mint aki a saját erszényéből fizette ki a ruha árát.

Mindenki érhetőnek fogja találni, hogy Katalin nem törődött többé azzal, mi történik a szobában: az asszony csak egy dolgot akart, hogy ál-férje minél gyorsabban eltávozzék a szobából.

Maldent pedig sietett az öltözködéssel, mert attól félt, hogy az igazi Gossen minden pillanatban beléphet.

A katonák is gyorsan akartak Dallonba érkezni s ezért még ők is segítettek Maldentnek, hogy felvegye Gossen holmiját.

Tíz perc alatt Maldent elvégezte a dolgot. Gossen öltözéke csodálatosan jól illett neki.

Midőn teljesen fel volt öltözve, Maldent azzal az ürüggyel, hogy kalapját keresi, kezébe vette a gyertyát, de megbotlott egy széken s kiejtette kezéből a gyertyát, amely elaludt.

- Ah, - így szidta saját magát - nincs ostobább ember az ostoba parasztnál!

S mintegy saját tiszteletére halkán ezt tette hozzá:

- Kivéve, ha katona s attól fél, hogy tulságosan is sok esze van.

Azután siránkozó hangon elbucsuzott feleségétől:

- Viszontlátásra, szegény Katalinom, jó éjszakát, megyek!

S az egyik katona karjára támaszkodva az ál Gossen sántítva kiment.

Az ajtónál már felnyergelt ló állott. Rettenetesen nehéz dolog volt Maldent-t lóra emelni. Kiáltozott, hogy hozzanak létrát vagy széket neki. Három embernek kellett felemelnie, míg végre nyeregbe tudták ültetni.

Mikor végre nyeregben ült, még rosszabb lett minden. Amint a ló elkezdett ügetni, Maldent fájdalmas kiáltásokat hallatott és szánalmasan megkapaszkodott a nyeregben. Annyira meghuzta a gyeplőt, hogy a ló megbokrosodott és mindenáron le akarta vetni kényelmetlen lovasát.

Ennek következtében egyik türelmetlen lovas oldalról nagyot ütött korbácsával a lóra, Maldent pedig ugyanakkor megeresztette a gyeplőt és megsarkantyuzta a lovat, mely sebesen vágatva száguldott tova. Maldent torkaszakadtából segítségért kiáltozott, de mielőtt utólrhették volna, a ló és a lovas teljesen eltűntek.

Maldent olyan jól játszotta a komédiát, hogy a spanyolok csak akkor kezdték megérteni mint csapta be őket vezetőjük, aki mint láttuk, nem soká vezette őket, midőn már a ló patáinak dobogása is elhalt a távolban.

Ilyeténképen érkezett Maldent katonalovon és parasztruhában La Ferebe. S ruházata és lova közti ellentét miatt csaknem becsútták, felkötötték, vagy kerékbe törték.

Most még azt kell megmagyaráznunk, hogy Coligny levele hogyan jutott mégis Philibert Emmanuel kezébe. A magyarázat kevés időt fog igénybe venni és olvasóink nem fognak csodálkozni felette.

Két órával az ál Gossen eltávozása után belépett házába az igazi Gossen. A falu lakosai mind nagy izgalommal, Katalin pedig sirva fogadták Gossent. Szegény Katalin mindenkinek elmesélte, hogy hogyan sompolygott be a gazfickó lakásába, mert olyan elővigyázatlan volt, hogy férjét - nyitott ajtó mellett várta. A gazember pisztollyal kezében kényszerítette reá, hogy átadja férje holmijait, melyekre alighanem azért volt szüksége, mert álruhában akar elmenekülni a büntető igazságszolgáltatás keze elől. Mert aki ilyen módon rabol ki egy szegény asszonyt, az csak nagy bűnös lehet! Akármilyen nagy volt is az igazi Gossen haragja, mert elrabolták új ruháit, nem tudta megállni, hogy ne vigasztalja feleségét, midőn látta, hogy ez mennyire kétségbe van esve. Azután az a szerencsés gondolata támadt, hogy átkutassa a ruhái helyében hátrahagyott ruhák zsebeit. Azt remélte, hogy olyan dolgot fog találni, amely meg fogja könnyíteni a gyalázatos rabló kézrekerítését. S valóban megtalálta azt a levelet, amelyet az admirális irt nagybátyjának Montmorencynek s amelyet a kalandor kabátja

zsebében felejtett. Azonban Maldent a levél elvesztését nem nagyon sajnálta, mert szóról-szóra el tudta mondani Montmorencynek az admirális kívánságát.

Tudjuk, később csaknem mégis végzetes következményekkel járt kalandorunkra nézve, hogy a levelet elvesztette.

Az igazi Gossen, aki becsületes ember volt, első pillanatban el akarta vinni a levelet annak, akinek címezték. Azonban arra gondolt, hogy ezáltal szolgálatot tesz a tolvajnak, ahelyett hogy megbüntetné, mert elvégzi azt a feladatot, amellyel a tolvajt bízták meg. A gyűlölet, a mindig rossz tanácsadó, azt sugallta Gossennak, hogy a levelet Philibert Emmanuelnek, tehát Montmorency ellenségének adja át.

Ezáltal a hirnök nem örülhet majd annak, hogy elvégezték helyette feladatát, hanem ki fogják kutatni, be fogják zárni s végül ki fogják végezni, mert a connetable majd azt hiszi, hogy árulást követett el ellene.

Meg kell mondanunk, Gossen sokáig ingadozott, hogy az első vagy a második gondolatát valósítsa-e meg. Mintha csak ismerte volna azt az axiómát, amelyet három századdal később Talleyrand fogalmazott meg, a paraszt legyőzte első gondolatát, amely jó volt és dicsően engedett a másik gondolatnak, amely rossz volt.

Ennek folytán Gossen nem hallgatott feleségének könyörgésére, aki elég emberszerető volt ahhoz, hogy jó szót szóljon a gazember érdekében, hanem utrakelt a spanyol táborba s bucsuzáskor ezeket mondotta:

- Hagyd, hagyd, Katalin, ne akarj befolyásolni a nyomorult gazember érdekében... egy szót sem többet! Elhatároztam! Fejembe vettem, hogy felköttem és fel fogják kötni! Saint-Quentin... te átkozott kutyaól!

A nyakas paraszt megvalósította szándékát és átadta a levelet Philibert Emmanuel hercegnek, aki persze nem sokat töprengett afelett, hogy kibontsa-e vagy sem s így megtudta, hogy a connetable segítőcsapatai, amelyeket Coligny kért, milyen uton akarnak a városba vonulni.

Emmanuel gazdagon megajándékozta Gossent és azzal ez ígérettel bocsájtotta el, hogy meg fogja torolni a rajta esett sérelmet.

Mindazonáltal a szavójai herceg ezen a napon nem adott ki olyan parancsot, amelyből arra lehetett volna következtetni, hogy értesült az ellenséges csapatok jöveteléről. Azonban azzal a helyes feltevessel, hogy az admirális nagybátyjához bizonyára nemcsak egy követet küldött, a szavójai herceg este Rancourt völgy és Saint Pol irányába ötven utászkatonát küldött. Ezeknek az volt a feladatuk, hogy széles árkokkal, fatorlaszokkal és sáncokkal járhatatlanná tegyék az utat. Azután a herceg ott rejtette el a legjobb spanyol lövészeket.

Az éjszaka eltelt anélkül, hogy valaminek is neszét vették volna.

Philibert Emmanuel várt, mert úgy gondolkozott, hogy a connetablenak időre van szüksége a csapatok elindításához s hogy ezért a „komédia”, mint az admirális nevezte a vállalkozást, csak másnap fog megkezdődni.

A lövészek még másnap este is fedezékeikben feküdtek.

Mindez azonban nem volt elég ahhoz, hogy elzárják a segítőcsapatok elől a városba vezető utat. Philibert Emmanuel jól sejtette, hogy a városbeliek igyekeznek majd a franciák Saint-Quentinbe vonulását fedezni és ezért az egész várórség Ponthouille külvárost fogja megszállni, minek következtében a várnak más védelemre szoruló pontjait el fogják hanyagolni. Minthogy a flamand ágyúk két nap óta nem lövik a régi piac erődítményeit, ezt a részt a

várbeli katonaság csaknem teljesen elhagyta. Ezért a herceg elrendelte, hogy éjszaka minden oldalon egyszerre, hirtelen meg kell támadni a várost.

Tudjuk, miféleképpen vezette a véletlen a régi piac bástyáihoz Yvonnet-t és a két Scharfensteint és hogyan háritották el a támadást.

Azonban kárpótlásul a nem sikerült támadásért a savy-i les olyan jól sikerült, hogy szegény ostromlottaknak utolsó reménye is szétfoszlott. Háromszor kísérelte meg Dandelot, aki mindig újra nyomult előre, hogy áttörje a tűzvonalat, mely a várostól elválasztotta. Háromszor verték vissza, anélkül, hogy a várbeliek, akik a herceg intézkedéseiről mit sem tudtak, Dandelot segítségére indulhattak volna. Midőn az ellenség golyói megritkitották soraikat, Dandelot három vagy négyezer embere szétszéledt a környéken s augusztus 8-án megmaradt öt- vagy hatszáz emberével visszatért a connetablehoz. A connetable, aki mormogva hallgatta a vereség hírért, káromkodott és megesküdt, hogy a spanyoloknak, minthogy személyes közbelépésre kényszerítették, meg fogja mutatni, milyen csatákat vívott hajdan.

Elhatározta tehát, hogy személyesen és egész hadseregével, - amely akkora sem volt, mint a spanyol hadsereg ötödrésze - a szorongatott Saint-Quentin segítségére indul és élelmet visz a várbeliek számára. Másnap reggel a várbeliek megtudták, hogy milyen rettenetes csapás érte őket. Éjjel csak nagy ügyel-bajjal tudták megakadályozni a vár bevételét és a segítőcsapatokat, amelyeket az admirális öccse vezetett, szétverték.

Tehát csak saját erejükre voltak utalva s tudjuk, hogy ez milyen volt.

Maldent, akinek magatartása miatt előbb végig kellett hallgatnia a haragos Dandelot korholását, már uton volt és három órákor reggel a vermaudi országuton közeledett a városhoz. A Ponthouille kapun kopogtatott.

Dandelot öccséhez intézett üzenetének utolsó szavaival azt tanácsolta, hogy az admirális ne essék kétségbe s ha tud más módot a város megmentésére, közölje ezt vele Maldent által.

Ez ígéret volt, de tulságosan határozatlan ígéret ahhoz, hogy valamilyen reményt lehetett volna fűzni hozzá. Coligny tehát másnap, midőn a város főemberei és bírái előtt jelentést tett az általános helyzetről, jónak látta, hogy az ígéretről ne szóljon egy szót sem.

- A polgárok, - így írja Coligny emlékirataiban - „kissé csodálkozni kezdtek.” Csakhamar felocsudtak azonban és az admirális segítségükkel új intézkedéseket tehetett.

A környékről sok szegény ember, aki félt a rablástól és fosztogatástól - amelynek a spanyolok mesterei voltak, - mint már említettük, a városba menekült és magával vitte legértékesebb holmiját. Azok közt, akik Saint-Quentin vendégszeretetét kérték, két nemes ember volt, hatalmas családból származtak és gyakorlottak voltak a fegyverforgatásban: Calaincourt és Amerval.

Coligny magához hívatta őket s azt ajánlotta nekik, hogy a városháza terén állítsanak fel toborzózászlót. Minden egyes ember, aki felcsap, egy aranytallért kap és zsoldjának egy-negyed részét előre.

A két nemes beleegyezett. Mindketten kitűzték toborzó zászlajaikat s négy vagy öt óra múlva kétszázhusz emberük volt. Ezek Coligny szavai szerint jól voltak felfegyverezve s alkalmasak voltak a város védelmére.

Az admirális még aznap este elvonultatta maga előtt a toborzottakat, hogy kifizesse nekik az ígért egy aranyat és zsoldjuk negyed részét előre.

Az admirális most azt tartotta, hogy szigorubb rendszabályokhoz kell folyamodnia, mert a városban nincs elég élelmiszer s ezért az ingyenélőket el kell távolítani a városból. Trombitaszóval kihirdette tehát, hogy a Saint-Quentin környékéről a várba menekült férfiak és nők az erődítményen kötelesek dolgozni. Azokat, akik a parancsnak ellenszegülnek, megkorbácsolják s ha még egyszer megteszik, kötéltálat halállal bünhődnek. Továbbá azt tette hírré az admirális, hogy azok számára, akik inkább el akarnak távozni a városból, egy órával az est beállta előtt, a hami kapu nyitva lesz.

A szegény emberek szerencsétlenségére, akiknek legnagyobb része meg akart menekülni a munkától, napközben az ellenség táborából dobpergés és trombitaszó hallatszott. Azután látni lehetett, amint Cambray irányából új kéruhas csapat közeledik a város felé.

A tizenkétezer emberből álló angol hadsereg volt, amely a szavójai herceg csapataival egyesült és elfoglalta a város előtt a számára előkészített hadállásokat. Két órával később befejezték a város körülvételét. A vár negyedik falát az Isle külvárostól Floriuntig az angolok zárták körül.

Az angol hadsereg három tábornoka Pembroke, Clinson és Grey volt.

Huszonöt ostromágyút hoztak magukkal, tehát számra nézve kétszer olyan erős tüzérségük volt, mint az admirálisnak, akinek azonkívül a vár egész területén kellett ágyúkat elhelyeznie.

A várbeliek megrökönyödve nézték a falakról ezt a harmadik hadsereget, amely a másik kettőhöz csatlakozott, azonban az admirális a tömeg közé vegyült s így szólt:

- Előre, Saint-Quentin derék lakosai, csak bátorság! Csak nem gondoljátok, hogy azért jöttem el közétek s azért hoztam el magammal olyan sok bátor embert, hogy romlásba döntsem magam s embereim is velem együtt vesszenek el? Ha önmagunkra vagyunk is utalva, számítok a ti állhatatosságotokra és ezért a vár védőit elég erőseknek tartom ahhoz, hogy meg tudjanak mérközni az ellenséggel. Olyan igaz, mint az, hogy Colignynak hívnak.

S az admirális szavaira a lakosok arca vidám kifejezést öltött, a szemek felragyogtak és akik legjobban el voltak csüggedve, így szóltak a többiekhez:

- Nos hát bátorság! Velünk sem fog rosszabb dolog történni, mint az admirálissal s minthogy az admirális mindenért vállalja a felelőséget, bizzunk meg az ő szavában!

Nem így gondolkodtak azonban azok a szegény parasztok, akik nem akartak az ellenség golyózápora közepett dolgozni s ezért elhatározták, hogy elhagyják a várost. Az angol hadsereg megérkezése minden kijáratot elzárt előlük. Minthogy a veszély mindkét esetben egyformán nagy volt, a parasztok közül sokan elhatározták, hogy a kőműves munkát végezve, néznek szembe a halállal.

A többiek minden áron el akarták hagyni a várost s ezért kiengedték őket a hami kapunál. Hétszáznál többen voltak.

Huszonnégy óra hosszat ezek a szerencsétlenek a sáncárkokban húzódtak meg s nem mertek az angol vagy a spanyol hadsereg felé közeledni. Azonban az éhség kényszerítette őket rá s kettesével lehorgasztott fővel és kezüket összekulcsolva közeledtek az ellenség hadállása felé.

Rettenetes látvány volt a várbeliek számára, amint a parasztokat a spanyol és angol katonák, mint a baromcsordát, körülvették és hatalmas dárdacsapásokkal a haditáborba terelték; a szerencsétlenek hiába könyörögtek irgalomért.

Az admirális körül mindenki sirt.

- El kellett volna látnom őket élelemmel, vagy engedni, hogy éhen vesszenek; mindkettőt egyformán nehezen tudtam volna megtenni, - mondotta Coligny.

Most arról volt szó, hogy új utat találjanak a connetable segítőcsapatai számára, mert hiszen a város minden oldalról körül volt véve. Arra gondoltak, hogy a grosnard-i nagy mocsaragnál kellene átkelni a Somme-on.

Ezek az ingoványos és hináros feneketlen mocsarak nagyon veszedelmesek voltak. A vadászok azonban, akik a mocsarakat ismerték, kijelentették, hogy ha ötven embert adnak melléjük, rőzsenyalábokkal, még az éjjel átjárót készítenek a mocsáron át. Az átjáró tíz láb széles lesz és hossza egészen a Somme partjáig fog terjedni.

A Somme tulsó partja szilárd és biztos, efelől meg lehetnek nyugodva.

Az admirális Maldent-t küldötte el a munkásokkal.

Levelet adott át a kalandornak a connetable számára. A levélhez helyszínrajz volt mellékelve, azzal a megjegyzéssel, hogy semmiesetre sem feledkezzenek meg arról, hol hajózható a Somme és hol lehet átkelni a mocsáron. Azután azt ajánlotta nagybátyjának, hogy hozzon magával alacsony bárkákat, mert a várban csak négy csónak van, melyek közül a legnagyobb alig négy ember fér.

Az admirális megparancsolta, hogy amint az átjáró elkészült, Maldent usszék át a Somme-on és siessen a connetablehoz. Ha a connetable sürgős választ akar küldeni unokaöccsének, akkor Maldent ugyanazon az úton térjen vissza.

Két órákor reggel a vadászok és a munkások visszatértek. Azt jelentették, hogy az átjáró elkészült és hat ember egymás mellett mehet át rajta. A munkát semmi sem zavarta meg. Az utépitőmesterek, akiket a szavójai herceg annakidején a mocsarak megtekintésére kiküldött, kijelentették, hogy örültség volna, ha valamilyen csapat ott akarna átkelni.

Maldent átszszott a folyón és rézsutos irányban La Fere felé tartott.

Ebben a dologban tehát minden olyan jól sikerült, amennyire lehet; gyenge remény volt igaz és Istenre kellett bízni, hogy megnövelje.

Napfelkeltekor az admirális azon a fensikon volt, amelyen a Collégiale-templom állott. Augusztus 9-ike volt. Innen Coligny megfigyelhette az ellenség hármass haditáborát és az ostromlók munkáját.

Huszonnégy óra telt el azóta, midőn Coligny utoljára megfigyelte az ellenséget és a spanyolok ezalatt ördögi munkát végeztek. Mindenütt friss földhányásokat lehetett látni, különösen Remicourt felé. Az utászok teljes erővel dolgoztak.

Az admirális azonnal magához hívatta Lauxfortot, a kitűnő angol erődítményépítőt s megkérdezte tőle mit tart az ellenség munkálatairól. Az angolnak az volt a véleménye, hogy az ellenség aknákat ás. Együttal azonban megnyugtatta az admirálist s elmondotta, hogy három nap óta saját jószántából s csak úgy találomra ellenaknákat ásat. Ez a munka most kapóra jó s megmenti e gondtól az admirálist. A spanyolok azonban végeztek más munkát is, amely szintén aggodalomra adott okot. Futóárkokat ástak, amelyek lassan, de anélkül, hogy tenni lehetett volna, valamit ellenük, a városhoz közeledtek.

Egészben három futóárkok volt és mind a három a remicourti sáncokat fenyegette. Kigyóvonalban ásták a futóárkokat a város felé, a második a remicourti kapuhoz, a harmadik a vörös torony irányába vezetett.

Az admirális sehogy sem tudta akadályozni az ellenség munkálatait. Nagy sereg katonára lett volna szükség ahhoz, hogy kirohanjon és elpusztítsa a futóárkokat. Azonkívül kellő számú lövészre lett volna szüksége, hogy a kirohanást és a csapat visszavonulását fedezze. Az ujonnan toborzottakkal együtt is alig volt azonban hat vagy hétszáz fegyveres embere s ha az összes löfegyvereket megszámlálta, sem volt több, mint negyven. Coligny maga is azt írja emlékirataiban, „hogy nem volt lehetséges megakadályozni az ellenség munkáját s hogy ezért sokat bosszankodott”.

Az admirális tehát csak azt tehette, hogy jól-rosszul rendbehozatta mindazt, amit a spanyolok szétromboltak. Nemsokára azonban ezeket a munkákat sem lehetett folytatni. Augusztus 9-én reggel új ágyú dörgése hallatszott. Ezt azon a fensíkon állították fel, amelyen a Saint-Quentin-en-Isle apátság emelkedett. Az ágyúval a remicourti várövet lötték, a viztoronytól a vörös toronyig és sem a falakon dolgozni sem rajtuk tartózkodni nem lehetett. Midőn a javítási munkálatok annál sürgősebbé váltak, mennél nagyobb sikerrel folytatta az ellenséges tüzés a vár lövését, az admirális kénytelen volt elrendelni, hogy botot használjanak segítségül. Azonban csakhamar azt tapasztalta, hogy ez az eszköz, amely bizonyos körülmények közt olyan hathatós, ez esetben semmit sem ér. Utászokat toboroztak tehát, akiknek napi egy aranytallért és jó ételmezt ígértek. Ez a dupla csemege, mint az admirális mondja, vagy száz munkást arra bírta, hogy elszegődjék.

Maldent szerencsésen megérkezett La Ferebe. A connetable abban a pillanatban, amint megtudta unokaöccsének szorongatott helyzetét s midőn azokról a munkálatokról hallott, amelyek a mocsarakon való átkelést lehetővé tették, elhatározta, hogy személyesen megy el az események színhelyére és segítséget visz a városnak.

Egy órával Maldent érkezése után Montmorency már kétezer lovas és négyezer gyalogos élén Essigny-le-Grand-ba vonult, ahol a csapatok megpihentek.

Itt a sereg hadirendbe fejlődött és a connetable három tisztet küldött előre, hogy kutassák ki az ellenség hadállásait. A tiszteknek egyuttal az volt a feladatuk, hogy megállapítsák, milyen távolságra vannak az ellenséges előőrsök a várostól és a folyótól. A tisztek mögött a connetable lovagolt, helyetteseivel és legtapasztaltabb vezetőivel s a Somme mocsarait igyekezett elérni Gruois tájékán.

A három tiszt egészen Abiette-ig folytathatta felderítő útját és túlhaladtak egy spanyol őrségen. Azután megtekintették a gauchy-i mocsarak fekvését s meggyőződtek róla, hogy valóban szilárdak-e a Somme partjai. A connetablenak visszatérésükkor azt jelentették, hogy Maldent mindent helyesen irt le.

Maldent a connetabletól Colignynek címzett levelet kapott, amelyben Montmorency azt írta az admirálisnak, hogy ne törődjék semmivel sem, hanem csak igyekezzék még két napig a várost tartani. A segítőcsapatokat minden pillanatban várhatja. Azonkívül arra kérte az admirálist, hogy jól figyeltesse meg a vár környékét, mert nem szeretné, ha a segítőcsapatoknak, a napnak bármely órájában érkezzenek is, sokáig kellene várakozniuk a falak előtt.

Mínthogy a segítőcsapatoknak Tourival irányából kellett érkezniök, az admirális megfelelő helyen megkettőztette az őrséget és a lőporraktárak melletti üres raktárakba sok létrát hozott, hogy az érkezők egyrészt a Szent Katalin-kapun át, másrészt közvetlenül a falakon át juthassanak a városba.

A connetable abban a pillanatban gyűjtötte maga köré utakész seregét, midőn Maldent Saint-Quentinbe lépett.

Montmorency szándéka az volt, hogy nyíltan és világos nappal vissz segítséget Saint-Quentinnek. A sötétség és az alatomosság oly rossz segitőtársai voltak a legutóbbi vállalkozásnak, hogy Montmorency ezuttal a bátorság két barátját, a napsugarat és az erőt akarta segítségül hívni.

Ezért a connetable ismét visszatért La Ferebe és összegyűjtötte az ott hátramaradt gyalogságot, lovasságot és tüzérséget. Azonkívül még tizenöt ágyut indítottak utnak és Saint André marsallnak, aki Hamban tartózkodott, azt a parancsot küldötték, hogy augusztus 10-én a reggeli órákban, a La Fereből Saint-Quentinbe vezető uton csatlakozzék a hadsereghez.

Amint a Colignynak szóló levelet átadta, Maldent a kalandorok sátrába ment.

Mindannyit ott találta s mindannyinak arckifejezése meglegedett volt. Fracasso végre ahelyett, hogy „elvesztette életét”, ezt a kifejezést választotta, hogy „többé nem él”, amire már talált rimet, azt, hogy kötél. A két Scharfenstein olyan mesterséget folytatott, amely elég jól jövedelmezett. Kettesével minden éjjel kimentek a városból s elrejtőztek az ut mentén, amely egyik haditábornak a másikkal kötötte össze s itt várakoztak az arra haladókra. Cséplőrúdszerű eszközt találtak fel, amellyel tizenkét láb távolságra el tudták érni áldozatukat. Ferenc vagy Henrik fejbevágta az ellenség emberét, aki természetesen elvágódott s azt sem mondta: kukk. Minthogy a spanyolok és flamandok megkapták hátralékos zsoldjukat s a hadipótlékot is, a két óriás megragadta a halott vagy ájult embert és kifosztotta. Ha halott volt, nem törődtek többé vele, de ha csak elájult testének mindkét felén összekötözték, mint a hurkát. Azonkívül begyömöszölték az áldozat száját és nézhetett jobbra s balra földön fekvő társaira, akikkel ugyanígy bántak el. Midőn elérkezett az alvás ideje, a két német vállára vette három vagy négy foglyát és hazatért. Akármilyen kicsiny is volt gyakran a váltságdíj, mint rendszerető emberek, a hasznát beszolgáltatták a társaság közös pénztárába. Prokop még mindig mint zugirász és mint ügyvéd in partibus működött. Alig győzte a végrendeletek írását és most kétszer annyit kért érte. Hat fonton alul nem irt egyet sem. Lactance lassanként kiűritette a Szent Jakab rendi szerzetesek borospincéjét, amely a leghíresebb volt az egész környéken s amelynek borai a kalandorok sátrába vándoroltak. Pilletrousse tömött erszényekkel tért haza és azt állította, hogy az országuton, vagy hogy gazdátlan köpönyegben találta őket. A pénzügyek és a szerelmi ügyek tehát a legnagyobb rendben folytak. Az arany minden oldalról gyülemlett és ha vékony ereken is, minden jel arra vallott, hogy patakokban fog ömleni s ha háboru még két évig tart, minden egyes kalandorunk tekintélyes vagyonnal vonulhat nyugalomba. Azután békében és mérséklettel élhetnek hajlamaiknak: egyik a szerelemnek, a másik a költészetnek.

Mint mondtuk, mindegyiknek ajka körül mosoly játszadozott, Malemort kivételével.

Malemort keservesen panaszkodott; sohasem volt rosszabb hangulatban. Nem mint hogyha sorsa rosszabbra fordult volna, hiszen kedvezett a szerencse. Azonban Malemort követte Sokrates bölcs tanácsát „Gnoti seauton” (Ismerd meg önmagadat.) Tanulmányozta saját magát, de nem lélektani szempontból, hanem csak testének külső formáját, amelyet pedig jól ismert. Kalandorunk váratlan fordulatot sejtett s akármennyire alkalmas volt is bőre arra, hogy összevarrják, előre látta, hogy nem hasogatják majd fel testét kardvágással.

Maldent, aki titoktartás terhe alatt közölte társaival a connetable jövetelét, tetőzte társa kétségbeesését.

Elérkezett a vacsora ideje és a kalandorok asztalhoz ültek. A kalandorok ezermesteri találékonyságának volt köszönhető, hogy asztaluk sokkal jobban volt megrakva mindenféle jóval, mint az admirálisé. Különösen bőven volt a bor, amelyet, mint mondtuk, Lactance testvér szállított s amely fenséges volt.

Szorgalmasan ittak egymás egészségére.

Előbb Maldent szerencsés visszatérése alkalmából ittak s Fracasso jól sikerült szonettjére. Azután a király, majd az admirális egészségére. Gudula egészségére s végül, - meg kell jegyeznünk, ezt Maldent juttatta eszünkbe, - szegény Gossen Katalin egészségére.

A két Scharfensteinnek nem volt kenyere a szónoklás, ezért csak ittak, igaz, hogy többet ittak ketten, mint hat társuk együttvéve.

Végre telt pohárral kezében felállt Henrik. Száját sűrű bajusza alatt mosolyra huzta össze és szeme remegett bozontos szemöldöke alatt.

- Pajdárság, - mondotta, - emelni akarok valakire pohár!

- És én szintén, - mondotta Ferenc.

- S Ferenc szintén! - kiáltották a kalandorok.

- Igen!

- Kinek az egészségére igyunk, Ferenc? Te szólj előbb; a fiatalabbat illeti meg a szó.

- Annak az egészségére, akit fog mondani az én nagybácsim.

- Ah, bravó! - kiáltották a kalandorok. - Ferenc, mint rendesen, most is az engedelmes unokaöccs. - Halljuk Henriket! Kinek az egészségére igyunk?

- Emelem a pohár arra a terэг fiadal emberre, aki nemrég ötszáz aranyat ajánlod nekünk azért a kis munkáért... Azt hiszem, már tudjág...

S Henrik olyan mozdulatot tett, mint amilyet az az ember szokott tenni, aki nyulat öl meg.

- Ah, igen, - mondotta Yvonnet, - Waldeck fattyuja... Jó! De nem láttuk viszont. Nem adott foglalt és nem mondotta meg, hogy melyik napon fogjuk őt szolgálni.

- Nem tesz semmit! - mondotta Henrik. - Adta nekünk a szavát és egy németnek nincs más, csak a szava. Fog jönni, fog adni nekünk foglalt, fog nekünk egy napot mekhadározni...

- Köszönöm, hogy sikra szállsz értem, Henrik, - mondotta egy hang a sátor bejáratánál.

A kalandorok hátrafordultak.

- Uraim, - mondotta Waldeck fattyuja és az asztalhoz lépett, - itt van az ígért száz aranytallér foglalt! Holnap testtel lélekkel engem fognak szolgálni, vagyis inkább még ma, mert már éjjel egy óra van.

Azután az asztalra dobta a száz aranyat s kezébe vette Maldent poharát, amelyből kalandorunk nagy sajnálatára, még nem ivott egy cseppet sem.

- Így, uraim, - mondotta Waldeck, - fogadjuk el tisztelettel a derék Henrik indítványát... Igunk a kis munka sikerére!

S a kalandorok vigan ittak a kis munka sikerére. Nem kisebb dologról volt szó, mint arról, hogy Philibert Emmanuelt megöljék.

HARMADIK FEJEZET

A Szent-Lőrincnapi csata.

Beszéljünk ismét a connetableról.

Ugyanaznap - mert mint Waldeck fattyuja, midőn éjjel egy órakor pohárköszöntőjét mondta, helyesen megjegyezte, 1557. augusztus 10-ike volt - ugyanaznap reggel hét óra tájban Saint André marsall csapatai, amelyek Delarochefoucauld gróf vezérlete alatt Hamból érkeztek, csatlakoztak a connetable csapataihoz.

Ennek a két hadseregnek, vagy jobban mondva két hadsereg egyesült töredékének katonai nyelven mondva, tényleges állománya, kilencszáz vadász, ezer könnyű lovas és lovaspuskás, tizenöt francia és huszonkét német század gyalogság, tehát összesen kilenc- vagy tizezer volt.¹

E kis hadsereg élén akart a connetable olyan hadsereget megtámadni, amely az angol csapatok csatlakozása után hatvanezer embert számlált.

Saint André marsall, az előző napi tanácskozás alkalmával, midőn a connetable elmondotta neki, hogy tizezer emberével akar a hatvanezer ember által ostromlott város segítségére sietni, feltárta Montmorency előtt, hogy milyen veszélyes ez a vállalkozás s hogy mennyire félelmetes ellenség a szavójai herceg, ha a connetable csapatainak hat mérföldnyire kell visszavonulniuk a sikságon, amely semmi védelmet nem nyújt.

Azonban a connetable szokott gorombaságával így felelt:

- Ördög és pokol! Bizza csak rám, hogy mit kell tenni az állam érdekében. Már jó régen megtanultam, hogyan kell ütközetbe bocsátkozni és hogyan kell azt elkerülni. Meg lehet nyugodva azíránt, ami történni fog!

A connetable éjjel kelt utra. Azt remélte, hogy négy órakor reggel megérkezik a ganchy-i malomhoz. Azonban csak tíz órakor délelőtt ért oda, mert a tüzéség és a szekeresek miatt csak lassan haladhatott előre.

Egyébként a szavójai herceget kémjei oly rosszul tudositották, hogy a francia csapatoknak Ganchy magaslatain való megjelenése meglepte őt.

A connetablenak még ahhoz is volt ideje, hogy két ellenséges századot, összesen mintegy hatszáz embert, akik előőrsök voltak, szétvert.

Midőn a connetable odaérkezett, a francia hadsereg szemben állott a spanyol hadsereggel. A kettő közt a Somme folyt és az abietti mocsarak terültek el. A két hadsereg csak egyetlen uton közelíthette meg egymást, amely a spanyol tábor szélén volt és amelyen csak négy ember fért el egymás mellett.

Mindazok után, amiket már eddig elmondottunk az ostromról, néhány szó elég lesz ahhoz, hogy leírjuk a connetable hadállását s ahhoz, hogy megmagyarázzuk azokat a hibákat, amelyeket e végzetes napon elkövetett.

Az egész spanyol, flamand és angol hadsereg a Somme jobbpartját foglalta el. Romeron Julien és Carondelet tizennégy kiszáslós csapata és az a két század, amelyet a connetable megsemmisített, volt az Isle külváros és a ganchy-i malom egész védőrsége. A külváros és a ganchy-i malom a Somme balpartján feküdtek.

¹ Rabutin szerint tizenegyezer ember, Mergey szerint, akit a csatában elfogtak, nyolcezer ember.

A malom megszállása és a két század megsemmisítése után a connetablenak egyszerű csapatmozdulatot kellett volna tennie, hogy elérje célját, körül kellett volna vennie a külvárosban a két spanyol kapitány csapatait és hat ágyut kellett volna arra az utra irányozni, mely az ellenséges csapatok számára az egyetlen átjáró volt. Ezalatt annyi katonát vonulathatott volna Saint-Quentinbe, amennyire szükség volt, elláthatta volna a várost élelemmel és azután visszavonulhatott volna s csak hat ágyut és körülbelül száz embert kellett volna feláldoznia, mert ennyi elég lett volna az ellenség sakkbantartására.

A connetable megsemmisítette a két századot, körülvette Isle külváros spanyol őrségét, de az utat teljesen elhanyagolta. Kiadta a parancsot, hogy engedjék a Somme vizére a tizennégy hajót, amelyeket magával hozott, mert a várbelieknek csak két vagy három csónakjuk volt.

Ekkor vették észre, hogy a kocsik, amelyeken a hajók voltak, ahelyett, hogy a csapatok élén haladtak volna, egészen hátul voltak.

Két teljes órát vesztettek el azzal, hogy a kocsikra várakoztak, míg ezek megérkeztek a Somme partjához. Midőn végre a vizén voltak a hajók, a katonák olyan sietséggel és oly nagyszámmal tódultak rájuk, hogy tulterhelték azokat, miért is a hajók zátonyra kerültek.

Közben az egyik nyilas, akit reggel a ganchy-i malomnál fogtak el, megmutatta a connetablenak a szavójai herceg sátorát.

Montmorency tüstént a sátorra irányoztatta tüzérségének ágyuit.

Tíz perc múlva a tüzérség tüzelni kezdett és a sátor körül keletkezett mozgolódásból arra lehetett következtetni, hogy a tüzérség jól irányozza lövéseit. Ezalatt kiszabadították a hajókat, amelyek felfelé haladtak a Somme-on. Gyantás fáklyákat gyújtottak, mert a füstfelhő volt az admirális és a connetable közt megbeszélte jeladás.

Az első hirre, amely a connetable megérkezését jelentette, Coligny a tourivali toronyba sietett, amelyből a vidéket át tudta tekinteni, egészen a ganchy-i malomig. Megpillantotta a telt bárkákat, amelyek lassan közeledtek. Erre rögtön elrendelte, hogy a Szent Katalin-kapunál rohanjanak ki, mert az átkelést elő kell segíteni s ugyanakkor létrákat támasztatott a falakhoz, hogy a katonaság, amilyen gyorsan csak lehet, a várba juthasson.

Alig adta ki ezeket a parancsokat az admirális, midőn Prokop hirtelen megszólította. A kalandor az annak idején Colignyval kötött szerződésre hivatkozott és maga és társai számára egy napi szabadságot kért, saját vállalkozásuk céljára.

Az admirális, aki tekintetével a hajókat követte, amelyek mindinkább közeledtek a város felé, kijelentette, hogy sem oka, sem joga nincs hozzá, hogy Prokop kérését megtagadja. Ezért Prokopnak és összes társainak egy napi eltávozásra adott engedélyt.

A kalandorok a kirohanó csapatokhoz csatlakoztak és nemsokára elhagyták a várost.

Élükön leengedett sisakrostéllyal és tetőtől-talpig fegyverben Waldeck fattyuja haladt.

Yvonnet lova, Maldent két lova és egy negyedik ló, amelyet Waldeck fattyuja adott, volt a lovasságnak szánva.

A lovasság pedig Yvonnet, Maldent, Prokop és Lactance-ból alakult.

Pilletrousse, Fracasso és a két Scharfenstein voltak a gyalogság.

Ha az út hosszú lesz, Pilletrousse és Fracasso Yvonnet és Lactance mögé ülhetnek. A két Scharfensteinnel nem kellett törődni, mert azok sohasem fáradtak el és még a vágató lovakkal is lépést tudtak tartani.

Csak szegény Malemort nem vett részt a vállalkozásban. Sem gyalog, sem lovon nem tudott eljönni s ezért a sátorban hagyták őrzőnek.

A kalandorok a hid felé tartottak, amelynél a bárkáknak ki kellett kötniök.

A hajók valóban nemsokára a parthoz értek. Azonban a legénység ugyanolyan rendetlenül és sietve igyekezett partra jutni, mint ahogy hajóra szállt. Anélkül, hogy ügyeltek volna azoknak szavaira és jeladásaira, kiket az admirális a felügyelettel bizott meg és azzal, hogy a katonáknak a mocsarakban készített utat megmutassák, a katonák partra léptek és nyomban félig elsüllyedtek a mocsárban. Ijedtségükben és zavarukban és a borzalmas tolongás közepett nem hallgattak semilyen szóra, jobbra-balra lökdösték egymást és részint elsüllyedtek a mocsárban, részint az ellenség hadállásának közelébe tévedtek.

Csak Dandelot és négyszáz embere érték el a rözséből készített utat s ezen szilárd talajra jutottak.

Coligny a vár faláról kétségbeesetten nézte, hogy mint fogyatkozik meg az oly hosszú idő óta várt segítőcsapatok száma s mint szóródnak szét. Hiába igyekezett bátorítani a katonákat, akik önfejlésük miatt százával vergődtek a mocsárban, amelyben lassanként menthetetlenül elsüllyedtek.

Ezalatt Dandelot, aki néhány eltévedt és mocsárban rekedt katonát megmentett, megérkezett a kapuhoz. Csapatával, amelyben ötszáz harcos és tizenhat kapitány volt, bement a városba. Az utóbbiak közt volt néhány nemes ember, akik, mint Coligny írja, „csak mulatság kedvéért jöttek el”.

Ezek a nemes emberek voltak: Mont-Notre-Dame gróf és La Curée, Matas s Saint-Remy urai. S követték őket egy tüzerparancsnok és három tüzer.

Coligny örvendezett, midőn viszontlátta öccsét, akinek ruházata teljesen nedves volt a Somme vizétől s azonkívül Coligny, mint ő maga mondja, csak annak örült, hogy három tüzer érkezett, mert eddig csak a polgárok közül toborozta tüzéreit. Ezek pedig, ha talán bátrak voltak is, nem voltak olyan tapasztalt és ügyes emberek, mint amilyenekre ilyen hatalmas ostrom s ilyen kétségbeesett védekezés alkalmával szükség volt.

Waldeck fattyuja a kalandorokkal nagy nyugalommal megvárta, míg a legénység kiszállt a hajókból s midőn a franciák partot értek, elsüllyedtek vagy elszéledtek, csónakot kerített és nyolc emberével átkelt a Somme tulsó partjára. Egy kis égerfaerdőnél kötött ki, amely mint valami ezüstös függöny, az abbiatti tóig terült el.

Itt mindegyik kalandornak spanyol vállszalagot adott és azt mondotta nekik, hogy rejtőzzenek el és várakozzanak csendben és engedelmeskedjenek első parancsának.

Waldeck szándékát könnyen meg lehetett érteni.

Már egy nappal azelőtt megtudta, hogy a connetable személyesen érkezik seregével Saint-Quentin segítségére.

Ismerte a szavójai herceget és ezért jól sejtette, hogy amint Philibert Emmanuel megpillantja a francia hadsereget, nem fog a harc vonal mögött maradni. Philibert Emmanuel valószínűleg azonnal előre fog nyomulni, hogy a Somme balpartján megütközzék az ellenséggel. Ezért Waldeck lesbe állt az abbiatti mocsaraknál, körülbelül azon a helyen, ahol az ütközetnek meg kellett volna történnie. Waldeck a kalandoroknak veressárga vállszalagokat adott, - abban az időben a hadseregeknek még nem volt egyöntetű egyenruhájuk, - hogy spanyol futároknak nézzék őket s hogy ily módon, anélkül, hogy gyanut keltenének, Philibert Emmanuel közvetlen közelébe férközhessenek.

S a kalandorok mindannyian tudták, hogy mit akar tenni Waldeck, ha sikeresen körülvették Philibert Emmanuelt.

Meg fogjuk látni, hogy Waldeck tévedett-e feltevéseiben.

Philibert Emmanuel éppen felkelt az asztaltól, midőn sietve hírül hozták neki, hogy a Somme tulsó partján francia csapatok jelentek meg. Philibert Emmanuel sátora magaslaton állt, úgy, hogy csak ki kellett lépnie sátrából s La Ferenél nyomban megpillantotta a hadirendbe fejlődött francia csapatokat. Távolabb jól lehetett látni, amint Dandelot és serege kiszállnak a hajókból, de a franciák lőtávolságon túl voltak. Ugyanakkor feje felet elsivitott valami, amiről minden katona tudja, hogy micsoda. Kétszer vagy háromszor ismétlődött ugyanaz a hang; míg végre előtte csapódott le a földbe egy golyó és kődarabokat s homokot szórt arcába.

Philibert Emmanuel egy lépést előre lépett, hogy a Somme egész medrét jobban megfigyelhesse. Azonban abban a pillanatban, amint előre akart lépni, midőn ugyszólván a golyózáporral akart szembeszállni, érezte, amint egy erős kéz megragadja karjánál és hátrahuzza.

Scianca Ferro keze volt.

A következő pillanatban golyó hatolt be a sátorba s ennek egyik oldalát kilyukasztotta.

Bizonyos, hogy halálát lelte volna az, aki tovább is ezen a helyen marad, amelyet a connetable tüzérsége célpontjának választott. Emmanuel kiadta a parancsot, hogy vegyék elő fegyvereit s nyergeljék meg lovát s míg ez megtörtént, a kis kápolna tornyába ment fel s onnan jól látta, hogy a francia hadsereg Saint Lazarig terjed s hogy ezt a helységet csak jelentéktelen lovascsapat szállta meg.

Erre Philibert Emmanuel lejött a toronyból és a kápolna előcsarnokában gyorsan fölfegyverkezett. Magához hívatta Horn és Egmont grófokat s Brunswick grófhhoz és Mansfeld grófhhoz követeket küldött, hogy ez a két ur kémlelje ki a francia hadsereget s állapítsák meg, hogy a Rouvroy felé vezető utat nem fenyegeti-e nyílt, vagy rejtett helyen felállított tüzérség. Azután Binincourt tábornagy szállásán fognak találkozni.

Negyedórával később Philibert Emmanuel maga is odaérkezett. Körüllovagolta a város felét, áthaladt Florimonton és azon az uton, amelyet még máig is a pokol-utcájának hívnak. Ez a külső sáncot határolta, Saint-Pierre-au-Canal-nál kezdődött és a Saint-Jean külvárosnál végződött.

Brunswick herceg és Mansfeld gróf hírnökei már megérkeztek. Azt jelentették, hogy a Rouvroy felé vezető ut teljesen szabad és még a francia hadsereg legvégső szárnya sem ér el odáig.

Philibert Emmanuel azonnal lóra vezényelt kétezer embert s e lovassereg élén a Rouvroy felé vezető utra lovagolt. A herceg nyomában lovagló kétezer lovas hadirendbe fejlődött, hogy a gyalogság átkelését fedezzék.

Mennél jobban felfejlődtek csapatai, annál inkább tétetett velük kanyarodót Mesnil és Harly felé s e kerülő által elérte azt, hogy a franciák nem vették észre őket.

Már több, mint ötezer ember nyomult előre s a connetable még mindig azzal szórakozott, hogy Philibert Emmanuel üres sátorát lövette.

Azonban Nevers herceg, akit a connetable két század vadásszal és Curton és Aubigné századával a Neuville sikság átkutatására küldött ki, hirtelen észrevette a spanyol csapatok mozgulatait.

Éktelenül hosszú ellenséges csapat, melyet a szavójai herceg kétezer lovása fedezett, haladt előre Harlyn tul és Mesnil Saint-Laurentnál zárt hadirendbe fejlődött fel. Az ellenség már félkörben körülvette a connetable hadseregét.

Nevers herceg, akármilyen gyenge volt is a csapat, amelyet vezényelt, egy pillanatig arra gondolt, megüzenteti a connetablenak, hogy kész magát feláldozni embereivel. Azt akarta ezzel elérni, hogy a francia hadseregnek legyen ideje ezalatt a visszavonuláshoz. A connetable azonban halálbüntetés terhe alatt megtiltotta Nevers hercegnek, hogy megütközzék. Ha tehát mégis megtette volna, megszegte volna a connetable parancsát és a herceg tudta, hogy Montmorency katonai fegyelem tekintetében nem ismer tréfát. Ezért nem vállalhatta magára azt a felelősséget, hogy önhatalmulag cselekedett és seregével a Gratte Panse malomig vonult vissza, ahol Condé herceg egyik lovascsapata küzdött éppen a Mesnil felé vezető uton. Nevers herceg maga pedig a connetablehoz lovagolt, hogy személyesen tájékoztassa a helyzetről.

A connetable, azonnal magához hívatta Saint André, Delarochefoucauld grófot, Enghien herceget és a többi tábornokokat. Montmorency kijelentette, hogy meg van elégedve, mert sikerült elvezetni Saint-Quentinbe a segítőcsapatokat, amelyeket ez kért s kijelentette, hogy jónak látná, ha bátran, de amilyen gyorsan csak lehet, visszavonulnának. Ezért felszólította a csapatvezetőket, térjenek vissza csapataikhoz, szedjék rendbe embereiket, vonuljanak vissza ugyanolyan gyorsasággal, mint ő s ha csak lehet, kerüljék el a harcot.

A connetablenak, aki olyan jól tudta előírni mások számára a hadászati rendszabályokat, még az sem jutott eszébe, hogy néhány száz puskást rejtessen el az urvilliers-i és assigny-legrand-i szélmalomoknál, amelyeket ma La Manufacture néven ismernek. Ilykép Montmorency áttörhette volna az ellenség arcvonalt és a golyózápor által sakkban tarthatta volna.

A francia gyalogság kezdte meg a visszavonulást. Gyorsan és rendben menetelt a jussi-i erdő felé, amely egyedül nyújtott számára oltalmat az ellenséges lovasság ellen.

Azonban késő volt: a francia gyalogságnak még háromnegyed órát kellett volna menetelnie, hogy célhoz érjen, midőn hirtelen ötszáz lépésnyi távolságban spanyol zászlóalj és hadosztályok bukkantak fel. Tágas körben fogták körül a francia hadsereget.

A franciák résen voltak.

A connetable megállította csapatait, felvonultatta az ágyukat és várakozott. Az ellenséges lovasság tulerőben volt s így a connetable nem remélhette, hogy az erdőt el tudják majd érni.

Philibert Emmanuel most három részre osztotta csapatait és a jobbszárny parancsnokának Egmont grófot tette meg, a balszárnyat pedig Brunswick Ernő és Erik hercegek vezényelték. Montmorency megmagyarázta nekik tervét s a parancsnokok szavukat adták neki, hogy parancsa nélkül semmihez sem fognak hozzá. A középső csapatok parancsnokságát maga a connetable vette át.

A francia és a spanyol hadsereg közt egész sereg markotányos és gazdátlan szolga volt, lézengő népség, mint abban az időben nevezték őket, nyomorult csöcselék, amely mint a féreg kapaszkodott az akkori kor hadseregeire. Philibert Emmanuel ágyuval lövetett néhányszor erre a csöcselékre.

Az ágyulövések azt a hatást tették, amelyet a herceg várt. Ezer férfi és nő őrzöngő félelemmel és nagy kiáltozással a connetable katonáinak soraiba rohant.

Megkisérelték, hogy visszakergessék őket, de a félelem gyakran elszántabbá teszi az embert, mint a bátorság.

Philibert Emmanuel felállt a kengyelvason és figyelte a zürzavart és tolongást, amely a franciák sorában keletkezett.

Ekkor Scianca Ferro felé fordult és a következő parancsot adta:

- Egmont gróf támadja meg azonnal flamand lovasságával a francia utóvédet... ideje már.

Scianca Ferro villámgyorsan elsietett. Azután a szavójai herceg Ernő herceg felé fordult, aki mellette maradt s így szólt:

- Herceg, mialatt Egmont a lovassággal megtámadja az utóvédet, ön és öccse egyenként kétezer lovas lövésszel az ellenséges csapat elejét fogják megtámadni... a közepet bizzák rám!

Ernő herceg ellovagolt.

A szavójai herceg tekintetével követte a két hirnököt s midőn látta, hogy célhoz érkeztek s midőn egyes jelekből észrevette, hogy parancsait követik, kivonta kardját és megsuhogtatta a levegőben:

- Kürtösök, fujjátok meg a kürtöt! - mondotta - ütött az óra!

Nevers hercegnek, aki a franciák legszélső balszárnyát vezényelte, kellett állnia Egmont gróf támadását. Abban a pillanatban, amint áthaladt Grugics-völgyön, oldalba támadta a flamand lovasság. Tüstént az ellenség felé fordult és vadászszázadaival szembeszállt vele. Azonban két szerencsétlenség akadályozta védekezését: egy sereg markotányos, akik már a főszereg körül bolyongtak és mindenütt elkergették őket, a dombok tetején termett, azután mint a lavina rohantak alá s a lovak lábai közé keveredtek, míg egy század angol lovas, akik a franciák zsoldosai voltak, hirtelen megfordult és átpártolt az ellenséges flamand lovassághoz. S az árulók tüstént visszatértek a flamand lovassággal és megtámadták Nevers herceg csapatait. Olyan dühödten rohanták meg a francia lovasságot, hogy egészen az ois-i völgyig volt kénytelen menekülni.

Ezalatt, ámbár Nevers herceg emberfeletti dolgokat cselekedett és csodás hősiességgel küzdött, a balszárnyon rendetlenség keletkezett. Brunswick Erik és Ernő hercegek teljesítették a kapott parancsot és a francia hadsereg élét Essigny-le-Grandnál abban a pillanatban támadták meg, midőn az a Gibercourt uton megjelent. Azonban a főszereg elejének nem kellett a markotányosok nekirohanását kiállania és nem volt angol lovassága, mely elárulta volna. Állta a harcot, folytatta előrenyomulását és visszaverte a lovas lövészek támadásait. S ezáltal a connetable és a főszereg számára, amelynek sorai az Essigny-le-Grandnál való átvonuláskor kissé megbomlottak, időt nyert, hogy az Essigny-le-Grand, Montescourt, Lizeroles és Gibercourt közti tágas síkság közepén hadirendbe fejlődhessék.

Itt a connetable, aki arról volt meggyőződve, hogy nem vonulhat tovább, újra megállította csapatait s mint az üzőtt vadkan, mely szembeszáll a kutyákkal, Montmorency szokott imádságát mondván, négyzetben állította fel csapatait és felvonultatta ágyuit.

Ez volt a második megállás; teljesen körül voltak véve; győzni kellett vagy meghalni. Az öreg katona nem félt a haláltól, tehát azt remélte, hogy győzni fog.

A régi francia gyalogság, amelyre a connetable leginkább számított, megmutatta, hogy méltó hírnevéhez s nem hátrált, midőn az ellenség támadott. Míg a németek, akik a franciák zsoldjában állottak, az ellenség első közeledésére leengedték dárdáikat és felemelték a kezüket megadás jeléül.

Enghien herceg, aki fiatal és becsvágyó volt, könnyű lovasságával Nevers herceg segítségére sietett. Enghien abban a pillanatban ért oda, midőn Nevers herceg éppen másodszor került lova alá és ámbár combján az első golyótól sebesült, újra nyeregbe akart ülni. Azt mondtuk, hogy az első golyótól sebesült, mert este felé még egy golyó érte.

Ezalatt a connetable derekasan állta a harcot. Gyalogsága hihetetlen szívóssággal verte vissza az ellenséges lovasság minden támadását s Philibert Emmanuel ágyukat vonatott oda, hogy áttörje ezt az eleven várfalat.

Tíz ágyu kezdett el tüzelni egyszerre és megnyitották a hadseregben az első réseket.

Most a szavójai herceg személyesen állt egy hadosztály élére s mintha egyszerű kapitány volna, megtámadta az ellenséget.

Ez a roham döntötte el az ütközetet; a connetable, akit minden oldalon körülvettek, kétségbeesett elszántsággal védekezett, - szokott módján imádkozott és imádságának minden mondata után kardjával leterített egy embert.

Philibert Emmanuel távolról megpillantotta Montmorency, megismerte és feléje lovagolt ezzel a kiáltással:

- Kerítsétek kézre elevenen, ez a connetable!

Már ideje volt, Montmorency dárdaszúrás érte balkarja alatt. Ennek következtében sok vért vesztett és ereje fogytán volt. Battenburg báró és Scianca Ferro, akik Emmanuel kiáltását hallották, előrerohantak, saját testükkel fedezték a connetablet és kivitték a viaskodók közül. Közben kiáltottak Montmorencynak, hogy adja meg magát, mert úgy is hiábavaló a további ellenállás.

A connetable azonban annak jeléül, hogy megadja magát, csak törét adta oda. Kardját csak magának a szavójai hercegnek akarta átadni.

Mert ez a kard, amelynek pengéje lilomokkal volt diszítve, Franciaország connetablejának kardja volt!

Philibert Emmanuel gyorsan odalovagolt, bemutatkozott és átvette Montmorency kardját.

A szavójai herceg győzött ezen a napon, mely azonban még nem ért véget. Késő éjszakáig küzdöttek ellene a franciák, akik közül sokan inkább meghaltak, de nem adták meg magukat.

Ezek közé tartozott Bourbon János, Enghien hercege, aki alól két lovat kilőttek s mégis megkísérelte, hogy kiszabadítsa a connetablet, közben pedig golyó járta át testét. La Tour herceg és nyolcszáz nemes is eleset a csatatéren.

Montmorency kívül a legelőkelőbb foglyok ezek voltak: Montpensier herceg, Longueville herceg, Saint André marsall, a rajnai gróf, Curton báró, gróf Villiers, a szavójai ház törvénytelen ivadéka, Mantua hercegének öccse, Montbron ura, a connetable fia, Delarochefoucauld gróf, Bouillon herceg, La Roche Guyon gróf és Lausac, Estrees, La Roche du Maine urai s végül Chaudenier, Pondormy, Basse, Aubigné, Rochefort, Brian, La Chapelle.

Nevers herceg, Condé herceg, Sancerre gróf és Montmorency legidősebb fia vissza tudtak vonulni La Fere-ig.

Hozzájuk csatlakozott még Bordillon az utolsó két ágyuval, amelyet a nagy veszteségből megmentett. Franciaország tizenegyezer embert számláló hadseregéből hatezer eleset a csatatéren. Háromezer embert elfogtak, azonkívül háromszáz szekér, hatvan zászló, ötven lobogó s minden podgyász, sátor és élelmiszer az ellenség kezébe került.

Még tizezer ember sem maradt meg, akik elzárhatták volna az ellenség elől a fővárosba vivő utat.

Philibert Emmanuel kiadta csapatainak a parancsot, hogy térjenek vissza a haditáborba.

Leszállt az est s Philibert Emmanuel néhány tiszttel kíséretében az Essignyből Saint Lazareba vezető úton lovagolt. A herceg gondolataiba volt elmerülve, valószínűleg nem arra gondolt, amit tett, hanem arra, amit még tenni fog. A gauchy-i malomnál hirtelen nyolc vagy tíz ember sompolygott elő s részint gyalog, részint lovon a herceg kíséretében levő nemesek közé vegyültek.

Egy ideig hallgatagon lovagoltak tovább. Azonban abban a pillanatban, midőn kis erdőn lovagoltak át, amelyben még nagyobb volt a sötétség, a herceg lója fájdalmasan felnyerített, oldalt ugrott és összerogyott.

Azután fegyverek összecsapásának zaját lehetett hallani, majd a sötétségben félhalkan ezt mondták néhányan:

- Le a szavójai herceggel!

Rémes volt hallani e félhalk biztatást.

Amint ezeket a szavakat mondták s amint a herceg kísérete megértette, hogy a ló nem magától esett el, egy ember, aki mindenkit félrelökött útjából s jóbarátot és ellenséget buzogánnyal terelt el, a sötétségbe rohant, hogy beleavatkozzék a küzdelembe, amelyből mit sem lehetett látni.

- Tarts ki, Emmanuel testvér, - kiáltotta, - már itt vagyok!

Emmanuelnek nem volt szüksége Scianca Ferro bátorítására. Felvette a küzdelmet támadóival, ám bár a földön feküdt. Az egyik támadót mindkét karjával átkarolta, lehuzta magához és maga fölé tartotta, hogy ugyszólván pajzsul szolgáljon neki az ütések és szurások ellen.

A ló egyik lábának izmát átvágták. Az állat, mintha sejtette volna, hogy gazdáját kell védenie, három ép lábával annyira rugdalózott, hogy a rémek közül az egyiket, akik a csata győzője előtt megjelentek, földreterítette.

Ez alatt Scianca Ferro, aki dühödten mérte csapásait, így kiáltott a többieknek:

- Segítség, uraim! Segítsenek a hercegnek!

Erre a felszólításra már nem volt szükség. A herceg kíséretében levő nemes emberek mind kivonták kardjukat s belevegyültek az ütközetbe, anélkül, hogy látták volna, kit ütnek s folyton csak ezt a kiáltást lehetett hallani:

- Öld meg, öld meg!

Egyik sem tudta, hogy kit akar megölni s hogy ki akarja megölni őt.

Végül vagy husz ló lábának dobogását lehetett hallani s az ágak közt fellobogó fény arra vallott, hogy a lovasok fáklyát hoznak kezükben.

A nagy küzdelemben és lármában két lovas kivált a viaskodók közül s a mezőkön át elvágtattak, senkinek sem jutott eszébe, hogy üldözésükre induljon. Két ember gyalog menekült el az erdőbe s eltűnt, anélkül, hogy valaki igyekezett volna elfogni őket.

A harc véget ért.

Néhány pillanat múlva husz fáklya fénye világította meg az esemény színhelyét.

Scianca Ferro mindenekelőtt a herceget akarta látni.

Emmanuel csak könnyen sérült meg; fel sem vette. A férfi, akit két kezével fogott, eltakarta és felfogta a Philibert Emmanuelnek szánt csapásokat.

Abban a pillanatban úgy látszott, mintha az idegen még ájult volna.

Scianca Ferro ugyanis, hogy ártalmatlanná tegye, buzogánnyal fejbevágtta.

A három másik férfit, akik a földön heverték, ugyancsak nem ismerte senki. Úgy látszott, hogy súlyosan megsebesültek, vagy meghaltak.

Az, amelyiket a herceg tartott kezében, sisakot hordott, amelynek rostélyja le volt engedve.

Feltolták a sisak rostélyát és egy körülbelül huszonötéves ember sápadt arcát pillantották meg. Haját és szakállát vér borította, amely egyszerre folyt szájából és orrából és a sebből, melyet fejének hátsó részén kapott.

Philibert Emmanuel és Scianca Ferro kétségkívül egyszerre ismertek rá a sebesültre, ha sápadt volt is és ha arca be is volt vérezve. Gyorsan egymásra pillantottak.

- Ah, - mormogta Scianca Ferro - hát te vagy az.

Azután a herceghez fordult és így szólt:

- Nézd csak. Emmanuel, ájult... Véget vessek életének?

Azonban Philibert Emmanuel parancsolólag emelte fel kezét, odaszólt Scianca Ferrónak, hogy legyen csendben és kivette a sebesültet a csatlós kezéből. Azután átvitte az utat szegélyező árok tulsó partjára, felső testét fának támasztotta és sisakját melléje állította. Majd lóra szállt a herceg s így szólt:

- Uraim, csak Isten ítélhet köztem és e fiatalember közt és afelett, ami atyjával történt s láthatják, hogy Isten engem pártfogolt!

Azután, minthogy a herceg hallotta, hogy Scianca Ferro dörög és látta, hogy a csatlós fejét csóválja s a sebesültre tekintget, így szólt:

- Testvérem, hagyd kérlek... Elég, ha az apja megbűnhődött.

Emmanuel ismét a körülállókhoz fordult és így szólt:

- Uraim, azt kívánom, hogy a csatát, amelyet ma, augusztus 10-én vívtunk s amely oly nagy dicsőséget hozott a spanyol és flamand fegyverekre, Szent Lőrinc-napi csatának hívjuk, ennek a napnak emlékeztére.

Ezután visszatértek a haditáborba s a csata egyes részleteiről beszélgettek, azonban egy szóval sem említették az utonállókat, akik rövid idővel azelőtt megtámadták őket.

NEGYEDIK FEJEZET

Milyen módon kapott hirt az admirális a csatáról.

Isten még egyszer Franciaország ellen nyilatkozott, - vagy ha a gondviselés titkait jobban akarjuk kutatni, mint a történelemírók - Isten Pávia és Saint-Quentin által Richelieu művét készítette elő, mint ahogy annak idején Poitiers, Crécy és Azincourt által XI. Lajos művét készítette elő.

Talán nagy példát akart mutatni arra, hogy egy királyság hogyan pusztulhat el a nemesség által és hogyan tudja megmenteni a nép.

A csapás mindenféleképpen borzalmas volt, rettenetes sebet ütött Franciaország szívére és a franciák ellenségének, II. Fülöpnek dicsőséget és örömet szerzett.

A csata augusztus 10-én volt és a spanyol király csak augusztus 12-én nyugodott meg afelől, hogy a Gibercourt csatamezőin elesett nemesség nem fog feltámadni s a szavójai herceg haditáborába ment.

Philibert Emmanuel, aki a Somme és az Eparynemaille-kápolna közt elterülő hullámos térséget teljesen az angol hadseregnek engedte át, a remicourt-i kapuval szemben üttette fel sátorát. Innen akarta irányítani az ostrom folytatását, ha minden várakozás és az elvesztett csata ellenére, - az oly borzasztó körülmények közt vesztett csata ellenére! - is Saint-Quentint nem akarják majd átadni.

Ez a második tábor a folyó és Megue gróf sátrai közt emelkedő magaslaton volt s legközelebb esett a várhoz. Az ágyulövésnyi távolságnak alig háromnegyed részén.

II. Fülöp augusztus 12-én délelőtt tizenegy óra tájban jelent meg Saint-Quentin előtt. Cambrai-ban ezer embert vett maga mellé kíséretül, értesítette Philibert Emmanuelt jöveteléről, hogy a szavójai herceg, ha szükséges, az eléje küldött tábori csapatokkal megkértszerezhesse, vagy megháromszorozhassa a király kíséretét.

A tábor szélén Philibert Emmanuel várta a királyt. Lesegítette II. Fülöpöt a lóról és mint ahogy a hercegeknek a királyokkal szemben az udvariasság szabályai előírták, kezet akart csókolni.

- Nem, unokatestvérem, nem, - mondotta Fülöp, - nekem kell önnek kezet csókolni, mert olyan dicsőséges győzelemmel ajándékozott meg s oly kis vérveszteség árán!

Valóban, a történelemírók adatai szerint, akik ezt a nevezetes csatát leírták, a spanyol hadsereg hatvanöt embert, a flamand pedig csak tizenötöt veszített.

Az angol hadsereg közbe sem lépett és táborából figyelte a franciák vereségét.

Mint már említettük, ez a vereség óriási volt: holttestek borították az Essigny, Montescourt, Lizeroles és Gibercourt közt elterülő csatateret.

Oly szomorú látvány volt, hogy jó keresztény nem nézhette meghatottság nélkül. Laillier Katalin, Barlet Louisnak, Gibercourt urának, Saint-Quentin polgármesterének anyja, temetőt ásott és szenteltetett be, amelyet Vieux Monstier-nek neveztek el és amelyben tömegsírokban eltemették az elesettek holttesteit.

Azóta a Vieux Monstier temető neve megváltozott Le Pitieux temetőnek, az irgalmasság temetőjének hívják.

Mialatt e nemes hölgy az emberbaráti szeretet cselekedeteinek szentelte magát, Philibert Emmanuel megszámálta foglyait. Említettük, hogy ezeknek száma igen nagy volt.

Fülöp király megtekintette a foglyokat, azután a herceg sátorába mentek. Odakünn ezalatt a sirok mellett kitűzték a zászlókat és lobogókat, amelyeket a francia hadseregtől vettek el s a spanyol és angol haditáborokban megdördültek az ágyuk üdvlővései.

II. Fülöp a hercegi sátor küszöbén állt és nézte az öröm megnyilatkozásait.

Azután magához szólította Philibert Emmanuelt, aki a connetable-al és Larochefoucauld gróffal beszélgetett.

- Unokatestvérem, - mondotta, - önnek ezzel a lármával kétségkívül más célja is van, mint az, hogy kifejezze örömét?

Ebben a pillanatban az emberek éppen azzal fáradoztak, hogy a spanyol királyi lobogót kitűzzék arra a sátorra, amely előtt II. Fülöp állott, ezért Philibert Emmanuel így felelt:

- Igen, felség, arra számítok, hogy az ellenség, amelynek fel kellett hagynia a segítségre való minden reménnyel, meg fogja adni magát s nem fogja azt várni, hogy rohammal vegyük be a várat. S ha a várat átadták nekünk, haladéktalanul Páris ellen vonulhatnánk s ugyanakkor érkeznenk oda, amikor a Szent Lőrinc-napi vereség hire. A lobogó, amelyet most kitűznek, azonban azt jelzi Coligny urnak és öccsének, Dandelotnak, hogy felséged a haditáborban van. S e jel hadd keltse fel bennük azt a kívánságot, hogy megadják magukat, mert felséged királyi kegyelmétől többel remélhetnek, mint minden más dologtól.

Alig fejezte be azonban szavait a herceg, midőn mintegy válaszul a spanyolok ágyuinak lövéseire, amelyek füstfelhőbe borították a várost, hirtelen villámszerű fény világított fel s három lábnyira a király feje felett sivitott el egy ágyugolyó.

II. Fülöp borzasztóan elsápadt.

- Mi ez? - kérdezte.

- Felség, - felelte nevetve a connetable, - ez unokaöcsém követsége!

Fülöp nem kért bővebb magyarázatot. Kiadta a parancsot, hogy a sátrat vigyék hátra a francia ágyuk lőtávolságán túl s midőn azután belépett sátrába és biztonságban érezte magát, fogadalmat tett, hogy Szent Lőrincnek, aki augusztus 10-én oly szemmeláthatólag segítette a spanyol sereget, Spanyolországban a legszebb kolostort emelteti, amelyet valaha építettek.

E fogadalom következtében épült az Escorial-palota, ama komor és pompás épület, amely építőjének kívánsága szerint rostély alakban emelkedik, mert Szent Lőrinc úgy halt mártírhálált, hogy tüzes vasrostélyon sütötték meg. Ez az óriási épület, amelyen háromszáz munkás huszonkét évig dolgozott, háromszázmillió livrebe került, - ami mai pénz szerint százmillió franknak felel meg. - Az épületbe tizenegyezer ablakon át hatolt be a világosság s belül és kívül összesen tizennégyezer kapun át lehetett közlekedni benne, a kapuk kulcsainak súlya együttvéve pedig ötszáz méter-mázsa volt.²

Mig II. Fülöp felépítette sátorát a francia ágyuk lőtávolságán túl, nézzük meg, hogy mi történik a városban, amely még nem határozta el magát a megadásra, legalább is erre engedett következtetni Coligny ur követsége.

² Feljegyezték egy gascognei nemes mondását, akinek megmutatták a kolostornak minden egyes részét és azután megkérdezték tőle, hogy mi a véleménye az óriási épületről. Azt hiszem, - felelte a gascognei - hogy öfelsége Fülöp nagyon félhetett, midőn ilyen fogadalmat tett.

Az admirális Gibercourt felől egész nap hallotta az ágyudörgést, de nem tudta, hogyan végződött a csata. Coligny ezért elrendelte, hogy mindenkit, aki kívülről jön és hirt hoz számára, azonnal vezessenek hálósobájába.

Éjjel egy óra tájban felköltötték. A Szent Katalin-kapunál három ember jelentkezett, akik azt állították, hogy tudják az ütközet lefolyásának részleteit.

Beengedték őket az admirálishoz: Yvonnet volt és a két Scharfenstein.

A két óriás nem sokat tudott mondani, mert mint tudjuk, a beszélőképesség volt a leggyengébb oldaluk. Nem úgy azonban Yvonnet. A fiatal kalandor mindent elmondott, amit megtudhatott, vagyis hogy a csatát elvesztették és hogy igen sok a halott és a sebesült. Neveket nem tudott említeni. Azonban a spanyolok azt beszélték, hogy a connetable megsebesült és elfogták. Prokoptól és Maldentől, akik minden bizonnyal megmenekültek, többet lehet majd megtudni.

Az admirális megkérdezte Yvonnettól, hogy miért vettek részt az ütközetben, holott a várórséghez tartoznak.

Yvonnet azt felelte, hogy Prokop az admirálissal kötött szerződésükben fentartotta számukra azt a jogot, hogy saját hasznukra is küzdhetnek.

S nem tekintve ezt a kikötést, elég korán értesítették az admirálist. Az admirális tehát csak azért kérdezte meg Yvonnettól, hogy mi történt velük, mert érdeklődött a kalandorok sorsa iránt. Egyébként nem férhetett hozzá kétség, hogy részt vettek a csatában: Yvonnet jobb keze be volt kötözve, mert átszurták törrel, Scharfenstein Henriknek középujjal hasították fel arcát kardvágással, Ferenc sántított, mert ló rugta meg. A vaspatkós patáju ló rugása elefánt vagy viziló lábát is összetörte volna, Ferencen csak sebet ejtett.

Az admirális lelkére kötötte a három kalandornak, hogy tartsák titokban, milyen véget ért a csata. Coligny azt akarta, hogy a város a connetable vereségét mennél későbbben tudja meg.

Yvonnet és a két Scharfenstein sebeikkel elballagtak sátrukba, ahol Malemort azzal fogadta őket, hogy nagyon fél, mert rossz álma volt. Azt álmodta, hogy folyik a küzdelem, látta a csatát, de félig elsülyedt a mocsárban s nem tudott kijönni, hogy részt vegyen a küzdelemben.

Ez az álom, mint tudjuk, meglehetősen megközelítette az igazságot. Midőn három társa felköltötte, Malemort még keservesebben siránkozott. Elmondatta velük az ütközet minden egyes részletét s míg minden más lény örült volna neki, ha száz mérföldnyire van a szerencsétlen végű csata színhelyétől, Malemort szomoru hangon folyton így szakította félbe társainak beszédét:

- S én nem lehettem ott!

Öt órákor este megérkezett a városba Maldent. Eszméletlenül maradt fekvé a küzdelem helyén és holtak tartották. Azután magához tért s hála annak, hogy picardiai tájszólással tudott beszélni, megmentette irháját.

Az admirálisnak nem tudott többet jelenteni, mint Yvonnet, mert a napnak nagy részét az abietti tó nádasában elrejtőzve töltötte el.

Éjjel Pilletrousse is megjelent. Egyike volt azoknak, akik az erdőbe menekültek s akiket senki sem üldözött.

Pilletrousse majdnem ugyanolyan jól beszélt spanyolul, mint Maldent picardiai tájszólással. Veressárga vállrojtjának és kasztíliai kiejtésének köszönhetette, hogy virradatkor szerencsésen csatlakozni tudott egy spanyol csapathoz, mely Philibert Emmanueltől azt a parancsot kapta,

hogy az elesettek közt keresse meg Nevers herceget. Nevers herceg ugyanis belerohant a veszélybe s nem remélte senki, hogy túlélte azt a rettenetes napot. Pilletrousse és a csapat tehát egész nap a csataterén bolyongtak és minden halottat megforgattak. Felesleges mondani, hogy közben a halottak zsebeit alaposan átkutatták és kiürítették. Ilykép Pilletrousse nemcsak irgalmasságot cselekedett, hanem jó vásárt is csinált: ép bőrrel és telt nadrágzsebekkel tért haza.

Az admirális parancsa értelmében Maldent is a hálósobába vezették. Maldent részletesen számot tudott adni az elevenekről és a holtakról, mert a csatateret átkutató csapat embereitől mindent megtudott.

Igy Coligny Pilletroussétól a következőket tudta meg: Eughien herceg és Turenne gróf elestek, a connetable-t elfogták és fiát, Montmorency Gábort, Larochefoucauld grófot és még sok nemes, akiket mi már felsoroltunk.

Pilletroussenak még jobban a lelkére kötötte az admirális, hogy tartson mindent titokban, mint a többieknek és mielőtt a kalandort elbocsájtotta, tudtára adta, hogy négy társa visszaérkezett.

Napfelkeltekor arról értesítették a Szent Jakab-rendi barátokat, hogy két gruois-i paraszt egyik meghalt testvérüket hozta el a városba. A holttest koporsóban fekszik s a vezeklőruhával van letakarva, amelyet a derék férfiú páncélja alatt viselt.

A spanyolok öt vagy hatszor megállították a parasztokat, de ezek jelekkel mindannyiszor értésére adták a katonáknak, hogy csak jámbor cselekedetről van szó, mert szent hivatásának teljesítése közben elesett szegény szerzetest visznek vissza Szent Jakab kolostorába. S a spanyolok mindannyiszor keresztet vetettek és továbbengedték a menetet.

Az admirális azt parancsolta, hogy az eleveneket vezessék hozzá, nem pedig a holtakat: tehát a holttestet egyenesen Szent Jakab-rendjének kolostorába vitték s ott letették a kápolnában.

Midőn a jámbor barátok körülállták a koporsót és félve kérdezték annak a nevét, aki benne fekszik, hang hallatszott a koporsóból, amely ezt mondta:

- Én vagyok az, kedves testvéreim, méltatlan parancsnokotok, Lactance testvér!... Nyissátok ki gyorsan a koporsót, mert megfulladok!

Ezt nem kellett a barátoknak kétszer mondani. Néhányan ugyan nagyon féltek közülük, de a többiek mindjárt megértették, hogy parancsnokuk, Lactance hadicsellel élt, hogy visszajuthasson a várba. Tüstént felnyitották tehát a koporsót.

Nem csalódtak: Lactance testvér kilépett a koporsóból s nyomban az oltárhoz ment, letérdelt és hálaimát mondott. Azután elmesélte, hogy midőn véget ért a szerencsétlen csata, a derék parasztnál keresett menedéket. A parasztok azonban attól féltek, hogy a spanyolok át fogják kutatni a házat s ekkor támadt a kalandornak az a szerencsés ötlete, hogy koporsóba fekszik és úgy viteti magát a városba.

A tervet annál is inkább meg lehetett valósítani, mert Lactance asztalosnál rejtőzött el.

Ilykép minden jól sikerült.

A jámbor barátok boldogok voltak, hogy viszontlátják testvérüket és nem alkudoztak a parasztokkal. Egy aranyat adtak a koporsóért és két aranyat azoknak, akik vitték. A parasztok arra kérték Lactance testvért, hogy a jövőben, ha ismét koporsóban akar feküdni, ne forduljon más asztaloshoz.

Lactance testvér által, akinek az admirális nem szólhatott, hogy hallgasson, előbb a kolostorban, azután az egész városban megtudták az admirális vereségét.

Délelőtt tizenegy óra felé jelentették az admirálisnak, aki éppen a viztorony közelében tartózkodott a várfalon, hogy Prokop mester megérkezett.

Prokop utolsónak érkezett, de ez nem a derék ügyvéd hibájából történt. Minden tőle telhetőt megtett és a connetable levelét hozta el magával.

Hogyan jutott azonban Prokop mester a connetable leveléhez?

Mindjárt el fogjuk mondani.

Prokop mestert a spanyol táborban szegény ördögnek tartották, aki lovon követi a connetablet és fegyvereit tisztogatja. Prokop azt kérte, hogy ura mellett maradjon és kérése oly szerény volt, hogy teljesítették.

Megmutatták neki a connetable szállását és a kalandor azonnal odament.

Szemhunyorítással tudtára adta a connetablenak, hogy mondani akar neki valamit.

A connetable ugyanolyan arcmozdulattal válaszolt és káromkodva, átkozódva és szitkozódva kikergette sátorából azokat, akik körülötte állottak.

Midőn egyedül maradt Prokoppal, így szólt:

- Ki vele, szaporán fickó! Mit akarsz mondani? Mondd el nekem röviden és velősen, hogy mit akarsz, mert különben mint kémeket kiadlak a szavójai hercegnek, az pedig felköttem!

Erre Prokop nagy bőbeszédűséggel kezdte elmondani a dolgokat a connetablenak és amennyire csak lehetett, dicsérte saját magát.

Az admirális ur, aki teljesen megbizik benne, küldötte el nagybátyjához, hogy hirt kapjon felőle s Prokop az ismert módhoz folyamodott, hogy a connetablehoz jusson.

Most tehát a connetable ur írásban vagy szóban választ küldhet általa unokaöccsének. S ő pedig valamilyen uton módon majd visszajut a várba.

Montmorency nem akart mást üzeni unokaöccsének, mint azt, hogy ameddig csak lehet, védje és tartsa a várat.

- Irja meg levélben kívánságát - mondotta Prokop.

- Te utonálló! Hát nem tudod, hogy mi vár rád, ha ilyen ajánlólevéllel elfognak?

- Felkötnek, - mondotta nyugodtan Prokop, - de legyen nyugodt, vigyázni fogok, hogy el ne fogjanak!

Minthogy végtére is Prokop ügye volt, hogy felkötik-e vagy sem s mert nem tudott jobb módot arra, hogy hirt vigyen Colignynek, a connetable megírta a levelet, amelyet Prokop gondosan elrejtett kabátjának bélésében.

Azután nagy buzgósággal nekilátott, hogy megtisztogassa a connetable sisakját, mellvértjét és páncélját, amelyek sohasem ragyogtak annyira, mint akkor, amikor Prokop kezéből kikerültek. A kalandor azután várta a kedvező alkalmat, hogy visszatérhessen a városba.

Augusztus 12-én reggel kínálkozott az alkalom. II. Fülöp megérkezett a haditáborba és az ezáltal keletkezett általános izgalom és sürgés-forgás közepett senki sem ügyelt olyan jelentéktelen személyre, mint amilyen a connetable fegyvertisztogatója volt.

A connetable fegyvertisztogatója tehát el tudott menekülni; az ágyuk füstje közepett, midőn az üdvlővések dörögtek, nyugodtan elsétált a remicourt-i kapuig, amelyet kinyitottak előtte.

Az admirális, mint már említettük, a várfalon tartózkodott a viztorony közelében, ahonnan az egész spanyol táborát át lehetett tekinteni.

Coligny az ünnepség lármája csalta a vár falára, azonban nem tudta a láрма okát.

Prokop elmondotta az admirálisnak, hogy mi történik az ellenség táborában, átadta neki a connetable levelét és megmutatta Philibert Emmanuel sátorát. Azt is elmondotta, hogy ezt a sátor a király számára készítették. Az admirális ebben nem is kételkedhetett volna soká, mert nemsokára ott lengett a sátoron a királyi lobogó.

S mi több, Prokop, akinek kitűnő szeme volt, mint a jogtudósoknak általában, azonkívül azt állította, hogy a feketeruhájú ember, aki a sátor bejáratánál áll, nem más, mint maga II. Fülöp király.

Ekkor elhatározta az admirális, hogy a nagy lármára és füstre ágyulövessel válaszol.

Prokop azt kérte, hogy az ágyu csövét ő irányozhassa és az admirális nem tagadhatta meg ezt a kis jutalmat attól az embertől, aki a levelet hozta.

Prokop a legnagyobb pontossággal célzott és valóban nem a jóakarát hiányának tudható be, hogy a golyó három lábbal Fülöp feje felett sivitott el, hanem annak, hogy a kalandor szeme megrebbent.

A connetable azonban megértette, hogy ez Coligny válasza. S az admirális, aki meg volt győződve arról, hogy Prokop minden tőle telhetőt megtett, kiadta a parancsot, hogy a kalandornak tiz tallért adjanak fáradozásáért.

Egy óra tájban Prokop felkereste társait, azaz társainak egy részét: Yvonnet-t, Scharfenstein Henriket és Ferencet, Maldent-t, Malemort-t, Lactance-t és Pilletrousse-t.

Fracassót, a költőt, hiába várták, nem érkezett vissza. A parasztok, akiket Prokop kérdezett, azt állították, hogy azon a helyen, ahol augusztus 10-én este utonállók támadták meg a szavójai herceget, holttestet láttak lógni a fán. Prokop ebből azt következtette, hogy az csakis szegény Fracasso holtteste lehetett.

Szegény Fracasso! Szerencsétlenséget hozott rá a rim!

ÖTÖDIK FEJEZET

Roham a vár ellen.

Abban a pillanatban, midőn sem a Szent Lőrinc napi csatának, sem II. Fülöp Saint-Quentin elé való megérkezésének nem lett meg a kívánt eredménye, midőn Coligny parancsára, aki nem tisztelte a királyi méltóságot, szemtelen ágyugolyó sivitott el őfelsége füle mellett, nyilvánvaló volt hogy a várbeliek a végsőkig akarják védelmezni a várat.

Ezért elhatározták, hogy Saint-Quentint minden eszközzel megadásra fogják kényszeríteni.

Az ostromot tíz nappal azelőtt kezdték el, tehát már nagyon sok időt vesztegettek a nyomorúságos falak előtt. Amilyen gyorsan csak lehet, meg kell törni a vakmerő polgárok ellenállását. Sehonnan sem remélhetnek már segítséget és még mindig merészkednek ellentállni. Tudhatják, hogy a várost rohammal fogják bevenni s hogy ezután az vár rájuk, ami ilyen esemény után történni szokott.

Coligny elővigyázatossága ellenére a connetable vereségéről szóló hír gyorsan elterjedt Saint-Quentinben. Csodálatos dolog! Az admirális maga is bevallja, hogy a hír inkább a katonákra, mint a polgárokat volt káros hatással.

Végül az admirálisnak azzal a nagy nehézséggel kellett megküzdenie, amely mint láttuk, kezdettől fogva felmerült: nem tudott kellő számú munkást kapni, akiknek a fal helyreállításán kellett dolgozniuk. Különösen a remicourt-i fal sérült meg erősen és az erődítménynek ezt a részét már alig lehetett védelmezni, mert az angol hadsereg megérkezésekor Romeron Julien és Carondelet tábornoknak egy tucat ostromágyut hozott. Az egyik ágyuüteget, mint már említettük, - azon a fensíkon állították fel amelyen a Saint-Quentin-en-Isle apátság emelkedett, a másik ágyuüteget pedig a külváros legmagasabban fekvő részén helyezték el. A két ágyuüteg uralta a remicourt-i erődítményt elejétől végéig, tehát az Isle kaputól a vörös-toronyig. A munkások, akiknek ezen a helyen kellett volna megrongált falakat rendbehozniuk, nem mertek a falakra lépni, mert itt semmi sem nyújtott védelmet és egész testükkel kellett volna kiállaniok céltáblául az angol és spanyol lövészek tüzeiben. Egy napon összedültek ezek a falak.

Dandelot talált rá módot, hogy segítsen ezen a bajon.

Az jutott eszébe, hogy a városba vitette az összes régi bárkákat, amelyeket a Somme-on lehetett találni, hogy a falak réseihez állíttassa azokat.

Este, midőn besötétedett, elkezdték a munkát.

Scharfenstein Ferenc és Henrik, akik mint valami óriási kalapot tettek fejükre egy-egy hajót, vállalkoztak erre a munkára. Hajót tettek a rések mellé, az utászok pedig a hajó mellé és fölője homokot lapátoltak.

Ilykép egy éjszaka öt hajót állítottak fel a falak mellett és elborították homokkal. Fedezéket készítettek a munkások számára.

Ekkor a katonák ismét a várfalon tartózkodhattak és a munkások ismét mertek dolgozni. Ez alatt az ostromlók két újabb utat foglaltak el, melyek a városba vezettek: az egyik a viz-toronyhoz lehetett eljutni, a másik a remicourt-i sánccal szemközt fekvő malomhoz vitt.

Az admirális felszedette az utcák kövezeteit és a köveket a toronyba vitette. Azután megparancsolta, hogy a köveket a magasból dobják le a futóárkokba, így akarta nyugtalanítani a spanyol utászokat. Azonban a sánckasok, amelyek eltakarták az aknaásókat, jórészt megvédték őket a kövek ellen, s folytathatták a rombolás munkáját.

II. Fülöp, hogy buzdítsa a spanyol tüzéreket, néha meglátogatta ezeket, midőn dolgoztak. Egy nap, midőn éppen egész üteg vonult fel a király jelenlétében, az admirális megpillantotta Fülöpöt. Rögtön odahivatta néhány legügyesebb lövészt s megmutatta nekik a királyt, hogy vegyék célba. Egy pillanattal később golyózapor vette körül a királyt, aki, hogy készen legyen minden eshetőségre s mert félt a szerencsétlenségtől, magával vitte gyóntatóatyját. Szükségét érezte, hogy in extremis mellette legyen valaki, aki bűnei alól feloldozza.

Midőn a golyók füttyültek II. Fülöp a barátához fordult:

- Atyám, - kérdezte, - mit szól ehhez a muzsikához?

- Azt tartom, hogy nagyon kellemetlen! - felelte a barát és fejét csóválta.

- Én is úgy vélem, - mondotta II. Fülöp. - Valóban nem értem, hogy atyám V. Károly császár, miért lelte oly nagy örömét benne... Álljunk odább!

A spanyol király és gyóntatója elmentek s persze nem tértek azután vissza.

Az ostromlók készülődései mégis kilenc napig tartottak. A francia király tehát kilenc napot nyert s kétségkívül jól használta fel ezt az időt, amelyet az admirális és Saint-Quentin derék polgárai szereztek számára.

Augusztus 21-én végre levették az ágyukról a faágakat, amelyekkel el voltak takarva és augusztus 22-én a tüzéség el kezdett lőni. Csak most látták át, Saint-Quentin védői, hogy milyen borzasztó veszély fenyegeti őket.

Kilenc nap alatt II. Fülöp Cambraiból egész tüzéségét a város elé hívatta. A viztoronytól a Saint-Jean toronyig terjedő egész térségen óriási ágyuüteg állott, amely ezer méter szélességben lőtte a várfalat.

A másik oldalon a flamand ütegek kezdték el a tüzelést a „pokol-utcájában” és a régi piac sáncait s a Dameuse toronyhoz tartozó erődítményeket lőtték.

Az angol ágyuütegeket kettéosztották, míg az angolok az egyik városrészt lőtték addig Romeron Julien és Carondelet ütegei Pembroke lord parancsnoksága alatt a másik városrészt ágyúzták, tehát Ponthville külvárost és a Szent Katalin-torony környékét.

Saint-Quentint minden oldalról lőtte az ellenség.

A várbeliek szerencsétlenségére, a remicourt-i régi falak elől levő része, tehát azoké a falaké, amelyeket leginkább lőtték, csak homokkőből volt s ezért gyengén álltak ellen. A spanyol tüzéség ágyuinak lövéseire az egész fal remegett és felső része lassanként lepattogzott, mint valami óriási kenyér kérge.

E pillanattól kezdve a város környéke olyan volt, mintha valami óriási tüzhányó tört volna ki. Saint-Quentin volt a szalamandra, amelyet mint a középkorban hitték, lángnyelvek vesznek körül. Minden egyes ágyugolyó kitépett egy követ a falból vagy megrongált egy házat. Isle és Remicourt külvárosok lakóházai már csak romok voltak. Kezdetben igyekeztek kitatarozni s alátámasztani a házakat. Alig készültek el azonban ezzel a munkával, midőn rendszerint már összedőlt a szomszédos ház és rombadöntötte az alátámasztottat is. E külvárosok összedőlt házainak lakói Sain-Thomas külvárosba menekültek, amelyet legkevésbé érték az ágyugolyók. A házak lakói annyira ragaszkodtak vagyonukhoz, hogy az ingó falakat, csak közvetlenül ezeknek összedülése előtt hagyták el és sokan addig késlekedtek, míg az összeomló falak maguk alá temették őket.

Mindezek ellenére, abban a vigasztalan helyzetben s a romok közepett egyetlen hang sem hallatszott, amely a város átadását említette volna. Mindenki arról volt meggyőződve, hogy hivatása szent s mintha mindegyik ezt mondta volna: - Mi nem tudunk majd ellentállni, a város, a házak, az erődítmények, a polgárok és a katonák! Azonban pusztulásunk meg fogja menteni Franciaországot!

A tűzvihar s a golyózápor augusztus 22-től 26-ig tartott. Augusztus 26-án már csak kőhalom volt a várfal, amelybe az angol, flamand és spanyol tüzérség tizenegy rést lőtt, mindmegannyi kaput az ostromlók számára.

Délután két óra tájban, mintha úgy egyeztek volna meg, az ellenséges tüzérség ágyui elhallgattak. A rettenetes ágyudörgést, amely kilencvenhat óra óta egyfolytában hallatszott, halotti csend követte és azt lehetett észrevenni, hogy az ostromlók tömegesen közelednek a vár felé.

A várbeliek azt hitték, hogy elérkezett a pillanat, midőn az ellenség rohamra indul a vár ellen.

Szent Jakab kolostorának közelében álló szalmafedeles viskókat éppen ágyugolyó gyújtotta fel s a tüzet akarták eloltani, midőn hirtelen felhangzott a kiáltás: - A falakra!

Coligny odasietett. Felszólította a polgárokat, hogy hagyják ott az égő házakat és segítsenek a falak védőinek.

A lakosok nem zugolódtak, otthagyták a szivattyukat s a vedreket, dárdákkal s puskákkal fegyverkeztek fel és a várfalra mentek. Csak a nők és gyermekek maradtak ott és nézték, hogyan égnek a házak.

Vaklárma volt: az ellenség nem indult aznap rohamra. Az ostromlók csak azért közeledtek a városhoz, hogy a sáncárokból felrobbantsák az aknákat. Kétségkívül azt gondolták, hogy a falakon még nincs elég tágas bejárat. Az aknák felrobbantak, a rések száma szaporodott, a romhalmaz megnövekedett és az ostromlók elégedetten vonultak vissza.

Ezalatt a tűz, amellyel nem törődött senki, harminc házat hamvasztott el.

Az estét és az éjszakát arra használták fel, hogy azon az oldalon, amelyen az ellenséges támadást várták, betömjék a réseket s hogy a falakon fedezéket készítsenek a puskások számára.

Ami kalandorainkat illeti, hála Prokopnak, aki jogtudós volt, nagy méltányossággal és éleselméjűséggel rendbehozták dolgaikat.

A közös vagyon négyszáz ötven aranytallérra rugott. Tehát mindegyiket ötven aranytallér illette, feltéve, hogy meghalt Fracasso, akinek hagyatékából mindegyik öröklő a ráeső részt. Mindegyik kalandor huszonöt aranyat vett magához, a másik huszonötöt pedig a közös pénztárban hagyta. A pénzt azután elásták a Szent Jakab-rendiek kolostorának pincéjében. Majd mindegyik megesküdt, hogy csak attól a naptól számított egy év múlva nyúl a pénzhez s csak a többiek jelenlétében. A huszonöt arannyal mindegyik azt tehet, amit akar, olyan célra fordíthatja, amelyet a körülmények megkívánnak. Magától értetődik, hogy azoknak része, akik időközben meghalnak, a hátramaradókra száll. Malemort, akinek kevesebb kilátása volt arra, hogy meg fog menekülni, mint a többieknek, más helyen rejtette el huszonöt aranytallérját, mert helyesen úgy gondolta, hogy a pénz elvesz, ha magánál tartja.

Augusztus 27-én már napfelkeltekor elkezdtek dörögni az ágyuk s a falak rései, amelyeket betömtek, ismét megnyíltak az ostromlók előtt.

Említettük, hogy tizenegy nagyobb rés volt a falakon.

Még pedig a következő helyeken s a következőképpen védelmezték azokat. Az első a Saint-Jean tornyon volt; itt Brenil gróf, Saint-Quentin helytartója állott embereivel. A másodikat skót század védelmezte. Haran gróf parancsnoksága alatt. Ezek a skótok voltak a várórség legvidámabb és legszorgalmasabb katonái. A harmadik rést, amely a Conture-tornyon tátongett, a dauphin csapata őrizte, melynek parancsnoka Theligny utódja, Cuisieux volt. A negyedik rést, amely a vöröstornyon volt, Saint André százada s Lactance tartotta szerzete-sekből alakított csapatával. Az ötödik rés a helytartó palotájával szemben volt s Coligny maga őrizte egy századdal. Coligny századában voltak Yvonnet, Prokop és Maldent. A hatodik rést, amely a remicourt-i kaputól balra volt, az admirális egyik századának fele szállta meg, ezt Rambouillet kapitány vezényelte. Pilletroussenak barátjai voltak ebben a csapatban, ezért ide kéredzkedett. A hetedik résnél Jarnac kapitány örködött, akiről már beszéltünk. Jarnac súlyosan megbetegedett. Ennek ellenére, augusztus 27-én odavezettette magát ehhez a réshez és szalmazsákon fekve, itt várta az ellenséges rohamot. A nyolcadik rést, amelyen a Saint-Perine toronyba lehetett bejutni, három kapitány tartotta, akiknek nevét eddig még nem volt alkalmunk felemlíteni, ezek voltak: Forces, Oger és Soleil. Negyedik tiszt is csatlakozott hozzájuk, Vulpergues, aki különböző fegyvernemhez tartozó katonák parancsnoka volt. A kilencedik rést Dandelot szállta meg, harmincöt fegyveressel és harminc lövésszel. A tizedik rést, amely a viztorony közelében volt, Signieres kapitány védelmezte egy századdal. Végül a tizenegyedik rést, amely az Isle-kapun tátongett, Sallevet kapitány és La Fayette százada őrizte. Ennél a csapatnál voltak a két Scharfenstein és Malemort. A rés alig volt harminc lépésnyire a kalandorok sátrától.

Ezek a katonák, akik a különböző rések mellé voltak elosztva, együttvéve nyolcszázan voltak. S a katonák csapataihoz beosztott polgárok száma kétszer akkora volt, mint a katonáké.

Mint már említettük, augusztus 27-én reggel kezdtek el dörögni az ostromágyuk és délután két óráig nem szüneteltek egy pillanatig sem. Hasztalan kísérelték volna meg, hogy ágyulövésekkel feleljenek az ellenség ágyuzására, mely szétroncsolta a falakat, bedöntötte a házakat s a legtávolabbi és legvédelettebb utcák lakóit is halálos veszedelemmel fenyegette.

Be kellett tehát érniök azzal, hogy várakoztak. Azonban figyelmeztetni akartak minden embert, aki fegyvert tud fogni kezébe, hogy szükség van rá s ezért reggel óta a toronyőr folyton félreverte a harangot. Csak annyi időre hagyta félbe, míg a toronyból szócsövel lekiáltott:

- Fegyverre, polgárok, fegyverre!

S a harang kongására, a vészes és folyton ismétlődő kiáltásokra, a leggyengébbek is erősek s a legfélénkebbek is bátrak lettek.

Két órákor megszűnt az ágyudörgés és Philibert Emmanuel a várhoz vezető fedett ut egyik magaslatán zászlót tüzetett ki.

Ez volt a rohamra szólító jeladás.

Három csapat támadta meg a várat három helyen. Az első Szent Jakab-rendjének kolostora ellen indult rohamra, a másodiknak célpontja a viztorony volt s végül a harmadik az Isle-kaput akarta bevenni.

A három csapat a következőkből alakult: abban, amelyik Szent Jakab-rendjének kolostora felé tartott, régi spanyol katonák voltak, akiket Cazieres de Alouro vezényelt és ezeröttszáz német Swendy Lázár vezénylete alatt. Hat zászlóalj spanyol gyalogos, Navarez ezredes parancsnoksága alatt és Megue gróf hatszáz wallonnal a viztoronymál támadt. Végül a harmadik csapatot, mely az Isle-kapu ellen indult, Carondelet kapitány és Romeron Julien vezette. Három század burgundi gyalogost és kétezer angolt vezényeltek.

Nehezen lehetne megmondani, hogy attól a pillanattól kezdve, amelyben az ostromlók elhagyták futóárkaikat, mennyi idő telt el addig, amíg a várbeliekkel közelharcba keveredtek, mert vannak esetek, midőn minden perc olyan hosszúnak tetszik, mintha egy esztendő volna.

Az ellenfelek a három veszélyeztetett ponton csaptak össze. Itt negyedórát csak rettenetes kavargást lehetett látni, csak kiáltozást, ordítást és káromkodást lehetett hallani. Azután mintha legmagasabb pontját érte volna el az áradat, amely elöntötte a falakat, visszahúzódott és halottakkal borított térséget hagyott maga után.

Mindegyik fél csodálatraméltó bátorsággal küzdött. A három helyet, amelyet az ellenség dühösen védelmezett, kétségbeesetten védelmezték. Lactance és a Szent Jakab-rendi barátok hősi védőknek bizonyultak. A viztoronytól egészen a sáncárokig vetették vissza az ellenséget. Azonban több, mint husz barát feküdt holtan Alonzo de Cazieres spanyol katonáinak és Swendy ezredes németjeinek holtteste mellett. Megue gróf wallonjai és Navarez spanyoljai sem voltak szerencsésebbek. Kénytelenek voltak a futóárkokig visszavonulni és ott új rohamra gyülekeztek. Az Isle-kapunál erősen érezhető volt a két Scharfenstein és Malemort jelenléte. Malemort pisztolylövése szétzúzta Carondelet jobb kezét. Scharfenstein Henrik buzogányának egy csapásával leterítette Romeron Julient s azután ledobta a várfalról. A spanyol parancsnok mindkét lábát eltörte.

Egy pillanatig az egész vonalon szünetelt a harc. A küzdők kifújták magukat. Csak a félrevert harang kongása s a toronyőr hangja hallatszott, aki mind a négy világtáj felé ezt kiáltotta:

- Fegyverre polgárok, fegyverre!

A kiáltás nem volt felesleges, mert, mint már említettük, a visszavert csapatok új rohamra gyülekeztek s midőn segítségül új csapatok csatlakoztak hozzájuk, rohamra indultak a rések ellen, ugyanazon az úton, amelyen azelőtt s amelyet most holttestek borítottak.

Saint-Quentin védelme azért volt olyan dicsőséges, mert a katonák, polgárok és a vezérek jól tudták, hogy a küzdelem hiábavaló. Azonban nagy feladatot kellett betölteni vele és mind-egyik legjobb tudása szerint, áldozatkészséggel s annak tudatában teljesítette, hogy szent kötelességének tesz eleget.

Semmi sem volt borzasztóbb és félelmetesebb, mint ez a második roham, Coligny maga mondja. Nem kísért sem kűrtharsogás, sem dobpergés. Az ostromlók és az ostromlottak némán küzdöttek egymással, csak a fegyverek csattogását lehetett hallani.

Mínhogy Coligny résénél az ellenség nem támadott, az admirális oda mehetett, ahol szükség volt jelenlétére. Ekkor kis csapat spanyol katonát vett észre, akik elüzték a viztorony melletti fal lövészeit s most felhasználva az előnyt, egymás mögött a toronyba akartak felmászni.

Coligny kezdetben nem nyugtalankodott e vállalkozás miatt. Az út, amelyet a spanyolok használtak, olyan keskeny és nehezen megtehető volt, hogy ha dauphin százada megteszi kötelességét, minden bizonnyal visszaveri a spanyolokat. Coligny nagy csodálkozására azonban a spanyolok egymásután zavartalanul haladtak előre.

Hirtelen katona futott az admirálishoz és lihegve jelentette, hogy a vörös torony melletti rést bevették.

Coligny nem láthatta, hogy mi történik a vörös toronynál, mert ezt földdel feltöltött hajó takarta el előle. Azonban úgy vélte, oda kell sietnie, ahonnan azt jelentik, hogy az ellenség diadalmaskodik. Ezért maga mellé szólított öt vagy hat embert, lement a falról és más helyen akart a falra felmenni. Közben így kiáltott embereinek:

- Ide hozzám, barátaim, itt kell meghalnunk!

Amilyen gyorsan csak tudott, szaladt a vörös torony felé.

Azonban alig tette meg útjának felét, midőn észrevette, hogy a dauphin csapatának egy szaka-sza, más katonákkal a szélmalom dombját megkerülve, Szent Jakab kolostora felé menekül, míg a barátok és a polgárok inkább meghaltak, mintsem hogy egy lépést hátráljanak.

Coligny úgy gondolkozott, hogy azért oly sürgős jelenléte a vörös toronynál, mert ezt a helyet elhagyták a katonák s ezért kettőzött sietséggel igyekezett odaérkezni. Midőn felért a falra, azt látta, hogy ezt már elfoglalta az ellenség s hogy vakon belerohant a spanyol rohamcsapatba s a németek közé jutott, akik nemcsak a réseket, hanem az egész falat elfoglalták.

Az admirális körülnézett: az apródja, aki ugyszólván gyermek volt, egy nemesember s egy komornyik követte.

Abban a pillanatban az ellenség két katonája ragadta meg az admirálist. Az egyik kardot szegezett mellének, a másik puskáját tartotta rá.

Az admirális a kardcsapásokat páncéljának vasrudakkal szegélyezett karjával védte ki és a puská csövét dárdájával verte félre. A fegyver elsült, de senkit sem talált.

A kis apród ekkor spanyolul ijedten így kiáltott a katonákra:

- Ne öljék meg az admirális urat! Ne öljék meg az admirális urat!
- Valóban ön az admirális? - kérdezte a katona, aki karddal támadt Colignyre.
- Ha az admirális, akkor az enyém! - kiáltotta a puskás ember.

S Coligny felé nyújtotta ki kezét.

Az admirális pedig dárdájának nyelével félreütötte a kezét.

- Nincs szükségem reá, hogy megérintsenek engem, - mondotta - megadom magam! Isten segítségével tudok majd olyan váltságdíjat adni, amellyel mindketten meg lesztek elégedve!

Erre a katonák halkán néhány szót váltottak egymással. Az admirális nem értette ugyan szavaikat, de észrevette, hogy megegyeztek, mert abbahagyták a civódást és azt kezdték Colignytól, hogy kik a kísérei.

- Az egyik az apródom, a másik a komornyikom s a harmadik házamhoz tartozó nemes ember, - felelte az admirális.

- Ő értük is váltságdíjat fognak fizetni. Azonban távolítsák el utamból a németeket, nem akarom, hogy dolgom legyen velük.

- Kövessen minket, - mondotta a két katona - biztos helyre fogjuk elvezetni.

Elkérték a tengerszagtól kardját, olyan réshez vezették, amely szabad volt, segítettek neki lemenetel közben és az egyik akna bejáratához vezették.

Ott Don Alonzo de Carières-el találkoztak, akivel a katonák néhány szót váltottak.

Don Alonzo Colignyhez közeledett és udvariasan köszöntette. Azután kezével azoknak a nemes embereknek csoportjára mutatott, akik éppen kijöttek a futóárokból és a várfal felé tartottak. A spanyol hadsereg fővezérének kísérete volt ez.

- Ott van Philibert Emmanuel, - mondotta, - ha kíván valamit, forduljon hozzá.

- Nincs mondanivalóm, - felelte Coligny.

- Én ezeknek a derék embereknek foglya vagyok s csak azt akarom, hogy megkapják értem a váltságdíjat.

Emmanuel meghallotta, hogy Coligny mit mondott, mosolygott és franciául így szólt:

- Admirális ur, ez a két fickó, ha a váltságdíjat a fogoly értékéhez mérten szabják meg, gazdagabb lesz, mint ismerőseim közül néhány herceg.

Philibert Emmanuel azután Don Alonzo de Carières-re bízta az admirálist és belépett a várba ugyanazon a résen, amelyen Coligny távozott.

HATODIK FEJEZET

Egy menekült.

Saint-Quentin lakói jól tudták, hogy mi forog kockán. Hiszen a háromszor olyan erős spanyol, flamand és angol hadseregnek álltak ellen makacsul. S ez a hadsereg, mely körülvette a várat, most ismét szaporította II. Fülöp győzelmeit.

A várbeliek nem is gondoltak tehát arra, hogy kegyelmet kérjenek, mert minden jel arra vallott, hogy a győző nem fog irgalmazni nekik.

Az akkori kor háboruiban borzalmas megtorló eszközökkel éltek. Ezekben a hadseregekben, amelyekben a legkülönbözőbb országokból származó katonák küzdöttek, amelyekben a kikötött zsoldot sokszor egyáltalában nem fizették meg, a rablás és fosztogatás, mint a hadiszolgálat jutalma, magától értődő dolog volt. Sőt vereség esetén ez volt az egyetlen zsold, csak hogy ilyenkor nemcsak az ellenséget, hanem a jóbarátot is kirabolták.

Láttuk, hogy a vár minden részén kétségbeesetten védekeztek, kivéve azt a helyet, amelyet a dauphin csapata elhagyott. Az ellenség már kezébe kerítette a vörös tornyot, az admirálist már elfogták, Philibert Emmanuel már a vár falára lépett, midőn még mindig küzdöttek, nem azért, hogy a várost megmentse, hanem hogy öljenek vagy hogy megölessék magukat. Ez három helyen történt így: annál a résnél, amelyet Soleil kapitány védelmezett, annál, amelyet La Fayette százada tartott s ott, ahol Dandelot, az admirális öccse küzdött.

A városban is küzdöttek még. A spanyolok, akik a Billen-uton jutottak a városba, fegyveres polgárokkal kerültek szembe. A polgárok a Cepy-ut kereszteződését védték a Tosse-utca bejáratánál.

Azonban arra a kiáltásra, hogy „a várost bevették” s a tűz fényének és füstjének láttára, az ellenállás lassanként megszűnt. A résen, amelyet Soleil kapitány védelmezett, behatolt az ellenség s ott is, ahol La Fayette küzdött. Utolsónak az a rés került az ellenség kezébe, amelyet Dandelot védelmezett.

Valahányszor egy-egy résnél felülkerekedett az ellenség, hatalmas kiáltozást lehetett hallani, amelyet néma csend követett. A kiáltozás a győző diadalkiáltása volt, a csend a halál némasága.

Midőn az utolsó rést is elfoglalták, midőn a védőket részint megölték, részint, ha külsejükről ítélve váltságdíjat reméltek értük, elfogták, a győzők tüstént a legközelebbi városrészbe nyomultak és elkezdtek fosztogatni.

A fosztogatás öt teljes napig tartott.

Az öt nap alatt a gyujtogatás, az erőszak és gyilkosság, a bevett városok vendégei, dultak Saint-Quentin utcáin. Elhagyott és szétrombolt házak küszöbén dühöngtek, sőt a templomok véres kőkockáin sem szüntek meg dühöngeni.

Nem kimélték senkit, nőket, gyermekeket, aggastyánokat, apácákat, szerzeteseket sem. II. Fülöp, aki az embereknek nem irgalmazott, jámbor szándékkal meg akarta kimélni a köveket s elrendelte, hogy az Istennek szentelt helyeket hagyják sértetlenül. Nyilván attól félt, hogy a templomok szentségtörő lerombolása miatt őt éri majd utól az Isten büntetése. A parancs azonban hiábavaló volt, mert a győzők romboló dühe nem kimélt meg semmit. A Saint-Pierre-au-Canal-templomot rombadöntötték, mintha földrengés pusztította volna el. A Collegiale-templomból, amelynek az ágyugolyók megrongálták falait és bezúzták remek színes ablakait, elrabolták az aranyozott ostyatartót, a kelyheket és ezüst gyertyatartókat. A Hotel-Dieu-temp-

lomot felgyújtották és a Belles-Portes, Notre Dame, Lembay és Saint Antoine-kórházakat; a gabonakereskedők kápolnája és a szeminárium öt nap leteltével romhalmazzá váltak.

A vár bevétele után, s midőn megszűnt az utcákon a harc, mindenki csak arra gondolhatott, hogy vagy nyugodtan fogadja a halált, vagy igyekszik megmenekülni előle. A lakosok egyrésze kitárta mellét a kardok pengéi és az alabárdok előtt, a többiek pincékbe és földalatti odukba menekültek, hogy elrejtőzzenek az ellenség elől. Sokan pedig leereszkedtek a sáncokra és igyekeztek átjutni az ellenség hadseregén, amelynek egyes csapatai nem voltak közvetlenül egymás mellett. Azonban azoknak legnagyobb része, akik ezt az utóbbit kísérelték meg, csak célpontul szolgált a spanyol lövészek és az angol nyilasok számára s csak kevesen menekültek a golyó vagy a nyilvessző elől.

Nemcsak a városban, hanem a városon kívül is gyilkoltak; nemcsak a várfalakon, hanem az árkokban is; a síkságon egészen a folyóig, amelyen néhányan uszva akartak átjutni.

Ezalatt leszállt az est és elcsendesedett a zaj.

Kis idő hiján háromnegyedórája volt, hogy besötétedett, alig volt husz perce, hogy az utolsó puskalövés is elhangzott, midőn úgy látszott, mintha a Somme partjának azon a részén, amely a grosnard-i forrásoktól a tourivali-i csatornáig terjed, gyengén megremegne a nádas.

A nádas mozgása oly parányi volt, hogy talán a leggyakorlottabb szem és a legélesebb fül figyelmét is elkerülte volna. Bizonyos, hogy tíz lépésnyi távolságból aligha tudta volna megmondani valaki, hogy a szél, vagy éjjeli halfogásra induló vidra remegtette-e meg a nádat. Csak azt lehetett észrevenni, hogy a mozgás az azon a helyen nagyon sekély víz folyásának irányában terjed. A nádas szélén a mozgás néhány pillanatra megszűnt. Azután olyanfajta zajt lehetett hallani, mintha valami a vízbe merülne. Majd pedig buborékok szálltak fel a víz fenekéről a víz színére.

Néhány pillanattal később a folyó vizében fekete pont jelent meg. Azonban csak annyi ideig volt látható, amennyire élő lénynek van szüksége ahhoz, hogy lélekzetet vegyen és ismét eltűnt.

A pont két- vagy háromszor egyforma távolságban ismét felbukkant, de sem az egyik, sem a másik parthoz nem közeledett, hanem újra eltűnt.

Amilyen mértékben az uszó eltávolodott a várostól s midőn jobbra és balra vetett egy-egy pillantást s meggyőződött róla, hogy a Somme partjai elhagyottak, az a lény, amelyet nyomon követünk, mind kevésbé látszott félni attól, hogy felismerik benne a természet koronáját, az embert. Azután az uszó szándékosan eltért az egyenes irányból, néhány hatalmas karcsapást tett, úgy, hogy feje egészen kiemelkedett a vízből és elért a folyó balpartjára. A folyó partja ezen a helyen még sötétebb volt, mint máshol, mert néhány fűzfa borított árnyékot reá.

Az ember, aki kijött a vízből, egy pillanatig megállt és visszafojtotta lélekzetét. Olyan mozdulatlanul állt, mint az a kerges fatörzs, amelyhez támaszkodott és minden érzékét megfeszítette, hogy megfigyelje környezetét. Megfinomította és élesebbé tette érzékeit a veszélynek tudata, amelyből egyidőre megmenekült, amely azonban még mindig fenyegette.

Minden csendes és nyugodt volt. Csak a várost, amely a távolban látszott, borította füst s a füstből koronként még mindig lángok törtek elő. Ugy látszott, hogy a város fájdalmas haláltusájában az utolsó kinokkal és gyötrelmekkel küzd.

A menekülőt, aki már csaknem biztonságban érezte magát, e látvány fájdalmas érzésekkel töltötte el. Így kell elhagynia azt a várost, amelyhez a barátságnak és szerelemnek emlékei kötődtek. Akármilyen erős volt is azonban ez a fájdalmas érzés, egy pillanatra sem keltette

benne azt a vágyat, hogy a városba visszatérjen. Csak felsóhajtott, egy nevet mormogott magában és megpróbálta kihuzni törét hüvelyéből, mert tudni akarta, hogy könnyen jár-e benne. A tör volt egyetlen megmaradt fegyvere s láncon függött nyakában. A sötétségben nehezen lehetett volna megbecsülni a lánc értékét, azt hihette volna az ember, hogy arany. A parton álló ember arról is meggyőződött, hogy bőréve, amelyet ugylátszik nagy becsben tartott, még mindig körülveszi-e karcsu derekát, mert ilyennel ruházta fel a természet. Olyan ember számára, aki a város környékét nem ismeri, az ut, amelyet a menekülő választott, bizonyára veszélyes lett volna. Abban az időben a Somme balpartján azon a helyen, ahol az éjjeli vándor haladt, csupa mocsár és ingovány volt s csak nagyon keskeny ösvények és csapások vezettek át rajtuk. Most azonban az, ami mások számára veszedelmet jelentett, javára vált annak, aki a mocsaras utvesztő gázlóit ismerte. Láthatatlan jóbarát, aki emberünk lépéseit követi, csakhamar megnyugodott volna és eloszlott volna minden kételye.

Mindig egyforma léptekkel s anélkül, hogy csak egy pillanatra is letért volna a szilárd talajról, menekültünk haladt előre. Ilykép nem jutott a connetable katonáinak sorsára, akiknek nagyrésze, mint tudjuk, a mocsárban süllyedt el. Nemsokára elérte az Abbiettől a gauchy-i malomig terjedő sikság első homokbuckáit, amely nyáron, midőn érő gabonakalászhok fedik, amelyeket a szél mozgat, olyan, mint a hullámozó tenger.

Mindhogy mindinkább nehezebb volt előrehaladni ezeken a mezőkön, amelyeket az ellenség félig lekaszált, hogy szénát nyerjen lovai számára, emberünk, akinek kalandos utját eddig követtük, balra tartott s nemsokára járt utra tért, amelyet ugylátszik akkor szemelt ki céljául, midőn jól megfontolt vándorlását elkezdte.

Mint ahogy rendszerint tenni szoktunk, ha valamely célt elérünk, az uttörő, aki most az utat érezte lábai alatt a sikság porhanyós talaja helyett, egy pillanatig megállt, körülnézett és kifujta magát. Azután olyan irányban folytatta utját, amelyben még jobban eltávolodott a várostól, mint eddig. Így futott csaknem negyedóra hosszat, midőn ismét megállt s kimeresztette szemét, eltátotta száját és fűelt.

Jobbra, alig száz lépésnyire a sikságtól a gauchy-i malom vitorlái emelődtek ég felé, mint valami csontváz karjai. Az álló szélmalom kétszer akkorának látszott a sötétben, mint amilyen valóban volt.

A menekülő azonban nem a malom láttára állt meg. Ugy látszott, hogy jól ismeri a malmot és nem nézte Don Quijote módjára óriásnak, akivel fel kell venni a harcot. A malom kapujában fénysugár villant fel s kis lovascsapat lármája ütötte meg fűlet, mire földbe gyökereztek lábai. Mozgó sötét tömeg közeledett feléje, amelynek körvonalait mindinkább meg lehetett különböztetni.

Kétségkívül spanyol őrzárát, amely át akarja kutatni a csatateret.

A menekülő körülnézett, hogy tájékozódjék.

Éppen azon a helyen állt, amelyen Waldeck fattyuja megtámadta Philibert Emmanuel herceget. Az éjjeli támadás közben kalandorismerőseink közül néhány póruljárt, de különösen gyászos következményekkel járt a támadás Fracassóra nézve. Balra az a kis erdő volt, amelyben az utonállók közül kettő elmenekült. Ugy látszott, hogy ismeretlen emberünk jól ismeri az erdőt. Halálra rémült szarvas gyorsaságával nekiiramodott s nemsokára husz-huszonötéves fiatal erdőben volt. Itt-ott egy-egy ősrégi fa állt, úgy látszott, mintha ezek volnának ennek a kis faiskolának ősei.

Ideje volt; a lovasok közelébe értek és alig voltak tizenöt lépésnyire tőle, midőn az erdőben eltűnt.

Lehet, hogy azért, mert azt hitte, jobban hall, ha fülét a földhöz tartja, lehet, hogy azért, mert nagyobb biztonságban érezte magát, ha hasrafekszik, mint ahogy áll, a menekülő földre borult s olyan mozdulatlan és csendes maradt, mint annak a tölgyfának a törzse, amelynek tövében lefeküdt.

Emberünk nem tévedett. Spanyol lovasok voltak, akiket őrzőre küldtek s akik vagy hírnök, vagy a város égő lángjainak látása által értesültek Saint-Quentin bevételéről s most a láthatár szélén az égnek emelkedő füstfellegek felé lovagoltak, hogy a város kifosztásában résztvehessenek.

Az a néhány szó, amelyet a lovasok egymással váltottak, midőn a menekülő mellett ellovagoltak, eloszlatta ennek minden kételyét.

Soha életében sem feküdt még olyan mozdulatlanul s olyan némán, mint abban a pillanatban.

Midőn az éjjeli portyázók eltávolodtak és hangjuk s lovaik dobogása elhalt a távolban, a menekülő felemelte fejét. Előbb csak térdére támaszkodott, azután lassan kezével is segített. Az utra tekintett, mert az ellenséggel való újabb találkozást okvetlenül el akarta kerülni. Azután azt akarta, hogy heves szivdobogása, mely a félelem következtében vett erőt rajta, kissé csillapodjék. Ezért egy ölnyire előrekuszott s midőn az egyik faóriás kiálló durva gyökereit érezte, egész testével jobbra fordult s hátát a fa törzsének támasztva, tekintetét pedig az utra irányozva, leült a fa kiálló gyökerére.

A menekülő csak most lélekzett fel megkönnyebbülten és ámbár ruházata még nedves volt a Somme vizétől, homlokáról a verejtéket törölgette. Finom s előkelő formájú kezével simította végig hosszú, fűtös haját.

Alig készült el ezzel, alig hagyta el ajkát örömteljes sóhajtás, midőn hirtelen úgy rémlett neki, hogy valamilyen feje felett mozgó tárgy ugyanugy végigsimítja haját, mint az imént ő tette. Ez az ismeretlen valami játszadozott szép fűtjeivel, amelyeket rendes körülmények közt gondosan szokott ápolni.

A fiatalember, aki kíváncsi volt rá, hogy miféle élő lény, vagy tárgy kedveskedik ily bizalmas módon neki, a magasba tekintett. Mozdulatának ügyességéről és gyorsaságáról mindenki rég kitalálta, hogy a menekülő fiatalember volt! Azután hátára feküdt a földön, kissé felkőnyökölt, s a koromsötét éjszakában igyekezett felismerni, hogy miféle tárgy lehet az, amely figyelmét magára vonta.

Azonban oly sötét volt körülötte, hogy csak keskeny sávot tudott megkülönböztetni, mely merőlegesen állott feje felett. A sáv azután a fiatalember melle felett látszott merőleges irányban s úgy látszott, hogy merev és mozgatja a szél, mely úgy sugdos a fák lombjai közt, hogy az éjjeli vándor azt hiszi, elkárhozott lélek panaszszavát hallja.

Csak ritkán tudunk valamilyen dolgot egy érzékünkkel felismerni, legtöbbször többi érzékünk segítségére is szükségünk van. Menekülő emberünk megkísérelte tehát, hogy látásának tapintásával legyen segítségére s megérintette kezével a tárgyat. Azonban hirtelen össze-rezzent, visszahuzta kezét és egy pillanatra mozdulatlan maradt, mintha megkövült volna. Azután hirtelen, mintha megfélemedezett volna róla, hogy veszélyes helyzetében némának és mozdulatlanak kell lennie, felkiáltott és irtózatossá félelemmel kirohant az erdőből az utra.

Nem kéz simogatta meg szerelmesen szép haját... hanem láb... akasztott ember lába!

Az akasztott ember régi ismerősünk, Fracasso volt, a költő. Tehát igaz volt a hír, hogy Waldeck fattyuja által vezetett támadásnál elfogták. Szegény Fracasso, többé nem él és hogy mi okozta halálát, arra saját rimje felel, - kötél.

HETEDIK FEJEZET

Két menekült.

A szarvas, amelyet kutyák üznek ki az erdőből, sem menekül gyorsabb futással, mint amilyennel feketehaju fiatal emberünk menekült, akit ugylátszik leküzdhetetlen ideges irtózat fogott el akasztott ember láttára, pedig az ilyenektől inkább lehet félni a kivégzés előtt, mint azután.

Az egyetlen elővigyázatossági rendszabály, amelyet szem előtt tartott, midőn elhagyta az erdőt, az volt, hogy hátat fordított Saint Quentin városának és ellenkező irányban futott. Szemmel láthatólag menekülni igyekezett, amilyen gyorsan csak lehet.

Eszerint a menekülő háromnegyedóra hosszat folytatta futását, amelyről ítélve, gyakorlott futónak kellett tartani, mert ennyi idő alatt majdnem két mérföldet tett meg.

Midőn ezt a két mérföldet megtette, túl volt Essigny-le-Grand-on és Gibercourt-on.

Azután két körülmény arra készítette a menekültöt, hogy megálljon: először, mert lélekzete elfult, másodszor, mert a talaj annyira hepehupás lett, hogy nemcsak futni nem lehetett, hanem nagy óvatossággal kellett járni is, nehogy lépten-nyomon elbotoljon az ember.

Ezért fiatalemberünk végigfeküdt az egyik kis dombon és úgy lihegett, mint a szarvas, amelyet kutyák kergettek meg.

Azonkívül eszébe jutott, hogy rég elhagyta a spanyol előőrs utvonalát s ami az akasztott embert illeti, az aligha szállt le a fáról s futott utána csupa mulatságból háromnegyedóra hosszat.

Fiatalemberünk erre vonatkozólag más találó dolgot is gondolhatott volna. Ez pedig az, hogy általában, ha az akasztott emberek le tudnának szállni az akasztófáról, akár az ut kereszteződésénél emelkedik ennek száraz fája az ég felé, akár az erdő zöldelő lombozatu fája pótolja s ha az akasztottak nem érzik rajta jól magukat, miért nem szállnak le mindjárt első nap. Nos hát, ha számításunk helyes, a Saint Quentin melletti csatától a város bevételeig husz nap telt el s minthogy Fracasso türelmesen lógott husz napig a kötélén, valószínű volt, hogy addig fog ottmaradni, amíg el nem szakad a kötél.

Midőn menekülő emberünk kifujta magát s midőn kétségkívül az imént elmondottakat végiggondolta, Gibercourt templomának harangja háromnegyedtizenkettőt ütött és a rémigny-i erdő mögött felkelt a hold.

A fiatalember felemelte fejét és a hold remegő fényénél megszemlélte a vidéket, amelyen ő volt az egyetlen élőlény.

A csatatér közepén volt s abban a temetőben, amelyet Laillier Katalin, Gibercourt anyja ásatott az elesettek számára. A kis domb, amelyet pihenőhelyül kiszemelt, nem más volt, mint sirdomb, amely alatt vagy husz francia katona aludta örök álmát.

Ugy látszott, úgy volt megírva a sors könyvében, hogy amióta Saint Quintint elhagyta, mindig halottak társaságába kell jutnia.

A három láb mélységben föld alatt pihenő holttestek talán kevésbé félelmetesek némely ember számára, mint azok, amelyek három láb magasságban kalimpálódznak a föld felet, mert menekülő emberünk ezuttal csak összerázkódott s köhintett, ami arra vallott, hogy csontja velejéig remeg. Az összes élőlények közt csak a nyul ijed meg olyan könnyen, mint az ember.

Az eszeveszett futástól kimerült éjjeli vándor most a bagoly huhogását hallgatta. A halálmadár szomoru hangja szabályos időközökben annak a nagy fának a tetejéről hallatszott, amely mintegy jelezte a temető közepét.

Akármennyire megragadta is figyelmét e gyászos hang, vándorunk szemöldökei hirtelen összehúzódtak és jobbra-balra forgatta fejét, mintha más hang is vegyülne a bagoly huhogásába.

Ez azonban inkább zörej volt. Az éjjeli madár hangja az ég felől szállt a földre s a zörej a földről szállt az ég felé. Távoli lódobogás hallatszott, amelynek hangját olyan szépen festi a latin költő, hogy a tudósok kétezer esztendő óta nem győzik eleget csodálni Virgilius versét: *Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum*. (A négylábu állat patájának zajától dübörög a porhanyó mező.)

Nem merem azt állítani, hogy menekülő emberünk ismerte ezt a verset, de annál jobban ismerte a ló vágatásának zaját. Alig hangzott fel ugyanis ez a zaj, amelyet közönséges fül alig vett volna észre, midőn fiatalemberünk már felpattant és tekintetével a láthatárt kémlelte. Minthogy azonban a ló nem uton vágatott, hanem porhanyó talajon, amelyet a spanyol és francia hadseregek járása meglazított, amelyet a golyók felszántottak s amelyet a mezőn rothadt termés borított, ezért a ló dobogásának hangja tompa volt s a ló és lovas már sokkal közelebb volt, mint a menekülő hitte.

A fiatalember első gondolata az volt, hogy az akasztott ember, aki merev tagjainak többé nem veheti hasznát, halál öfelsége istállójából lovat kért kölcsön, hogy ezen a varázslatos állaton üldözzé őt. A menekülő ember idegei tul voltak feszítve s a történt dolgok, különösen azért, mert olyan szomoru helyen játszódtak le, félelemmel töltötték el.

Mindebben csak az volt bizonyos, hogy a ló és a lovas alig voltak már ötszáz lépésnyire a fiatalembertől s hogy ez már meg tudta őket egymástól különböztetni, amennyire az utolsó negyedében levő hold halvány fényénél egy lovas körvonalait ki lehet venni.

Ha a kísérteties kentaur husz lépésnyire jobbra vagy balra közeledett volna a menekülőtől, akkor ez talán nem is mozdult volna, ahelyett, hogy menekülne, két sir között keresett volna rejtekhelyet, hogy bevárja, míg az apokalyptikus látomás elhalad mellette. Így azonban azon az uton feküdt, amelyen a lovas haladt és tüstént menekülnie kellett, ha nem akarta, hogy a pokoli lovas úgy bánjék vele, mint az égi lovas bánt husz évszázaddal azelőtt Heliodorussal.

Ezért gyors pillantással a közeledő veszéllyel ellentétes irányba nézett és háromszáz lépésnyire maga előtt, mint valami sötét függönyt, a rémigny-i erdő szélét pillantotta meg.

Előbb még megfontolta, hogy ne fusson-e inkább Gibercourt vagy La-Fontaines falvakba, mert mindkettő egyforma távolságra volt tőle, az egyik jobbra, a másik balra. Azonban a két falu távolságát legalább ötszáz lépésre becsülte, míg véleménye szerint az erdő széle csak háromszáz lépésre van.

Ezért az erdő felé menekült, gyorsan, mint a szarvas, amelynek a kifáradt kutya farka időt engedett ahhoz, hogy pihentesse tagjait. Midőn azonban elindult, úgy rémlett neki, mintha a lovas örömkialtásba törne ki, amely nem emberi. A kiáltásra, mely az éjszaka szellőjének szárnyán érkezett el füléhez, a menekülő még jobban nekiiramodott. Futásának zaja felriasztotta a fa ágai közt rejtőző baglyot. A halálmadár felrepült és utolsó panaszos huhogással, amely még kísértetiesebb volt, mint az előzőek, elrepült. A futó irigyelte a madár gyorsan és csendesesen működő szárnyait, amelyeknek segítségével néhány pillanat alatt eltűnt az erdő leple mögött, amely előtte terült el.

Ha a fiatalembernek nem is voltak bagolyszárnyai, az üldöző lovas lova ugylátszik Chimaera szárnyaival volt felruházva. Mialatt átfutott a sirdombokon, az üldözött hátranézett és mind nagyobb félelemmel látta, hogy a ló és a lovas közelednek és árnyékuk növekszik.

Azonkívül a ló nyerített és lovasa ordított.

Ha a menekülő halántékának erei nem lüktetnek annyira, bizonyára észreveszi, hogy a ló nyerítése egész természetes dolog s hogy a lovas kiáltása nem más, mint ennek a szónak folytonos ismétlése, hogy: állj! S mindenféle hangnemben ismételte, a kérőtől a fenyegetődzőig. Az emelkedő hanglétra ellenére is a menekülő megkettőztette erőfeszítését, hogy elérje az erdőt s a lovas is megsarkantyuzta lovát, hogy a menekülőt utolérje.

Egyébként a fiatalember ugyanugy lihegett, mint a ló, amely üldözte. Már csak ötven lépésnyire volt az erdőtől, de a ló és a lovas már csak száz lépésnyi távolságban voltak tőle.

Az ötven lépés az erdőig a menekülő számára az volt, ami a hajótörött számára, akit ide-oda vetnek a tenger hullámai, az utolsó ötven karcsapás, hogy a partot elérje. Csakhogy a hajótöröttek megvan az a reménye, hogy a hullámok vetik élve a partra, ha el is hagyja testi ereje, míg a menekülő nem táplálhatott ilyenfajta reményt, ha lábai felmondják a szolgálatot, mielőtt az életét megmentő fedezékbe érkezik. A bagolynak sikerült odajutnia és siri hangjával úgy látszott, hogy gunyolni akarja az üldözött hasztalan erőfeszítéseit.

Kinyújtott kézzel, előrehajtott felsőtesttel, kiszáradt torokkal, elfuló lélekzettel s zugó fülekkel rohant a fiatalember előre, szemére vérvörös fátyol borult s már husz lépésnyire megközelítette az erdőt. Ekkor megfordult s azt látta, hogy a nyerítő ló és az ordító lovas husz lépésnyire vannak tőle.

Most kétszer olyan gyorsan akart futni, azonban megfagyott ereiben a vér és lába hirtelen földbe gyökerezett. Olyan hangot hallott, mintha mennydörgött volna mögötte, nyakában izzó lehelletet érzett, olyan ütés érte, mintha hajítógéppel vetett szikla zuhant volna rá s félig eszméletlenül legurult az árokba a kis erdő szélére.

Azután mintha lángok és füst közt látta volna, úgy tűnt fel neki, hogy a lovas leszáll, vagyis inkább leugrik és föléje hajol. Érezte, hogy karja alá nyul, felemeli, leülteti az árok szélére s a hold világánál figyelmesen szemügyre veszi. Azután hallotta, hogy így kiált fel:

- Luther lelkére mondom, ez a kedves Yvonnet!

Most a kalandor észrevette, hogy a hang emberi lénytől származik, összeszedte gondolatait s rémülten tekintő szemét arra szegezte, aki ilyen kegyetlen üldözés után annyira megnyugtató szavakat mondott neki és olyan hangon, mely a haldokló hörgéséhez hasonlított, ezt mormogta:

- A pápa lelkére mondom, ez nagyságos Dandelot ur!

Tudjuk, hogy Yvonnet miért menekült Dandelot elől; most még csak azt kell megmagyaráznunk, hogy Dandelot miért üldözte Yvonnet-t. Ezért hátra kell vetnünk egy tekintetet és ott kell felvennünk az elbeszélés fonalát, ahol elhagytuk, tehát attól a pillanattól, midőn Philibert Emmanuel a saint quentini résen betette lábát.

NYOLCADIK FEJEZET

A kalandor és a kapitány.

Elmondottuk, hogy Yvonnet, Maldent és Prokop ugyanazt a rést védelmezték, amelyet Coligny admirális.

Ezt a rést nem volt nehéz védelmezni, mert nem támadta senki.

Azt is elmondottuk, hogyan rohanták meg a közelben levő rést a spanyolok és milyen gyászos módon hagyta el a dauphin százada.

Végül azt is elbeszéltük, hogy Coligny, midőn látta a tőle balra történő dolgokat, arra felé tartott s felszólította azokat, akik körülötte voltak, hogy kövessék. Kis kerülőt kellett tennie, mert földdel feltöltött hajó volt útjában s azután megérkezett a várfalra, amely már a spanyolok kezében volt. Ekkor az admirális így kiáltott embereinek:

- Itt kell meghalunk!

Ez a nagylelkű elhatározás kétségkívül az admirális szívéből származott s kétségkívül mindent megtett, hogy szándékát megvalósíthassa, ámbár nem halt meg a várfalon. Lehet, hogy Isten akarata volt, hogy megmeneküljön s lehet, hogy Isten büntetése; az előbbi a protestánsok hitték, az utóbbit a katolikusok, mert az admirálist később Szent Bertalan éjszakáján meggyilkolták.

Azonban azt a nézetet, amelyet ez a nagylelkű vezér vallott, akinek vállaira a teljes katonai és politikai felelősség nehezedett, - hogy meg kell halni, ha az ellenség győzött, - bizonyára nem vallotta a három kalandor, akik Prokop közvetítésével az admirális szolgálatába szegődtek, hogy a várost védelmezzék karjaikkal.

Midőn a kalandorok látták, hogy az ellenség bevette a várost s hogy ezt semilyen módon sem lehet tovább védelmezni, azt tartották, hogy a szerződés minden jog szerint megszűnt s anélkül, hogy közölte volna véleményét társaival, mindegyik menekülni igyekezett arra, amerre azt remélte, hogy baj nélkül el tudja majd hagyni a várost.

Maldent és Prokop Szent Jakab kolostorának egyik sarkánál tüntek el. Minthogy azonban most nem róluk van szó, hagyjuk őket jó vagy rossz sorsukra s kövessük társukat, Yvonnet-t.

Elsősorban arra gondolt, - ezt az igazság kedvéért meg kell jegyeznünk, - hogy a régi piacra siet és felajánlja kardját és karját barátnőjének, Panquet Gudulának. Kétségkívül azután azonban azt gondolta, hogy akármilyen félelmetes eszköz is a kard az olyan harcedzett ember kezében, mint ő, ilyen körülmények közt a kard vajmi keveset ér. Az jutott eszébe, hogy Gudulát bájai, amelyekkel a természet felruházta, a győzők dühe ellen sokkal jobban meg fogják védeni a világ minden kardjánál és törénél.

Egyébként Yvonnet azt is tudta, hogy Gudula atyja és nagybátyja, házuk pincéjében legdrágább kincsük számára rejtkehelyet készítettek. A legdrágább kincs pedig a nagybácsi unokahuga és az apa leánya volt. A rejtkehelyen, amelyről azt hitték, hogy senki sem fog rábukkanni, körülbelül tíz napra való élelmiszert halmoztak fel. Akármilyen hosszú ideig fog is tartani a rablás és fosztogatás, azt lehetett remélni, hogy a felelős vezérek közbelépésére tíz napnál előbb meg fog szünni. Azután, ha minden rendben lesz, Gudula kidughatja orrocskáját a pincéből és alkalomadtán visszatérhet a világba.

Ezen előkészületek következtében a fiatal leányt nem bántathatják majd a fosztogatók, úgy fog rejtkezhelyén tartózkodni, mint az első keresztények a katakombákban és a vérfürdő és fosztogatás zaját csak feje felett fogja hallani.

Yvonnet arról volt meggyőződve, hogy jelenléte Gudula kisasszonynak nem válna javára, hanem ártalmára lenne, azonkívül kalandorunknak semmi kedve sem volt hozzá, hogy tiz napra eltemetkezzék a föld alá, mint az ürge vagy a vakondok s ezért elhatározta, hogy akármi történjék is, nem rejtőzik el a nap világossága elől. Ezért nem bujt el a városban, hanem minden előkészületet megtett arra, hogy olyan távolságra érkezzék el a várostól, amilyenre csak lehet.

Yvonnet elhagyta Prokopot és Maldent-t, akik, mint mondtuk, Szent Jakab rendjének kolostoránál tűntek el és végighaladt a Lignieres-utcán, melynek végén befordult a De-la-Sellerie-utcába, majd a Brebis-utcába tért s egészen a campioni keresztutig ment el; onnan a Brassette-utcán ment végig s azután a Cannoniers-utcán és a De-la-Poterie-utcán át elérkezett Szent Katalin templomához. Innen a várfalnak arra a részére ment fel, amely a torony és az ugyanolyan nevű kapu közt volt.

Futása közben, anélkül, hogy megállt volna, Yvonnet lecsatolta kardját és meglazította mellvértjének szijait. Minthogy úgy a páncél, mint a kard akadályozták a futásban, a kardot a Brassette-utcánál áthajította a várfalon és a páncélt a De-la-Poterie-utca egyik szegletkövének rejtette el. A tört ellenben aranyozott nyakláncára erősítette, mely háromszorosan csavarodott nyaka köré és összébbhuzta bőrövét, amelyben a huszonöt tallért, vagyonának felét tartogatta. Mert ha Malemort, aki arról volt meggyőződve, hogy nem tud majd elmenekülni, elásta is pénzét, Yvonnet arra számított, hogy gyors lábaival meg tudja majd menteni életét és pénzét és ezért nem akart megválni kincsétől, amely felett szabadon rendelkezhetett.

Midőn megérkezett a várfalra, felhágott a fal tetejére és testét kiegyenesítve, két karját testéhez szorítva, leereszkedett a sáncárokba, amelyben víz folydogált a vár fala körül. Ez olyan gyorsan történt, hogy még az örök sem vettek észre semmit. Végére is a kiáltozást, amely a városból hallatszott odáig, inkább lehetett figyelemre méltatni, mint azt, hogy ember vagy kő gurul le a sáncárokba. S azoknak a vizkarikáknak közepén, amelyek részint a fal felé, részint a grosnard-i mocsár felé terjedtek, nem bukkant fel semilyen élőlény.

Az élőlény pedig, akinek vízbeesése által a vizkarikák keletkeztek, vigyázott, hogy ne jusson a víz színére, hanem a víz alatt uszott tovább, megbujt a tavirózsák között és fejét, mely kiemelkedett a vízből, a vizinövények széles levelei mögé rejtette.

Itt olyan látvány tárult Yvonnet szeme elé, amely alkalmas volt arra, hogy kalandorunkon az a tulfeszített ideges lelkiállapot vegyen erőt, amelyben akkor volt, midőn találkoztunk vele.

Sokan a várbeliek közül Saint Quentin bevétele után ugyanugy próbáltak szerencsét. Némelyek, mint Yvonnet, leugrottak a várfalról, mások egyszerűen a Szent Katalin-kapun át menekültek. Azonban mindannyi arra a szerencsétlen gondolatra jutott, hogy mindjárt folytassa a menekülést, ahelyett, hogy bevárta volna az éjszakát. Minthogy azonban az angolok körülvették a várfalat, ezen a helyen nem lehetett nyomban elmenekülni, mert a Vermand felé vezető régi uttól a Somme partjáig mindenütt katonaság állt.

Ezért minden menekült puskagolyó vagy nyíl ért; a mocsarakba kergették őket és kitűnő céltáblák voltak az angolok számára, akik tudvalevőleg nagyon jó lövők.

Két vagy három holttest a várfalról leesett az árokba, Yvonnet közelében gurult tova és azután elragadták a Somme hullámai.

Erre kalandorunknak jó eszméje támadt: úgy fog tenni, mint hogyha halott volna és egyenes s merev testtartással viteti magát az áradat által arra, amerre ez a testeket viszi.

Minden jól sikerült, addig a helyig, ahol az árok vize a Somme-ba torkollik. Midőn ideérkezett, Yvonnet, aki felszegte fejét és kutató tekintettel nézett körül, észrevette, hogy a Somme mindkét partján egymás mellett állnak az angol katonák és élő célpont hiányában azzal szórakoznak, hogy az uszó holttestekre lövöldöznek.

Ahelyett, hogy halotthoz hasonlóan megmerevítette volna a testét, ami által eddig a víz színén uszott, fiatalemberünk összekuporodott, vízbe merült és négykézláb kuszva elérte a nádaszt, amelyben elrejtőzött a veszély elől. S láttuk, hogyan uszott át onnan éjjel a tulsó partra. Minthogy további futását attól a pillanattól kezdve, amint a fűzfák árnyékában megjelent, egészen addig, amidőn a rémigny-i erdőnél lehanyatlott, már leirtuk, egyelőre nem kell tovább foglalkoznunk vele. Most pedig pontosan le akarjuk írni azokat az eseményeket, amelyeknek középpontjában Dandelot, az admirális öccse állt, akinek jóságos szavaira örömkialtás hagyta el Yvonnet ajakát.

Említettük már, hogy a Dandelot által védelmezett rést utolsónak vette be az ellenség.

Dandelot nemcsak parancsnok volt, hanem izig-vérig katona is. Karddal és alabárdal ugyanolyan jól tudott verekedni, mint a legutolsó közlegény. Semmi sem különböztette meg a többiektől, csak kiváló bátorsága, mely tiszteletet szerzett neki. Tizenkét ember vetette rá magát, lefegyverezték és megkötözve a táborba vitték. Dandelot nem adta meg magát, hanem a tulerőben lévő ellenséges katonák erőszakkal fogták el s nem tudták, hogy ő a parancsnok.

A táborban a connetable és az admirális megismerték. Ők sem szólitották néven és jól elrejtették részvétüket, amelyet mint unokafivér és fitestvér iránt éreztek. Ezer tallér váltságdíjat ígértek érte, amelyet saját váltságdíjikkal együtt akartak megfizetni.

Philibert Emmanuel előtt azonban nem lehetett eltitkolni a hadifogoly rangját. Mint a connelable-t és az admirálist, a szavójai herceg Dandelot-t is meghivta vacsorára és egyuttal kiadta a parancsot, hogy ezt a harmadik foglyot, akit a másik két hőssel egyenrangunak tartott, ugyanolyan szigoruan őrizték.

A vacsora féltizenegyig tartott. Az udvarias bánásmód, amelyben ez idő alatt a vendégeket részesítették, a szép lovagkort juttatta eszébe az embernek. Philibert Emmanuel a francia nemesekkel épp úgy, mint a Poitiers, Crecy és Arincourt mellett vívott csata után, megkísérelte elfelejtetni, hogy a győző asztalánál ülnek. Sokkal többet beszéltek Metz bevételéről és a Reutry mellett vívott csatáról, mint arról, amely Szent Lőrinc napján dühöngött és Saint-Quentin bevételéről.

Féltizenegykor felkeltek az asztaltól. Az előkelő foglyok sátrai a haditábor közepén állottak. A sátrakat magas kerítés vette körül és csak kis nyílason át lehetett el jutni hozzájuk, melynél két katona őrködött.

Azonkívül a kerítés környékén egy sereg katona őrködött.

Az ostrom idején, a hosszú éjszakákon, Dandelot sokszor nézett le a falakról az óriási haditáborba, amely lábai alatt terült el. Minden parancsnok sátrát ismerte, tudta, hogy ezek milyen helyen vannak, tudta, hogy milyen távolságra állnak egymástól a különböző nemzetiségű katonák, jól ismerte az egész terepet, amelyen az ellenség zászlói lengedeztek.

Mióta hadifogoly volt, - tudjuk, hogy nem régóta - egyetlen dolog járt eszében s verdeste Dandelot koponyájának falait, mint az óra ingája.

Folyton azon gondolkodott, hogyan szökhetne meg.

Nem adta szavát s nem kötelezte magát ezáltal semmire, hiszen nem is adta meg magát, hanem erőszakkal fogták el. Azt tartotta, hogy mennél előbb kísérli meg a szökést, annál jobban fog sikerülni.

Alig hagyta el Philibert Emmanuel herceg sátorát, hogy a hadifoglyok szállására térjen, midőn már figyelmesen vette szemügyre környezetét. Hiszen talán a legjelentéktelenebb és legkevésbé szembetűnő dolog is szerencsésen előmozdithatja szökését.

Philibert Emmanuel egyik tisztjét azzal bizta meg, hogy Cambraibe lovagoljon, vigye el Saint-Quentin bevételének hírére és egyúttal a magasabbrangu hadifoglyok névsorát. A névsort még a vacsora alatt kiegészítették. Midőn Philibert Emmanuel elbucsuzott vendégétől, a tiszttől, akinek utra kellett indulnia, még egyszer belépett Philibert Emmanuelhez, mert ez még néhány újabb nevet akart beleírni a jegyzékbe.

A ló, amelyet Philibert Emmanuel istállójának leggyorsabb lábu lovai közül választottak ki, a herceg szállásától tíz lépésnyire állott megnyergelve. A gyeplő vége a nyeregbe volt fektetve s az egyik istállószolga zablójánál fogva tartotta a lovat.

Dandelot közeledett a lóhoz, mint az olyan ember, aki kedveli a lovakat és ezért meg akarja nézni a nemesfajtájú állatot. Dandelotnak nem hiába volt az a híre, hogy a francia hadsereg legjobb lovasa, mert egy ugrással nyeregben termett, félretaszította a szolgát, megsarkantyuzta a lovat s villámgyorsan továbbvitte.

Az istállószolga azt kiáltotta, hogy „őrség fegyverre!” Azonban Dandelot abban a pillanatban már husz lépésnyi távolságban volt. Mint a látomás tűnt el Megue gróf sátra mellett. Az őrvállhoz emelte fegyverét és célzott, de kanóca elaludt. A másik őr, akinek kerekas závarzatu puskája volt, nem kételkedhetett abban, hogy a kiáltások a lovasnak szólnak, aki mint a fergeteg száguldott el mellette; az őr lőtt, de nem találta el Dandelot-t. Öt vagy hat katona megkísérelte, hogy alabárdokkal állja el a lovas útját, aki azonban részint elgázolta őket, részint átugratott rajtuk. Mindenütt átjutott és elérte a Somme partját. Egyetlen ugrással a folyó medrének egyharmad részét ugrotta át, vízbe esett és ahelyett, hogy keresztben uszott volna át a tulsó partra, engedte, hogy lefelé vigye a víz. A partról golyózáport zúditottak utána, amelynek azonban nem lett más következménye, mint az, hogy lelőtték fejéről a kalapot és átlukasztották térdigérő nadrágját, de testét még csak nem is horzsolta a golyó. Szerencsésen elérte a tulsó partot.

Ott már ugyszólván túl volt a veszélyen.

Mint tökéletes lovas csakhamar meg volt győződve róla, hogy igen jó ló van s tudta, hogy őt, minthogy öt-hat percnél előnyben van, egyetlen lovas sem fogja utólag érni. Csak egyetlen dologtól kellett félnie, hogy golyó teríti le a lóról, vagy hogy lovát találják el.

Ezért Dandelot, midőn kilovagolt a Somme-ból, kissé aggódott, azonban aggodalma csak egy pillanatig tartott. Alig lovagolt néhány lépésnyire, Dandelot tudta, hogy a ló ugyanolyan épp és egészséges, mint ő maga.

Dandelot nem ismerte a vidéket, de körülbelül tudta, hogy merre fekszenek a Saint-Quentin környéki fontosabb helységek közül azok, amelyek a franciák kezében voltak. Tehát ismerte a Laon, La-Fere és Hamba vezető utat. Mintegy ösztönszerűleg azt is tudta, hogy merre fekszik ezeken a helységeken túl huszonöt-huszonhat mérfölddel távolabb Páris. Legfontosabb azonban az volt, hogy mennél távolabbra érkezzék el az ellenségtől, ezért egyenes irányban lovagolt tovább és a Gauchy, Gruois és Essigny-le-Grand felé vezető utra tért.

Most, midőn a felkelő hold fényénél megpillantotta az első helységet, a lovas csak azt tudta, hogy milyen a táj képe, de azt, hogy mekkora utat tett meg s hogy milyen nevű helység mellett van, nem.

Dandelot, mint tudjuk, nem vett részt a connetable csatájában, ezért a táj nem keltette benne ugyanazokat az érzéseket, amelyeket Yvonnetben, aki a csatatér láttára magánkivül volt.

Dandelot meglassította lovának lépteit, átlovagolt Benay helységen, elhaladt a hinocouri két malom közt és figyelmesen nézett körül. A lovas ugyanis környékbeli magányos embert keresett, aki megmutatná az utat, vagy vezetője lehetne. Ezért felállt a kengyelvason, nézett, ameddig a szem ellát.

Hirtelen úgy rémlett neki, hogy azon a felásott sikságon, amelyen a Pitieux temető volt, emberi alakot lát. Arrafelé tartott, azonban az alak éppen annyira igyekezett menekülni előle, mint amennyire ő igyekezett utolérni. Az árnyalak futott, Dandelot pedig kergette s az árny a vemiquy-i erdő felé tartott. Dandelot kitalálta, hogy a futó mit akar s minden eszközzel, amellyel csak lehet, tehát sarkantyúval, térddel s kiáltással még egyszer olyan gyors vágatásra ösztökélte lovát. Így rohantak árkon-bokron át, amig végre annál az átkozott erdőnél a lovas utolérte a menekülőt. Az árnyék azonban rohant tovább, mint a gyorslábu Achilles, de persze a leirhatatlan félelem, amely szárnyakkal látszott felruházni lábait, méltatlanná tette az Achilles névre. Az üldözött már csak husz lépésnyire volt az erdőtől, Dandelot pedig csak harminc lépésnyire az üldözöttől s ekkor a lovas utolsó erőfeszítést tett, melynek eredményét láttuk. Az árnyalak, amely mennél jobban közeledett hozzá, annál inkább felvette emberi lény formáját, hirtelen az árokba fordult, midőn utolérte. Dandelot leugrott a lóról, hogy segítsen a menekülőn, akinek utbaigazításai olyan értékesekké válhatnak számára. Azután a lihegő szegény ördögben, aki félig eszméletlenül feküdt az árokban s félholt volt az ijedelemtől nagy csodálkozására s egyuttal nagy örömére Yvonnet-t, a kalandort ismerte fel.

Yvonnet pedig ugyanolyan nagy csodálkozással, de hasonlíthatatlanul nagyobb örömmel az admirális öccsét nagyságos Coligny Dandelot urat ismerte fel.

KILENCEDIK FEJEZET

A várakozás.

A Saint-Quentin melletti csatavesztés híre nem várt villámcsapásként érte Franciaországot s a hír különösen a saint-germaini kastélyban keltett élénk visszhangot. Montmorency, connetablenak, ennek a különös és tudatlan veteránnak sohasem volt még nagyobb szüksége Poitiers Diana állandó és rendithetetlen pártfogására, mint most, mert csak a nő megmagyarázhatatlan közbenjárása tudta megakadályozni, hogy a connetable II. Henrik előtt kegyvesztetté legyen.

A csapás valóban borzasztó volt. A francia nemesség egy része Guise herceg oldalán Nápoly meghódításával volt elfoglalva, a másik része elpusztult! A nagy mészárlásból csak kevesen menekültek meg és sebesülten s erőtlenséggel Nevers herceg körül gyülekeztek, aki maga is megsebesült a combján. Ezek voltak Franciaország megmaradt támaszai!

Azonkívül négy vagy öt rosszul megerősített város, amelyekben kevés volt az eleség és a lőszer és védőrségük is gyenge volt, mint például Ham, Laon, La-Fere és Le-Catelet s az ellenséges tűzben elveszett előőrs Saint-Quentin, a leggyengébbek s a legnehezebben védhető mindezen városok közt.

Ezzel szemben három ellenséges hadsereg, egy spanyol, egy flammand s egy angol; az előbbieket el voltak keseredve a változó sikerek és vereségek hosszú sora miatt, a harmadik fiatal és friss volt, felbátorították előbbi győzelmei, amelyeket Poitiers, Crecy és Arincourt mellett aratott s amely azután vágyódott, hogy láthassa azt a hirhadt Párist, amelynek falait egy másik angol hadsereg bekerítette, VI. Károly idejében, tehát másfél századdal azelőtt.

A király magára volt hagyatva s nem voltak nagy képességei; bátor volt, de ez a bátorság a francia különös bátorsága volt, amelynek folytán kitűnő katona lehet valaki, de nem lehet még közepes tábornok sem!

Egyedüli tanácsadói Guise kardinális és Medici Katalin voltak, tehát az alattomos olasz politika egyesült a francia ravaszsággal és a lothringiai büszkeséggel.

Ezenkívül pedig a királynők és hercegnők ledér udvara, könnyelmű és élvhajhászó nőivel! A kis Mária királynő; a kis Erzsébet hercegnő; Franciaországi Margit; Poitiers Diana és leánya, aki már csaknem el volt jegyezve Montmorency connetable egyik fiával, Ferenc Károly Henrikkel; végül pedig a kis Margit hercegnő!

A Saint-Quentin melletti, vagy jobban mondva Szent-Lőrinc-napi vereség hírének két még sokkal borzasztóbb hír követte. Az egyik az volt, hogy Saint-Quentint bevette az ellenség s a másik az, hogy a spanyol flammand és angol hadsereg Páris ellen vonul.

A király ezért titokban kiadta a parancsot, készüljenek el arra, hogy vissza fognak vonulni Orleansba, Franciaország e régi várába, amelyet száz évvel azelőtt szűz hódított vissza, hogy a város a királyság szent oltárán szentségház legyen.

A királynő, a három herceg, a kis hercegnő és az udvar összes hölgyei legyenek éjjel-nappal elkészülve az utazásra, hogy tüstént eleget tehessenek a parancsnak.

Ezalatt a király fel fogja keresni hadseregének utolsó maradványát, akárhol van is az és az utolsó csepp vérig fog azzal az ellenséggel küzdeni. Minden előkészületet megtettek arra, hogy szükség esetén a dauphin elfoglalhassa a trónt. Medici Katalin fog kormányozni és a lothringiai kardinális lesz az első tanácsadó.

Ezenkívül nyomban futárokat küldöttek Guise Ferenc herceghez, hogy siessen visszatérni olaszországi hadseregének minden egybegyűjthető csapatával.

Ezen előkészületek után II. Henrik aggódva figyelte a Picardiából vezető utakat.

Ekkor megtudta, hogy Saint-Quentin még mindig ellentáll az ellenségnek, pedig erre nem számított és nem remélte senki. Tizenötezer ember veszett el a város falai alatt, amelyet négy vagy ötszáz ember védett hősieen a hármashadsereg ellen. Igaz, hogy Saint-Quentint nemcsak a várbeli katonaság, hanem mint láttuk, a polgárság is védelmezte. Két napig, három napig folytonos félelemmel várták azt a hirt, hogy a várost bevették.

Azonban nem érkezett ilyenfajta híradás. Sőt ezzel ellentétben azt tudták meg, hogy Dandelotnak néhány száz emberrel sikerült bejutnia a várba és Coligny s Dandelot megesküdték, hogy a vár romjai alá temetkeznek. S mindenki tudta, hogy Coligny és Dandelot olyan férfiak, akik ha ilyen esküt tesznek, meg is tartják. Ilykép a király kissé megnyugodott; igaz ugyan, hogy a veszély nem múlt el teljesen, de nem volt oly közvetlen közel. Franciaország minden reménye Saint-Quentin volt.

II. Henrik arra kérte Istent, adja, hogy Saint-Quentin legalább egy hétig tudjon védekezni. A király Compiègne-be utazott, hogy gyorsabban kaphasson híreket, mert ott csak néhány mértföldnyire volt a harctértől.

Medici Katalin elkísérte.

Ha jó tanácsra volt szüksége II. Henriknek, csak Katalinhoz kellett fordulnia. Ha azonban szerelmet és gyengédséget kívánt, akkor Poitiers Diana társaságát kereste a király.

Guise kardinális Párisban maradt, hogy figyelje és bátorítsa a lakosságot.

Végső szükség esetén azt tervezték, hogy a király felkeresi a hadsereget, ha van még egyáltalában hadsereg s jelenléte által bátorságot önt a katonákba. Katalin pedig ez esetben visszatér Saint-Germainbe, hogy a visszavonulást fedezze.

Henrik midőn Compiègne-be érkezett, azt látta, hogy a lakosság sokkal kevésbé izgatott, mint hitte. A tizennegyedik, tizenötödik és tizenhatodik század hadseregeinek az volt a szokása, hogy csak akkor folytatták hódító utjukat, ha az utbaeső megerősített városokat már bevették, miért is Compiègne-re, amelyet Ham, Le-Catelet és La-Fere fedeztek, később került a sor.

Henrik a kastélyban szállt meg. Ugyanakkor kémeket küldöttek ki Saint-Quentin irányába, hogy a vár helyzetéről tájékozódjanak s ugyanugy hírnököket küldöttek Laonba és Soissonsba, hogy hirt hozzanak a hadsereg megmaradt részéről.

A kémek visszatértek és azt jelentették, hogy Saint-Quentin bátran védekezik s a legcsekélyebb kedve sincs hozzá, hogy megadja magát az ellenségnek. A hírnökök azt jelentették, hogy Laonban háromezer ember, - ez volt a hadsereg maradványa, - gyülekezett Nevers herceg köré.

Ezt a két-háromezer embert Nevers herceg olyan jól igyekezett elhelyezni, amennyire csak lehetett.

Tudta, hogy milyen lassúak az ilyen hódító hadjáratok. Ha Saint-Quentint bevették, akkor a spanyol hadseregen a szokott késlekedés válik urrá. Ezért a herceg főleg azzal törődött, hogy megerősítse azokat a városokat, amelyek még feltartáztathatják majd útjában az ellenséget. Sancerre grófot Guiseba küldötte lovascsapatával és Roche-sur-Yon herceg, Estrees és Cusieux századaival. Bordillon kapitányt öt század gyalogsággal La-Ferebe küldötte és ugyanannyi lovasságot adott neki. Pagnac báró Le-Cateletbe ment, Humieres Perameba, Chausues

Corbieba, Sesois Hamba, Clemont d'Amboise Saint-Dizierbe, Bouchavannes Coucyba és Montigny Chaunyba.

A herceg maga Laonban maradt körülbelül ezer emberből álló hadtesttel s azt kérte, hogy a király oda küldjön számára újabb csapatokat, amelyeket Franciaország többi részében toboroztak.

Ilykép a vérző sebre kötést lehet majd tenni, de nem tudhatja senki sem, hogy a seb nem halálos-e.

Nehezen lehet szomorubb épületet elképzelni a régi compiègne-i kastélynál. Az anélkül is komor külsejű épületet még komorabbá tette a királyi vendégek jelenléte. Ahányszor II. Henrik eljött ebbe a kastélyba, - s ez rendszerint három vagy négyszer történt meg évenként - jelenléte által megelevenedett a város és a vár, mert a királyt az udvar ifju hölgyei és urai kísérték el. Ilyenkor a folyosók és a gót termek vidám zene hangjaitól visszhangzottak s a környék erdeinek csendjét kúrthang és kutyaugatás törte meg.

Most azonban nem úgy történt. Estefelé nagy szekér állott meg a kastély kapujánál. A jármű áthaladt a városon, anélkül, hogy a lakosok kíváncsiságát legkevésbé is felkelthette volna.

Még a kapunál álló őr figyelmét sem ragadta meg e jelentéktelennek látszó szekér, amelyből feketeszakállu, beesett szemű és csaknem afrikai arcszínű ember lépett ki. A férfit egy körülbelül harminchat éves nő követte, akinek arcára fehér és finom volt, szeme élénk, fogsora pompás és haja fekete. Három vagy négy szolgálattelvő tiszt lépdelt utánuk. A kapus csodálkozva nézett rájuk s azután néhányszor elkiáltotta magát: - A király! A királynő! II. Henrik pedig intett a kapusnak, hogy legyen csendben, mire a kapus elkísérte őket a belső udvarig és bezárta utánuk a kaput. Ezzel minden el volt intézve.

Csak másnap reggel tudták meg Compiègne-ben, hogy a király és a királynő megérkeztek s azt, hogy utazással töltötték az előző éjjelt, amely bizonyára nem volt oly sötét, mint a két utas bánata.

A lakosságon meghatottság vett erőt, összecsődültek és „éljen a király! éljen a királynő!” kiáltással a királyi kastélyhoz vonultak.

II. Henriket mindig szerették s Katalint abban az időben még nem gyűlölték.

A király és a királynő megjelentek a régi, vasból készült erkélyen.

- Barátaim, - kiáltotta le a király, - eljöttem városuk falai közé, hogy magam védelmezzem a veszélyeztetett francia városokat. Innen szememmel folyton Saint-Quentin felé nézhetek és fülelhetek az onnan jövő zajra. Remélem, hogy az ellenség nem jön majd idáig, de mindenestre készüljön mindenki a város védelmére, mint Saint-Quentin derék polgárai tettek. Mindenkit bármikor szívesen látok kastélyomban, aki az ostromlott városból akár jó, akár rossz hírt kapott!

Ismét felhangzott a kiáltás: éljen a király! Henrik és Katalin azzal a mozdulattal, amelynek segítségével oly sokáig visszaéltek a nép bizalmával, szívükre tett kézzel lassan visszavonultak az erkélyről. Mögöttük ismét becsukódtak az ablakok. Mindenki megtett minden tőle telhetőt, hogy felfegyverkezzék a város védelmére s II. Henrik nem jelent meg újra a lakosok szeme előtt.

A kertészek, akiktől a lakosok igyekeztek egyet-mást megtudni, azt beszélték, hogy a király a park legelhagyottabb utain gondolataiba merülve szokott sétálni. Ezek a séták néha éjjeli egy vagy két óráig tartanak, a király sokszor hirtelen megáll s mozdulatlanul hallgatódzik, gyakran a földhöz illeszti fülét, hogy az ágyudörgést hallhassa... Mi azonban tudjuk, hogy Philibert

Emmanuel nem gondolt tulságosan korai támadásra, hogy annál jobban készíthesse elő az általános támadást.

Nyugtalanul és anélkül, hogy megtudott volna valamit, a király azután vissza szokott térni a kastélyba. Ott felment a toronyba, amelyből messze el lehetett látni a Saint-Quentin felé vezető utra, melyet a Laonba és Hamba vezető utak kereszteztek. A király tekintete különösen az érkező utasokra meredt, türelmetlen volt, remegett az izgatottságtól és az utasokat visszaérkező hírnökeinek nézte.

A király augusztus 15-én érkezett. Egy nap mult el a másik után és sem harci zaj nem hallatszott, sem hírnök nem érkezett. II. Henrik csak egyet tudott, hogy Saint-Quentin még mindig ellentáll az ostromnak.

Midőn II. Henrik augusztus 24-én, mint rendesen, a parkban sétált, távolból hirtelen ágyudörgést hallott. Megállt és hallgatódzott. Azonban ez alkalommal nem kellett földhöz tartania fülét, mert anélkül is jól lehetett hallani, hogy egyfolytában ágyuk dörögnek.

Három napig hallatszott az ágyudörgés, amely mindig napfelkelte előtt kezdődött és csak éjjel szünt meg, Henrik nem tudta elgondolni, hogy ilyen ágyuzásra csak egyetlen ház is épségben maradhat Saint-Quentinben.

Augusztus 27-én délután két órakor megszűnt az ágyudörgés.

Mi történt? Mit jelentett a hirtelen keletkezett csend, mit jelentett a harci zajt követő nyugalom?

Saint-Quentin nem volt olyan, mint az a mesebeli szalamandra, amellyel I. Ferenc ékesítette címerét s áldozatul esett az ellenséges tüzésnek gyilkos tüzének.

A király esti nyolc óráig még várt és hallgatódzott, hogy nem kezdődik-e újra az ágyudörgés. Még azt remélte, hogy az ostromlók kifáradtak és kénytelenek voltak a várbeliekkel fegyverszünetet kötni.

Azonban este kilenc órakor nem tudta leküzdeni nyugtalanságát és különböző irányban futárokat küldött Saint-Quentinbe. Ha talán egyik futár az ellenség kezébe kerül is, a többi mégis elérkezik majd céljához.

A király éjjel a parkban bolyongott. Azután visszatért a kastélyba, ágyba feküdt, de lázas nyugtalansága miatt nem tudott elaludni. Napfelkeltekor felkelt és felment kilátótornyába.

Alig érkezett a toronyba, midőn az uton, amelyet annyiszor figyelt meg, a láthatár szélén porfelhőt vélt látni. Midőn a nap első sugarai megaranyozták az utat, a király lovat látott, amelynek hátán ketten ültek s közeledtek vágatva a város felé.

Henrik egy pillanatig sem kételkedett abban, hogy a két lovas, vagyis inkább hírnök, Saint-Quentinből hoz hírt! Embereket küldött eléjük a noyon-i kapuhoz, hogy haladéktalanul engedjék be őket. Negyedórával később a ló a kastély kerítése előtt állott és Henrik örömkialtásban tört ki, midőn felismerte Dandelot-t s emögött másik lovas ült, aki, midőn leszálltak a lóról, szerényen megállt a kapu küszöbén. A királynak ismerőseknek tetszetek a második lovas arcvonásai, de nem jutott eszébe, hogy hol látta.

Az olvasó, akinek valószínűleg jobb emlékezőtehetsége van, mint II. Henriknek s akinek mi is segíteni fogunk, hogy eszébe jusson a dolog, emlékezni fog, hogy a kalandor mint Théligny lovásza jelent meg a királyi palotában, midőn felhívta oda a szerencsétlen fiatal tisztt, aki Saint-Quentin ostromának első napjaiban esett el.

Az üldöző és üldözött az erdő szélén egymásra ismertek és ezután a legjobb egyetértésben fértek meg egymással s ugyanazon a lovon lovagoltak Compiègne-be. Yvonnet, aki ugy ismer-te a vidéket, mint a tenyerét, éjjel s nappal egyaránt tudott tájékozódni, miért is ajánlkozott, hogy ő lesz Dandelot vezetője. Az admirális öccse pedig Gudula kisasszony szerelmesének szolgálata fejében megengedte, hogy mögéje üljön a lóra. Ilykép a kalandor nem fáradt ki s a parancsnoknak nem kellett miatta lassítani lovának lépteit.

A paripa talán más megegyezést kívánhatott volna, azonban nemes és tüzesvérü állat volt s derekasan kitett magáért, mert csak három és fél órára volt szüksége ahhoz, hogy megtegye az utat Gibercourtól Compiègneig, tehát csaknem tizenegy mérföldet.

TIZEDIK FEJEZET

A párisiak.

A hírek, amelyeket a két hírnök hozott, azok közé tartoztak, amelyeket hamar el lehet mondani, amelyekről azonban még soká beszélnek. Dandelot előbb röviden összefoglalva mondta el a királynak a város bevételeének történetét. A király azután az egyes részletek iránt érdeklődött s egyrészt a parancsnoktól, másrészt a kalandortól mindazt megtudta, ami Saint-Quentinben és ennek környékén történt.

Ilykép tehát a város elveszett s a connetablet és Coligny admirálist, vagyis a távollevő Guise herceget nem számítva, a királyság két legkiválóbb hadvezérét elfogták. S nem tudta senki sem, hogy az ellenség azzal fog-e szórakozni, hogy a rosszul megerősített városokat ostromolja, vagy egyenesen Páris ellen fog-e vonulni.

A félénk és habozó természetű II. Fülöp hadviselésének módját jellemeznék, ha a földhánysokat ostromolná.

Viszont Philibert Emmanuel kalandos természetével egyeznék, ha egyenesen Páris ellen vonulnának.

E két dolog közül melyikre határozzák majd magukat a győzők?

Ezt Dandelot és Yvonnet egyformán nem tudták.

Dandelot véleménye az volt, hogy a szavójai herceg és a spanyol király haladéktalanul Páris ellen fognak indulni.

Ami Yvonnet illeti, ő nem volt annyira járatos a haditudományokban, hogy véleményt tudott volna formálni, minthogy azonban a király mindenáron azt akarta, hogy legyen véleménye, Dandelot véleményéhez csatlakozott.

Megegyeztek tehát abban a tekintetben, hogy a győző egy pillanatig sem fog késlekedni, következőleg a legyőzött sem vesztelhet egy pillanatig sem.

Ugyanakkor elhatározták, hogy a két hírnök kis ideig pihenni fog s azután utrakel. S mind-egyik olyan megbízást kapott, amely megegyezett társadalmi és katonai rangjával. Dandelotnak Katalin királynőt kellett elkísérnie Párisba. II. Henrik, aki nem akart eltávozni az ellenség közeléből, azért küldötte Párisba a királynőt, hogy a párisi polgárokat hazafias kötelességükre figyelmeztesse.

Yvonnet Laonba fog elutazni, hogy Nevers hercegnek elvigye a király leveleit. Azután valamilyen áruhában meg fogja közelíteni a spanyol hadsereget, hogy Spanyolország királyának szándékát megtudja. Igaz, hogy ez a megbízatás azzal a veszéllyel járt, hogy kalandorunkat elfogják és felkötik, azonban Yvonnet, aki legutóbbi kalandja miatt éjjel elborzadt volna erre a gondolatra, nappal cseppet sem félt tőle. Vállalkozott a dologra, mert csak éjszaka kinozták idegei, de ilyenkor aztán annál jobban.

Dandelot-t felhatalmazta a király, hogy a lothringiai kardinálissal megegyezzen az anyagi eszközök tekintetében, mert úgy ő, mint öccse olyan helyzetben voltak, hogy pénzre volt szükségük. A kardinális volt ugyanis az ország kincstárnoka. Yvonnet husz aranyat kapott az utra. Azonkívül, mint azelőtt, most is megengedte neki a király, hogy a legjobb lovat válassza ki a maga számára a király istállójából.

Tíz órakor délelőtt, tehát hatórai pihenés után a két megbízott utrakelt. A kapunál hátat fordítottak egymásnak, az egyik kelet felé, a másik nyugat felé tartott.

Yvonnet-vel, aki kevésbé fontos személyiség, később még találkozni fogunk, vagy ha nem találkozunk is vele, el fogjuk mondani mindazt, amit hallottunk róla. Kisérjük el Dandelot-t és vele együtt Medici Katalin királynőt, aki kísérijének védelme alatt Páris felé utazik, olyan gyorsan, amilyen gyorsan azon a nehéz kocsin, amelyet négy ló huz, utazni lehet.

Régi igazság, hogy a veszély távolról mindig nagyobbnak látszik, mint közelről s ezért Párisban sokkal jobban meg voltak rémülve az emberek, mint Compiègne-ben. Csak abban az időben vett erőt hasonló rémület Páris lakosságán, midőn az angol hadsereg a Saint-Denis sikságról nézte a Notre Dame és a Saint-Chapelle tornyát. A Saint-Quentin melletti csata híre a Somme partjáról eljutott a Szajna partjára s másnap reggel már mindenféle holmikkal megrakott kocsikon ülő nőket és férfiakat lehetett látni Páris utcáin. Aki ezeket a kocsikat látta, azt hihette volna, hogy Páris lakosságának egyharmada lakást változtat. Pedig a lakosság nem költözködött, hanem menekült. Midőn azonban azt látták, hogy nem érkeznek riasztóbb hírek, azok, akik Párisban akartak maradni, igyekeztek megnyugtatni a többieket. Ezt igen megkönnyítette a francia nép aranyos kedélye, amely minden más néptől megkülönbözteti s amely ezt a népet arra bírja, hogy mindenben nevéssen. Azok, akik Párisban maradtak, ki-nevették azokat, akik elmenekültek, úgy hogy az utóbbiak lassanként visszatértek s most már semmi áron sem akarták elhagyni a várost.

Ilyen volt a hangulat 1557. augusztus 28-án délután, midőn Dandelot és Katalin királynő Párisba érkeztek. A Szent Lőrinc-napi csata hírének sokkal borzasztóbb hirt hoztak a párisiaknak. Saint-Quentin bevételének hírének.

A hatás, amelyet az ilyen hír tesz, sokszor attól függ, hogyan mondja el az ember.

- Barátaim, - mondotta Dandelot azoknak a polgároknak, akikkel leghamarabb találkozott - dicsőség Saint-Quentin polgárainak! Csaknem egy hónapig védelmeztek olyan várat, amelyről mindenki azt hitte, hogy a legbátrabbak sem tudják majd nyolc napnál tovább védelmezni. Ezáltal időt nyertek Nevers herceg számára, aki azalatt hadsereget gyűjtött, amelyet a király folyton újabb csapatokkal egészít ki. Velem jött őfelsége Katalin királynő, aki Franciaország szeretetére és a királyi ház iránti hűségükre akarja önöket figyelmeztetni.

E szavakra a királynő kinézett a kocsi ajtaján s így kiáltott:

- Igen, jó barátaim, én jöttem el s a király nevében adom mindenkinek tudtára, hogy a többi városok is készek követni Saint-Quentin példáját! Világítsátok tehát ki ablakaitokat, a király iránti szeretet és bizalom jeléül! Ma este tanácskozni fogok a városházán a lothringiai kardinálissal és Dandelot urral az intézkedésekről, amelyek ahhoz szükségesek, hogy az ellenséget, amely az ostromlás által már ugyis kifáradt, visszaverhessük!

Jól ismerte a népet az, aki ilyen módon közölte vele a legrettenetesebb hirt, amelyet valaha főváros lakosságával közöltek. Dandelot beszédje egyuttal bevezetés volt a királynő beszédjéhez.

Az eredmény az volt, hogy a nép, amely ha egyszerően azt mondták volna neki: „Saint-Quentint bevették, a spanyolok Páris ellen vonulnak”, szétszaladt volna és uton-utfélen ezt kiáltotta volna: „Minden elveszett! Meneküljön mindenki!” Most ellenkezőleg, torkaszakadtából ezt kiáltotta: „Éljen II. Henrik! Éljen Katalin királynő! Éljen a lothringiai kardinális! Éljen Dandelot!” S körülvették Katalin kocsiját és a hirneves nemes ember lovát s nagy lármával és örvendezve kísérték el őket a Saint-Denis külvárostól a Louvreig.

Midőn a Louvrehoz érkeztek, Dandelot felállt kengyelvasán, hogy az óriási tömeg, amely a téren várakozott, láthassa és dörgő hangon így szól:

- Barátaim, őfelsége a királynő azzal bizott meg, adjam tudtukra, hogy egy óra múlva a városházán lesz, ahol a városi tanácsosok összegyülekezve várják. A királynő lóháton megy majd el odáig s iránta való szeretetüket olyan nagynak fogja tartani, amilyen nagy számban fognak várakozni reá. Ne feledkezzenek meg arról, hogy kivilágítsák házaikat és a fáklyákról!

Hatalmas éljenkiáltás harsant fel és a királynő meg lehetett győződve arról, hogy az egész lakosság, amelyet néhány szavával megnyert a maga számára, kész feláldozni mindent, ugyanugy, mint Saint-Quentin polgárai.

Medici Katalin ezután Dandelot kíséretében a Louvreba ment el. A lothringiai kardinálist nyomban odahívták s azzal bizták meg, hogy a város tanácsosait, polgármestereit, bírait, a kereskedők küldötteit, a kolostorok főnökeit, a céhmestereket s más tekintélyes polgárokat hívja össze kilenc órára a városházán.

Láttuk, hogy Dandelot ügyes szinpadi rendező módjára rendezte a dolgokat s a mondott időpontot is hatáskeltés céljából választotta.

A Louvre kapuit körülálló sokaságból legtöbben azt határozták el, hogy nem mozdulnak helyükről, egyrészt azért, hogy a királynő kíséretéhez csatlakozhassanak, másrészt, hogy senki sem foglalhassa el helyeiket. Csak néhányan, akiket a nép ezzel megbizott, távoztak el, hogy fáklyákat vásároljanak.

Azonkívül a népvezérek, akik minden nagy esemény alkalmával magukra vállalják a kikiáltó szerepét, bejárták a Louvreból a városházára vezető utcákat s ezt kiáltották:

- Páris polgárai, világítsátok ki ablakaitokat. Medici Katalin királynő fog elhaladni erre, midőn a városházára megy!

A kikiáltó nem kényszeríthetett senkit, sőt ellenkezőleg, minden polgár saját belátása szerint cselekedhetett. Ennek ellenére is a házak, amelyek előtt a királynőnek el kellett haladnia, olyanok lettek, mint valami hatalmas méhkas. Mindenki tevékenykedett, elmentek, hogy lámpionokat, lámpákat s gyertyákat hozzanak. Minden egyes ablakban felragyogott a világosság a lakosság lelkesedésének bizonyítékául. Az égő viaszgyertyák és a pislogó faggyumécsek mind erre vallottak.

Mondottuk, hogy a kikiáltók az utcákon mentek végig, mert ösztönszerűleg kitalálták, hogy a királynő az utcákon át lovagol el a Louvreba s nem a folyóparton. Azok a felvonulások, amelyek a folyóparton haladnak végig, célt tévesztenek, mert nem keltenek lelkesedést. Igaz, hogy ez a folyó partján is nyomukban jár, de sántit, mint az igazságszolgáltatás. S a folyó tulsó partján természetesen minden néma.

Midőn elérkezett a kitűzött idő, a királynő Dandelot és a lothringiai kardinális kíséretében előbb a Saint-Honoré utcán lovagolt végig, egészen a Château d'Eau magaslatáig. Katalin többi kísérete csekélyszámu és szegényes volt, mint az olyan királynőhöz illik, aki a királyi szerencse változékonyságát akarja népének eszébe juttatni. Azután a királynő a Des Fourreurs-utcán haladt végig, majd a Jean Pain Mollet-utcába tért s a Grève-piacon át elérkezett a De l'Epine-utcába.

Ez a lovaglás, amelynek a történt dolgok szerint gyászmenetnek kellett volna lennie, diadalmenetté lett, amely eszébe juttatta az embernek Sergent festőművész jelszavát, aki „a haza veszélyben van” címen szokott ilyenfajta körmeneteket rendezni. Minden előre el volt rendezve, azonban a királynő mindezt a lelkesedés önkéntelen megnyilvánulásának vélte.

A királynőnek délután négy órától este kilenc óráig bőven volt ideje ahhoz, hogy Ferenc dauphint Saint-Germainból elhozassa. A sápadt és beteg gyermek jól illett ehhez a színjátékhoz. Mintha csak a Valois-ház sorsát személyesítette volna meg. Priamuson kívül sohasem volt még királyi családnak annyi utódja, mint a Valois-háznak s mégis ki kellett halnia. Négy fiugyermek! Igaz, hogy ezek közül hármát valószínűleg megmérgezték s a negyediket meggyilkolták!

Ezen az estén azonban, amelyet megkísérlünk leírni, szerencsére még fátyol takarta el halandó emberek szeme előtt a titokzatos jövőt. Mindenki csak a jelennel törődött s a jelen elég alkalmat nyújtott a tevékenykedésre a legmozgékonyabbak s az izgalmak után leginkább vágyódók számára is.

Százezer ember kísért el a királynőt, százezer állt sorfalat arra, amerre elhalad s az ablakokból talán kétszázezer nézett ki. Azok, akik elkísérték s azok, akik sorfalat álltak, fáklyát tartottak kezükben, amelyeknek fénye a kivilágított ablakok fényével együtt, ha nem is árasztott nappali világosságot, szemkápráztatóan világított. Az utcákon álló emberek fáklyáikkal integettek s az ablakokban állók zsebkendőiket lobogtatták és virágokat szórtak a királynőre.

Mind ezt kiáltották: Éljen a király! Éljen a királynői Éljen a dauphin!

Koronként azonban halálos fenyegetések hallatszottak a tömegből, komor, morgó hangokat lehetett hallani, amelyek az összemért kardok csattogását, kivont török pengéinek villogását és puskalövések dördülését juttatták az embernek eszébe.

Nem lehetett tudni, honnan eredt ez a kiáltás, amely messze távolban halt el:

- Halál az angolokra és a spanyolokra!

A legbátrabb ember is megborzongott, midőn ezt hallotta, mert érezte, hogy e kiáltásban az egész nép gyűlölete testesül meg.

A királynő, a dauphin és kíséretük, akik kilenc órákor indultak el a Louvreből, csak féltizenegykor érkeztek a városházára. Az egész uton a szó szoros értelmében szét kellett oszlatniuk a tömeget, mert ezuttal nem kísérték el őket katonák vagy szolgák sem gyalog, sem lóháton, akikre az a hálátlan feladat hárult volna, hogy eltereljék a tömeget a felséges lovasok útjából. Mindenki megérinthette a királynőt és a trónörökös lovát, ruháját, sőt kezét is. S a nép mohón ragadta meg az alkalmat, hogy megérintse a lovakat, amelyek csaknem eltaposták, a pompás ruhákat, amelyek olyan nagyon elütöttek a nép ruházatától s a kezeket, amelyek elszedték tőle utolsó souját: örömkialtás hagyta el a nép ajkát erre az érintésre, holott orditania kellett volna fájalmában.

Az örömkialtások és a nép hódolatának megnyilvánulásai közepett érkezett el a menet a Grève-piacról a városházához. Ezt rövid idővel azelőtt építették ujja s a renaissance művészetének egyik drágagyöngye volt, amelyet később Lajos Fülöp parancsára elrontottak, mint általában azokat az épületeket, amelyekhez hozzányult ez a király, akinek nem volt érzéke a művészetek szépsége iránt.

Az összes városi tanácsosok, előljárók és testületek ott várakoztak a városháza lépcsőin, amelyek egyrészt a térre nyíltak, másrészt az épület magas boltozatai alatt ágaztak el.

A királynőnek, a dauphinnak, a lothringiai kardinálisnak és Dandelotnak teljes negyedórára volt szükségük ahhoz, hogy a téren áthaladhassanak.

Nero cirkusai sem voltak fényesebben kivilágítva, még azokon az éjszakákon sem, midőn a szurokban és kénben meghempergetett első keresztényeket égették el bennük. Minden ablak fénylett, mindenütt lobogtak a fáklyák, az utcákon, a folyóparton, sőt még a Notre Dame tornyának erkélyén is. A Szajna olyan volt, mintha vize folyékony tüzzé vált volna.

A királynő és a dauphin eltűntek a városháza előcsarnokában, hogy kis idő múlva megjelenjenek az erkélyen.

Nagy lelkesedéssel adták tovább szájról szájra Katalin mondását, amelyet talán csak a nép adott a királynő szájába! - Ha meg találna halni az apa, aki titeket védelmez, Páris derék polgárai, akkor fiát hozom el nektek!

S midőn megpillantották a fiút, akiből később a szegény, boldogtalan emlékü II. kis Ferenc lett, éljeneztek s ujjongtak, orditoztak örömükben.

A királynő az erkélyen maradt, hogy a lelkesedés ne lanyhuljon el s a kardinálisra és Dandelotra bizta, hogy a városi tanácsosokkal tárgyaljanak.

Jól tette a királynő, mert elvégezték ezt a dolgot és jól végezték.

Lambert abbé „II. Henrik története” című könyvében ezt mondja erről: Hangsúlyozták Páris város tanácsosai és polgármesterei előtt, hogy a király változatlan szeretettel és jóakarattal gondol reájuk és életét kész feláldozni, hogy megmentse őket a veszélytől. Kijelentették, hogy akármilyen súlyos veszteség érte is Franciaországot, ez a veszteség nem pótolhatatlan, ha öfelsege bizhatik népének hűségében és buzgóságában, amelyek eddig mindig dicsőséget szereztek az országnak és előmozdították annak jólétét. S hozzáfűzték, hogy a király nem akar nagy terheket róni népeire, ezért saját vagyonát ajánlotta fel. Öfelsege tehát csak a nép önkéntes áldozatkészségére számít, amelyet ez iránta való szeretetből hozni kész. Mennél nagyobb a veszély, annál inkább kell igyekeznie a francia népnek segíteni királyát abban, hogy elég erős hadsereget tudjon szembeállítani az ellenség hadseregével.

E két beszédnek meglett a kívánt hatása: Páris városa ezen a gyűlésen háromszázezer livres-t szavazott meg a hadviselés költségeire és a főbb királyi városokat felszólította, hogy ugyanugy cselekedjenek.

Dandelot a következő szükséges és azonnal megteendő védelmi intézkedéseket javasolta. Elsősorban hívják vissza haladéktalanul Olaszországból Guise herceget és hadseregét. Mint tudjuk, ez már elhatározott dolog volt és az erre vonatkozó parancsot rég elküldötték a hercegnek. Azonkívül harmincezer francia és huszezer idegen katonát kell toborozni. Végül a gyalogosok és a könnyű lovasok számát kétszeresre kell emelni.

Ez óriási költségek fedezésére, olyan időpontban, midőn az államkincstár teljesen üres volt s a király vagyona is nagyon megcsappant, Dandelot a következőket ajánlotta:

A papságot kivétel nélkül fel kell kérni arra, hogy egy évi jövedelmét ajánlja fel a királynak ajándékkul.

A nemesség, ámbár kiváltságai révén semmiféle adót sem köteles fizetni, adóztassa meg sajátmagát vagyonához mérten.

S Dandelot, aki elől akart járni a jó példával, kijelentette, hogy ő és az admirális minden jövedelmükről lemondanak s csak kétezer tallért tartanak meg a maguk számára, amely megélhetésükhöz szükséges.

Végül a lotharingiai kardinális, aki az állam pénzügyeit intézi, vizsgálja meg, hogy mennyi az államkincstár vagyona.

Szegény államkincstár! Mindenki óvakodott attól, hogy felbecsülje, milyen nagy összeg folyik be évenként az államkincstárba. Tartsa ezt számon az államkincstár maga.

E javaslatok egy részét nagy lelkesedéssel megszavazták, a többit elnapolták. Magától értetődik, hogy azokat szavazták meg, amelyek a papságot és a nemességet adóztatták meg hadsereg toborzása és fentartása céljából.

Haladéktalanul elhatározták azonban, hogy tizennégyezer svájcit fognak toborozni és nyolcezer németet fogadnak zsoldjukba. Azonkívül a királyság minden tartományában besorozzák a fegyverfogásra alkalmas fiatalembereket.

Igy egyetlen estén nagyon sok határozatot hoztak; éjfélkor már minden egyes javaslatot megszavaztak és megbeszélték, hogy milyen módon valósítsák meg azokat.

Éjfél után néhány perccel a királynő lefelé haladt a városháza lépcsőin és kézen fogva vezette a dauphint. A kis trónörökös, aki olyan álmos volt, hogy csaknem állva aludt el, kis selyemsapkáját lengetve üdvözölte a tömeget.

Éjjel félkettőkor a királynő visszatért a Louvreba és száz évvel előbb, mint honfitársa Mazarin, méltán így szólhatott: - Kiáltoztak, fizetni fognak!

Óh nép, nép! Gyengeségedet mutatta, hogy ilykép nyilvánult meg a benned rejlő erő! Pazarolták véredet s aranyadat, úgy mutatták meg, hogy milyen gazdag vagy! Akik uralkodtak feletted, a legkevélyebb király és a legbüszkébb királynő, hozzád jöttek el az ünnepélyes pillanatban koldulni s eléd tartották a trón örökösének selyemsapkáját, hogy alamizsnául dobd bele véredet és pénzedet!

TIZENEGYEDIK FEJEZET

A spanyol haditábor.

Láttuk, hogy Nevers herceg mit csinál Laonban, láttuk, hogy mit csinál Henrik király Compiègneben s végül láttuk, hogy Katalin királynő, a dauphin és a lotharingiai kardinális mit csinálnak Párisban. S most meg fogjuk nézni, hogy II. Fülöp és Philibert Emmanuel mit csinálnak a spanyol táborban s hogyan fecsérlik el ott az időt, amelyet máshol olyan jól használtak fel.

Saint-Quentin városa, mint elmondottuk, hősies ellentállásának következményeit viselte el, mert öt napig volt kiszolgáltatva a fosztogatóknak. Ez a vár, amely mig állt, megmentette Franciaországot, haldoklásával is azt védelmezte. A hadsereg, amely vad dühvel vetette magát a szegény halott városra, elfelejtette, hogy Franciaország többi része még él s tetteinek láttára kétségbeesett védekezésre készül.

Ugorjuk át a tüzvész, a gyász és a pusztulás öt napját s folytassuk az események elbeszélését szeptember elsejétől kezdve és mint ahogy egyik előző fejezetben leírtuk, hogy milyen volt a város, írjuk le ugyanolyan pontosan a spanyol haditábort.

Reggel óta minden dolog lassanként rendbe jött. Mindegyik csapat hadifoglyait számlálta, megszemlélte a zsákmányolt dolgokat, elkészítette számadását és nevetett nyeresége miatt, vagy siratta veszteségét.

Tizenegy órára haditanácskozás volt kitűzve a spanyol király sátorában.

A sátor a haditábor legszélén állt; elmondottuk már, hogy miért helyezték oda: a francia ágyugolyók zenéje, saját bevallása szerint, nagyon sértette a spanyol király fülét.

A király éppen levél pecsétjét törte fel. A futár, akit talpig belepett a por, köpadon ült a sátor bejáratánál. A király egyik szolgája ivópohárba bort öntött neki; az ital aranyszíne arra vallott, hogy délvidékről való.

A levélen nagy viaszpecsét volt, amelyen mitrával koronázott cimer volt látható, oldalt pedig két keresztbetett pásztorbot.

II. Fülöp nagy figyelemmel olvasta a levelet. Háromszor is átolvasta újra s midőn negyedszer olvasta át a fontos üzenetet, hirtelen vágató ló patájának dobogása hallatszott. A lovas a sátor bejárata előtt állította meg lovát. A király felemelte fejét s pislogó szempillájú bágyadt szemével kitekintett, hogy ki az az ember, aki olyan sürgősen akar eléje jutni.

Néhány pillanat múlva a sátor bejáratánál fellebbent a függöny s a szolga, aki a haditáborban sem felejtette el a burgosi és valladolidi udvari szokásokat, ezt jelentette a királynak:

- Ő excellenciája Don Luis de Vargas, Alba herceg titkára!

II. Fülöp örömkialtásban tört ki. Azután mintha saját maga előtt röstelte volna, hogy ily kevéssé tud uralkodni az első benyomás által keltett érzelmeken, egy pillanatra megállt, hogy olyan hangon, amelyből sem örömré, sem más érzelmekre következtetni nem lehetett, így szólt:

- Don Luis de Vargas lépjen be.

Alba herceg titkára egy pillanat múlva a király előtt állott.

Az érkezett izzadsággal volt borítva, ruházatát belepte a por s arcának sápadtsága arra vallott, hogy az utazás hosszú és fárasztó volt. Csizmáján fehér hab látszott, amely a ló szájából csöppent rá s ez mutatta, hogy milyen nagy gyorsasággal lovagolt. Tíz lépésnyire II. Fülöp

királytól megállott és kezében tartva kalapját várta, hogy a király megszólítsa s ezután elmondhassa a hirt, amelyet hozott.

A királynak szemmel láthatólag tetszett, hogy Don Luis de Vargas nem feledkezik meg az etikett törvényeiről, mely az összes törvények közt a legelső volt Spanyolországban. Ezt mutatta az arcán tükröződő mosoly, mely olyan volt, mint a napsugár, amely ősszel éri a földet.

- Isten segítse önt, Don Luis de Vargas, - mondotta II. Fülöp - milyen híreket hoz Olaszországból?

- Jókat is, rosszakat is egyszerre! - felelte Don Luis. - Urai vagyunk a helyzetnek Olaszországban, de Guise herceg a francia hadsereg egy részével sietve visszatér Franciaországba.

- Alba herceg küldötte önt hozzám ezzel a hírrel?

- Igen, sire! Azt parancsolta, hogy a legrövidebb utat válasszam és lóhalálában siessek, hogy legalább tizenkét nappal előbb érkezzem Franciaországba, mint Guise herceg. Ezért Ostiában gályára szálltam, Genuánál kikötöttem és Svájcban, Strassburgban, Metzen és Mezières-en át idesiettem. Tizennégy nap alatt tettem meg ezt a nagy utat s biztosan tudom, hogy Guise hercegnek kétszerannyi időre lesz szüksége ahhoz, hogy Párisba megérkezzen.

- Valóban, derekasan sietett, Don Luis de Vargas s tudom, hogy hamarabb nem lehet ideérkezni. Azonban nem hozott számomra levelet Alba hercegtől?

- A herceg attól való félelmében, hogy elfognak, nem mert írást adni. Csak azzal bizott meg, hogy a következőket mondjam el önnek: - Őfelsége Spanyolország királya gondoljon Tarquinius királyra, aki leütötte kertjében azoknak a mákvirágoknak fejét, amelyek tulságosan magasra nőttek. A királyok kertjében semminek sem szabad tulságosan magasra nőnie, még a hercegeknek sem! Azonkívül a herceg még ezt fűzte hozzá: - Őfelsége teljesen meg fogja érteni ezeknek a szavaknak értelmét s tudni fogja, hogy kire célozok.

- Igen, - mormogta a spanyol király - ez a beszéd hü Alvarezem okosságára vall... Megértettem, Don Luis, s köszönöm, ön pedig most pihenje ki magát s embereim minden szükséges dologról gondoskodni fognak.

Don Luis de Vargas meghajolt, kiment s mögötte leereszkedett a függöny.

Hagyjuk, hogy II. Fülöp király a püspöki címeres levél és Alba herceg szóbeli üzenete felett elmélkedjék s menjünk másik sátorba, mely puskalövésnyire van a királyi sáortól.

Ez Emmanuel sátra volt.

A szavójai herceg tábori ágy fölé hajolt, amelyben sebesült feküdt s az orvos a kötést vette le a sebről. Első pillantásra úgy látszott, hogy a seb, amely a mell balfelének tájékán volt, nem súlyos, de a sebesült sápadtsága és gyengesége azt mutatta, hogy a dolog komoly.

Ennek ellenére is az orvos arca felderült, midőn a borzalmas véraláfutást megvizsgálta. Azt hihette volna az ember, hogy a sebet ókori hajítógéppel hajított kő okozta.

A sebesült nem volt más, mint Scianca Ferro barátunk, akit nem tudtunk szemel követni, midőn megrohanták a várat. A bátor csatlóست a szavójai herceg sátrába vitték, hogy ott a sebesültek ágát nyomja, ami katona számára dicsőség.

- Nos? - kérdezte Philibert Emmanuel aggódó hangon.

- Sokkal jobban, nagyságos uram! - felelte az orvos s most a sebesült túl van a veszélyen...

- Ugy-e, mindjárt mondtam, Emmanuel? - szólt közbe a beteg, olyan hangon, amely nagy erőfeszítésre vallott, de azért bágyadt volt, - úgy kezeltetsz itt, mint valami vén asszonyt, pedig csak gyengén sebesültem!

- Gyengén sebesültél, mert két oldalbordád tört el s a harmadik benyomódott s a gyenge sebesülés folytán hat nap óta minden lélekzetvételt vért köpsz!

- Igaz, hogy kemény csapás volt! - mondotta Scianca Ferro s megkísérelte, hogy mosolyogjon, - add csak ide azt a bizonyos gépezetet, Emmanuel!

Emmanuel kereste azt a bizonyos gépezetet, amelyet a beteg kívánt és megtalálta a sátor egyik sarkában. Ez olyan tárgy volt, amely valóban gépezethez, sőt hadigépezethez hasonlított.

Akármilyen erős ember volt is a herceg, csak nehezen tudta felemelni ezt a tárgyat és odavitte Scianca Ferro ágyához.

Buzogány volt, amelyen tizenkét vasgolyó lógott. Az egésznek súlya mintegy harminc font lehetett.

- Corpo di Bacco! - kiáltotta vidáman a sebesült, - el kell ismerned, hogy ez csinos játékszer! Mi történt azzal, aki játszott vele?

- Kivánságodhoz képest, nem történt bántódása. Becsületszavát vették, hogy nem fog elszökni. S minthogy becsületszavát adta, mint rendesen, most is valószínűleg nem messze ül sátrunktól, két tenyerébe mélyeszi fejét és sóhajtozik és sir.

- Szegény ördög!... Kettéhasítottam ugyanis az unokaöccsének a koponyáját, aki derék német volt; jól tudott káromkodni s verekedni még jobban! Hitemre mondom, ha minden résnél tiz olyan ember állott volna egymással szemben, akkor titánok háborújának lehet nevezni, amelyről olyan sokat beszéltél nekem azon a nyakatekert görög nyelven. Nem sok ragadt rám belőle, könnyebben tudtam volna felmászni a Pelion vagy az Ossa tetejére, mint megtanulni görögül!

Ezután Scianca Ferro elhallgatott és fűlet.

- Eh, terringettét, Emmanuel! Valaki ugylátszik belekötött az én derék németembe... hallom a hangját... valami különös dolog történhetett, mert azt mondják, hogy a német öt nap óta nem szólt egy szót sem!

Csakugyan civódás zaja ütötte meg kívülről a sebesült fülét és ugyanakkor spanyol, német és picardiai nyelven lehetett káromkodásokat hallani.

Emmanuel egy orvos gondjaira bízta Scianca Ferrót, s hogy örömet szerezzen a sebesültnek, kiment a sátor elé, hogy megtudja, hogyan keletkezett a civódás, amelyből néhány pillanat múlva valóságos csata lett.

Abban a pillanatban, midőn Virgilius Neptunusához hasonlóan Philibert Emmanuel kimondta a Quos ego-t, amely lecsillapítja a tarajló hullámokat, a következő látvány tárult a néző szeme elé.

Mindenekelőtt bocsánatot kell kérnünk olvasóinktól, azonban mint ahogy a picardiai parasztok szokták mondani, akikkel nemsókára ismét érintkezni fogunk, - tisztességgel legyen mondván, - a civódás főszereplője a számár volt.

Igaz, hogy rendkívül becses számár, mert kelkáposztával, répával és salátával volt megpakodva s úgy ordított és rugdalódzott hátsó lábaival, mint annak a rendje. Amellett tőle telhetőleg igyekezett lerázni magáról terhét s a sok főzelék körülötte hevert a földön.

A számár után kétségkívül Scharfenstein Henrik volt a legfontosabb szereplő; kitépte a földből az egyik sátor cölöpét és ezzel ütött jobbra, balra. Hét vagy nyolc flamand katona már földön hevert. Az óriás arcán nehéz bánat tükröződött, de a bánat nem fosztotta meg karját erejétől.

Henrik után csinos fiatal parasztleány ötlött szemébe az embernek. A leány fürgé és erős volt és spanyol katonát igyekezett tőle telhetőleg elpáholni, minden valószínűség szerint azért, mert a spanyol olyan módon akart bizalmasodni vele, amely nem volt összeegyeztethető a leány szeméremérzetével.

Végül pedig parasztember állott ott, aki bizonyára a számár gazdája volt és morogva szedegette fel a földről salátáját, répáját és kelkáposztját, amelyeket sóvárgó szemmel néztek a körülötte álló katonák.

Philibert Emmanuel megjelenése, mint mondtuk, úgy hatott a jelenlevőkre, mint hogyha Medusa fő bukkant volna fel előttük. A katonák kiejtették kezükből a megkaparintott kelkáposztát, répát és salátát; a csinos leányzó elengedte a spanyolt, aki bajuszának felével és vérző orral menekült el; a számár elhallgatott és nem rugdalózott többé.

Csak Scharfenstein Henrik ütött még jobbra-balra, mint a tulságosan nekilendült gépezet, amelyet nem lehet egyszerre megállítani s még három katonát terített le.

- Mi történik itt? - kérdezte Philibert Emmanuel. - Miért bántalmazták ezeket a derék embereket?

- Ah! Ön az, nagyságos uram? Mindjárt el fogok önnek mondani mindent! - mondotta a paraszt picardiai tájszólással és a herceghez közeledett; két keze tele volt a felszedett főzelékekkel és kalapjának karimáját fogai közé szorította, úgyhogy beszédje még érthetlenebb lett.

- Az ördögbe is! - mormogta Philibert Emmanuel, - azt hiszem, nehezen fogom megérteni hogy mit akar mondani, barátom. Folyékonyan beszélek olaszul, igen jól tudok spanyolul, elég jól tudok franciául s a német nyelvet is töröm, de a picardiai tájszólást nem értem!

- Nem tesz semmit! Mégis el fogok önnek mondani mindent... Nagy jogtalanságot követtek el velem szemben... tessék megnézni! És a számámmal is, meg a leányommal is!

- Barátaim, - mondotta Philibert Emmanuel, - van-e köztetek valaki, aki tolmácsolni tudja franciául, spanyolul, olaszul vagy németül ennek az embernek panaszát.

- Franciául? ... Itt van Yvonne leányom, aki a saint-quentini leánynevelő intézetben nevelődött, a Somme-Rouche-utcában; úgy beszél franciául, mint a pap... Ha csak ezen mulik!... Beszélj Yvonne, beszélj!

A fiatal leány szerényen közeledett a herceg felé és igyekezett elpirulni.

- Nagyságos uram, - mondotta, - bocsásson meg atyámnak... de ő Savy faluból való, ott pedig csak picardiai tájszólással beszélnek... meg fogja érteni...

- Igen, - mondotta mosolyogva Philibert Emmanuel, - értem, hogy egy szót sem értek.

- Ugy látszik, - mormogta a paraszt, - hogy ezek olyan buták, mint a kuvasz, az se érti, ha picardiai nyelven beszél az ember!

- Hallgasson, apám! - mondotta a fiatal leány. Azután, Yvonne a herceghez fordult és így szólt:

- A következő dolog történt, nagyságos uram, tegnap azt hallottuk a faluban, hogy azért, mert a csaták, amelyek a környéken dultak, nagy kárt okoztak a vetésekben... és mert Catelet helység, amely még mindig II. Henrik pártján áll, megakadályozza, hogy Cambrayból élelmiszereket küldjenek ide, a táborban nincs elegendő eleség s hogy különösen főzelékfélékben szenved nagy hiányt még Spanyolország királyának és nagyságos uramnak asztala is.

- Ugy van, ez aztán beszéd! - felelte a herceg. - Nem szükölködünk élelmiszerekben, de nincs meg minden, amit kívánunk s különösen a főzelékféle fogytán van.

- Igen, - szólt ismét a paraszt, aki nem akarta teljesen leányára bízni a beszédet, - ezért tegnap azt mondtam a lányomnak...

- Barátom, - vágott közbe a herceg, - hagyja a leányát beszélni, azt hiszem ez önnek mindegy... s mindketten időt nyerünk általa.

- Jó! Beszélj, lányom, beszélj!

- Tehát tegnap atyám ezt mondotta: - Nézd csak, lányom, ha fognám a szamaramat és megraknám kelkáposztával, répával és salátával és a sok főzeléket elvinném a haditáborba, a spanyol király és a szavójai herceg alighanem örülnének neki, hogy újra friss főzeléket ehetnek.

- Istenemre mondom, azt meghiszem, - szólt közbe ismét a paraszt, - még a tehenem is örül, ha friss szénát kap, pedig az sem butább, mint más téhen. Hát akkor a király meg a herceg hogyan örülnének a friss főzeléknek.

- Ha sokáig fog beszélni, barátom, - mondotta mosolyogva Philibert Emmanuel, - akkor végtére mégis meg fogom érteni. Azonban nem az a fontos, szívesebben beszélek a leányával, mint magával... Folytassa, szép gyermekem, folytassa!

- Ma reggel tehát, napfelkeltekor, - mondotta a fiatal leány, - atyám és én a kertbe mentünk; összegyűjtöttük a legszebb és legfrissebb főzelékféléket; felraktuk a szamárra és eljöttünk... Rosszat tettünk, uram?

- Ellenkezőleg, gyermekem, nagyon jó dolog jutott eszetekbe!

- Igenis, mi is azt tartjuk, nagyságos uram!... Alig értünk azonban a táborba, katonái megragadták szamarunkat. Apám hiába kiáltozta: - Ez öfelsége a spanyol király számára való! Ez a szavójai hercege! A katonák nem hallgattak rá. Erre mi elkezdtünk kiáltozni, a szamarunk pedig elkezdett ordítani, de akárhogy kiáltoztunk, mi és Cadet, elkezdtek széthordani a főzelékünket... nem is szólva arról, hogy mi történt majdnem én velem... midőn az a derék ember, aki félrevonult, hogy kipihenje magát, segítségünkre sietett és rendet csinált, mint látni tetszik.

- Igen, nagy rend! - mondotta Philibert Emmanuel és fejét csóválta, - két ember meghalt és négy vagy öt megsebesült, a nyomoruságos főzelék miatt!... Ennek ellenére is jó szándékkal tette az óriás! S különben is, egyik barátom védelme alatt áll, így hát minden rendben van.

- Nem lesz bántódásunk, nagyságos uram, mert a táborba jöttünk? - kérdezte félénken az, akit atyja Yvonnelle néven szólított.

- Nem, szép leányom, ellenkezőleg!

- Mert, - folytatta a parasztleány, - el vagyunk fáradva, nagyságos uram. Öt mérföldet tettünk meg a haditáborig és csak akkor akarunk ismét utra kelni, ha megszűnt a hőség.

- Akkor mehetek el, amikor akartok, - mondotta a herceg - és minthogy a jó szándékot éppen úgy meg kell jutalmazni, mint a cselekedetet, sőt, ha lehet, jobban, mint a cselekedetet, itt van három arany a szamaratok rakományáért.

Azután a herceg odafordult a kíváncsiságból köréje gyülekezett emberek közül az egyikhez s így szólt:

- Gaetano, viteds el ezeket az élelmiszereket a spanyol király tábori konyhájára; azután, amilyen jól lehet, lásd el étellel és itallal ezeket a derék embereket s vigyázz, nehogy valaki bántsa őket.

Minthogy közeledett az idő, amelyben az összes parancsnokoknak a király sátrában kellett gyülekezniök, s a tábor minden részéből a tisztek már utban voltak a királyi sátor felé, Philibert Emmanuel gyorsan saját sátrába tért, mert meg akarta nézni, hogy Scianca Ferrót bekötözték-e. Ez a gond annyira lekötötte a herceg figyelmét, hogy nem vette észre, midőn a paraszt és leánya jelentőségteljes pillantást váltottak azzal az alattomos ábrázatu fickóval, aki feléjük közeledett és nagy buzgalommal tisztogatta Montmorency mellvértjét és páncélját.

TIZENKETTEDIK FEJEZET

Yvonnet megtudakolja mindazt, amit tudni kíván.

Az ürügy, amellyel a picardiai paraszt és leánya a táborba léptek, igen jól volt megválasztva. Philibert Emmanuel méltányolta az állítólagos figyelmességet, amely neki és a spanyol királynak szólt.

Ha hihetünk Mergey urnak, La Rochefoucauld környezetéhez tartozó nemes emberek egyikeként, - Mergeyt ugyanis éppen azon az estén vezették a spanyol haditáborba, mert elfogták a Szent Lőrinc napi csatában, - akkor a szavójai herceg asztala valóban nem volt tulhalmozva élelmiszerekkel, így beszéli el Mergey, akinek rendes szokása ellenére vízzel kellett beérnie, ami nagyon lehangolta; igaz, hogy gazdája Delarochefoucauld sem részesült jobb bánásmódban. - Heten ültek az asztalnál s minden eledelük, - mondja ugyancsak a bor hiánya miatt lehangolt Mergey, - ökölnagyságnyi tehénhus volt, amelyet sótlan vízben főztek ki s amelyhez sem szalonna, sem főzelék nem volt. Mindegyik előtt bádogtál állott, amelyben a husból főzött sótlan leves volt. A tehénhust azután annyi részre szeletelték, ahányan az asztalnál ültek s mindegyiknek csak kis darab kenyeret adtak. Nem lehet tehát csodálkozni rajta, ha a katonák, a főzelékfélékkel megrakott számárra vetették magukat, hiszen még a tisztek is nélkülöztek, mennyivel inkább a közlegények. Scharfenstein Henrik fáradozása ellenére igyekeztek megkaparintani az élelmiszereket, midőn Philibert Emmanuel, aki figyelmessé lett a zajra, kijött sátrából és rendet teremtett.

Ugy látszott, hogy a paraszt és leánya Gaetano különös védelme alatt is csak nagy nehezen tudják kipihenni a kiállott ijedelmet. A számár azonban kevésbé érzékeny kedélyűnek látszott s midőn elengedték, nagy örömmel látott hozzá, hogy az ütközet hevében földre hullatott főzelékféléket felfalja.

A paraszt és leánya úgy látszik csak akkor nyerték vissza kissé nyugalmukat, midőn Philibert Emmanuel hercege másodszor lépett ki sátrából, hogy eltűnjék a spanyol király sátra irányában. Tulajdonképpen azt kellett volna kívánniok, hogy a herceg, aki megvédelmezte őket, közelükben maradjon, helyett, hogy elmenne. Ezt a szokatlan dolgot azonban csak az a férfi vette észre, aki a connetable páncélját tisztogatta és figyelemmel kísérte a herceg távozását. Ami Scharfenstein Ferencet illeti, ő leült a padra, amelyről felkelt, hogy a spanyol katonák embertelenségének két áldozatát megmentse és ismét erőt vett rajta a sötét bánat, amely folyton emésztette.

Néhány kíváncsi még körülállta a parasztot és leányát, akiknek úgy látszott, hogy meglehetősen kellemetlenek voltak a bámészkodók. Gaetano azonban csakhamar kimentette őket a zavarból, mert odaszólt nekik, hogy lépjenek be számárukkal együtt abba a kis kertbe, mely a herceg sátora mellett volt s amelyet kerítés vett körül.

Gaetanonak most még csak a számár drága terhét kellett leraknia és az általános szükség ellenére is oda kellett adatnia a két ember számára azt az ételt, amelyet a herceg ígért nekik.

Mikor a főzelékeket lerakták, a paraszt egy kenyeret, egy darab hideg hust s egy korsó bort kapott Gaetanótól. Ez mint láttuk, több volt mint amennyit Delarochefoucauld gróf és hat nemese kapott.

A paraszt és leánya, - kétségtelenül azért, hogy a katonákat az eledel látása kísértésbe ne vigye, - nagy óvatossággal jöttek ki a kertből, s jobbra, balra nézegettek, hogy a kíváncsiak eltűntek-e már.

Azonban a csatatéren, amelyről Philibert Emmanuel jelenlétében elhordták a halottakat és sebesülteket, nem maradt más, mint a connetable fegyvertisztogatója, aki még nagyobb buzgósággal tisztogatta a mellvértet, mint azelőtt és Scharfenstein Henrik, aki amióta a paraszt és leánya eltávoztak, meg sem mozdult.

Yvonnette a közelben levő magányos kunyhó felé indult, míg apja, aki meg akarta hálálni az óriásnak szolgálatát, odament Scharfenstein Henrikhez és hívta, hogy ossza meg velük az edelt, amelyet a herceg adott nagylelkűen. Henrik azonban fejét csóválta és mély sóhajjal így mormogott:

- Mióta Franz meghald azóda nekem nincsen étvágy döbbé!

A paraszt szomorú tekintetét vetett Henrikre, azután a fegyvertisztítóval váltott sokatmondó pillantást s leányához ment. A leány zabosládát állított oda asztalnak és szalmanyalábon ülve várta nemzójét.

Alig foglak hozzá az evéshez, hirtelen árnyék rajzolódtott asztalukra, a fáradhatatlan páncéltisztogató volt.

- Terringettét, - mondotta - ez aztán lakoma! Szeretném idehívni a connetable urat, hogy egyék velünk!

- Hitemre mondom, - mondotta a paraszt tiszta francia kiejtéssel - elenné előlünk a legjobb falatokat!

- Nem is szólva arról, - mondotta a fiatal parasztleány, - hogy mint mondják, tisztességes leány nagy veszélyben forog a vén hadfi társaságában.

- Te félsz a fiatal vagy vén hadfiaktól? Terringettét! Micsoda ökölcsapást mértél arra a spanyolra, aki megakart ölelni. Már azelőtt is gyanítottam, hogy ki vagy, de a hatalmas ökölcsapásról tüstént rád ismertem!... De mi az ördögnek jöttetek ide ezeknek a jöttment mezétlábas spanyoloknak a táborába s teszitek ki magatokat annak a veszélynek, hogy felkössenek, mint kémeket.

- Mindenekelőtt meg akarjuk tőled tudni, hogy mi ujság, kedves Pilletrousse-om s hogy mi történt társainkkal, mondotta a parasztleány.

- Ön tulságosan is jó, Yvonnette kisasszony s ha meg akarja tölteni ezt a harmadik poharat, amelyet úgy látszik, az én számomra állított ide, akkor előbb inni fogunk készséges szolgájának egészségére, aki mint egyedül meggyőződhetett róla, nagyon jól érzi magát. Azután többi társainkra fogjuk emelni poharunkat, akik nem menekülnek el olyan szerencsésen.

- S én, - mondotta Yvonnét, - bizonyára mindenki reáismert már kalandorunkra, annak ellenére, hogy álruhába öltözött és két betűt függesztett nevéhez, - azután majd elmondom, hogy mit akarok tenni itt s te tőled telhetőleg segíteni fogsz, hogy el tudjam végezni feladatomat.

Yvonnét teletöltötte Pilletrousse poharát és némi félelemmel várta, hogy társa elmondja neki, mi ujság.

- Ah, - mondotta Pilletrousse s csettintett nyelvével, ami a borhoz értők előtt mindig imádság a pohár bor felett, amelyet meg akarnak inni, - milyen nagy öröm, ha régi barátjait viszontlátja az ember.

- Rám érted, vagy a borra? - mondotta Yvonnét.

- Mindkettőre, magától értetődik, mindkettőre!... De hogy ismét barátainkról beszéljünk, itt van Maldent, aki Prokopról, Lactanceról s magáról mindent elmondhatott, amit tudni kíván, mert hiszen azt hallottam, hogy együtt voltak eltemetve.

- Igen, - felelte Maldent - s hozzá kell fűznöm, hogy nagy ijedelmünkre két nappal tovább voltunk a sirban, mint Mi Urunk, Jézus Krisztus!

- Azonban dicsőségesen kijöttetek belőle, ez a fontos! Derék Szent Jakab-rendiek! Mivel tápláltak ez idő alatt?

- A barátok minden tőlük telhetőt megtettek és halottakat még sohasem tápláltak és gondoztak olyan jól... még az efezusi özvegy férjét sem!

- Nem látogattak meg sirotokban a spanyolok?

- Kétszer vagy háromszor hallottuk lépteiket a lépcsők fokain. Midőn azonban a koporsók hosszú sorát látták, amelyet egyetlen lámpa világított meg, mindig elmentek újra. Ha fel-emelték volna koporsónk fedelét, jobban féltek volna tőlünk, mint mi ötőlük!

- Jó! Ez három, vagyis inkább négy társunkra vonatkozik, mert látom, hogy te is ép és egészséges vagy és a connetable pánclját tisztítod!

- Ugy-e kitalálsz? Az volt a szerencsém, hogy tudok spanyolul s a győzők azt hitték, hozzájuk tartozom. Később aztán a connetable sátrába lopóztam, megkezdtem újra tizenöt nappal azelőtt abbahagyott munkámat és senki sem vette észre, hogy eltávoztam és visszatértem.

- Hát Ferenc? Hát Malemort?

- Látod, hogyan sir szegény Henrik és kitalálhatod, hogy mi történt Ferencel.

- Hogyan ölhetett meg emberi lény olyan óriást, mint amilyen az volt? - kérdezte Yvonnet és mélyen felsóhajtott. Hiszen emlékszünk rá, hogy a legfiatalabb kalandort meghitt barátság fűzte a két némethez.

- Tulajdonképpen, - felelte Pilletrousse, nem is ember ölte meg, hanem démon, akit úgy hívnak, hogy „vastörő”, a szavójai herceg tejtestvére, csatlósa, barátja. A nagybácsi és unokaöccse husz lépésnyire voltak egymástól, azt hiszem a tizenegyedik rést védelmezték. Ez a vastörő, vagy másképp Scianca Ferro az unokaöccsre vetette magát; szegény Ferenc már vagy husz embert ölt meg s kissé fáradt volt és elkésett, midőn a csapást ki akarta védeni. A kard kettészelte sisakját és széthasította fejét szeméig. Dicséretére legyen mondván azonban, Ferenc koponyája olyan kemény volt, hogy az átkozott Scianca Ferro hiába erőlködött, hogy kardját kihuzza belőle, s míg ezzel bajlódott, a nagybácsi észrevette, hogy mi történt, de már késő volt. Nem siethetett unokaöccsének segítségére s ezért teljes erejével az ellenség felé hajította buzogányát. A hajított löveg talált, bezúta az ellenség mellvértjét és úgy látszik belehatolt a husba. Azonban mindez nem segített. Ferenc az egyik oldalon, „a vastörő” pedig a másik oldalon lehanyatlott. Csakhogy Ferenc nem szólt egy szót sem, míg a lezuhanó Scianca Ferro még ezt tudta mondani: - Nehogy valaki bántsa azt, amelyik oldalbordám közé dobta a buzogányát! Ha felépülök, meg akarok ismerkedni azzal a hajítógéppel. Ezzel elvesztette eszméletét. Kérését azonban teljesítették és Scharfenstein Henriket élve fogták el, ami nem volt nehéz dolog. Henrik ugyanis odasietett unokaöccséhez, leült a résnél és kihuzta a kardot a halott koponyájából. Azután levette Ferenc fejéről a sisakot és két térdére fektette, anélkül, hogy törődött volna vele, mi történik körülötte. Minthogy ő és unokaöccse voltak a fal utolsó védői, ezért a harc is be volt fejezve. Körülvették a szegény embert s azt mondták neki, hogy adja meg magát, nem lesz semmi bántódása. - El fog nag engem választani az én gyermekem tesdétől? - kérdezte Henrik. - Nem, - felelték neki. - Hád, agor mekadom magam: tegyeteg

velem, amid agartok. - Két karjába fogta unokaöccse holttestét és a szavójai herceg sátráig vitte. Egy nap, egy éjszaka magánál tartotta a holttestet. Azután sirt ásott a folyóparton, eltemette a halottat, adott szavához hiven visszatért és azóta ott ül azon a padon, amelyiken még most is láthatják. Mondják, hogy unokaöccse halála óta nem evett és nem ivott semmit.

- Szegény Henrik! - mormogta Yvonnet, míg Maldent vagy azért mert nem volt olyan lágyszivű, vagy mert meg akarta akadályozni, hogy tovább is olyan szomorú dolgokról beszélgessenek, ezt kérdezte:

- És Malemort, remélem, hogy ezuttal méltó véget ért?

- Nos, - felelte Pilletrousse - ebben csalódsz.

- Malemort két új sebet kapott. Régi sebeivel együtt tehát, pontos számítás szerint huszonhat sebe van s minthogy azt gondolták, hogy halott, sőt, hogy egészen halott, beledobták a folyóba. Azonban úgy látszik, hogy a hideg víz magához térítette. Midőn a connetable ur lovát elvittem itatni a folyóhoz, hirtelen valami félig megfulladt szegény ördög nyöszörgését hallottam. Odafutottam és ráismertem Malemortra.

- Ugy látszik tehát, hogy csak jó barátot várt, hogy ennek karjai közt lehelje ki lelkét?

- Dehogyan is! Csak vállat várt, hogy arra támaszkodhassék és újra életre kelhessen, - mint ahogy költőnk Fracasso mondotta volna. Különbözik ő az egyetlen, akiről nem tudok semmit!

- Ah, - mondotta Yvonnet - volt olyan jó és személyesen mutatta meg nekem, mi történt vele.

E szavakra a kalandoron végigfutott a hideg a borzalomtól.

S Yvonnet elbeszélte mi történt vele augusztus 27-ikéről 28-ára virradó éjszakán. Midőn befejezte elbeszélését, a táborban keletkezett sürgés-forgás mutatta, hogy a király sátorában befejezték a tanácskozást. A spanyol, flamand és angol hadseregek parancsnokai ismét visszatértek sátraikba, magukhoz szólították altisztjeiket és közölték velük a kapott parancsokat. Valamennyien rosszkedvűeknek látszottak.

Egy pillanattal később Philibert Emmanuel is megjelent. A herceg is a király sátrából jött ki és még rosszkedvűbbnek látszott mint a többiek.

- Gaetano! - kiáltotta messziről udvarmesterének, - add ki tüstént a parancsot, hogy bontsák le a sátrakat, szedjék össze a podgyászt s nyergeljenek!

Ez a parancs arra vallott, hogy el fognak utazni, de a kalandorok nem is sejtették, hogy hova megy el a spanyol hadsereg. Minden valószínűség szerint Páris forog veszedelemben. Milyen úton vonul majd azonban az ellenség Páris ellen? A Somme partja mentén fog-e haladni Hamon, Noyon-on és Picardián át vagy a Laon, Soissons, Isle de France avagy Chalons és Champagne utvonalat fogja-e választani? A Laonban Nevers herceg parancsnoksága alatt álló francia csapatokon kívül és Ham és La Fere erődtényekén kívül, amelyeket könnyen el lehet kerülni, mint tudjuk, a spanyol hadseregnek semmi sem állná útját.

Yvonnet számára tehát rendkívül fontos volt annak megtudása, hogy a spanyol hadsereg a három út közül melyiket fogja választani.

Pilletrousse megértette, hogy a helyzet milyen komoly. A boroskorsót, amelyet kétharmad részéig kiürítettek, ajkához emelte s kiitta a bort belőle, nehogy időt veszítsen. Azután a connetable sátorához futott s azt remélte, hogy itt mindent meg fog tudni.

Az ál-paraszt s az ál-parasztleány visszatértek szamarukkal a kertbe. Azzal az ürüggyel, hogy a nagy lőtás-futás közepett a herceg jószágához tartozónak nézhetnék a szamarat, kihozták az állatot s Maldent zablájánál fogva tartotta, míg Yvonnet Cadet hátán ült és két lába a szamar

oldalán lelógó kosarakba mélyedt. Mindketten azt remélték, hogy valamelyik szolga fecsegése révén megtudnak majd egyet-mást.

A remény csakhamar valóra vált.

Gaetano magánkivül jött ki a sátorból, hogy az öszvérhajcsároknak, az istállósolgáknak s a béreseknek tudtára adja a herceg parancsát. Ekkor megpillantotta a parasztot és leányát.

- Micsoda? Ti még itt vagytok, derék emberek! - kiáltotta.

- Igen, - felelte Yvonnette - mert csak neki volt szabad megértenie a francia nyelvet. Az apám azért vár, mert meg akarja tudni, hogy hova hozza ezután a főzeléket.

- No lám! Ugy látszik tetszik neki ez a mesterség! Nos hát akkor jöjjön Cateletbe, mert azt fogjuk ostromolni.

- Köszönöm uram! - mondotta a paraszt, - akkor a csacsinak szaporán kell majd szedegetnie lábait! De az nem baj! Eljövünk!

- Cateletbe! - mormogta magában Yvonnét.

- Terringettét! Hiszen akkor hátat fordítanak Párisnak! Jó hirt vihetek II. Henrik királynak!

Öt perccel később a két kalandor elérte a Somme balpartját. Egy órával később Yvonnét, aki levetette parasztruháját és ismét saját ruhájában volt, amelyet jól ismerünk, a laferei országuton vágatott tova.

Délután három órakor belépett a compiègne-i kastélyba, kalapját lengette és így kiáltott:

- Jó hír, új hír! Páris meg van mentve!

TIZENHARMADIK FEJEZET

Isten védelmezi Franciaországot.

Abban a pillanatban, midőn II. Fülöp és a szavójai herceg elhatározták, hogy nem vonulnak haladéktalanul Páris ellen, Páris tényleg meg volt mentve.

Hogyan követhettek el ilyen hibát? A spanyol király bizalmatlan és határozatlan jellemének következménye volt-e, vagy az Isten különös kegyelmének volt-e köszönhető, amellyel Franciaországot a legnagyobb veszély idején mindig elárasztja. Emlékszünk arra a levélre, amelyet II. Fülöp abban a pillanatban tartott kezében, midőn Don Luis de Vargas, Alba herceg titkárja, Rómából megérkezett. A levelet Arras püspöke, a király egyik tanácsosa küldötte, akiben a király gyanakvó természete ellenére is megbizott.

II. Fülöp ugyanis futárt küldött a püspökhöz, hogy tanácsot kérjen. Tudni akarta, hogy mit tegyen a Szent-Lőrinc napi csata után s mihez fogjon, ha mint előre látható bevették Saint-Quentint. A püspök természetesen, mint az egyház embere válaszolt és nem mint katona.

Granvella kardinális gyűjteményében, amely állami okiratokból áll, fennmaradt számunkra ez a levél, amely döntő fontosságú volt Franciaország sorsára.

Beérjük azzal, hogy ideiktatjuk a levélnek azt a részét, amelyet II. Fülöp Don Luis de Vargas megérkezésekor figyelmesen átolvasott.

- Nem volna okos dolog, ha az évnek hátralevő részében békességben hagynók a franciákat, ámbár az évszak s az ország éghajlata nem nagyon kedvezőek valamilyen vállalkozás számára. Ezzel veszélyeztetnők az eddig kivívott előnyöket és a spanyol hadsereg dicsőségét és becsületét. Legjobb volna az ellenséget gyujtogatás és pusztítás által a Somme környékén levő területén nyugtalanítani.

Arras püspökének véleménye tehát az volt, hogy a spanyol király a Saint-Quentin melletti győzelem és a város bevétele ellenére is ne hatoljon Franciaország szívébe.

Alba herceg véleménye, amelyet mások nem tudtak volna megérteni, annál világosabb volt II. Fülöp előtt.

- Sire, emlékezzék Tarquiniusra, aki botjával leütötte a legmagasabbra nőtt mákvirágok fejét!

Ez volt a véleménye ennek a hadvezérnek és államférfinek, akinek félelmetes esze olyan jól illett V. Károly utódjának rettenetes jelleméhez, mintha az Isten haragjában teremtette volna II. Fülöpöt Alba herceg számára és Alba herceg számára II. Fülöpöt.

Nem Philibert Emmanuel volt az a mákfej, amely oly gyorsan nőtt nagyra?

Igaz, hogy a herceg szerencsájének csillaga a csatamezőn emelkedett és győzelmei által szerzett hírnevet. Mennél inkább növekedett azonban a szavójai herceg tekintélye, annál inkább kellett félni tőle.

Mi volna elég nagy jutalom Philibert Emmanuel szolgálataért, ha a Szent-Lőrinc napi győzelem és Saint-Quentin bevétele után még Párist is kezébe kerítené? Elegendő volna, ha Károly herceg fiának visszaadnák országát, amelyet erőszakkal vettek el tőle. II. Fülöpnek azonban, aki ennek az országnak egy részét kezében tartotta, nem volt-e egész sereg oka arra, hogy a hercegnek ne adja vissza országát? Ha a herceg birtokába kerülne Piemont, ki tudja, hogy akkor nem szerezne-e meg a milánói és a nápolyi királyságot is. A spanyol koronának e két olaszországi birtoka, amelyre Franciaország két okból is jogot formált XII. Lajosnak és I. Ferencnek sok véráldozatába kerültek. XII. Lajos elfoglalta a nápolyi királyságot, I. Ferenc

pedig a milánói hercegséget s miért nem tudta egyik sem megőrizni birtokát? Mert egyik sem tudott meggyökeresedni Olaszországban és mert az Alpokon túl kellett segítséget keresniök. Azonban ugyanaz történné-e azzal a herceggel is, aki az Alpok keleti lejtőire támaszkodnék s aki ugyanazt a nyelvet beszéli, amelyet a milánóiak és nápolyiak. Nem válnék-e ebből az emberből Olaszország meghódítója helyett Olaszország felszabadítója.

A Jóreménység foka körül hajózó hajósok szeme elé gyakran varázsol a délibáb ködből és párából ijesztő alaku óriásokat, ilyen óriás állott Saint-Quentin és Páris közé is.

Ezért II. Fülöp mindenki s főleg Philibert Emmanuel véleményével ellentétben, - aki azt akarta, hogy haladéktalanul a főváros ellen vonuljanak s ne engedjenek II. Henriknek időt ahhoz, hogy magához térhessen - elrendelte, hogy a győzedelmes hadsereg egy lépést sem fog előre menni. Ebben a hadjáratban be kell érni azzal, hogy Catelet-t ostromolják s ugyanugy Ham-ot és Chauny-t, Saint-Quentint ez alatt újra fel fogják építeni, hogy ez a város legyen a spanyol hadsereg újabb hódító hadjáratának védőbástyája.

Ez volt az a hír, amelyet Yvonne, ha nem is részletesen elhozott Franciaország királyának II. Henriknek s amely arra készítette, hogy e reményteljes kiáltásban törjön ki: - Páris meg van mentve!

II. Henrik alig akarta elhinni ezt a hirt, melynek következtében minden irányban újabb parancsokat küldöttek széjjel. Compiègne-ből Laonba, Laonból Párisba és Párisból az Alpokhoz.

Az egyik hadiparancs úgy szólt, hogy mindazok a katonák, akik fegyvert tudnak fogni, akár nemesek, akár nem, testi fenyték és nemességük elvesztésének terhe alatt azonnal kötelesek Nevers herceghez menni Laonba.

Dandelot-t megbízták, hogy utazzék a kis kantonokba s ott sürgesse meg annak a négyezer svájcinak toborzását, akiknek toborzása elhatározott dolog volt. Két német ezredes, Rockrod és Reiffenberg Elzász-Lotharingián át közeledett négyezer emberrel, akiket a Rajna partján soroztak be.

Továbbá mindenki tudta, hogy az olasz hadsereg nyolcezer embere átkelt az Alpokon és gyorsan közeledik.

Ugyanakkor, mintha csak meg akarták volna nyugtatni II. Henriket, aki annak ellenére, hogy az ellenség Noyonig tört előre, Compiègneben maradt, az a hír érkezett, hogy Catelet ostroma miatt az angolok és a spanyolok közt viszálykodás tört ki.

Az angolok megsértődtek a spanyolok fenhéjazó viselkedése miatt, mert az utóbbiak a Szent-Lőrinc napi győzelmet és Saint-Quentin bevételét saját érdemüknek akarták feltüntetni s az angolok ezért el akartak vonulni. Ahelyett, hogy a két népet kibékítette volna, II. Fülöp a spanyoloknak adott igazat s megengedte az angoloknak, hogy elvonuljanak a haditáborból. Az angolok ezt meg is tették, aznap, midőn az engedélyt megkapták. Nyolc nappal később a németek lázadtak fel. Azt állították, hogy megkárosították őket, mert a király és a szavójai herceg a saint-quentini hadifoglyok váltságdíjait a saját céljukra fordították. Ennek következménye az volt, hogy harmincezer német megszökött és átpártolt Nemours herceghez.

Ezek a csapatok Compiègneben gyülekeztek, mely várost Nevers herceg rendkívül gondosan erősített meg. Az erődítmény ágyuinak védelme alatt a város mellett sánccal körülvett tábor terült el, amelyben százezer ember számára volt hely.

Szeptember utolsó napjaiban egész Párisban hirtelen az a hír terjedt el, hogy Guise Ferenc herceg megérkezett Olaszországból.

Már másnap reggel fényes lovascsapat hagyta el a Guise-palotát. A csapat élén a herceg lovagolt, tőle jobbra a lotharingiai kardinális és balra Nemours herceg. Kétszáz nemes követte őket, akik a Guisek színeit viselték. A csapat a város bástyáin lovagolt végig és a folyó partján tért vissza a városháza mellé. A párisiak éljenezve kísérték a herceget, úgy érezték, hogy megmenekültek a veszélytől, mert szeretett hercegük visszatért.

Ugyanaznap este Párisban minden utcasarkon kürtszóval kihírdették, hogy Guise Ferenc herceget nevezték ki a francia hadsereg főparancsnokává.

II. Henrik király ez alkalommal talán elfelejtette atyjának azt az intelmét, amelyet ez halálos ágyán intézett hozzá, hogy főleg a Guise-házat sohase engedje tulságosan hatalmassá válni. Azonban a helyzet rendkívül komoly volt s ezért a király nem törődött a bölcs tanáccsal. Másnap, tehát szeptember 29-én a herceg Compiègne-be utazott s ott mindjárt új hivatalának teendőit látta el, megsejmelte a csapatokat, amelyek mintha csoda történt volna, gyülekeztek a sánccal körülvett táborba.

Augusztus 9-én este az egész királyságban talán tízezer felfegyverkezett ember volt, beleértve a megerősített városok védőrségét. Ezek a katonák is annyira el voltak csüggedve, hogy egy részük a csatamezőn, a többiek pedig a városokban megfutamodtak, illetőleg kinyitották a kapukat. Szeptember 30-án Guise herceg már ötvenezer embert számláló hadsereg felett tartott szemlét. Ezek a csapatok tehát egyharmaddal voltak erősebbek, mint a spanyol király hadserege, amely mint tudjuk, megfogyatkozott, mióta az angolok és a németek elhagyták. A francia hadsereget lelkesedés hatotta át s a katonák hangos kiáltozással kérték, hogy vezessék őket az ellenség ellen.

Szerencsés ország, amelyben a király és a nép nevében földből lehetett teremteni hadsereget! Végre október 20-án mindenki megtudta, hogy II. Fülöp király, a szavójai herceg és az udvar kíséretében elhagyta Cambrait, hogy Brüsszelbe utazzék. Ilyképp tehát Fülöp a hadjáratot befejezettnek tekintette.

Mindenki azt mondhatta tehát, amit Yvonnet mondott, midőn visszatért a compiègne-i kastélyba:

- Jó hír! Páris meg van mentve!

S nem csak ezt, hanem azt is, hogy: Jó hír, Franciaország meg van mentve.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET

Igéret az évforduló napján.

Egy év telt el azóta, amióta II. Fülöp elhagyta Cambrait, hogy Brüsszelbe menjen s befejezettnak nyilvánította az 1557. évi hadjáratot, mire huszonöt millió ember ajkát ez az örömkialtás hagyta el: - Franciaország meg van mentve!

Tudjuk, hogy valószínűleg milyen alávaló okoskodás birta rá II. Fülöpöt arra, hogy félbeszakítsa hódító hadjáratát. II. Henrik udvarában is megtalálhatjuk a párját ennek az önző elhatározásnak, amely oly nagy szomorúságot okozott Philibert Emmanuelnek.

S a fájdalom, amelyet a szavójai hercegnek el kellett viselnie, midőn látta, hogy a Somme jobbpartján kénytelen vesztegelni, annál is nagyobb volt, mert könnyen kitalálhatta ennek a rettenetes elhatározásnak az okát, amelyet a modern történelemtudósok közül némelyek épp oly kevésbé tudnak megmagyarázni, mint az ókori történelemtudósok azt, hogy Hannibál miért állt meg oly hirtelen Capua kapui előtt.

Egyébként ebben az esztendőben nagy események történtek, amelyekről számot akarunk adni olvasóinknak.

Ezek közül a legfontosabb kétségkívül az volt, hogy Guise herceg bevette Calais-t. A Crécý melletti gyászos emlékü csata után, amely Franciaországot ugyanolyan nagy veszélybe sodorta, mint Saint-Quentin bevétele, III. Edward vizen és szárazon keményen ostromolta Calais-t. Huszonnégy vitorlášhajó támadta meg a várost a tenger felől és harmincezer katona a város szárazföldi oldalát ostromolta. Calais, amelyet Jean de Vienne, korának egyik legkiválóbb hadvezére védelmezett, annak ellenére, hogy védőrsége csekély számu volt, csak egy évi ostrom után adta meg magát, midőn az éhínség már olyan nagy volt a városban, hogy az utolsó darab bőr is elfogyott, amelyet megfőzhetek volna.

Azóta, tehát kétszáztiz év óta, az angolok, mint ahogy ma Gibraltárral teszik, folyton azzal foglalkoztak, hogy Calais-t bevehetetlen erődítménnyé tegyék. S azt hitték, olyan jól érték el céljukat, hogy mult század vége felé a város főkapuja fölé a következő verses feliratot vésették:

Calais-t háromszáznyolcvan napi ostrom után
Elvették a Valoisoktól az angolok.
Valois akkor kapja majd vissza talán,
Ha az ólom, mint a parafa, uszni fog.

S ezt a várost, amelynek meghódításához az angoloknak háromszáznyolcvan napra volt szükségük s amelyet Valois Fülöp, a casseli győző és a crécý-i legyőzött, utódainak csak akkor akartak visszaadni az angolok, ha az ólom úgy uszik a vizen, mint a parafa, Guise herceg nyolc nap alatt bevette, pedig ugyszólván nem is ostromolta, hanem csak hirtelen támadta meg!

Calais után Guise herceg Guines-t és Ham-ot foglalta vissza, mig Nevers herceg Herbenment-t vette el az ellenségtől. E négy helyen az angolok és a spanyolok háromszáz öntöttvasból készült és kétszázkilencven acélból való ágyut hagytak hátra.

Olvasóink talán csodálkozni fognak, hogy midőn felemlítjük ezeket a hősöket, akik eltökélték, hogy kiköszörülnek a mult esztendei csorbákat, ha nem is a connetable és Coligny nevére, - mert hiszen ezek hadifoglyok voltak, - de Dandelot nevére megfélemedeztünk, akinek pedig nem volt kisebb hirneve és nem is volt rosszabb francia.

Dandelot neve volt valóban az egyetlen, amely árnyékba boríthatta volna Guise herceg nevét, mert Dandelot okosság és bátorság tekintetében vetekedett Guise Ferencsel.

Ezt a lothringiai kardinális nagyon jól tudta. Féltette családjának hatalmát és azt akarta, hogy egész Franciaország sorsa öccsének kezébe legyen letéve. Ennek érdekében még gonosztettől sem riadt volna vissza és képes lett volna azt az embert, aki meg akarja gátolni szándékát, egyszerűen eltenni láb alól.

A kardinális azt tartotta, hogy családjának hatalma és szerencséje forog veszélyben, ha mással kell megosztania a király barátságát és Franciaország háláját. Mert a Guisek a királyi ház tagjaival egyenrangúaknak tekintették magukat, sőt még ezzel sem elégedtek, volna meg, ha III. Henrik harminc esztendővel később, a „negyvenötök” törével orgyilkosság által nem vetett volna véget a Guise hercegek szerencséjének, amelynek II. Henrik oly meggondolatlanul kedvezett.

Minthogy a connetable és a kardinális hadifogságban voltak, csak egy ember nyugtalanította a lothringiai kardinális s ez Dandelot volt. Dandelotnak ezért el kellett tennie.

Dandelot a református vallás híve volt s minthogy öccsét is meg szeretne volna téríteni, Antwerpenbe, ahol a spanyol király fogva tartotta, Genfből néhány könyvet küldött neki, hogy ezek a még ingadozó admirális végkép meggyőzzék. A könyvekhez levelet is mellékel, amelyben felszólította öccsét, hogy hagyja el a pápai eretnokséget és kövesse Kálvin világosságát.

Dandelot szerencsétlenségére levele a lothringiai kardinális kezébe került.

Ez éppen abban az időben történt, midőn II. Henrik a legnagyobb szigorúsággal üldözte a protestánsokat. Dandelot-t már többször beárulták előtte, mint eretnek. A király azonban sohasem adott hitelt ezeknek a beszédeknek, vagy úgy tett, mintha nem hinné el. Nem szívesen távolította volna el udvarából azt az embert, aki hét éves kora óta a királyi házban nevelkedett és aki a király barátságát oly nagy és fontos szolgálatokkal szerezte meg.

Azonban az utolsó bizonyíték után nem lehetett többé kételkedni abban, hogy Dandelot eretnek.

Henrik mégis kijelentette, hogy semmiféle bizonyíték, Dandelot kezeirása sem tudja erről meggyőzni s hogy csak a vádlott saját vallomását veheti figyelembe.

Ezért az egész udvar jelenlétében akarta Dandelot-t megkérdezni hitvallásáról.

A király azonban nem akarta Dandelot-t meglepni ezzel s ezért megbizta Dandelot öccsét, a chatilloni kardinális és unokatestvérét, Montmorency Ferencet, hogy hívják meg Dandelot-t a királynő Meaux melletti nyaralójába, amelyben abban az időben a király lakott.

Dandelot-t ezért meghívták, hogy jöjjön el a királynő vidéki kastélyába, amelyet Monceaux-nak hívtak s készüljön el védőbeszédjére, ha ugyan nem tartja méltóságán alólinak, hogy védekezzék.

A király éppen ebédelt, midőn azt jelentették neki, hogy Dandelot rövid idővel azelőtt megérkezett.

II. Henrik rendkívül szeretetreméltóan fogadta Dandelot-t s azt erősítette előtte, hogy sohasem fogja elfelejteni kitűnő szolgálatait, amelyeket tett. Azután rátért azokra a hírekre, amelyek Dandelotról terjedtek el s megmondotta neki, mivel vádolják: nemcsak rosszakat gondolt, de rosszakat beszélt is szent vallásunk titkairól; azután, hogy még pontosabban fejezze ki azt, amit mondani akar, a király így szólt:

- Dandelot felszólítom, mondja el itt, mi a véleménye a szent miséről?

Dandelot előre tudta, hogy milyen nagy fájdalmat fog okozni a királynak, mert nemcsak nagyon tisztelte II. Henriket, hanem baráti érzelmek fűzte a királyhoz, s ezért így szólt:

- Sire, nem menthetné fel egyik alattvalóját, aki a legmélyebb hódolattal viseltetik királya iránt, az alól, hogy olyan kérdésre feleljen, amely tisztán a hit kérdése, amellyel szemben akármilyen nagy és hatalmas is a király, ugyanugy csak ember, mint mindenki más.

II. Henrik azonban nem akart engedni és azt parancsolta Dandelotnak, hogy adjon határozott feleletet.

Midőn Dandelot látta, hogy nem tud kitérni a kérdés elől, így felelt:

- Sire, áthatva a hálától azokért a jótéteményekért, amelyekkel felségednek engem elhalmozni méltóztatott, kész vagyok életemet kockáztatni és minden vagyonomat feláldozni a király szolgálatában; azonban minthogy arra kényszerít engem sire, hogy vallomást tegyek vallási kérdésben, amelyben nem ismerek el más bírót, mint Istent, lelkiismeretem nem engedi meg, hogy eltitkoljam érzelmeimet. Ennek következtében, sire habozás nélkül kijelentem, hogy a mise nemcsak olyan dolog, amelyet nem a Mi Urunk Jézus Krisztus rendelt el, sem pedig az apostolok, hanem megvetendő dolog, amelyet emberek találtak ki.

Erre az irtózatos istenkáromlásra, amelyet a buzgó hugenották olyan igazságnak tartottak, amelyet nem lehet elég hangosan hangoztatni, a király elborzadt és elcsodálkozott. Csodálkozása azonban csakhamar haraggá változott.

- Dandelot! - kiáltotta, - eddig védelmeztem önt mindazok ellen, akik támadták! Azonban ilyen utálatos eretnokség után azt parancsolom, távozzék közelemből. S kijelentem, hogyha nem volna ugyszólván nevelt fiam, kardommal döfném keresztül testét.

Dandelot teljesen nyugodt maradt, tiszteletteljesen köszönt és anélkül, hogy felelt volna a király borzasztó fenyegetésére, elment.

Azonban II. Henrik nem tudta ugyanugy megőrizni hidegvérét. Alig csukódott be az ebédlő függönye Dandelot mögött, midőn Labordasière urnak, a főlakájnak kiadta a parancsot, hogy a bűnöst azonnal fogassa el és vitesse Meauxba.

A parancsot teljesítették. Azonban a lothringiai kardinális nem elégedett meg ezzel. Azt kívánta a királytól, hogy Dandelot-t, aki a francia gyalogság fővezére volt, fossza meg rangjától s hogy ezt a címet és rangot ruházza Blaise de Montlucra, aki egykor apród volt II. René lothringiai hercegnél és nagy hűséggel viseltetett a Guise-ház iránt.

Ez volt a hála, amellyel a király meghálálta Dandelot nagy szolgálatait, holott azt ígérte, hogy sohasem fogja ezeket elfelejteni.

S ezért nem említették Dandelot nevét azok közt, amelyeket valamely győzelem dicsfénye övezett körül.

Philibert Emmanuel ezalatt nem volt tétlen, hanem igyekezett legyőzni Franciaország utolsó erőfeszítéseit.

A gravelingeni csata, amelyben Lamoival d'Egmont gróf legyőzte Teomes marsallt, Franciaország történelmének komor fejezetei közé tartozik.

Mint midőn két küzdő harcos, akik egyforma fegyverekkel küzdöttek egymás ellen s akik egyforma erősek voltak, hirtelen fáradtságot érez s anélkül, hogy szót váltanának egymással, hirtelen egy lépést hátrálnak és le nem véve egymásról tekintetüket, kardjuk markolatára

támaszkodva kipihenik magukat, úgy fujta ki magát Franciaország és Spanyolország, Guise és Philibert Emmanuel: Guise herceg Thionvilleben, Philibert Emmanuel Brüsszelben.

Ami II. Fülöp királyt illeti, a király Németalföldön volt hadseregének élén az Anthée folyó partján elterülő táborban, amelyben harmincötezer gyalogos és tizennégyezer lovas volt. A király ott tudta meg, hogy meghalt a felesége, Angolország királynője, aki azt hitte, hogy áldott állapotban van, pedig vizibetegsége volt.

Franciaország főhadsserege a Somme mögötti sáncok közt tartózkodott és mint a spanyol hadsereg egyelőre tétlen maradt. Ezt a hadsereget tizenhatezer francián és tizennyolcezer német lovason kívül, huszonhatezer német gyalogos és hatezer svájci alkotta. Ha csatarendbe állították ezt a hadsereget, - így mondja Montluc, - másfél négyzet-mértföldnyi területet foglalt el és három óra hosszat tartott, míg ezt a hadsereget körül lehetett kerülni.

Mint már említettük, V. Károly 1558 szeptember 21-én halt meg a saint-justi kolostorban a toledói érsek karjai közt.

S minthogy a földi események csak az ellentétek láncolatai, a fiatal Stuart Mária királynő, aki tizenöt éves volt, eljegyezte magát a tizenhat éves Ferenc dauphinnal.

Ilyenek voltak a politikai viszonyok Franciaországban, Spanyolországban, Angliában s ennek folytán az egész világon, midőn Philibert Emmanuel herceg 1558 októberének egy szép reggelén Scianca Ferrónak, aki időközben teljesen felépült, elmondotta azokat a katonai üzeneteket, amelyeket el fog vinni II. Fülöp királynak. A herceg gyászruhát viselt, amely csak külső jele a gyásznak, de Emmanuel, mint Hamlet mondja szívében is gyászt hordott. A szavójai herceg ekkor Leónát pillantotta meg, aki belépett szobájába s mosolygott és szép volt mint mindig. Szokott apródruháját viselte, azonban mosolyával nem tudta elrejteni mély benső szomorúságát.

A borzalmas hadjárat alatt, amely mult esztendőben tette ki súlyos megpróbáltatásoknak Franciaországot, a szép fiatal leány eltűnt szemünk elől. Emmanuel nem akarta kitenni Leónát a háború, az ütközetek s az ostromok fátalmainak, ezért úgy határozott, hogy a leány Cambraiban fog maradni. A hadjárat befejezése után a szerelmesek ismét találkoztak s örömük még nagyobb volt s még jobban szerették egymást, mint azelőtt.

A szavójai herceg az 1558. évi hadjáratban már nem testtel-lélekkel vett részt, hanem Brüsszelnél irányította, lehet, hogy azért, mert fáradt volt, vagy talán elkedvetlenedett s ilykép a szerelmeseknek nem kellett egymástól elválniok.

Philibert Emmanuel, aki megszokta azt, hogy Leona arcáról legtitkosabb gondolatait le tudja olvasni, rendkívül meglepődött, midőn a leány csaknem erőszakolt mosolya mögött észrevette a mély szomorúságot.

Scianca Ferro azonban, aki nem volt olyan gyakorlott a szív titkainak kitalálásában, mint barátja, Leona jövetelében nem látott mást, mint a szokott mindennapi látogatást és az apróddal, - akinek neve már rég nem volt titok előtte, - kezét szorított, félig tiszteletjelesen, félig barátságosan. Azután átvette Emmanueltól az előkészített levelet s eltávozott; picardiai dalt dudolva lépett ki az ajtón és pengette sarkantyuit.

Emmanuel tekintetével az ajtóig követte csatlósát s midőn a fiatalember eltűnt, a herceg Leónára szegezte nyugtalan tekintetét.

Leóna még mindig mosolygott; megkapaszkodott a széken, amely előtt állott, mintha lábait felmondták volna a szolgálatot. A leány orcái sápadtak voltak s szemében könny csillogott, amelyet nem volt ideje letörölni.

- Mi bántja a szép reggelen szeretett gyermekemet? - kérdezte Philibert Emmanuel azon a gyengéd atyai hangon, amelyen csak az olyan férfi tud szólni, aki ifjúkora óta szereti szerelmesét s most elérkezett az érett férfikorba.

Emmanuel 1558 július 8-án harminc esztendőś lett. A szerencsége szerencsétlenségéből származott, mert ezáltal lett nagy emberré, pedig sohasem lett volna az, ha békességben öröklí és kormányozza atyjának országát. Így azonban hadvezér lett, aki felvette a versenyt korának leghíresebb hadvezéreivel, a connetable-al Guiset herceggel, az admirálissal, sőt Strozzi marsallal is, aki Thionville ostrománál oly hőiesen esett el.

- Két dolgot akarok mondani egyszerre, - mondotta Leóna zengzetes hangján, - emlékeztetni akarlak valamire s kérni akarok tőled valamit.

- Leóna tudja, hogy ha emlékezőtehetségem cserben hagy is néha, szívem mindig hü marad. Halljuk mire akarsz emlékeztetni s azután halljuk a kérést.

A szavójai herceg becsöngette az ajtónállót és megparancsolta neki, hogy senkit sem bocsásson be s egyuttal intett Leónának, hogy üljön le melléje a földön felhalmozott párnákra; ez volt a fiatal leány szokott ülőhelye, midőn bizalmas együttlétben volt kedvesével.

Leóna elfoglalta szokott helyét, két könyökével Emmanuel térdére támaszkodott, fejét két tenyerébe mélyesztette s leirhatatlanul gyengéd tekintettel nézett a herceg szemébe. Ebben a tekintetben a leány szerelme és végtelen odaadása tükröződött.

- Nos? - kérdezte Emmanuel olyan mosollyal, amely ugyanannyi gondot árult el, mint amennyi bánatot Leóna mosolya.

- A hónapnak milyen napja van ma, Emmanuel? - kérdezte Leóna.

- Ha nem tévedek, november 17-ike, - felelte a herceg.

- Ez a nap szeretett hercegemnek nem juttat eszébe évfordulót, amely megérdemli, hogy megünnepeljük.

Erre Emmanuel őszintébben nevetett, mint azelőtt, mert emlékezőtehetsége, amely jobb volt, mint állította, nyomban felidézte előtte annak az eseménynek minden részletét, amelyre Leóna célzott.

- Ma huszonnégy esztendeje, - mondotta a herceg, - hogy lovam ebben az órában elragadott, mert megvadult bikát látott s megbokrosodott. S Oleggio falutól néhány száz lépésnyire a patak partján, amely a Tessinbe torkolík; halott asszonyt s félhalt gyermeket találtam. Olyan szerencsés voltam, hogy életre tudtam kelteni a gyermeket, aki nem más volt, mint szeretett Leónám!

- S ama nap óta Emmanuel volt-e okod reá, hogy megbánjad, amit cselekedtél?

- Ellenkezőleg; ahányszor eszembe jutott első találkozásunk, hálát adtam az égnek, - felelte a herceg. A gyermek életem boldogságának őrangyala lett!

- És ha ezen az ünnepélyes napon, életemben először arra kérnélek, hogy megígérj valamit nekem, Emmanuel, azt mondanád-e, hogy nem vagyok elég szerény s megtagadnád kérésemet?

- Megdöböntesz Leóna! - mondotta Emmanuel.

- Milyen dolog lehet az, amelyet kérni akarsz, ha nem tudod abban a pillanatban, hogy kérésed teljesül?

Leóna elsápadt s remegő hangon s olyan arckifejezéssel, mintha valamilyen távoli zajra fülelne így szólt:

- Esküdj meg nekem Emmanuel dicsőséges hirnevedre, családod jelszavára: - Aki mindent elveszített, annak megmarad Isten! és haldokló atyádnak tett ünnepélyes ígéretedre, hogy teljesíteni fogod azt, amit kérek!

A szavójai herceg lehorgasztotta fejét, mint az olyan ember, aki rászánja magát, hogy valamilyen ismeretlen nagy áldozatot hozzon, de aki ugyanakkor meg van győződve arról, hogy ezt az áldozatot a saját hirneve és szerencséje érdekében hozza. Ünnepélyesen felemelte tehát kezét és így szólt:

- Minden, amit kívánsz, teljesülni fog Leóna -, kivéve az, hogy többé ne lássalak.

- Oh! - mormogta Leóna - tudtam, hogy nem fogsz fentartás nélkül esküdni. Köszönöm, Emmanuel! Most pedig azt kérem, sőt az eskü értelmében, amelyet tettél azt követelem, hogy semmiféle ellenvetést sem tégy a Franciaország és Spanyolország közt kötendő békeszerződés ellen, amelynek feltételeit fivérem Fülöp király és Henrik király megbízásából nemsokára közölni fogja veled.

- A béke! a fivéred!... Hogyan tudod azt, amit én nem tudok, Leóna?

- Hatalmas fejedelem látta jónak, hogy alázatos szolgálnőjének, aki közeledben tartózkodik, közbenjárását kérje. Ezért tudom azt, amit nemsokára te is megfogsz tudni.

Ekkor lódobogás hallatszott a városháza terén a herceg ablaka alatt és Leóna felkelt s kiment, hogy a szavójai herceg nevében megparancsolja az ajtónállónak, bocsássa be a lovascsapat parancsnokát.

Leóna el akart távozni, de a herceg megfogta karját s nem engedte el s az ajtónálló e pillanatban ezt jelentette:

- Őexcellenciája Maraviglia Odoardo gróf, őfelsége a spanyol s őfelsége a francia király követe.

- Lépjen be, - felelte Philibert Emmanuel s hangja csaknem ugyanugy remegett, mint kis idővel azelőtt Leónáé.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET

Őfelsége a francia király és őfelsége a spanyol király követe.

Olvasóink midőn a Maraviglia nevet említettük, megismerték Leona bátyját, azt a fiatalembert, akit halálra ítélték, mert megkísérelte, hogy megölje apjának gyilkosát s akit V. Károly kegyelemben részesített és lemondásának napján fiának pártfogásába ajánlott.

Olvasóink azonkívül arra is emlékezni fognak, hogy ámbár Leona felismerte Maraviglia Odoardóban fivérét, Odoardo még csak nem is sejtette, hogy Leona, akit rövid időre viszontlátott Hesdinben, Philibert Emmanuel sátrában a nővére.

Tehát csak a szavójai herceg és apródja tudták azt a titkot, hogy mi mentette meg Odoardo életét.

Azonban hogyan lett Odoardo egy személyben Fülöp és Henrik követe? Ezt néhány szóval meg fogjuk magyarázni.

Maraviglia Odoardo, aki I. Ferenc követének fia volt és Henrik dauphinnal együtt nevelkedett Párizsban az apródok közt s akit V. Károly lemondásának napján védencének nyilvánított és fiának kegyébe ajánlott, úgy a francia, mint a spanyol udvarban egyforma tekintélynek örvendett.

Azt is tudta mindenki, anélkül, hogy ennek az eseménynek egyes részleteit ismerték volna, hogy a szavójai herceg mentette meg Odoardo életét.

Érthető tehát, hogy az, akinek érdeke volt a béke, szívesen választotta ezt a fiatalembert, aki egyformán birta a spanyol és a francia udvar bizalmát s hogy midőn megállapították a két királyság közt kötendő békeszerződés főfeltételeit, Maraviglia grófot küldték el követül Philibert Emmanuelhez. Mint említettük, mindenki tudta, hogy a fiatalember nemcsak életét köszönheti a szavójai hercegnek, hanem magas állását és V. Károly kegyét is.

Az az ember, aki Odoardot ajánlotta követül, semmiféleképpen sem tévedett.

II. Fülöp és II. Henrik egyformán vágyódtak a béke után, amelynek feltételeit sokkal előbb megállapították, mint nagy hordereje miatt várható volt. Egyébként Franciaország egykori követének fia, akit a herceg olyan okból, amelyet senki sem ismert, oly nagyon kedvelt, a legszeretetre méltóbb és legkellemesebb követ volt, amelyet csak képzelni lehet.

Philibert Emmanuel felkelt s annak ellenére, hogy a nagy politikai esemény sem tudta vele elfeledtetni azt a rossz sejtelmet, amely kinozta, barátságosan odanyújtotta Odoardónak kezét, amelyet ez tiszteletteljesen megcsókolt.

- Nagyságos uram, - mondotta Odoardo - boldog embert lát maga előtt, mert a multban is volt alkalmam s a jövőben is lesz alkalmam megkísérelni, hogy bebizonyítsam, mennyire hálás és odaadó embernek mentette meg életét.

- A császár nagylelkűsége, akit mindannyian gyászolunk, mentette meg egyedül az ön életét, kedves Odoardo! Én önnel szemben csak a császár kegyének szerény tolmácsolója voltam.

- Lehet, nagyságos uram, de ön az én számomra az isteni kegyelem látható tolmácsa volt. Ezért imádom önt, mint ahogy a pátriárkák imádták az angyalokat, akik Isten üzenetét hozták el nekik. Végül ami engem illet, nagyságos uram, én a béke követe vagyok.

- Mint olyat jelentették be nekem, mint olyat vártam és mint olyat fogadom.

- Bejelentettek önnek? Ön várt engem... Bocsásson meg, nagyságos uram, azt hittem, én vagyok az első, aki bejelenteti jövetelét és ennek célját. Az ajánlatok, amelyeket elő kell terjesztenem önnek, annyira titkosak...

- Ne aggódjék egy cseppet sem követ ur, - mondotta a szavójai herceg erőltetett mosollyal, - valószínűleg hallotta már talán, hogy vannak emberek, akiknek spiritus familiárisuk van, aki minden dolgot megjövendöl nekik. Én is az ilyen emberek közé tartozom.

- Tehát - mondotta Odoardo, - tudja látogatásom célját?

- Igen, azonban csakis ezt. Bővebbet is szeretnék tudni.

- Ha nagyságod kívánja, részletesen el fogok mondani mindent.

Odoardo meghajolt és kezével intett Emmanuelnek, hogy nincsenek egyedül.

Leona észrevette ezt s el akart távozni, azonban a herceg megfogta kezét s nem engedte el.

- Ha ez a fiatalember van mellettem, akkor mindig egyedül vagyok, Odoardo, - mondotta Emmanuel, - mert ez a fiatalember az a spiritus familiáris, akiről beszéltem önnek. - Maradj, Leone, maradj! *Mi* meg fogjuk hallgatni, hogy milyen ajánlatot tesznek. Hallgatom; beszéljen, követ ur!

- Mit szólna ahhoz, nagyságos uram, - kérdezte mosolyogva Odoardo, - ha azt adnám tudtára, hogy Franciaország Ham, Catelet és Saint-Quentin városokért százkilencvennyolc várost ad cserébe.

- Azt mondanám, hogy lehetetlennek tartom.

- Mégis úgy van, nagyságos uram!

- És Calais is ama városok közé tartozik, amelyeket Franciaország visszaad?

- Nem. Erzsébet Angolország új királynője, aki vallási okokból kikoszorúzta II. Fülöpöt, Máriának, a királynő özvegyének férjét, kissé károsodik e határozat által. Mindazonáltal csak bizonyos feltételek mellett tartja meg Franciaország Calaist és Picardiának többi városait, amelyeket Guise herceg az angoloktól visszavett.

- S milyen feltételek mellett?

- Nyolc év múlva Franciaország királya köteles ezeket a városokat visszaadni, vagy ha úgy tartja kedve, ötvenezer aranytallért fizet Angliának.

- Semhogy visszaadja a városokat, inkább fizetni fog, ha csak olyan szegény nem lesz, mint Balduin, aki a Mi Urunk Jézus Krisztus koronáját adta zálogul.

- Igen, de ezzel csak Erzsébet királynőt akarták kárpótolni, aki szerencsére megelégedett ennyivel, mert ezidőszere a pápával gyűlt meg a baja.

- Ugy-e a pápa törvénytelennek nyilvánította Erzsébetet? - kérdezte Emmanuel.

- Igen, de ezáltal a pápaság elveszíti hatalmát Angolországban. Erzsébet megsemmisítette az elhunyt Mária királynő által a katolikus egyház javára kiadott rendeleteket, újra érvényeseknek nyilvánította Henrik és VIII. Eduárd király uralkodása alatt életbeléptetett rendeleteket, amelyek a pápa érdeke ellen szólnak s mint a két király, úgy Erzsébet királynő is felvette az anglikán egyház feje címet.

- S e nagy összetűzés idején mit tesz Franciaország kis skót királynőjével?

- II. Henrik Stuart Máriát Skótország és Angolország királynőjének ismerte el, mint az elhalt Tudor Mária királynő örökösét, mint V. Jakab egyetlen leszármazottját, mint VII. Henriknek, Angolország királyának unokáját és mert Erzsébet törvénytelen születésű, mint ezt egy meg nem semmisített törvénycikk mondja.

- Igen, - mondotta Emmanuel, - de van VIII. Henriknek egy végrendelete, amelynek értelmében Erzsébet a trónörököső és Mária s Eduárd elvesztik jogaikat s a parlament ennek a végrendeletnek alapján kiáltotta ki Erzsébetet Angolország királynőjévé. De ha úgy tetszik, követ ur, beszéljünk ismét a mi ügyünkről!

- Nos, hát, nagyságos uram, a békeszerződés főfeltételei, a béke alapjai a következők:

- A két király - Spanyolország és Franciaország királyai, - közös erővel arra fognak törekedni, hogy az egyháznak békét szerezzenek és e célból általános zsinat összehívását fogják szorgalmazni.

- Ugy az egyik, mint a másik király párthivei amnesztiát nyernek, kivéve a Nápolyból, Sziciliából és Milánóból száműzötteket, akikre a bűnbocsánat nem terjed ki.

- Továbbá szerződést kötnek arra vonatkozólag, hogy mindazok a városok és várak, amelyeket Franciaország a spanyol királytól elvett, nevezetesen Thionville, Marienburg, Ivoy, Montmedy, Damvilliers, Hesdin és Charolais grófság és Valencia a spanyol királynak visszaadottnak.

- Kárpótlásul Therouanne lerombolásáért lerombolják Ivoy falait.

- Fülöp király elveszi feleségül Franciaországi Erzsébet hercegnőt, akit azelőtt fia számára kért meg s hogy a hercegnő négyszázezer aranytallért kap hozományul.

- Bouillon várát visszaadják Lüttich püspökének.

- A portugál infánsnő visszakapja mindazokat a birtokokat, amelyeket anyjától Eleonóra királynőtől, I. Ferenc özvegyétől örökölt.

- Végül a két király Mantua hercegének visszaadja mindazt, amit Montferratban elfoglalt, azonban nem romboltathatják le azokat az erődöket, amelyeket ott építettek.

- S Franciaország királya mindezeket a feltételeket elfogadta? - kérdezte Emmanuel.

- Mind!... Mit szól hozzá?

- Azt, hogy minden nagyon jó, követ ur és V. Károly jól tette, hogy lemondásának napján fiának kegyébe ajánlotta, ha e szerződésnél az ön befolyása érvényesült.

- Sajnos, nem, nagyságos uram, - felelte Odoardo, - mert e különös békeszerződés két szerzője Valentinois hercegnő és a connetable ur. Az előbbi aggodalommal nézi, hogy a Guise hercegek és Katalin királynő tekintélye növekedik s az utóbbi sejti, hogy mialatt hadifogságban volt, a lothringiaiak felülkerekedtek az ő családján.

- Ah! - mondotta Emmanuel, - most már értem, hogy a connetable miért kért oly gyakran szabadságot, hogy Franciaországba utazhassék és azt, hogy a saját és az admirális szabadságát kétszázezer aranytallérral vásárolhassa meg. Az imént küldöttem el csatlósomat Scianca Ferrot Spanyolország királyához, hogy ezt a kérést előterjessze. A hírnök rövid idővel az ön érkezése előtt indult utra.

- A király teljesíteni fogja ezt a kérést, mert nagy hálátlanság volna tőle, ha ezt nem tenné meg.

Rövid szünet után Maraviglia gróf figyelmesen nézett a herceg szemébe és így szólt:

- De ön, nagyságos uram, nem is kérde tőlem, hogy mit határoztak személyére vonatkozólag?

Emmanuel érezte, hogy Leona keze, amelyet az övében tartott, megremeg.

- Az én személyemre vonatkozólag? - felelte a herceg. - De kár! Azt reméltem, hogy megfledkeztek rólam!

- Akkor a két királynak mást kellett volna kiszemelnie megbizottul s nem azt, aki életét köszönheti önnek. Oh, nem, nem! Hála Istennek, a gondviselés igazságos volt s a saint-quentini győző ezuttal remélem meg lesz elégedve.

Emmanuel s apródja fájdalmas tekintettel néztek egymásra és magyarázatot vártak.

- Nagyságos uram, - mondotta Odoardo, - az összes megerősített városok, amelyeket atyjától, a hercegtől, vagy öntől elvettek, az Alpokon innen és túl fekvő összes erődítmények, Turin, Pignerello, Chieri, Chivas, Villa-nova kivételével visszakerülnek az ön birtokába. A felsorolt városok csak addig fognak Franciaországhoz tartozni, míg önnek fiutódja nem születik. Amíg megszületik e fiutód, aki a szavójai és piemonti Lajos közti viszálynak egy csapásra véget fog vetni, addig a spanyol király Astiban és Vercel-ben is tarthat katonaságot.

- S ha nem nősülnék meg? - kérdezte élénken Philibert Emmanuel.

- Akkor elveszti ezt az öt szép várost, nagyságos uram, amelyek önmagukban is elegendőek volnának a hercegi korona viselője számára.

- De, - vágott közbe Leona izgatottan, - a szavójai herceg meg fog nősülni. - Ezért excellenciád tekintse befejezettnek a tárgyalásokat és mondja meg a hercegnek, milyen kiváló nőt szántak feleségül neki.

Odoardo csodálkozva tekintett a fiatalemberre, azután a hercegre tekintett, akinek arcán kinzó aggodalom tükröződött.

Akármilyen okos volt is a követ, ezuttal csalódott a herceg érzelmeiben.

- Oh, nyugodjék meg, nagyságos uram, - mondotta Maraviglia, - a nő, akit önnek szántak, királyhoz is méltó!

Minthogy a herceg nem nyitotta szőlásra sápadt ajkát, Odoardo így folytatta:

- Franciaországi Margit, II. Henrik király nővére az, akinek boldog férje az egész szavójai hercegségen kívül háromszázezer aranytallér hozományt kap.

- Franciaországi Margit, - mormogta magában Emmanuel, - királyi hercegnő, ezt jól tudom. De én, uram, mindig arról álmodoztam, hogy háboru s győzelem által fogom visszaszerezni hercegségemet, nem házasság révén!

- Franciaországi Margit azonban, nagyságos uram, méltó jutalma az ön győzelmeinek. Kevés uralkodó jutott ilyen értékes kincshez győzelmei által. Margit királynak nővére s királynak leánya!

- Oh, - mormogta Emmanuel, - miért nem törtem ketté kardomat a hadjárat kezdetén!

Odoardo csodálkozva nézett a hercegre s ezért Leona így szólt hozzá:

- Sziveskedjék excellenciád egy pillanatig magunkra hagyni minket.

Odoardo hallgatott s a herceg tekintetében igyekezett olvasni.

- Negyedóra múlva, - mondotta Leona - excellenciád megkapja a hercegtől a kívánt választ.

A herceg tagadólag akart inteni, de Leona esdő pillantása megakadályozta ebben.

Odoardo meghajolt és kiment. Megértette, hogy csak ez a titokzatos apród győzhette le azt a megfoghatatlan ellenállást, amelyet a szavójai herceg Franciaország és Spanyolország királyainak akaratával szemben tanusítani akart.

Negyedórával később az ajtónálló hívta Odoardót, aki ismét belépett a herceg szobájába.

Philibert Emmanuel egyedül volt.

Szomoruan nyujtotta kezét a követ felé.

- Odoardo, - mondotta - visszatérhet azokhoz, akik ideküldték s jelentheti nekik, hogy Philibert Emmanuel hálásan fogadja el azokat az ajándékokat, amelyeket Franciaország és Spanyolország királyai küldenek a szavójai hercegnek.

TIZENHATODIK FEJEZET

A királynőnél.

Hála a közbenjáró különös ügyességének, - aki birt azokkal a diplomáciai képességekkel, amelyekről azt mondják, hogy a flórenci és milánói faj örökölt tulajdonságai, - hála a két királynak, akik gondosan örködtek afelett, hogy a titokból semmi sem jusson nyilvánosságra, a bizonytalan hireken kívül, amelyek a nagy eseményeket kísérni szokták, a francia udvarban semmit sem tudtak meg azokról a tervekről, amelyeket Maraviglia Odoardo rövid idővel azelőtt közölt a szavójai herceggel s amelyeknek megvalósítása Franciaországnak oly sokba került.

Ezért az a két lovas, akik közül mindegyiket lovászuuk követett, s akik ellentétes irányból érkeztek, nagy csodálkozással nézett egymásra, midőn találkoztak a Louvre kapujában, négy nappal az előző fejezetben leírt béketárgyalás után. A két lovas nyomban megismerte egymást; az egyik Montmorency connetable volt, akiről azt hitték, hogy hadifogoly Antwerpenben, a másik pedig Guise herceg, akiről azt gondolták, hogy a compiegne-i táborban van. A két elkeseredett ellenség nem valami szívélyesen üdvözölte egymást. Franciaország egész nemességével szemben mindenben Guise herceget illette meg az elsőbbség, mert királyi herceg volt. Montmorency ezért hátrált lovával, míg a herceg előrelovagolt. Azt hihette volna az ember, hogy a connetable egyszerű nemes, aki a herceg kíséretéhez tartozik, ha az egyik lovas jobbra, a másik pedig balra nem fordult volna, midőn elérkeztek a Louvrehoz, amely a királynak téli székhelye volt.

Guise herceg Medici Katalin királynőhöz ment a másik pedig, a connetable, Poitiers Dianát, a kegyencnőt kereste fel. Mindkét nő egyformán türelmetlenül várta a két lovast.

Kísérjük el a két szereplő közül a magasabbrangut, aki a két nő közül azt látogatja meg, amelyik magasabbrangu, vagy legalább is annak látszik.

Medici Katalin flórenci volt, Guise herceg pedig lotharingiai. Ezért nem lehetett csodálkozni felette, hogy Katalin és a lotharingiai kardinális, akik azt látták, hogy hatalmuk mindinkább csökken, nem mulasztották el az alkalmat, hogy Saint-Quentin gyászos elvesztét a maguk javára aknázzák ki és Montmorency tekintélyét aláássák. Hiszen addig a connetable mint a hadsereg főparancsnoka, mérvadó volt. Guise herceget és Katalint tehát nem bántotta az, hogy Franciaország a csatavesztés által a tönk szélére jutott, hanem örültek, mert a connetable és fiai spanyol hadifogságba kerültek. A Montmorencyak befolyása azonban csak úgy szűnhetett meg, ha ellenfeleik a connetable katonai és politikai szerepéről port hintenek a világ szemébe.

Mint már említettük, a királyságban minden politikai hatalom a lotharingiai kardinális kezében összpontosult, míg Guise Ferenc herceg, akit szabadító angyalként vártak haza Olaszországból, megérkezésekor mint az olaszországi hadsereg fővezére, magához ragadta a katonai hatalmat.

Láttuk, hogy Guise herceg mire használta korlátlan hatalmát: újjászervezte a hadsereget s egy hadjáratának eredményeként visszaszerezte Franciaországnak Guine, Ham és Thionville városokat s Arlout, amelyet hirtelen támadással vett be.

Guise herceg már-már arról álmodozott, hogy megvalósulnak nagyravágyó tervei, ez volt a legszebb álom, amelyet egy Guise láthatott, midőn kósza hír ébresztette fel álmaiból. Azt rebesgették, hogy a connetable visszatér Párisba, ami, ha igaz, a közeli békekötés jele.

Guisse herceg alig hogy neszét vette a dolognak, elhagyta a compiègne-i tábornok s Páris felé tartott; féluton volt, midőn találkozott a lotharingiai kardinális lovashírnökével, aki azt a parancsot hozta el neki, hogy amilyen hamar csak lehet, siessen Párisba. A hírnöknek más utasítása nem volt, de a herceg, aki értesült a dologokról, jól tudta, milyen célból hívják.

S midőn Montmorency a Louvre kapujában megpillantotta, saját szemével győződött meg arról: Montmorency szabad, ez a váratlan dolog minden valószínűség szerint arra vall, hogy megkötötték a békét.

Guisse azt hitte, hogy a connetable élete végéig fog hadifogságban maradni, mint János király: kegyetlen csalódás volt.

Montmorency mindent elveszített s Guisse mindent megmentett, mindazonáltal a legyőzött ugyanakkor lépett át a Louvre kapujának küszöbén, mint a győző. S ki tudja, hogy Valentinois asszony kegye révén nem a legyőzötté lesz-e majd a dicsőség?

Ilyenfajta gondolatoktól komorult el a herceg arca, midőn felfelé haladt a lépcsőn, amely a királynő lakosztályához vezetett. Ezalatt a connetable örvendező arckifejezéssel a Louvre udvarának másik részéről Poitiers Diana szobáihoz vivő lépcsőn ment fel.

A herceget nyilván várták, mert alig hogy a nevét kiejtették, fellebbent előtte a királynő ajtajának függőnye s Katalin hangját hallotta, aki kemény flórenci kiejtésével ezt kiáltotta neki:

- Lépjen be, herceg, lépjen be!

A királynő egyedül volt. Ferenc herceg körülnézett, mint hogyha azt várta volna, hogy a királynő társaságában más is lesz.

- Ah, igen, - mondotta a királynő, - ön az öccsét keresi?

- Tudja, felséged, - felelte a herceg s beszéd közben elmellőzte mindazokat az udvarias szólásokat, amelyek ilyen fogadás alkalmával illették volna - tudja felséged, hogy öcsém lovashírnököt küldött elém s hivatott, hogy nyomban jöjjenek Párisba.

- Igen, - mondotta Katalin - de minthogy a hírnök csak délután egy órakor indult utnak, azt vártuk, hogy ön este, vagy késő éjjel fog megérkezni.

- Mikor a hírnökkel találkoztam, már féluton voltam.

- S mi birta arra, hogy elinduljon Páris felé?

- Nyugtalanságom.

- Herceg, - mondotta Katalin - s ezuttal nem igyekezett eltitkolni gondolatait, - igaza volt, ha nyugtalankodott, mert sosem volt több ok a nyugtalankodásra, mint most.

E pillanatban kulcslyukban megforduló kulcs csikorgását lehetett hallani s a következő pillanatban kinyílt a folyosóról a királynő lakosztályába nyíló titkos ajtó és megjelent a kardinális.

Még arra sem pazarolta az időt, hogy öccsét üdvözlje, hanem mintha az, akihez belép, vele egyenlő rangú volna, vagy alacsonyabb rangú nálánál, egyenesen a királynőhöz és öccséhez lépett. Olyan hangon, amelyből a hír fontosságára lehetett következtetni, így szólt:

- Tudják, ki érkezett meg az imént, tudják-e?

- Igen, - felelte Ferenc herceg, aki kitalálta, hogy a kardinális kiról beszél - találkoztam vele a Louvre kapujában.

- Kivel? - kérdezte Katalin.

- A connetable-al, - felelte egyszerre a két Guise, a kardinális és a herceg.

- Ah, - mondotta Katalin, mint hogyha kést mártott volna valaki szívébe, - de lehet, hogy mint azelőtt néhányszor, csak néhány napi szabadságra jött vissza.

- Dehogy, - felelte a kardinális - végleg visszatér. A szavójai herceg közbenjárása segítségével sikerült neki magáért és unokaöccséért, az admirálisért kétszázezer aranytallér váltságdíjban megegyeznie s meglátják, valamilyen uton-módon a királlyal fogja megfizettetni ezt az összeget. Lotharingia címerének keresztjére mondom, - folytatta szavait a kardinális és a bajuszát rácsálta haragjában, - valóban a connetable olyan nagy ostobaságot követett el, hogy egyszerű nemes ember nem is tudna megfizetni érte s ha a Montmorencyek, Damwillek, Colignyok s Dandelot-k azt a jutalmat kapnák, amelyet megérdemelnek, hát koldusbotra juttatnák őket.

- Tehát miféle olyan dolgot tudott meg, amelyet mi nem tudunk?

- Semmi fontosat; azonban minden pillanatban várom az ön régi követét, Nemours herceget! - mondotta Lotharingiai Károly és öccséhez fordult. - Nemours herceg a szavójai házból való, de kétségkívül a mi pártunkon áll. S minthogy ezuttal Piémont felől fú a szél, lehet, hogy új híreket fogunk megtudni hercegtől.

E pillanatban halkán kopogtatott valaki az ajtón, amelyen kis idővel azelőtt a kardinális lépett be s amelyet kulccsal zárt be maga után.

- Ah, - mondotta Lotharingiai Károly - ez alighanem ő.

- Akkor nyisson ajtót, - mondotta Katalin.

S Katalin, anélkül hogy törődött volna vele, mit szólnak majd az emberek, ha valaki meglátja, hogy a királynő szobájába nyíló ajtó kulcsa a kardinális zsebében van, az ajtó felé tolta a lotharingiai kardinálist.

A belépő valóban ugyanaz a Nemours herceg volt, akivel már másfél évvel ezelőtt a királynő szobájában találkoztunk, abban az időben, midőn a király és az udvar egy része a saint-germaini erdőbe lovagolt vadászatra.

Nemours nem nyugtalankodott annyira, mint Guise herceg s nem viselkedett olyan fesz-telenül, mint a kardinális; ezért szigorúan az udvari etikett szabályai szerint akarta üdvözölni Katalint, ez azonban nem hagyott neki időt hozzá.

- Herceg, - mondotta a királynő - itt van a mi kedves kardinálisunk, aki azt mondja, hogy ön valószínűleg friss híreket hoz számunkra. Beszéljen... Mit tud arról a nyomoruságos békéről?

- Erről - felelte Nemours - a legújabb híreket közölhetem önökkel, amelyeket első forrásból tudok. Az imént váltam el Maraviglia Odoardótól, aki mielőtt velem találkozott, a szavójai hercegnél volt.

- Akkor ön bizonyára nagyon sokat tud, - mondotta a kardinális - mert Emmanuel szavójai herceg van leginkább érdekelve ebben a dologban, hiszen az ő hercegségéről van szó.

- Nos hát, csodálatos dolog! - felelte Nemours herceg, - Lehet, hogy csak a nagyurak nemtörődősége, ezt tartom valószínűbbnek, vagy talán más rejtélyes dolog, titkos szerelem, vagy másnak adott ígéret miatt... Philibert Emmanuel herceg a neki tett ajánlatokat inkább bánatosan, mint örömmel fogadta.

- Talán - mondotta Guise herceg kissé elkeseredve - királya nem érdeméhez mérten jutalmazta meg. Ezen nem is volna mit csodálkozni, mert Emmanuel is a győzők közé tartozik!

- Ez esetben - mondotta Nemours herceg - nehezen lehet Emmanuelnek eleget tenni, mert csaknem egész hercegségét visszakapja, öt város hiján, sőt ezek is a herceg birtokába kerülnek, ha felesége fiutóddal ajándékozza meg.

- S kit adnának feleségül hozzá? - kérdezte élénken a lotharingiai kardinális.

- Ah, igaz, - felelte Nemours - még nem tudják az ujságot. - A szavójai herceg felesége Franciaországi Margit lesz.

- A király nővére! - kiáltotta Katalin.

- Akkor Margit eléri célját, - mondatta Ferenc herceg, - mert nem akart máshoz férjhez menni, mint uralkodó fejedelemhez.

- Csakhogy - mondotta Katalin azon a sajátságos rideg hangon, amely jellemzi a nőket, midőn egymásról beszélnek - sokáig várakozott a galambom, mert ha nem tévedek, harminchatéves, de valószínűleg nem sokat veszített a várakozás által.

- S hogyan fogadta Philibert Emmanuel azt a hirt, hogy királyi házból nősülhet?

- Kezdetben elég hidegen. Maraviglia gróf, mint mondja, el volt készülve reá, hogy kedvezőtlen választ nyer. Azonban negyedórai gondolkodás után a herceg elfogadta az ajánlatot. Végül este, midőn újra találkoztak, a herceg azt mondotta a követnek, hogy mindaddig nem tesz határozott ígéretet a házasságra, amíg Margit hercegnőt nem látta. Magától értődik, hogy a követ nem tett említést a király előtt a herceg ingadozásáról, hanem úgy tüntette fel II. Henrik király előtt a szavójai herceget, mintha a világ legörvendezőbb és leghálásabb hercege volna.

- Milyen tartományokat adnak vissza Emmanuelnek? - kérdezte Guise herceg.

- Valamennyit, - felelte a fiatalember - Turin, Pignerol, Chieri, Chivas és Villanova városok kivételével, amelyek akkor kerülnek vissza birtokába, ha fiutódja születik. Egyébként rosszul is tenné a francia király, ha minden feltétel nélkül odaadná ezeket a városokat, mert hiszen az angol királynőnek és a spanyol királynak nem kevesebb mint százkilencvennyolc várost ad vissza.

- Jó, - mondatta Guise herceg és akarata ellenére elpirult - nem tudja véletlenül, hogy a felsorolt városokkal együtt Calaist is visszaadja-e a király?

- Erről semmit sem tudok - mondotta Nemours herceg.

- Terringettét, - mondotta Guise herceg - ez olyan, mintha a király azt mondaná nekem, hogy nincs szüksége kardomra; szeretném olyan uralkodónak felajánlani, aki jobban tudja hasznát venni... vagy - tette hozzá fogai közt mormogva - ha lehetne, magamnak tartanám meg.

E pillanatban a kardinális egyik szolgája, akinek őminenciája megparancsolta, hogy a folyosón őrködjék, hirtelen fellebbentette az ajtó függönyét s ezt kiáltotta:

- A király!

- Hol van? - kérdezte Katalin.

- A nagy folyosó végén, - felelte a szolga.

Katalin olyan tekintettel nézett Ferenc hercegre, mint aki azt kérdezi, hogy mit tegyen.

- Meg fogom várni a királyt! - mondotta a herceg.

- Várja meg, nagyságos uram, - mondotta Nemours herceg - ön városok meghódítója és csaták győztese s emelt fővel várhatja a világ minden királyát. Nem gondolja azonban, hogy a király, ha itt találja a herceget, s a kardinálist, feleslegesnek találhatná az én jelenlétemet?

- Valóban, - mondatta Katalin - nincs szükség rá, hogy a király itt lássa önt. A kulcsot kedves kardinálisom.

A kardinális odaadta a királynőnek a kulcsot, amely kéznél volt nála minden eshetőségre. Az ajtó kinyílt s alig csukódott be csendesen a hirhozó mögött, midőn a szemben lévő ajtó küszöbén szomorú ábrázattal és összeráncolt szemöldökkel Valois Henrik jelent meg.

TIZENHETEDIK FEJEZET

A kegyencnőnél.

Ha az imént Guise herceget követtük, ahelyett, hogy a connetable-al Valentinois asszonyhoz mentünk volna el, ez éppenséggel nem azért volt, mert az, ami Valentinois asszonynál történt, kevésbé volt érdekes, mint az, amit Medici Katalinnál láttunk történni, hanem azért, mert mint mondtuk, Guise herceg nagyobb ur volt, mint Montmorency és Katalin magasabbrangu urnő, mint Valentinois hercegnő. - Uraljuk meg tehát őket rangjuk szerint.

S most, midőn kifejeztük hódolatunkat, amellyel a királyi méltóság iránt viseltetünk, lássuk mi történt a szép Poitiers Dianánál s meg fogjuk tudni, hogy Henrik király ábrázata miért volt szomorú, midőn megjelent nejénél s hogy szemöldökeit miért ráncolta össze.

A connetable visszatérése épp úgy nem volt titok Valentinois hercegnő előtt, mint Guise herceg megérkezése Medici Katalin előtt; a két nő a hazaszeretetet álarca alatt és a királyhűség jelszavával folytatta cselszövéseit egymás ellen. Katalin a „Guise” nevet tüzte ki zászlajára és Valentinois hercegnő a „Montmorency” nevet!

A rossz nyelvek ugyanugy beszéltek a királynő és a kardinális viszonyáról, mint a kegyencnő és a connetable szerelméről. Hogyan lehetett azonban Montmorency, aki hatvannyolcéves mogorva öreg ember volt s goromba, mint a pokróc, vetélytársa a királynak, aki még csak negyvenéves volt s előkelő és szeretetreméltó? Ennek a rejtélyes dolognak megmagyarázását azokra az ügyes anatómusokra bizzuk, akik azt állítják, hogy bonckésükkel fel tudják tární a női sziv titkait.

Biztosan csak azt tudta mindenki, ami kétségtelen és szemmel látható volt, hogy a szép Diana, aki inkább volt királynő, mint a királynő maga, akaratnélküli báb módjára engedelmeskedett a szeszélyes connetablenak s minden kívánságát teljesítette.

Abban az időben már husz év óta volt ez úgy, tehát szerelmük még abban az időben keletkezett, midőn a szép Diana még harmincéves volt és a connetable negyvennyolc.

A hercegnő tehát örömkialtással fogadta a bejelentést, amely így szólt:

- Montmorency connetable!

A hercegnő nem volt egyedül. A szoba egyik sarkában felhalmozott párnákon két szép gyermek ült, akik előtt a szerelem tárta fel az élet szépségeinek kapuját. A fiatal Stuart Mária királynő és a kis Ferenc dauphin voltak ezek, akik hat hónap óta voltak házasok és jobban szerették egymást, mint eljegyzésük idején.

A fiatal királynő éppen azzal foglalatoskodott, hogy férje fejére selyemsapkát igyekezett illeszteni, amely neki tulságosan nagy volt s amelyről azt tartotta, hogy férje számára nem elég kicsiny.

A fiatal pár annyira el volt foglalva e fontos teendőjével, hogy akármilyen jelentékeny esemény volt is politikai szempontból tekintve az említett bejelentés, amely a hirneves hadifogoly Párizsba való megérkezését adta tudtul, nem is hallották, vagy ha hallották is, a legcsekélyebb figyelemre sem méltatták. Tizenötéves nő és tizenhétéves ifju szerelme, - mily szép dolog! Többet ér életüknek egy esztendeje husz más esztendőnél. II. Ferenc tizenkilencéves korában halt meg Stuart Máriával boldog házasságának második esztendejében! Vajjon nem volt-e mindazonáltal boldogabb, mint szép fiatal felesége, aki harminc évvel élte tul férjét, de életének e harminc esztendejéből három évet önkéntes számkivetésben és tizennyolc évet börtönben töltött.

Anélkül, hogy törődött volna a két bájos gyermekkel, akik a sarokban életüknek kiváltságos és boldog perceit éltek, Diana tárt karokkal sietett a connetable elé és csókra tartotta oda neki szép homlokát.

A connetable óvatosabb volt, mint a hercegnő s pillanatig habozott, mielőtt csókot nyomott volna Diana homlokára.

- Hohó! - mondotta Montmorency. - Ugy látom, nem vagyunk egyedül, szép hercegnőm!

- Ugy van, kedves connetableom! - felelte Diana.

- No lám! Akármilyen öreg vagyok is, ahhoz még elég jó szemem van, hogy észrevegyem, mi motoszkál ott a sarokban.

Diana nevetett.

- Hogy ott mi motoszkál? - mondotta a hercegnő. - Skótország és Anglia királynője és a francia trón örököse. De legyen nyugodt: annyira el vannak foglalva a saját dolgaikkal, hogy semmit sem törődnek a mi dolgunkkal.

- Terringettét! - mondotta a connetable. - Hát olyan jól folynak a dolgok odaát a tenger tulsó partján, hogy más dolog nem forog a fiatalok fejében?

- Kedves connetableom, a skótok ma Londonban lehetnek és az angolok bevonulhatnak Edinburgba, - ami éppen olyan nagy esemény volna, mint az ön jövelete s éppen olyan fenhangon adnák tudtára mindenkinek, - de kételkedem benne, hogy a két gyermek közül csak az egyik is hátranézne a hír hallatára. Oh, nem! Hála Istennek, sokkal fontosabb dologgal vannak elfoglalva: szeretik egymást, kedves connetableom! Mi az angol és a skót birodalom ehhez a szóhoz képest, hogy szerelem, amely szó a mennyország birodalmának királyává teszi azokat, akik kiejtik ajkukon csókolódzás közben!

- Ön bűbájos tündér, hercegnő! - mormogta az öreg connetable. - S hogyan folynak a mi dolgaink?

- Azt hiszem, - mondotta Diana, - hogy a mi ügyünk jól áll, mert ön itt van... A békét megkötötték, vagy nemsokára megkötik. Guise Ferenc kénytelen lesz hatalmas kardját hüvelyébe dugni. Minthogy fővezérre nem lesz szükség, de connetablera mindig szükség van, kedves connetableom fog felülkerekedni s a királyság első embere lesz, ahelyett, hogy a második lenne.

- Ezer mennykő! Nem rossz okoskodás, - mondotta a connetable. - Most még a váltságdíj dolgát kell megbeszelnünk, szép Dianám. Bizonyára tudja, hogy becsületszavamra bocsátottak szabadon és hogy kétszázezer aranytallért kell fizetnem.

- Nos és? - kérdezte a hercegnő mosolyogva.

- Nos, ezer mennykő! Eszem ágában sincs, hogy én fizessem meg a váltságdíjat.

- Kiért verekedett, kedves connetable, midőn elfogták?

- Uram Isten! Azt hiszem, hogy a királyért, ámbár a seb, amelyet kaptam egyedül az enyém.

- Nos, hát, a király lesz az, aki fizetni fog. Azt hiszem, azonban kedves connetable azt mondotta, hogy ha sikeresen járok majd közbe a béketárgyalások szerencsés befejezése érdekében, Emmanuel herceg, aki nagylelkű fejedelem, valószínűleg meg fogja önnek fizetni a kétszázezer aranytallért.

- Mondtam én azt? - kérdezte a connetable.

- Nem mondta, hanem írta.

- Mi az ördög, mi az ördög, mi az ördög! - mondotta kacagva a connetable. - Akkor be kell avatnom a hercegnőt terveimbe. Nos hát, játszunk nyílt kártyákkal! Igen, a szavójai herceg elengedi nekem a váltságdíjat! Minthogy azonban unokaöcsém, az admirális tulságosan büszke legény ahhoz, hogy ilyen kegyet elfogadjon, nem fogok neki említést tenni róla.

- Ugy, hogy az admirális százezer aranytallért fog adni önnek, hogy adja át a szavójai hercegnek?

- Ugy van!

- Ugy, hogy a király kétszázezer aranytallért fog adni önnek, hogy fizetni tudjon Philibert Emmanuelnek?

- Nagyon helyes!

- Ilykép háromszázezer aranytallért fog kapni, amellyel nem tartozik senkinek.

- Ugy lesz! S ennek a pénznek lesz szerencséje a szép Valentinois hercegnő kezébe vándorolni... Minthogy azonban minden munkáért fizetés jár... mit teszünk majd a háromszázezer aranytallérral?...

- Elsősorban, - felelte a hercegnő, - kétszázezer aranytallérral a connetable költségeit fogjuk megtéríteni, amelyeket a hadjárat okozott neki s ezzel kárpótolni fogjuk a tizennyolc havi hadifogságért.

- Azt hiszi, hogy ez talán sok?

- A mi connetable-ünk oroszlán, ezért az oroszlánrész illeti meg. S a fenmaradó százezer...

- Ezt a következőképen fogjuk elosztani: Az összeg felét, tehát ötvenezer tallért, arra fordítunk, hogy fejdísz és hozzá való tüket vásárlunk szép hercegnőm számára. A másik fele szolgáljon hozományul két szegény gyermekünk számára, akiknek nagyon rossz dolguk lesz, ha a király nem gyarapítja valamivel azt a vagyont, amelyet a szerencsétlen apa úgy juttatott fiának, hogy utolsó fillértől is megfosztotta magát!

- Igaz, hogy leányunknak, Dianának, mint De Castro herceg özvegyének már van vagyona, amely százezer tallérta rug... Meg fogja azonban érteni, kedves connetable, hogy ha a király bőkezű lesz s azt fogja tartani, hogy ez a pénz egy Montmorency felesége s egy király leánya számára nem elegendő és ezért meg fogja oldani erszényének zsinórját, nem én leszek, aki a zsinórt ismét összehuzza.

A connetable csodálattal nézett a kegyencnőre.

- Jó, - mondotta, - tehát a király még mindig azt a varázsgyűrűt hordja, amelyet ön huzott az ujjára.

- Még mindig! - felelte mosolyogva a hercegnő. - De azt hiszem, hogy a király lépteit hallom s nemsokára azt hiszem, egyedül is meggyőződhetik arról, hogy a gyűrű az ujján van.

- Ah, ah! - mondotta a connetable, - tehát még mindig ezen a titkos folyosón át jön a király s még mindig kulcsa van ehhez az ajtóhoz?

A királynak valóban ugyanugy kulcsa volt Diana szobájának titkos ajtajához, mint a kardinálisnak a királynőéhez.

Sok titkos ajtó volt a Louvrebán és mindegyiknek volt egy kulcsa, ha nem kettő.

- Jó, - mondotta Diana és a guny leirhatatlan kifejezésével nézett öreg imádójára, - nem lesz ezentul féltékeny a királyra.

- Alighanem féltékenynek kellene lennem, - mormogta a vén hadfi.

- Vigyázzon magára! - kiáltotta a hercegnő, aki nem tudta megállni, hogy célzást ne tegyen Montmorency közmondásos fös vénységére, - a féltékenység kedvéért kétszázat kellene tennie száz ellen s ön nem szokott ennyit kockáztatni a...

Diana azt akarta mondani „a szerelemért”, de elharapta a szót.

- Miért? - kérdezte a connetable.

- A pénz kedvéért! - felelte a hercegnő.

E pillanatban belépett a király.

- Oh, sire! - kiáltotta Diana és a király elé sietett.

- Siessen, mert már el akartam küldeni önért... Megérkezett a mi kedves connetable-unk, aki örökké fiatal marad s büszke, mint Mars isten.

- Igen, - mondotta a király s az akkori kor szokása szerint mythologiai fordulatot szőtt beszédjébe, - és a connetable első látogatása Vénus istennőnek szól... Montmorencynak igaza van; én nem azt mondom: - Mennél nagyobb az ur, annál nagyobb tisztelet adassék neki! - Hanem azt, hogy: - A szépséget királyi felséget megillető tiszteletben kell részesíteni. Adjon kezet, kedves connetable!

- Terringettét, sire, - mondotta dörmögve Montmorency és olyan arckifejezést vett fel, mint hogy ha haragudnék, - nem tudom, hogy szabad-e kezet szoritanom önnel.

- S miért nem tudja? - mondotta nevetve a király.

- Mert, - felelte a connetable s mind haragosabbá vált, - mert úgy látszik, ön kissé soká felejtett ott engem!

- Én megfeledkeznék önről, kedves connetable!? - kiáltotta a király.

II. Henrik tehát mentegetőzni kezdett, holott olyan jó alkalma lett volna hozzá, hogy megrója a connetablet.

- Ah, igaz, hogy Guise herceg teletrombitálta az ön füleit! - mondotta a connetable.

- Terringettét! - mondotta Henrik, aki nyíltan és egyenesen akart válaszolni Montmorency rejtett célzására, - győztesnek ön nem tilthatja meg, hogy megfuvassa a trombitákat.

- Sire, - mondotta Montmorency és felágaskodott, mint a kakas a szemétdombon, - van olyan vereség, amely éppen olyan dicsőséges, mint a győzelem.

- Igen, de sokkal kevesebb hasznót hajt! Azt hiszem, ezt belátja?

- Kevesebb hasznót hajt... kevesebb hasznót hajt... - mormogta az öreg, - ez valóban igaz! De a háboru olyan játék, hogy a legügyesebb ember is elveszitheti a játszmát s a király, az ön atyja, sokat tudna mondani erről!

Henrik kissé elpirult.

- Ami pedig Saint-Quentin városát illeti, - folytatta beszédét a connetable, - azt hiszem, ha meg is adta magát.

- Mindenekelőtt, - vágott a connetable szavába Henrik, - Saint-Quentin vára nem adta meg magát. Saint-Quentint bevették és pedig, mint tudja, hősiek védekezés után vették be! Saint-Quentin megmentette Franciaországot, amelyet...

Henrik habozott.

- Igen, fejezze be: amelyet a Szent Lőrinc-napi csata romlásba döntött, ugy-e bár? Ez az, amit mondani akart?... Azért türtem hát, hogy öljenek, megalázzanak és fogságba vessenek királyomért, hogy a király végül ilyen kedves bókkal köszönje meg mindezt nekem.

- Nem, kedves connetable, - mondotta Henrik, aki Diana tekintetére úgy tett, mintha megbánta volna előbbi szavait, - nem azt mondom, ellenkezőleg... csak azt mondtam, hogy Saint-Quentin csodálatraméltó módon védekezett.

- Lám, lám! S milyen jól bánt felséged védőjével!

- Coligny? Mit tehetnék érte többet, mint azt, hogy váltságdíját megfizetem az önével együtt?

- Ne beszéljünk róla, sire... Jó, ha szóvá tesszük Coligny váltságdíját, de beszéljünk Dandelot fogságáról is!

- Ah! - kiáltotta a király. - Bocsásson meg kedves connetable, de Dandelot eretnek!

- Mintha mindannyian nem volnánk többé-kevésbé eretnekek! Ön például jogot formál arra, hogy a mennyországba jusson, sire?

- Miért ne?

- Mit nem beszél? Ön éppen úgy fog odakerülni, mint öreg marsallja, Strozzi, aki halálos ágyán lett eretnökké. Kérdezze meg barátjától, Vielle-Ville urtól, hogy mit mondott a marsall, midőn kilehelte lelkét.

- Mit mondott?

- Azt mondotta: Megtagadom Istent, midőn befejezem életemet! Guise pedig így felelt neki: Vigyázzon marsall, mert még ma annak az Istennek színe előtt fog állni, akit megtagad. - Jó, - mondotta a haldokló és csettentett ujjával, - ma odakerülök, ahová azok kerültek, akik hatezer év óta meghaltak! - Nos hát? Miért nem ásatja ki a sírból a marsall holttestét s égetteti el a Grève piacon? Annál is inkább, mert Strozzi meghalt önért, míg a többiek csak megsebesültek.

- Connetable! - kiáltotta a király. - Ön igazságtalan!

- Igazságtalan? Bah! Hát hol van Dandelot! Talán a lovascsapatok felett tart szemlét, mint, ahogy ezt rangja megkívánná? Vagy talán kastélyában piheni ki magát Saint-Quentin dicsőséges védelme után, mely alatt az ön saját állítása szerint csodákat mivelt. Nem! Börtönben van a meluni kastélyban! S miért? Mert őszintén megmondotta véleményét... Oh! Terringettét! Sire, nem tudom, mi tart vissza attól, hogy magam is hugenottává ne legyek s hogy felajánljam Condé urnak kardomat?

- Connetable!...

- S ha arra gondolok, hogy kedves Dandelot-m valószínűleg Guise urnak köszönheti elfogatását...!

- Connetable, esküszöm önnek, hogy ez a dolog semmiféle kapcsolatban nincs a Guisekkel.

- Hogyan? Azt akarja elhitetni velem, hogy ez a cselszövés nem az ön ördögi kardinálisának műve?

- Connetable, mit kíván ön? - mondotta a király, aki így akart kitérni a felelet elől.
 - Mit is kívánnék?
 - Például, hogy szerencsés hazatérésének öröme és tiszteletére Dandelot visszanyerje szabadságát?
 - Ördög és pokol! - kiáltotta a connetable. - Azt nem csak kívánom, hanem akarom!
 - Connetable, kedves unokatestvérem, - felelte a király mosolyogva, - tudod, hogy csak egyedül a király mondhatja: Mi akarjuk!
 - Nos, sire, - mondotta Diana, - mondja: - Mi akarjuk, hogy hü emberünket, Dandelot-t szabadon bocsássák, hogy jelen lehessen szeretett leányunknak, Diana de Castronak és Montmorency Ferencnek, Dauville grófjának lakodalmán!
 - Igen, - dörögte a connetable, - ha lesz ebből a házasságból valami...
 - S mi akadályozhatná meg? - kérdezte Diana. - Talán azt tartja, hogy a vőlegény és a menyasszony tulságosan szegények ahhoz, hogy egybekelhessenek.
 - Ah, hogy ha csak ezen mulik a dolog, - mondotta a király, aki mindig örült, ha pénz segítségével menekülhetett a zavarból - százezer aranytallér majd még csak akad valahogyan a ház körül.
 - Nem arról van szó! - mondotta a connetable. - Ördög és pokol! Ki beszél pénzről? Kétkedem benne, hogy lesz valami ebből a házasságból, de más okból.
 - Más okból?
 - Ez a házasság az ön jóbarátainak, a Guiseknek számítását keresztezi.
 - Connetable, ön agyrémek ellen hadakozik!
 - Agyrémek ellen! - S miért van Guise Ferenc jelenleg Párizsban? Meg akarja akadályozni ezt a házasságot, amely által családom hírneve és fénye emelkednék... Ámbár, ha jól megfontoljuk, - tette hozzá szemtelenül a connetable - Castro asszony nem más, mint törvénytelen gyermek!
- A király ajkába harapott és Diana elpirult.
- Mindenekelőtt téved, kedves connetable, - mondotta a király, aki nem akart felelni a connetable utolsó szavaira - mert Guise nincsen Párizsban!
 - Hát hol?
 - A compiégne-i haditáborban.
 - Jó, sire! Akkor talán azt is meg tudja mondani nekem, hogy nem adott-e neki szabadságot?
 - S mi okból adtam volna szabadságot neki?
 - Hát hogy ide jöhessen!
 - Én nem adtam semmiféle szabadságot Guisenek.
 - Nos, sire, akkor Guise eljött Párisba, anélkül, hogy szabadságot kapott volna!
 - Megbolondult, connetable! Guise sokkal kötelességtudóbb, semhogy engedélyem nélkül elhagyná a haditábort.
 - Tény az, hogy a hercegnek önnel szemben különösen jól kellene tudnia kötelességét, mert nagyon sokat köszönhet önnek, talán mindent. Ezuttal azonban megfeledkezett kötelességéről.

- Bizonyosan tudja, kedves connetable, - vágott közbe most Diana - hogy a herceg ezuttal... nem tudom milyen néven nevezzem?... fegyelemsértést követett el?

- Bocsánat, - mondotta a connetable - saját szememmel láttam a herceget.

- Mikor? - kérdezte a király.

- Csak az imént!

- Hol?

- A Louvre kapujában. Találkoztunk egymással.

- Hogyan lehet, hogy én nem láttam eddig a herceget?

- Mert ahelyett, hogy balra tartott volna, jobbra fordult és ahelyett, hogy a királyt kereste volna fel, a királynőnél tett látogatást.

- Azt állítja, hogy Guise herceg a királynőnél van?

- Felséged meggyőződhet róla. Fogadni mernék, hogy a herceg nem egyedül van ott s hogy a kardinális a társaságban a harmadik.

- Ah, - kiáltotta a király - ezt meg fogjuk nézni. Várjon meg itt engem, connetable, rövid ideig fog tartani!

A király dühösen elment, s a connetable és Poitiers Diana egymásra néztek; a kielégített bosszuvágy tükröződött tekintetükben. Ferenc dauphin és a kis Mária királynő pedig, akik semmit sem láttak és semmit sem hallottak, szerelmesen csókolták meg egymást.

Ezért jelent meg tehát II. Henrik összeráncolt szemöldökkel és komor ábrázattal feleségének, Katalinnak szobájában.

TIZENNYOLCADIK FEJEZET
A győzővel úgy bánnak, mintha legyőzött volna
s a legyőzöttel úgy, mintha ő volna a győző.

A három személy testtartása, midőn a király belépett, különböző volt és elég világosan elárulta lelkiállapotukat.

Katalin királynő még a titkos ajtó közelében állott, hátával a függönynek támaszkodott és elrejtette egyik kezét, amelyben a kulcsot tartotta. A királynő arca kissé sápadt volt s egész testében remegett, mert becsülete forgott kockán és ez úgy feldulja az ember kedélyét, mintha szerelmes lenne.

A kardinális, akinek praelátusi diszruhája arra vallott, hogy félig pap, félig katona, az asztal mellett állt, amelyen különböző papirok és női kendőzőszerek voltak. Guise kardinális ökölbesorított kézzel az asztalra támaszkodott.

Ferenc herceg egyedül állt az ajtóval szemben. Harcias lovaghoz hasonlított, aki mindenkit kihívott erőpróbára és kész szembeszállni minden érkezővel. Ruházata csaknem katonai volt; csak a sisak és a mellvért hiányzott, hogy fegyverzete teljes legyen. Magasszáru, porral belepett csizmáival, hatalmas kardjával, amely mint hü kedvese, mozdulatlanul simult oldalához, úgy festett, mintha csatában állna, mintha az ellenség tömegének áradata csatalován törne meg, mint a viharzó tenger hullámai a part szélén. A királyi felség előtt fedetlen fővel állt és kezében tartotta vörös tollal diszitett nemezkalapját. Azonban magas termete, amely egyenes volt, mint tölgy, nem hajolt meg a király előtt.

Henriket sértette Guise herceg tulságosan büszke magatartása, amelyre egy akkori magasrangu hölgy azt a megjegyzést tette, hogy Guise herceg mellett a többi nemesek olyan formájuk, mintha a köznéphez taroznának.

A király hirtelen megállt s visszahőkölt, mint hogy a falnak dobott kő, vagy a vasnak dobott ólom visszapattan.

- Ah, ön az, kedves unokatestvérem, - mondotta Henrik - nagyon csodálkozom, hogy itt találkozunk, azt hittem, hogy a compiègnei haditáborban van.

- Éppen úgy, mint én, sire, - felelte Guise herceg, - én sem csodálkoztam kevésbé, midőn a Louvre kapujában találkoztam a connetable-al, akiről azt hittem, hogy hadifogoly Antwerpenben.

Henrik az ajkába harapott, mert a felelet kemény volt.

- Igaz, - mondotta a király - váltságdíjat fizettem a connetableért és kétszázezer tallérért megszereztem magamnak azt az örömet, hogy hü barátomat és engedelmes szolgámat viszontláthassam.

- Felséged csak kétszázezer tallérra becsüli azokat a városokat, amelyeket mint mondják, vissza kell adnunk Spanyolországnak, Angliának és Piemontnak. Hiszen az csak ezer tallér volna egy városért, mert csaknem kétszáz várost kell átadni.

- A városokat azért adom vissza, hogy a békét vásároljam meg s nem Montmorency-t váltom ki velük!

- Eddig azt hittem, hogy - legalább is Franciaországban - a békét győzelem árán vásárolják meg.

- Akkor nagyon rosszul ismeri Franciaország történetét, amelyet pedig mint lotharingiai hercegnek, ismernie kellene. Megfeledezett többek közt a bretigny-i és a madridi békéről?

- Nem, sire, de az akkori helyzet nem volt olyan, mint a mai, még csak nem is hasonlítanak. A poitiersi csata után János király hadifogságban volt Londonban, a páviai csata után I. Ferenc volt a császár foglya Toledóban. Ma II. Henrik, aki hatalmas hadsereg élén áll, mindenható ur a Louvreban. Miért beszélénk tehát az ország virágzásának idején a gyászos emlékeztető korokról.

- Guise herceg, - mondotta a király méltóságteljesen, - megfontolta, hogy milyen jogokkal ruháztam fel önt, midőn kineveztem a hadsereg fővezérévé.

- Igen, uram! A Szent Lőrinc-napi végzetes csata után, Saint-Quentin hősie védelme után, midőn az ellenség Noyonban volt, midőn Nevers herceget már csak két vagy háromszáz nemes vette körül, midőn Páris megriadt lakosai menekülni igyekeztek, s midőn a király, aki utolsónak akart menekülni az ellenség elől, körülnézett a compiègnei kastély legmagasabb tornyából, megfigyelte a picardiai országutat és elhatározta, hogy nemcsak tábornok vagy kapitány, hanem, közkatona módjára kész fedezni a visszavonulást, abban az időben nevezett ki sire a királyság fővezérévé. Ettől fogva jogom volt hozzá, hogy megmentsem Franciaországot, amelyet Montmorency romlásba döntött. Mit tettem, sire? Visszavezettem a francia hadsereget Olaszországból, elfoglaltam az ellenségtől Boury-t s kivettem Tudor Mária királynő kezéből az ön királyságához vezető kapu kulcsát, midőn bevettem Calaist. Azután Gudnes-t, Ham-ot és Thionville-t foglaltam vissza! Hirtelen támadással bevettem Arlou-t, kiköszörültem a gravelingeni csorbát s egy évi szakadatlan küzdelem után a compiègnei táborban ismét hadsereget gyűjtöttem, amely kétszer olyan erős volt, mint az, amelynek vezényletét kinevezésemkor vettem át. Jogom volt mindehhez, sire?

- Kétségkívül... kétségkívül... - dadogta zavartan Henrik.

- Nos, akkor engedje meg felséged, hogy azt mondjam: nem értem, hogy mit jelent az a kérdés:

- Megfontolta-e, hogy milyen jogokkal ruháztam fel akkor, midőn a francia hadsereg fővezérévé neveztem ki.

- Azt akartam ezzel mondani, hogy ama jogok közé, amelyekkel király szokta felruházni alattvalóit, ritkán tartozik az, hogy a királyt megrovásban részesítsék.

- Mindenekelőtt, - felelte Ferenc herceg és olyan tulzott udvariassággal hajolt meg a király előtt, amely inkább arcátlanságra vallott, - mindenekelőtt arra szeretném figyelmeztetni felségedet, hogy nem tartozom azon szerencsés emberek közé, akik csakis az ön alattvalói. Albert herceg halála után III. Henrik császár a lotharingiai hercegséget elszászi Gerardra családunk első őséire ruházta. Én apámtól örököltem a hercegséget, aki ugyancsak az apjától örökölte Isten kegyelméből, én pedig fiamra akarom hagyni, mint ahogy apám énrám hagyta. Ugyanezt teszi ön, ugy nagy dolgokban, mint kicsinyekben Franciaországgal.

- Tudja-e, kedves unokatestvérem, - mondotta Henrik, aki gunyt igyekezett keverni a társalgásba, - félek valamitől azok után, amiket mondott.

- Mitől, uram? - kérdezte a herceg.

- Hogy egy nap háboru tör ki Franciaország és Lotharingia közt.

A herceg ajkába harapott.

- Sire, - mondotta, ez több, mint valószínűtlen. Ha azonban ez egykor mégis megtörténne, ha mint uralkodó fejedelemnek országomat védelmeznem kellene felséged ellen, akkor esküszöm, hogy míg az utolsó vár, az utolsó földhányás kezemben van, nem kötök olyan békét, amely legkevésbé is hasonlít a mostani szerencsétlen békekötéshez!

- Herceg! - mondotta a király s kiegyenesedett és felemelte a hangját.

- Sire, engedje meg, hogy elmondjam, mi a véleményem a dologról s hogy mi a véleményünk nekünk, Franciaország nemességének. A connetable tekintélye olyan nagy, hogy az egész királyság egyharmad részét adják cserébe a connetableért. Nos, anélkül, hogy más szükség is lett volna erre, mint az, hogy a connetable kiszabadulhasson a fogságból, ahol unatkozott, Montmorency királyságának egyharmadába kerül önnek, sire! Igen, mert királyságához számítom egész Piemont-ot, amelynek meghódítása a francia koronának negyven millió aranytallérjába és Franciaország népének százezer gyermekébe került! Turin és Chambery szép vidékeit is királyságához számítom, amelyeket boldogult atyja más kis államokkal együtt koronájához csatolt. Királyságához tartoznak az Alpokon túli összes szép városok is, ahol francia ősöktől származó alattvalói meggyökeresedtek s ahol az olasz származású lakosság nemsokára olyan jól fogja beszélni a francia nyelvet, mint Lyonban és Toursban beszélnek!

- Nos? - kérdezte Henrik, aki elég nagy zavarban volt, mert ilyen érvekre kellett felelnie. - Kinek adtam oda mindezt? Atyám leányának, Margit nővéremnek!

- Nem, sire, Margit férjének, Philibert Emmanuel hercegnek adta, tehát legkegyetlenebb ellenségének, legelkeseredettebb vetélytársának! Margit hercegnő, ha férjhez ment, többé nem atyjának leánya és nem az ön nővére, hanem a szavójai hercegnő. S megmondjam önnek, hogy mi történik majd azután? A szavójai herceg, amint országának trónját ismét elfoglalta, el fogja rabolni öntől mindazt, amit felséged és atyja ott építettek. Huszonhat vagy harminc év munkája, Franciaország olaszországi győzelmeinek eredményei egy csapásra megsemmisülnek, örökre, megszűnik az a remény, hogy egy nap visszakapjuk a milánói hercegséget. De nemcsak ez a gondolat bánt, nemcsak ez marcangolja szívemet, hanem az, hogy II. Fülöp fővezérének, a spanyol királyi ház képviselőjének adja mindezeket, amely legfélelmetesebb ellenségünk. Gondoljon arra, sire, hogy az összes alpesi hágók a herceg kezébe kerülnek s ezzel Spanyolország Lyon kapuit fenyegeti. Lyon a békekötés előtt a királyság középpontja volt s most határváros lett!

- Óh, ami ezt illeti, tulzott az aggodalma, kedves unokatestvérem! - mondotta II. Henrik. - A szavójai herceg megállapodásunk értelmében a spanyol király szolgálatából a mi szolgálatunkba lép. Amint a connetable meghal, Philibert Emmanuel herceg örökli kardját és méltóságát.

- Kétségkívül azért vette el már előre Montmorencytól a kardot Saint-Quentinben? - kérdezte keserű gunnyal a herceg.

S midőn látta, hogy a király olyan mozdulatot tesz, mintha türelmetlenkedne, így folytatta:

- Bocsánat, uram, csakugyan rosszul teszem, hogy nem beszélek komolyabban erről a kérdésről... Ah, há! Philibert Emmanuel herceg lesz Montmorency utódja s kezébe kapja a liliummal diszitett kardot! Attól a naptól fogva, amelyen a kardot átadta neki, sire, önt folyton az a veszély fogja fenyegetni, hogy Emmanuel úgy fogja használni kardját, mint Saint Paul gróf, aki ugyanugy idegen volt, mint a szavójai herceg, mert a Luxemburg-házból származott. XI. Lajos király és a burgund herceg ugyanugy békét kötöttek, mint ahogy ön köt most békét a spanyol királlyal. Csak egy dolgot kötöttek ki, hogy Saint Paul gróf lesz Franciaország connetableja és az is lett. S csak rövid ideje volt connetable, midőn már összejátszott a burgundi herceggel, segítette volt urát, mint ahogy Comines Fülöp emlékirataiban olvashatjuk, ezután pedig Saint Paul gróf egyik árulást követte el a másik után!

- Minthogy Comines Fülöp emlékiratairól beszél, - felelte a király, - Comines Fülöp emlékiratai szerint fogok válaszolni. Mi volt Saint Paul gróf összes árulásainak eredménye. Az, hogy lefejezték, nemde? Nos, hát, hallgasson rám, kedves unokatestvérem; Philibert Emmanuel az első árulás után ugyanugy fog járni, mint elődje, Saint Paul gróf járt, ősem, XI. Lajos idejében... de ha Isten úgy akarja, nem az fog bekövetkezni. Emmanuel herceg sohasem fogja elfelejteni, hogy mivel tartozik nekünk és meg fogja becsülni rangját, amellyel felruháztuk. A szavójai herceg országában megtartjuk a magunk számára Saluces örgrófságot, mintegy a francia korona tiszteletbeli birtokaként s azért, hogy a herceg és gyermekei s összes utódjai sohasem felejtsek el királyainkat, akik egykor egész Piemontot és egész Szavóját meghódították. De emlékezzenek egyuttal arra is, hogy a francia királyleány kedvéért, aki a szavójai herceghez ment feleségül, nemcsak visszaadtuk nekik az Alpokon inneni és tuli egykori birtokaikat, hanem ajándékba kapták ezeket tőlünk.

Minthogy a király azt vette észre, hogy Guise nem sokra becsüli Saluces örgrófságot, amelyet Franciaország a maga számára tartott meg, ezt füze hozzá szavaihoz:

- Egyébként, ha gondolkozik a dolog felett herceg, akkor el kell ismernie, hogy Szavóját, amely Emmanuel herceg apjái volt, atyám a boldogult király, erőszakkal vette el. Mert a királynak nem volt joga hozzá s nem volt keresztényi cselekedet, hogy a fiut elkergesse apja birtokaiból s ilykép mindent elraboljon tőle. S ha más okom nem is volna reá, ez az egy is elegendő volna ahhoz, hogy Philibert Emmanuelnek visszaadjam jogos tulajdonát. Hiszen ezáltal királyi atyám bűnét teszem jóvá!

A herceg meghajolt.

- Nos, Guise herceg, ön nem felel semmit?

- De igen, sire... minthogy azonban felségedet annyira elragadta heve, hogy boldogult királyát és atyját erőszakossággal vádolja, én, aki I. Ferencet nagy királynak ismertem, tiszteltem és becsültem s nem tartottam erőszakos uralkodónak, ezután nem II. Henriknek, hanem I. Ferencnek akarok számot adni cselekedeteimről. S mert azt hiszem, hogy a halottak csalhatatlanabban tudnak ítélkezni, az élők ítélete ellen a halotthoz fellebbezek!

Ekkor Guise herceg odalépett I. Ferenc szép arcképéhez, amelyet Tizian festett. Ez a festmény ma a Louvre legszebb ékessége s abban az időben azt a szobát diszította, amelyben az imént elbeszélte jelemet lejátszódott. Igyekeztünk ezt a jelenetet hüen leírni és olvasóink láthatják belőle, hogy nem a spanyol kard éle, hanem szép asszony szeme birta rá II. Henriket arra, hogy a cateau-cambresesi békeszerződést aláírja.

A herceg megállt a kép előtt s így szólt:

- Óh, I. Ferenc király, te, aki Bayard lovagtól tanultad a hadmesterséget, te, akit lovagias királynak neveztek, mert ezzel a névvel akarták jellemezni összes elődeid jótulajdonságait, te életedben annyira szeretted a háborút s a győzelmeket, annyira sziveden viselted Franciaország sorsát, hogy ott fennről bizonyára a Franciaországban történő dolgokat nézed! Tekints csak le reánk! Tudod, hogy miket cselekedtem s hogy még mit akartam cselekedni. De követ gördítenek lábam elé, óh, királyom! S olyan békét irnak alá, amely harminc esztendővel visszavet minket! Kardom, mint a hadsereg fővezérének kardja, tehát felesleges, s mert nem akarom, hogy később azt mondhassák: Guise kardja még ott függött az oldalán, midőn a békét aláírták, ezért én, aki még sohasem adtam át kardomat senkinek, neked adom át, királyom, Lotharingiai Ferenc, ezt a kardot, melyet érted huztam ki először hüvelyéből s amelynek értékét csak te ismerted egyedül!

E szavaik után a herceg lecsatolta kardját s mint valami diadaljelvényt odafüggesztette a képrámájára. Azután meghajolt, kiment a szobából s otthagya a királyt, aki dühös volt, a megdőbbent kardinálist és a királynőt, akinek szive repesett örömében.

Valóban, a bosszuálló természetű flórenci nő a történetekben nem látott mást, mint olyan sértést, amely vetélytársnőjét, Valentinois Dianát s ellenségét, a connetablet érte.

(Vége a harmadik kötetnek.)

NEGYEDIK KÖTET

ELSŐ FEJEZET

A kalmár.

E két ellenséges párton kívül, amelyek közül mindegyik azzal az ürüggyel, hogy a király tekintélyét és Franciaország nagyságát igyekszik gyarapítani, valójában csak saját érdekét mozditotta elő s a másik párt hatalmát igyekezett megtörni, volt egy harmadik csoport, mely teljesen a költészetnek s a művészetnek szentelte magát és csak a szép, az igaz és a jó keltette fel lelkesedését. Ez a csoport a következőkből alakult: Erzsébet hercegnő, II. Henrik fiatal leánya, Farnese Horatio özvegye, Angouleme Diana, Castro hercegnő; a fiatal házások, akiket Valentinois hercegnőnél láttunk s végül Franciaországi Margit, I. Ferenc leánya. Ez a vidám és szeretetreméltó hercegnő, aki a békekötés által Philibert Emmanuel menyasszonya lett, volt a csoport életető lelke.

S e szép női arcokat, mint a pillangók a virágcsokrot, az akkori kor összes hírneves költői vették körül: Ronsard, Du Bellay, Jodelle, Daurat, Remy és Belleau. Azonkívül Amyot, Plutarchos fordítója és Károly herceg nevelője s Hospital, a hercegnő titkárja, akinek társalgása nem volt olyan mulattató, mint a költőké, de kiváló tudósok voltak.

Mindannyian bejáratosak voltak a királyi udvarnál, a napnak minden órájában bejelentették magukat pártfogónőjükénél, Margit hercegnőnél, de rendszerint ebéd után fogadta őket, tehát délután két órákor.

A békekötésről szóló hirt, amely napról-napra bizonyosabbá vált, - azt beszélték, hogy az előzetes tárgyalásokat már befejezték - olyan örömmel fogadták az imént leírt csoport tagjai, mint a fehérszárnyu angyalt s némelyek mosolyogtak, mások pedig sirtak örömükben.

Magától értődik, hogy Stuart Mária és II. Ferenc sem a mosolygók, sem a sirók örömeiben nem osztoztak, mert csak egymásnak tudtak örülni s mindegyik meg volt elégedve a sors ajándékával.

Farnese Horatio szép özvegye sem panaszkodott, mert harminc vagy harminckét éves nemesember jegyezte el, aki gazdag volt s történelmi hírnév család név viselője. A sorsnak tehát csak egy titka volt a szép nő számára, hogy házaselete mennyire lesz boldog, ami attól függ, hogy a házastársak közt megvan-e a lelki harmónia, vagy hogy ellentétes természetűek-e.

Margit hercegnő volt az, akire a szép Béke istennő bőségszarujából a legtöbb reménységet árasztotta. Tudjuk, hogy a hercegnő nizzai utazása után egy tizenkét- vagy tizennégyéves herceg emlékét őrizte meg s hirtelen, tizenhatévi csalódás után úgy látszott, hogy az összes akadályok elhárultak s lehetségessé vált, ami lehetetlen volt. Lelkének álma valósul tehát meg, az ábrándkép husból és vérből való emberré válik s a reményből boldogság lesz.

A békeszerződésnek, amelyről azt beszélték, hogy aláírták, vagy nemsokára alá fogják írni, egyik feltétele Margit hercegnőnek azzal a kis szavójai herceggel való házassága volt, aki Philibert Emmanuel néven kora legnagyobb, hadvezéreinek egyike lett. Ilykép tehát, mint mondtuk, Margit hercegnő nagyon boldog volt.

Sajnos, szegény Erzsébet hercegnőről nem lehetett ugyanazt mondani! A fiatal Don Carlos herceg menyasszonya volt, akinek elküldötte arcképét, s a herceg a magáét küldte el cserébe, midőn Tudor Mária királynő hirtelen bekövetkezett halála által a hercegnő boldogsága összeomlott. II. Fülöp, aki özvegygé lett s akit Erzsébet angol királynő kikoszarozott, megelégedett azzal, hogy Franciaországi Erzsébet kezét nyerje el; a békeszerződésen csak néhány szót kellett változtatni, hogy két, vagyis inkább három embert boldogtalanná tegyenek.

E szavak helyébe: „*Don Carlos herceg* el fogja venni feleségül Franciaországi Erzsébetet”, ezt a pár szót irták: *Fülöp király* el fogja venni feleségül Franciaországi Erzsébetet.

Mindenki meg tudja érteni, hogy e pár szó milyen rettenetes sebet ütött a szegény menyasszony szívére, akit anélkül, hogy megkérdeztek volna, inassal jegyezték el. A tizenötéves hercegnőt arra kényszerítették, hogy a fiatal, lovagias és szerelmes, tizenhatéves herceg helyett Fülöp királyt válassza férjéül, aki ugyan nem idős, de koravén, gyanakvó természetű és fanatikus s aki a hercegnőre a spanyol etikett béklyóit fogja rakni. A spanyol etikett pedig az összes etikettek között a legszigorúbb s a harcjátékok, ünnepségek s látványosságok helyett a király csak azt a szörnyű szórakozást fogja megengedni nevének, hogy koronként megnézzem egy autodafét!

Az imént említett kis csoport felsorolt személyei, mint rendesen, Margit hercegnővel gyűltek egybe, szokott időben, tehát délután egy és két óra közt. A társaság minden tagja saját örömeire vagy fájdmájára gondolt. Margit a nyitott ablaknál ült, amelyen beestek a nap enyhe sugarai és visszaverődtek a királyleány aranyszínű haján. Erzsébet Margit lábánál ült és néni térdéhez támasztotta a fejét. Castro Diana nagy karosszékekben helyezkedett el kényelmesen, s Ronsard mester költeményeit olvasta, míg Stuart Mária spinett nevű hangszeren, mely a klavicimbalom nagypapja s a mai zongora őse volt, olasz dallamot játszott, amelyhez ő maga szerzett szöveget. Margit, aki tekintetével hiába keresett az égboltozaton olyan pontot, amely hazájára emlékeztette volna, hirtelen felriadt álmódosából. Az istennő most a földet méltatta egy tekintetre s arra a zajra figyelt, amely úgy tetszett, hogy a szomszédos udvarból ered. Ennek az udvarnak a kapuja arra a földnyelvre nyílt, amely a Szajna partján terült el s amelyet mi ma rakpartnak nevezünk.

- Mi az? - kérdezte Margit hercegnő azon a bájos hangon, amelyet az összes költők megénekelték s amely lágyabb volt akkor, ha alárendeltjeivel beszélt, mint akkor, ha a vele egyenrangúkhöz szólt.

Az udvarból valaki néhány szóval felelt a hercegnő kérdésére; Margit kihajolt az ablakon s így csak ő értette a feleletet. A másik négy személy, aki a szobában volt, saját dolgaira gondolt és annyira el volt merülve gondolataiba, hogy ügyet sem vetettek a dologra.

Stuart Mária a dal utolsó szakaszát énekelte és éneklés közben odafordította fejét Margit felé, mintha magyarázatot akart volna tőle kérni, hogy kivel társalog a magasból.

- Kedves kis királynőm, - szólt Margit válaszul e néma kérdésre, - kérjen bocsánatot nevemben a dauphintól, mert ilyen nagy illetlenséget teszek.

- Óh, szép néném - mondotta a dauphin, mielőtt Stuart Mária csak egy szót is szólhatott volna - az illetlenségek, amelyeket néhanapján elkövet, pompás eszmék szoktak lenni! Előre is megbocsátjuk ezeket tehát önnek, ha ugyan van jogunk hozzá, hogy megrójjuk önt, vagy megbocsássunk önnek valamit.

- Hát mit tett a hercegnő? - kérdezte Castro Diana s felnézett a könyvből, amelyet olvasott, de csak nagysokára, ami azt mutatta, hogy sokkal inkább foglalkoztatták emlékei és reményei, mint a könyv.

- Megengedtem, hogy beengedjenek ide két olasz kalmárt, akik azt mondják, hogy csak nekünk akarják megmutatni kincseiket, amelyeket batyuban hordanak a hátakon. Ugy látszik, az egyik ékszereket árul, a másik szöveteket.

- Óh, kedves kis néném, ezt jól tette! - kiáltotta Stuart Mária s a kis gyermek tapsolt örömeiben.

- Flórencből nagyon szép ékszereket hoznak és Velencéből a legszebb szöveteket!
- Ne hívjuk ide Valentinois asszonyt? - kérdezte Castro Diana és ki akart menni.

Margit azonban visszahívta.

- Nem lesz-e jobb, ha meglepetést szerzünk kedves Diana hercegnőnknek? - mondotta Margit.
- Előbb kiválasztunk két vagy három szép dolgot, - feltéve, hogy a kereskedők csakugyan olyan szép dolgokat árulnak, mint mondják - s elküldjük ajándékba a hercegnőnek, azután elküldjük hozzá a két árust is.

- Önnek mindig igaza van, hercegnő, - mondotta Castro Diana és megcsókolta Margit kezét.

Azután Margit odafordult Erzsébethez, aki térdelt.

- S te, kedves gyermekem, nem tudsz mosolyogni?

- Miért mosolyognék? - kérdezte a fiatal hercegnő s Margit felé fordította szép szemét, amely könnyben uszott.

- Mosolyognod kellene azokra az emberekre, akik szeretnek, gyermekem!

- Mosolyognod kellene azokra az emberekre, akik - de sirnom kell, ha arra gondolok, hogy el kell majd hagynom őket...

- Bah! Csak bátorság, kedves nővérem, - mondotta Ferenc dauphin. - Az ördögbe is! Fülöp király talán még sem olyan borzasztó ember, mint amilyennek mondják. Azonkívül te öreg embernek képzeled, pedig még fiatal! Harminckét éves, tehát éppen olyan idős, mint Montmorency Ferenc, Diana jegyese... s nézd csak meg Dianát, valóban nem panaszkodik!

Erzsébet felsóhajtott.

- Nem panaszkodnék, ha a két kalmár közül, akikre várunk, kellene egyikhez feleségül mennem, de panaszkodom, mert II. Fülöp vesz feleségül.

- Jó, jó! - kiáltotta a kis Mária királynő.

- A szép szövetekre, amiket látni fogunk, majd mosolyogni fogsz... de töröld le a könnyeket, hogy jobban láss!

Mária odament Erzsébet hercegnőhöz és zsebkendővel óvatosan letörölte szemét, azután megölelte barátnőjét és így szólt:

- Hallod? Már jönnek a kalmárok!

Erzsébet mosolyogni próbált.

- Ha a szövetek közt van ezüsttel átszőtt gyászszinü, azt megtartom s menyegzői ruhát készíttetek belőle. Ezt előre tudják, kedves testvéreim s a szövetet nekem hagyják majd, nemde?

E pillanatban kinyílt az ajtó és az előszobában két embert pillantottak meg, akiknek ruházata arra vallott, hogy kalmárok; mindegyiknek a hátán batyu volt s a batyuban láda, amilyenben a külföldi kalmárok szokták hordozni portékáikat.

- Bocsánat, felség - mondotta az ajtónálló és Margit hercegnőhöz fordult, - ezek az emberek talán rosszul értették ott lenn.

- Rosszul értették? Miért? - kérdezte a hercegnő.

- Mert azt mondják, meg tetszett engedni nekik, hogy feljöjjenek.

- Igazat mondanak - felelte Margit.

- Akkor hát bejöhetnek?

- Persze.

- Lépjenek be, derék emberek, - mondotta erre az ajtónálló, - de meg ne feledkezzetek róla, hogy hol vagytok!

- Óh, csak legyen nyugodt, barátom! - mondotta a két kalmár közül az, amelyik fiatalabbnak látszott. Szép szőkehaju s pirosarcu fiatalember volt s rőt bajuszu és szakállu. - Nem először jövünk hercegekhez és hercegnőkhöz!

- A kiejtéséről ítélve, nem kell az embernek megkérdezni tőle, hogy honnan jönnek, - mondotta Ferenc dauphin, azután halkán ezt telte hozzá:

- Margit néném, ezek talán álruhába öltözött követek, akik arról akarnak meggyőződni, hogy nem hazudtak-e hercegüknek, midőn azt mondták neki, hogy ön a világ legszebb hercegnője!

- Mindenképpen, - felelte Margit, - jövődöbeli alattvalóim azt hiszem, nem lesz kifogása ellene, ha mint olyanokkal bánok velük.

Azután a hercegnő a kalmárokhoz fordult s így szólt:

- Jőjjenek ide, barátaim!

- Hát jőjj már! Nem hallod, hogy a szép hölgy azt mondja, lépj be? A jó Isten áldja meg érte!

S mintha példát akarna adni társának, a pirosarcu és rőtbajuszu kalmár elsőnek lépett be a szobrába.

Társa követte.

Ez körülbelül harminc éves volt, erőteljes termetű, fekete szemű és fekete szakállu és sötét-színű durva posztóból készült ruhája ellenére mozdulatai bizonyos előkelőséget árultak el.

Midőn Margit hercegnő megpillantotta, alig tudta megállni, hogy el ne kiáltsa magát s annyira szemmeláthatólag összerezett, hogy a szőke kalmár észrevette.

- Óh, óh! Mi történt, szép hölgy - kérdezte a kalmár s a padlóra tette terhét - talán megbotlott?

- Nem, - mondotta Margit mosolyogva - csak le akartam segíteni társa válláról a batyut, mert úgy látszik nehezen tudja letenni!

- Jó! - mondotta a szőke kalmár, aki a kettő közül ugylátszik a szószóló volt, - akkor most történt volna először, hogy hercegnő keze szegény kalmár lábáját érintette meg! Egyébként ez a legény csak rövid ideje folytatja ezt a mesterséget s ezért még ügyetlen... ugy-e, Beppo?

- Ön olasz, barátom? - kérdezte a hercegnő.

- *Si, signora*, - felelte olaszul a feketeszakállu kalmár.

- S honnan jöttek?

- Velencéből, Flórencen, Milánón és Turinon át... Párisban nagy ünnepségről hallottunk, amelyet két hercegnő eljegyzése alkalmából fognak rendezni. Ekkor én és a társam arról beszélünk, hogy ha a felséges hercegnők elé juthatnánk, szerencsénk meg volna alapítva!

- Lám, s hogyha hazájának nyelvén beszélhet, akkor ki tudja vágni magát, akárcsak én!

- Valóban, - mondotta a feketehaju kalmár - azt mondták nekem, hogy van itt két vagy három hercegnő, aki úgy beszél az olasz nyelvet, mintha az anyanyelve volna.

Margit mosolygott. Ugy látszott, hogy nagy örömét leli a beszélgetésben, amelyet a kalmárral folytatott, akinek ajkán a piemonti tájszólás, tehát a nép nyelve, az irodalmi nyelv szépségét és tökéletességét érte el.

- Az én kis unokahugom, Mária, - mondotta Margit, - minden nyelvet beszél s különösen jól beszél Dante; Petrarca és Ariosto nyelvét... Mária, jőjj ide! Kérdezd meg ettől az embertől, hogy mi újság abban a szép országban, ahol, mint a *Pokol* költője mondja, a *si* visszhangzik.

- S én - szólt közbe a szőke kalmár, - találok-e majd olyan szép hercegnőt, aki a szavójai nyelvet beszél?

- Én - mondotta Margit.

- Ön beszél a szavójai nyelvet, ön... hiszen az lehetetlen.

- Nem beszélem, - mondotta Margit - de meg akarom tanulni.

- Óh, igaza van, mert szép nyelv!

- De - mondotta a kis Mária királynő, a legszebb toscanai kiejtéssel, amellyel Pisától Averzóig beszéltek, - ön azt ígérte, hogy csodálatosan szép dolgokat fog mutatni nekünk s a hercegnők is Éva leányai... Ne várokoztasson hát minket sokáig!

- Jó, - mondotta Ferenc dauphin, - látszik, hogy nem ismered azokat a fecsegő embereket, akik az Alpokon tulról jönnek el hozzánk. Ha beszélni hallja őket az ember, azt hinné, hogy a hét világcsodát hordozzák a hátukon, de ha kinyitják ládáikat, csak hegyikristályköves gyűrű, hamis diadém és római gyöngy van bennük. Siess tehát barátom, mert mennél tovább várokoztatsz, annál szigorubban fogják megbírálni áruidat!

- Mit mond a herceg? - kérdezte a feketehaju kalmár, mintha nem értette volna.

Margit ismételte azt, amit a herceg mondott, csak azokat a szavakat változtatta meg, amelyek miatt megsértődhetett volna a kalmár, akit mint piemontit a hercegnő pártfogásába vett.

- Azt várom, - felelte a kalmár, - hogy az a szép fiatal hölgy, aki az erkélyen áll s aki olyan szomorúnak látszik, idejőjjön. Mindig azt tapasztaltam, hogy a drágaköveknek varázslatos erejük van s fel tudják szárítani a szép szemekben a könnyeket, akármilyen keserűek is azok.

- Hallja, kedves Erzsébet? - mondotta Margit. - Jőjjön hát ide! Vegyen példát Dianáról, aki a láda fedelén át nyeli el már majdnem szemével az ékszereket, amelyek a ládában vannak.

Erzsébet közömbösen odament, arca sápadt volt és fejét öccsének, Ferencnek, vállára támasztotta.

- Most pedig, - mondotta gunyosan Ferenc, - készüljete el arra, hogy hirtelen be tudjátok csukni szemeteket, hogy el ne vakitson az, amit látni fogtok.

A feketeszakállu ember, mintha csak ezt a felszólítást várta volna, hirtelen sietve felnyitotta ládáját s a nők akármennyire is hozzá voltak szokva a drágakövek s a szebbnél-szebb ékszerek látásához, mint ahogy a dauphin mondta, ugyszólván elvakítva hátráltak és felkiáltottak az örömtől és csodálkozástól.

MÁSODIK FEJEZET

Az ékszerek és a menyegzői ruhák.

Valóban azt hihette volna az ember, hogy valamilyen hegyi manó tárta fel hirtelen a hercegnők előtt Golconda vagy Visapour egyik barlangjának kapuját. A ládát deszkák osztották négy részre, amelyeken mint a polcokon a legkülönbözőbb színben csillogó kincsek feküdtek. Ragyogtak a gyémántok és kék, zöld és piros fényben csillogtak a zafírok, rubintok és smaragdok s ezek között mindenféle nagyságu és alaku igazgyöngyök kápráztatták a szemet, sajátos fényükkel.

A hercegnők csodálkozva néztek egymásra s tekintetükkel azt látszottak egymástól kérdezni, elég gazdagok-e ahhoz, hogy meg tudják venni ezeket az ékszereket, amelyeket az egyszerű olasz kalmár ajánlott nekik.

- Nos? - kérdezte Stuart Mária a dauphintól, - mit szólsz ehhez Ferenc?

- Én, - mondotta a herceg, aki rendkívül meg volt lepődve, - nem szólok semmit: - bámulok!

A feketeszakállu kalmár most is úgy tett, mintha nem hallaná a herceg szavait, de mintha csak kitalálta volna, hogy miért emlegette Margit, midőn belépett, Valentinois hercegnőt s mintha csak tudta volna, hogy Poitiers Dianának milyen nagy befolyása van arra a királyi udvarra, amelynek kincseit mutogatja, így szólt:

- Kezdjük azzal, hogy a távollevők számára választunk ki valamit. Ez olyan jócselekedet, amely miatt nem haragudhatnak azok, akik itt vannak, a távollevők pedig hálásak érte.

E szavak után a kalmár belenyúlt az ékszeres ládába és ebből diadémot vett elő, amelynek láttára a nézők kiáltásban törtek ki a csodálkozástól.

- Ez itt, - mondotta a kalmár, - nagyon egyszerű diadém, amely hála ama hírneves ötvös művészetének, aki készítette, azt hiszem, méltó ahhoz, akinek szántam. Amint látják, három félholdból áll, amelyek mint a szerelmesek fonódnak egymásba. Ebben a nyílásban Endymion, a szép pásztor alszik, a másikban gyöngyökből kirakott gyémántkerekű kocsiján Diana istennő közeledik feléje, hogy a szép ifjút meglátogassa álmában... A felséges hercegnők közül, akik előtt állok, nem Castro Dianának hívják-e az egyiket?

Diana megfeledkezett róla, hogy a beszélő csak egyszerű kalmár és olyan sietséggel és udvariassággal közeledett feléje, mintha herceggel volna dolga. Ilykép valamilyen művészi szépségű remekmű, valamilyen drága ékszer, amely herceghez méltó, herceggé teszi tulajdonosát.

- Én vagyok az, barátom! - mondotta Diana.

- Nos, - felséges hercegnő, - folytatta a kalmár, - ezt az ékszert I. Casimo flórenci herceg kívánságára Benvenuto Cellini készítette. Átutazóban voltam Flórencben, az ékszer eladó volt: megvettem, mert azt reméltem, hogy a francia udvarban, ahol nem is egy, hanem két Diana van, haszonnal tudom majd eladni. Mondja meg nekem, nem illenék-e a diadém kitűnően Valentinois hercegnő márványhomlokára?

Castro Diana örömkialtásban tört ki:

- Óh, anyám, kedves anyám, mennyire meg lesz elégedve!

- Diana, - mondotta a dauphin, - azt fogod mondani neki, hogy kedves gyermekei Ferenc és Mária küldik számára ezt az ajándékot!

- Minthogy legkegyelmesebb uram két kiváló nevet említett, - folytatta a kalmár, - akiknek viselőit mély tisztelettel akarom szolgálni, hadd mutassam meg, hogy az ő számukra is tartogattam valamit. Ime, legkegyelmesebb uram, ez a szinaranyból készült ereklyetartó, amely X. Leó pápa tulajdona volt s amelyben a szokásos ereklyék helyett az igazi keresztnek egy darabja van. Az ereklyetartót Michelangelo tervezte és Braschi Miklós készítette Ferrarában. A rubint, amely az ereklyetartó azon mélyedése felett van, melyben a szent ostyát tartják, Marco Polo, a híres utazó hozta Indiából. Ezt a remekművet, - bocsásson meg legkegyelmesebb uram, ha tévedek, - gondolatban már a szép, fiatal és hirneves királynőnek, Stuart Máriának szántam. Emlékeztesse ez a kincs, különösen az eretnek országokban, amelyek felett uralkodni fog, a királynőt mindig arra, hogy csak egy vallás van, a katolikus vallás s hogy jobb, ha meghal ezért a vallásért, mint az istenember, akinek drága keresztjéből egy darab ez ereklyetartóba van zárva, mintsem hogy megtagadja a katolikus vallást, hogy fejére tehesse Skótország, Írország és Anglia hármaskoronáját.

Stuart Mária már mindkét kezét kinyújtotta a remekművü pápai kincs után, midőn I. Ferenc, aki habozott, így szólt hozzá:

- De vigyázz, Mária, ez az ereklyetartó alighanem annyiba kerül, mint amennyi egy király váltságdíja!

A kalmár ajkán gunyos mosoly játszadozott. Talán ezt akarta mondani: Egy király váltságdíja nem tulságosan nagy, különösen ha mint például az ön nagyapja, I. Ferenc francia király, egyáltalában nem fizeti meg az ember! Ehelyett azonban a kalmár így szólt:

- Hitelbe vettem meg, legkegyelmesebb uram s minthogy teljes bizalommal vagyok a vevő iránt, hitelbe adom el.

S az ereklyetartó a kalmár kezéből a kis királynő kezébe vándorolt, aki az asztalra tette s azután letérdelt a kincs előtt, de nem azért, hogy imádkozzék, hanem gyönyörködni akart benne.

Ferenc, aki mindig úgy követte szép nejét, mint az árnyék, Mária után ment, de a kalmár visszahívta.

- Bocsásson meg, legkegyelmesebb uram, van itt még valami, amit az ön számára vettem meg... Kegyeskedjék megtekinteni ezt a fegyvert.

- Ah, milyen remek, szép tör! - kiáltotta a dauphin és kiragadta a tört a kalmár kezéből, mint ahogy egykor Achilles a fegyvereket, amelyeket Odysseus hozott.

- Ugy-e, remekművet készített a fegyverkovács? Ezt a tört Medici Lőrinc rendelte, a békeszerető fejedelem, akit, mint tudjuk, néhányszor meg akarták gyilkolni, de aki nem öletett meg senkit. A vésése Ghirlandajo ötvös munkája, akinek műhelye a Ponte-Vecchinon van Flórencben. Azt mondják, hogy ezt a részt (a kalmár a tör markolatára mutatott,) Michelangelo készítette alig tizenöt éves korában. Lorenzo meghalt, még mielőtt a tör elkészült volna. Hetvenhét esztendő óta Ghirlandajo utódainak birtokában volt. Midőn Flórencben voltam, pénzre volt szükségük s ugyszólván egy falat kenyérért vettem meg ezt a remekművet, amelynek eladása által nem akarok többet megkeresni, mint utiköltségemet! Vegye át tehát teljes bizalommal, ez a kis kiadás Franciaország dauphinjának nem sok gondot fog okozni!

A fiatal herceg örömkialtásban tört ki és a tört kihuzta hüvelyéből, mint aki meg akar győződni arról, hogy a tör pengéje csakugyan méltó-e diszes hüvelyéhez. Egy aranyat tett arra a faragott tölgyfából készült asztalra, amely előtt Mária térdelt, felemelte a tört és egyetlen szurással kettészelte az aranypénzt, olyan ügyességgel, amelyet a gyengekező hercegtől nem is várt volna az ember.

- Így ni! - kiáltotta a herceg örvendezve és felmutatta a kettészelt aranypénzt. - Maga is el tudná így találni?

- Legkegyelmesebb uram, - felelte alázatosan a kalmár, - én csak szegény kalmár vagyok, aki nem járatos a hadimesterségben mint a hercegek és a hadvezérek: eladom a töröket, de nem tudok bánni velük.

- Oh, - mondotta Ferenc dauphin, - az ön külseje inkább arra vall, hogy szükség esetén épp olyan jól tud bánni karddal és törrel, mint a hadimesterségben gyakorlott emberek. Próbálja meg ugyanazt, amit én tettem s ha ügyetlenségből eltöri a pengét, az én károm lesz.

A kalmár mosolygott.

- Ha mindenáron azt akarja, kegyelmes uram, - mondotta, - megpróbálom.

- Jó! - mondotta Ferenc és másik aranyat keresett zsebében.

Ezalatt azonban a kalmár az övének lógó kis bőrszerszényéből egy spanyol aranyat vett elő, amely háromszor olyan vastag volt, mint az aranytallér, amelyet a dauphin átszurt s amelyet odatett az asztalra.

Azután erőlködés nélkül, mintha csak felemelte volna és leengedte volna esni karját, ismételte a herceg mutatványát, azonban sokkal nagyobb sikerrel: mert nemcsak hogy kettészelte az aranytallért, mintha papírlemezéből készült volna, hanem a tör pengéje két vagy három ujjnyira beléhatolt a tölgyfaasztalba és kettérepesztette azt.

A törsturás olyan biztos kézzel volt irányítva, hogy az aranyat mérővessző segítségével sem lehetett volna pontosabban két egyenlő részre szétvágni.

A kalmár ezután a hercegre bizta, hogy huzza ki az asztalból a tör, úgy ahogy tudja és visszament ékszeresládájához.

- S az én számomra, - kérdezte Farnese Horatio özvegye, - nincsen semmije sem?

- Bocsánat, asszonyom! Ez itt egy arab karperec, pazarul és jellegzetesen van megmunkálva. 1535-ben zsákmányolták Tunisban a hárem kincseskamrájában, midőn a dicsőséges emlékü V. Károly elfoglalta a várost. Én egy öreg zsoldostól vásároltam, aki elkísérte a császárt ebben a hadjáratban s eltettem az ön számára. Ha nem felel meg önnek, akkor választhat más dolgot, mert hála Istennek, mint látja, vannak még más kincseink is!

S valóban a fiatal özvegy még a kalmár ékszeresládájába merészthette tekintetét, mint valami ragyogó üregbe.

Azonban a karperec, mint ahogy a kalmár mondotta, tulságosan jellegzetes és pazar munka volt ahhoz, hogy ne elégitette volna ki Diana izlését, akármilyen szép dolgot is kívánt az özvegy. A szép özvegy kezébe vette a karperecet és azon látszott gondolkodni, hogy meg tudja-e majd fizetni ezt a gyönyörű ékszert.

Most még csak Erzsébet hercegnő és Margit hercegnő volt hátra. Erzsébet egykedvűen és komoran várta a neki szánt drágaságokat és Margit hercegnő a meggyőződés nyugalmaival.

- Hercegnő, - mondotta a kalmár, - ámbár felséged számára is tartogattam valamit, azt hiszem, jobb szereti, ha egyedül választhatja ki az ékszert, amelyet kíván. Ugy látszik, szíve oly kevésbé vágyódik e drága apróságok után, hogy attól félek, nem találtam el az izlését s így jobb szeretem, ha egyedül választ.

Erzsébet olyan volt, mintha mély álomból ébredne fel.

- Mi az? - kérdezte - Mit akar tőlem? Mit kíván?

Ekkor Margit a kalmár kezéből ötsoros remek gyöngyfüzért vett át, amelynek csattját egyetlen mogyorónagyságu gyémánt alkotta. Ez a nyakék megérhetett egy millió aranytallért.

- Kedves kis néném, - mondotta Margit, - azt akarják, hogy felpróbáld e gyöngyfüzért, mert látni akarják, hogyan illik nyakadra, vagyis inkább, hogyan illik nyakad az ékszerhez!

Margit a hercegnő nyakára tette az ékszert és gyengéden odatolta Erzsébetet az egyik velencei tükörhöz. Nézze meg a hercegnő egyedül, hogy a gyöngyök mennyire emelik nyakának szépségét, vagy hogy milyen szembetűnő a hercegnő nyakának szépsége a gyöngyök rovására.

Erzsébet azonban annyira elmerült fájdalmas gondolataiba, hogy szórakozottan elhaladt a tükör mellett anélkül, hogy belenézett volna s visszament a székhez, amelyen akkor ült, mikor a kalmár belépett s újra leült.

Margit szomorúan követte tekintetével a hercegnőt s midőn megfordult, észrevette, hogy a kalmár is a boldogtalan hercegnő után néz s ugyanolyan szomorúan, mint ő.

- Sajnos, - mondotta magában a hercegnő, - a kelet összes gyöngyei sem tudják felvidítani a hercegnőt.

Azután Margit odalépett a kalmárhoz s mint aki el akarja üzni kedélyéről a szomorúság fellegeit, így szólt:

- Tehát én vagyok az egyetlen, akiről megfeledkeztek?

- Hercegnő, - felelte a kalmár, - a véletlen, vagyis inkább a jó szerencse úgy akarta, hogy az uton találkozzam Philibert Emmanuel herceggel. Minthogy piemonti vagyok, tehát a herceg alattvalója, elmondottam neki utazásom célját s kifejeztem előtte azt a reményemet is, hogy talán felséged előtt is megjelenhetek majd... Ekkor a herceg, arra az esetre, ha elérném célo-mat, átadta nekem ezt az övet, hogy helyezzem a hercegnő lába elé. Az övet lakodalmának napján ajándékozta a herceg atyja, III. Károly, Emmanuel herceg anyjának, Portugáliai Beatrixnak. Az öv, amint láthatja, aranyból készült, azurkék zománc disziti és kigyót ábrázol. A kigyó szájában láncot tart, amelyen öt aranykulcs függ: Turin, Chambery, Nizza, Vercel és Villanova-Asti kulcsai s e kulcsokba bele van vésve az öt város cimere, amelyek az ön koro-náját is diszitik. Mindegyik kulccsal egy-egy szekrényt lehet kinyitni Turinban, a palotában s ha mint uralkodó hercegnő be fog lépni a palotába, sajátkezüleg nyithatja majd ki a szek-rényeket. Az öv után milyen, a hercegnőhöz méltó dolgot mutathatnék még. Semmit, ha csak azokat a szép szöveteket nem, amelyeket társamnak lesz szerencséje majd megmutatni.

Ekkor a második kalmár kinyitotta ládáját és a bámuló hercegnők elé rakta a sok algiri, tunisi és smyrnai válsallangot, amelyek olyanok voltak, mintha Afrika és Törökország napjának sugarai lettek volna beléjük szöve. Azután nehéz szöveteket mutatott, melyekbe arany- és ezüsfonalakkal virágok voltak szöve s amilyeneket Paolo Veronese olyan szívesen tesz dózsái és hercegnői arisztokratikus vállaira. Hullámos redőkben omlanak ezek a szövetek Paolo Veronese alakjainak válláról testükre, majd pedig mint hatalmas uszályok seprik végig a paloták lépcsőit, vagy a templomok kapubejáratait. Végül a kalmár atlaszszöveteket mutatott a hercegnőknek, amelyek keletről nyugatra való vándorlásuk közben rövid ideig Velencében voltak láthatók, majd Anvers, Brüsszel és Gand szép hölgyeinek szemeit gyönyörködtették, míg végre Anglia, Franciaország és Spanyolországba kerültek, az indiai és kínai nők türelmének csodálatos bizonyítékaiul, akik a természet színeinél ragyogóbb színekkel szőttek ezekbe az atlaszszövetekbe rengeteg csodálatos madarat, ismeretlen virágokat és fantasztikus ábrákat.

A hercegnők azzal a lázas sietséggel osztozkodtak e kincseken, amely csaknem minden nőt elfog, midőn hiuságában valamilyen bámulatraméltó ékszerrel akarja fokozni bájait, amelyekkel a természet megáldotta. S már negyedóra múlva a rötszakállu kalmár szövetei épp úgy elkelték, mint a feketeszakállu ékszerei.

Most még csak a vásárolt dolgok árát kellett megfizetni. Mindegyik megfontolta már magában, hogy kinek az erszényét fogja igénybe venni, ha saját pénze nem lesz elég ahhoz, hogy a két kalmárt ki tudja fizetni. Castro Diana Valentinois hercegnővel akart fizettetni, Stuart Mária nagybácsijaira, a Guisekre gondolt, a dauphin atyjára II. Henrikre, csak Margit volt teljesen magára utalva. Erzsébet hercegnő pedig, aki oly érzéketlenül szemlélte mindazt, ami történt, ugyanugy nem törődött a fizetéssel, mint ahogy nem törődött a vásárlással.

Azonban abban a pillanatban, midőn a szép pazarlók részint erszényükbe akartak nyulni, részint azoktól akartak pénzt kérni, akiknek erszénye jobban volt megtömve, mint az övék, a két kalmár kijelentette, hogy most nem tudja meghatározni a szövetek és az ékszerek árát, hanem át kell vizsgálniuk számláikat és beszerzési naplóikat.

Arra kérték tehát felséges vevőiket, engedjék meg, hogy másnap újra eljöhessenek, ilykép úgy a vevőknek, mint az eladóknak elég idejük lesz hozzá, hogy a pénzkérdést elintézzék.

Az ajánlatot mindenki elfogadta. A két kalmár ezután batyuba burkolta ládáját, elég ügyetlenül vállára vette terhét, s bucsut vettek felséges vevőiktől, az egyik szavójai, a másik piemonti nyelven s nagy hajlongások közepett.

Mialatt a két kalmár összeszedelőzködött, Margit eltűnt s a piemonti hiába kereste szemével a hercegnőt, midőn becsukódott mögötte annak a szobának az ajtaja, amelyben az imént leírt jelenet lejátszódott.

Alig ért azonban az előszobába, egy apród szólította meg, aki vállára tette az egyik ujját s azt mondta, hogy tegye le a terhét. A kalmár letette batyuját a faragott-fából készült pad mellé, amely az előszoba falát szegélyezte és követte az apródot.

Az apród hosszú folyosóra vezette, amelyre sok ajtó nyílt.

Hirtelen kinyílt az egyik ajtó, a kalmár hátranézett és Margit hercegnőt látta maga előtt.

Ugyanakkor az apród eltűnt az egyik függöny mögött.

A piemonti csodálkozva megállott.

- Kedves ékszeráros, - mondotta a hercegnő bájos mosollyal, - ne csodálkozzék felette, hogy magamhoz hívtam. Azonban attól félttem, hogy holnap nem fogom viszontlátni s nem akartam későbbre halasztani az egyetlen önhöz méltó jutalomnak az átadását!

S azzal a bájos mozdulattal, amely mindig jellemezte, a hercegnő odanyújtotta kezét a kalmárnak.

A piemonti a nemes ember tökéletes udvariasságával térdre ereszkedett, ujjainak hegyével megfogta a karcsu fehér kezét és ajkához szorította. Közben ajkát sóhajtás hagyta el, amelyet a hercegnő a férfi izgatottságának tulajdonított, pedig talán csak a bánattól eredt.

Egy pillanatnyi szünet után a kalmár ezuttal kitűnő francia kiejtéssel így szólt:

- Hercegnő nagy kegyben részesít. De tudja, hogy ki az, akit így kitüntet?

- Uram, - mondotta Margit, - tizenhét esztendővel ezelőtt Nizzában voltam, ahol a kastélyban Károly szavójai herceg bemutatta nekem fiát, mint vőlegényemet. Azóta mindig Philibert Emmanuel herceg menyasszonyának tekintettem magam s Istenben bízva vártam azt az órát,

amelyben a gondviselés hozzám vezérli. Isten megjutalmazott, mert biztam benne és ma a világ legboldogabb és legbüszkébb hercegnőjévé tett!

S mert úgy érezte, hogy e szavakkal eleget mondott, egy kézzel villámgyorsan saját drágakövekkel berakott aranyláncát dobta a térdelő nyakába s másik kezével leengedte a függönyt, mely azután elválasztotta attól a férfitől, akivel jegyajándékot váltottak.

Másnap reggel s a következő napokon is hiába várták a Louvreban a két kalmárt. Minthogy Margit hercegnő senkinek sem mondta el azt, ami a két kalmárnak a szobából való távozása után történt, úgy látszott, hogy azoknak a véleménye jár legközelebb az igazsághoz, akik azt mondták, hogy az ékszerek és szövetek két bőkezű osztogatója a herceg két követe volt, akik azzal voltak megbizva, hogy lakodalmi ajándékokat osztogassanak. Azt azonban még csak nem is sejtette senki, hogy a két kalmár közül az egyik a szavójai herceg maga volt, a másik pedig a hü és elválhatatlan Scianca Ferro.

HARMADIK FEJEZET

Mi történt a Toranelles-kastélyban és Páris utcáin 1559 június havának első napjaiban?

1559. június 5-én a Tournelles királyi kastélyból, amely a Bastille mellett emelkedett, ünnepi diszbe öltözött lovascsapat haladt kifelé s nagy néptömeg követte, amely ehhez fogható ragyogó diszbe öltözött csapatot azelőtt sohasem látott. A lovascsapat a városháza terén állott meg; tiz trombitás, négy herold, a heroldok parancsnoka, a címerkirály és százhusz apród, akik a palotában, az istállókban, a vadaskertben és a sólymáztatban teljesítettek szolgálatot, voltak a csapatban.

A városháza terén a trombitások háromszor egymásután megfújták trombitáikat, hogy az embereknek legyen idejük az ablakok kinyitásához s hogy közelebb jöhessenek azok, akik távolabb voltak. Midőn elég sűrű volt a néptömeg s mindenki ránézett s figyelt, a címerkirály a király pecsétjével ellátott pergamenttekercset nyitott ki. A heroldok háromszor ezt kiáltották: - Csend! Hallgassátok meg, amit ki fogunk hirdetni! - Ezután a címerkirály a következőket olvasta fel:

A király nevében!

- Hosszu ideig tartó, kegyetlen és erőszakos háboru után, amelyben a fegyverek az emberek vérént ontották ki és más borzalmas dolgok történtek, amelyek a háboruval járnak, Isten végtelen kegyelmében az egész kereszténységnek, amely olyan súlyos megpróbáltatásokon ment át, igazi és tartós békét akart adni. Ezért elvárjuk mindenkitől, hogy e hír hallatára örömeinek fog kifejezést adni s meglelégedéssel fogja dicsérni és ünnepegni a nagy szerencsét, amely az ellenségeskedést és a gyűlöletet barátsággá és bizalommmá változtatta át s amely által a szoros családi kapcsolatok a békeszerződésben kikötött házasságok révén megszilárdulnak. A békeszerződés pedig a következőket tartalmazza:

- A legfelségesebb, leghatalmasabb és legnagyobb uralkodó, Fülöp, Spanyolország katolikus királya, elveszi feleségül a legfelségesebb és legkiválóbb hercegnőt, Erzsébetet, a legfelségesebb, leghatalmasabb és legnagyobb uralkodónak, II. Henriknek, Franciaország legkeresztényibb királyának, urunknak és parancsolónknak leányát.

- A legfelségesebb és leghatalmasabb uralkodó, Philibert Emmanuel, szavójai herceg, elveszi feleségül a legfelségesebb és legkiválóbb hercegnőt, Franciaországi Margitot, Bery hercegnőjét, legkeresztényibb királyunk, urunk és parancsolónk egyetlen nővérét.

- A fegyverek tehát nem fogják borzalmas pusztító munkájukat végezni, hanem pihentetni lehet azokat s ezért elhatároztuk, hogy azok, akik békés szándékkal s hasznosan akarják fegyvereiket forгатni, harcjátékban vehetnek részt.

- Ezért az összes hercegeknek, uraknak, nemeseknek, lovagoknak és csatlósoknak tudtára és hírére adatik s mindazoknak, akik ügyességük megmutatása által s példájukkal a fiatalabbakat hasonló cselekedetre akarják serkenteni, miáltal mintaképei lesznek a lovagi erényeknek, hogy őfelsége a legkeresztényibb király, Alphons herceg, a ferrarai herceg, Lotharingiai Ferenc, Guise herceg, Franciaország pairje és kamarása, Szavójai Jakab, Nemours herceg és a lovagrend összes tagjai harcjátékot rendeznek, amelyben mindazok, akik kellő képességgel bírnak és a pályán megjelennek, ennek a hónapnak

tizenhatodik napjától kezdve a lovagi torna befejezéséig a következő feltételekkel vehetnek részt:

- Az első mérkőzés lovon történik, korlátok közt, lándzsával és tartaléklándzsával, négy szabályos lándzsadőfésből áll és egy lándzsadőfés a hölgy tiszteletére.
- A második mérkőzés lovon történik, kardokkal, egy áll ki egy ellen, vagy kettő, kettő ellen, a lovagi torna mesterének utasításai szerint.
- A harmadik mérkőzés gyalog történik, hat kardcsapással és három dárdaszurással.
- Ha valaki a lovas helyett a lovat találja el, kizárják a további harcból és csak akkor szabad újra résztvennie, ha a király megengedi.
- A lovagi torna összes mérkőzéseire és ezek szabályaira az erre a célra kirendelt mesterek ügyelnek fel.
- A résztvevők közül az, aki a legjobban harcolt, díjat nyer, amelyet a bírák titokban fognak meghatározni.
- A harcolók, akár a királyságból származnak, akár idegenek, aszerint, hogy milyen mérkőzésben vesznek részt, a pályára lépésükkor meg kell, hogy érintsék az egyik cimert, a pálya bejáratánál kifüggesztett cimerek közül. Mindenki tetszése szerint választhat cimert, többen is választhatnak egyet. Az egyik fegyvertiszt azután kívánságukhoz képest fogja őket beosztani. Azután a résztvevők átadják cimerüket a fegyvertisztnek. A cimereket a lovagi torna megkezdése előtt három napig a pálya bejáratánál függesztik ki.
- Azokat a résztvevőket, akik nem hozták vagy küldötték el időre cimereiket a lovagi torna kezdetekor, aszerint, hogy hányan mondtak le, megfelelő helyre fogják beosztani.
- E felhívás hitelül mi, Henrik, Isten kegyelméből Franciaország királya, saját kezünkkel irtuk alá ezt az iratot.

Aláírás: *Henrik.*

Midőn felolvasták az iratot, a négy herold háromszor ezt kiáltotta:

- Éljen II. Henrik király, az Isten éltesse sokáig és boldogan.

Azután a cimerkirály, a heroldok, az apródok és a csatlósok mégegyszer ugyanazt kiáltották oda a sokaságnak, amely hatalmas éljenkiáltással felelt.

Ezután a lovascsapat ismét elindult és trombitaharsogás közepett áthaladt a Szajrán, és a belvároson át a Notre-Dame előtti térig haladt. Itt ugyanaz a jelenet ismétlődött meg és éljenzéssel s trombitaharsogással végződött.

Azután a lovascsapat ugyanazon a hidon át visszafelé lovagolt, elérkezett a városba, elhaladt a Saint Honoré-utca mellett és megállt a Louvre előtti térségen. Itt ugyancsak felolvasták a király felhívását a nép előtt, amely örömujjongással hallgatta, ugylátszik tudta, hogy a színjáték az utolsó lesz a maga nemében, hogy utoljára láthat majd lovagi tornát.

Innen a lovascsapat a külvárosokon át visszatért a Tournelles-palotába, ahol a király volt udvarával.

Nyolc nappal azelőtt a király azt a hirt kapta, hogy Alba herceg, aki II. Fülöpöt az esküvőn és az azután következő lakodalmi ünnepeken képviselni fogja, háromszáz spanyol nemessel utban van Páris felé.

Ezért a király tüstént elhagyta a Louvret és a Tournelles-palotába költözött. Azt tervezte, hogy az ünnepek tartama alatt a palotában fog tartózkodni, a Louvret pedig átengedi Alba hercegnek és előkelő kíséretének. A király a connetablet küldte a herceg elé s megparancsolta neki, hogy addig folytassák útjukat, míg II. Fülöp képviselőjével találkoznak.

A connetable Noyonban találkozott a herceggel és vele együtt lovagolt Páris felé.

Midőn Saint Denisbe értek, Vieilleville marsall csatlakozott hozzájuk, aki a király főszállásmestere volt. Vieilleville feladata az volt, hogy utközben a spanyolok bőséges és kifogástalan ellátásáról gondoskodjék.

Két nappal később, szép májusi reggelen, a lovasesapat, mely kipihente a hosszú ut fáradalmait, bevonult Párisba. A felvonulás pompás volt, mert a menetben hercegek, urak, nemesek, apródok és csatlósok voltak, majdnem ötszázan és mind lóháton.

Vieilleville a spanyolokat végigvezette egész Párison a Saint Denis-kaputól a Sergent-kapuig. Azután a parancs értelmében Alba herceget és a legelőkelőbb spanyol grandokat a Louvre-palotába vezette, a többi nemeseknek pedig a Saint Honoré-utcában készített szállást.

Azon a napon tehát, amelyen a király említett felhívását a néptömegnek felolvasták, csaknem ugyanannyi spanyol volt jelen, mint francia és a kiáltások francia és spanyol nyelven hangzottak el.

Most pedig, midőn olvasóink követtek a királyi felhívás felolvasásához a városháza terére, a Notre Dame előtti térre s a Louvre terére, vissza fogunk térni a Tournelles-palotához és azokkal a nagyszabású előkészületekkel fogunk foglalkozni, amelyeket a király parancsára a lovagi tornára tettek. Akármilyen hosszú is volt a király felhívása, azért tartottuk jónak közölni, mert történelmi hitelességű és ama halódó lovagi kor erkölcsait és szokásait jellemzi s mert, ha ismerjük a harcjáték feltételeit, jobban meg fogjuk érteni annak lefolyását.

A pályát, - ezzel a névvel azt az egész építményt jelezzük, amelyen a lovagi torna le fog folyni, - azon a tágas síkságon építették fel, amely a Tournelles palotától a Bastilleig terül el, s kétszáz lépés hosszú és százhusz lépés széles volt.

A pályát deszkából készült kerítés vette körül, amelyet sátorponyvával kárpitoztak be. A ponyvát azonban gazdagon díszítették cimerekkel és Franciaország színeivel, azurkék és aranyszínnel.

Belül a kerítés mentén a pálya hosszában emelvényeket építettek a néző udvari hölgyek és urak számára.

A pályának a kastély felé eső részén három bejárat volt, amelyeket diadalkapuk alakjában építettek; a középső kapu magasabb volt, mint a két szélső.

Ez a középső kapu tizenkét lábnyira a korlátig volt beépítve és egy bástyaszerű emelvényhez vezetett, amelyen a kihívók foglalhattak helyet, hogy mindenki hozzájuk fordulhasson. A bástya előtt sorompó volt, amelyet a csatlósoknak: „Helyet!” kiáltásra ki kellett nyitniok.

A kihívók, mint már mondtuk, négyen voltak és pedig a következők:

Franciaország királya, II. Henrik,
A ferrarai herceg, Estei Alphons,
Lotharingiai Ferenc, Guise hercege,
Szavójai Jakab, Nemours hercege.

A négy hatalmas ur cimerei négy, szalagokkal diszitett árbocra voltak kifüggesztve. A lovagoknak, akik a két ellentétes oldalról léptek a pályára, dárdájuk nyelvél meg kellett érinteniük annak a cimerét, akivel meg akartak mérkőzni. Ezzel azt jelezték, hogy a mérkőzés csak mutatvány a hölgyek tiszteletére és ügyességi próba. A résztvevők számára hatalmas sátor emeltek, amelyben felcsatolhatták és levethették fegyverzetüket.

A pálya mindkét oldalán külön bejárat volt a lovasok számára.

Természetesen minden óvintézkedés ellenére is megtörténhetett az, ami ilyen körülmények közt rendszerint meg szokott történni. Régi ellenségek meg akarhattak vivni egymással s valamilyen ismeretlen harcos azt kérhette a királytól, hogy harcjáték helyett valóban életre-halálra mérkőzhessek meg. Ha azután II. Henrik királytól, aki talán nem merte a kérést megtagadni, megkapta volna az engedélyt, akkor ellenfelének cimerét csak dárdájának vashegyével kellett megérintenie, ahelyett, hogy a dárda nyelvél érintené meg.

A belső pálya, amelyen a lovas és gyalogos mérkőzések lejátszódtak, körülbelül tizenöt lépés vagy negyvenöt láb széles volt.

Ilykép a küzdők és vivők kettesével, négyesével küzdhettek egymás ellen, sőt egyszerre nyolc is.

Ezt a helyet is három láb magas deszkakerítés vette körül, amely szintén színes vászonponyvával volt bevonva. Kétoldalt bejárat volt a mérkőzők és a bírák számára, akik a király engedélyével szintén résztvehettek a harcban. Erre az ellenfeleknek jobbra és balra be kellett lépniük arra a tágas, négyszögletes térre, amely a bírák számára volt fentartva, hogy ott a választott cimert megérintsék.

A lovagi torna bírái is négyen voltak és pedig:

Philibert Emmanuel, szavójai herceg,

Montmorency connetable,

Boissy, a király főistálló mestere, akit mindenki le Grand urnak hívott,

Vieilleville, Franciaország kancellárja és marsallja.

Mindegyik bíró a négyszögletes térség négy sarkában emelt kis emelvényen foglalt helyet, amelyet a bíró cimerének színei diszitettek.

E két emelvény közül kettő, - a szavójai herceg és a connetable helye, - háttal állt a Tournelles-palotának. A másik két emelvény ahhoz a sátorhoz támaszkodott, amelyet a harcjáték résztvevői számára emeltek.

A kihívók emelvénye felett emelkedett a királyné, a hercegek és a hercegnők páholya. A páholy brokátszövetekkel volt bevonva, a királyné számára trónszék, a hercegek és hercegnők számára székek és az udvarhölgyek számára alacsonyabb székek voltak felállítva.

Ámbár még minden csak kezdetleges állapotban volt, a király naponként megtekintette a munkálatokat és türelmetlenül számlálta az órákat, amelyek még le fognak telni a harcjáték kezdetéig és várta a kihívókat, a lovagi tornában résztvevő lovagokat, a bírakat és a nézőket.

NEGYPEDIK FEJEZET

Hírek Skótországból.

Junius 20-án ugyanazon a kapun Párisba másik lovascsapat vonult be, mely Brüsszelből érkezett és ugyanolyan fényes volt, mint Alba herceg csapata.

A csapat élén Philibert Emmanuel, Franciaországi Margitnak, Bery hercegnőjének jövőendőbeli férje lovagolt.

Ecouenben utközben megpihentek. A herceg apródjával ott betért egy házba, amelyet fogadtatására rendeztek be.

Ez a ház, mely zöld lombok közt rejtőzött el, a város határán tul volt száz lépésnyire az országtól.

A herceg kísérete, ugy látszott, nem csodálkozik Emmanuel eltávozása felett, az országut tulsó oldalán leszálltak lovaikról és várakoztak.

Két óra mulva a herceg visszatért egyedül. Ajka körül az olyan ember bánatos mosolya játszadozott, aki az imént nagy áldozatot hozott.

Az emberek halkán és csodálkozva mondták egymásnak, hogy az apród, aki még sohasem hagyta el urát, most nem követte Emmanuelt.

- Előre, uraim! - kiáltotta Emmanuel. - Várnak bennünket Párisban, tovább lovagolunk!

Azután mégegyszer hátranézett, mintha néma köszöntéssel bátorítani s türelemre inteni akarta volna azt, akit hátrahagyott, majd megsarkantyuzta lovát s a csapat élére lovagolt, hogy folytassák utjukat Páris felé.

Saint-Denisben a herceg egykori hadifoglyával, a connetableal találkozott, akit ugyanugy a király küldött eléje, mint Alba herceget: A connetable a király üdvözlét és jókívánságait adta át Emmanuelnek.

Emmanuel a connetable figyelmességét barátságosan, de egyszersmind szomoruan és komolyan fogadta. Észre lehetett venni, hogy Emmanuel, ha el is jött Párisba, elhagyta szívét az uton.

Páris és Saint-Denis közt újabb lovascsapat jött a herceg elé, Emmanuel udvarához tartozó nemesek, akiket Párisba rendelt. A herceg Robert de Rovere-t, gárdakapitányát küldte a lovascsapat elé, amelyben kétszáz szavójai és piemonti nemes volt, akik fekete bársonyruhát viseltek és nyakukban aranylánc függött. Raonis gróf lovagolt a csapat élén.

A lovascsapat csatlakozott a herceg kíséretéhez.

Midőn Páris kapujához értek a lovasok, megpillantották a királyi istálló mestert, aki lovon ült és nyilván a herceg megérkezését várta. Amint Emmanuel csapatát megpillantotta, tüstént elvágtatott Saint-Antoine külváros irányába. Ugy látszott, hogy a királynak kell hirt vinnie a herceg megérkezéséről.

A Boulevardnál a lovasok balra fordultak és a Bastille felé tartottak.

A király palotájának küszöbén várta a herceget s Margit nővérét fogta kézen. A király mögött a lépcső első fokán Katalin királynő állott öt gyermekével. S feljebb kis csoportokban a többi hercegnő és lovag félkörben vette körül a királyi családot.

Philibert Emmanuel a lépcsőtől tiz lépésnyire megállította lovát és leszállt. Azután odament a királyhoz és kezét akart csókolni neki. II. Henrik azonban kitárta karjait és így szólt:

- Öleljen meg, szeretett testvérem!

Most bemutatta a hercegnek Margit hercegnőt.

A hercegnő rikitó pirosszinű ruhát viselt, mely bársonyból készült s amelynek ujjait csipkék diszítették. A hercegnőn egyetlen ékszer volt, a zománccal diszített öv; mint tudjuk, őt aranykulcs függött rajta és a kalmár adta át a hercegnőnek a Louvreban jövődöbeli férje nevében.

Midőn, Emmanuel Margithoz közeledett, úgy látszott, hogy a hercegnő arca hirtelen ruhájának színét vette fel.

A hercegnő kezét nyújtotta Emmanuelnek s mint már a kalmár tette a Louvreban, Emmanuel féltérde ereszkedett és megcsókolta a szép királyi kezét.

A király bemutatta a szavójai herceget az összes többi hercegeknek és hercegnőknek egymás után.

A herceg tiszteletére az összes hölgyek azt az ékszert vették fel, amelyet a piemonti kalmár vett elő ládájából. Minthogy a két kalmár nem jött el pénzéért, mindenki meg volt győződve, hogy az ékszerek és a szövetek a vőlegény ajándékai.

Valentinois asszony fején a hármás félholdalaku diadém volt, Castro Diana kezén az arab karperec, Erzsébet hercegnő nyakán a gyöngyfüzér, amely nem volt olyan ragyogóan szép, mint a hercegnő nyaka, sőt a dauphin is oldalára kötötte flórencei törét.

Csak Stuart Mária nem tudta magával hozni az ajándékot, amelyet kapott, de ez legdrágább disze lett annak a szobának, amelyben a királynő imádkozni szokott. Harminc évvel később, a királynő halála napját megelőző éjszakán, ebbe az ereklyetartóba tették a fortheringay-i kastélyban a Rómából küldött szent ostyát, hogy ezt vehesse magához Stuart Mária, midőn kivégzése előtt a szent áldozáshoz járul.

Philibert Emmanuel is bemutatta a királynak és az udvarnak a nemeseket, akik elkísérték.

Ezek voltak Egmont és Horn grófok, a Szent Lőrinc-napi és a gravelingeni csata hősei, akiket kilenc évvel később ugyanaz az Alba herceg, aki most mosolygott rájuk s alig várta, hogy kezét szoríthasson velük, együtt lefejeztetett. Nassau Vilmos, aki abban az időben huszonhat éves, szép férfi volt, komoly és szemlélődő természetű. Később „a hallgatagnak” nevezték el s az orániai herceg címet nyerte, mert nagybátyjától, Nassau Renétől az orániai hercegséget örökölte.

Végül Brunswick herceg és Schwarzburg s Mannsfeld grófok, akik szerencsésebbek voltak később, mint a többiek, mert sem gyilkosságnak nem estek áldozatul, sem pedig ki nem végezték őket.

S hirtelen, mint hogyha senkinek sem lett volna szabad hiányoznia az urak és hölgyek közül, akiket a sors kiszemelt s mintha a gondviselés vezette volna útján, sebes vágatva egy lovas közeledett, aki midőn megpillantotta a Tournelles palota előtt álló pompás csoportot, megállította lovát, leszállt és a gyeplőt odadobta az egyik lovászfiúnak. Azután szótlanul várta, hogy a király megszólítsa. A lovag meg lehetett nyugodva, sokkal is gyorsabban lovagolt oda, sokkal is ügyesebben állította meg lovát és sokkal is szebben szállt le a lóról, semhogy ez II. Henriknek, aki maga is kitűnő lovas volt, fel ne tűnt volna.

A király felemelte fejét az őt körülvevő fényes környezetben és így kiáltott:

- Ah, Lorges, Lorges! Skót gárdánk kapitánya, akit háromezer emberrel küldöttünk az ön anyjának segítségére, kedves Mária s aki, hogy e szép napon semmi sem hiányozzék, híreket hoz nekünk Mária királyságából, Skótországból. Jőjj csak ide, de vigyázz a tüzre, mert nagy örömnépeket akarunk rendezni! Azt mondja a közmondás, hogy a tüzzel nem szabad játszani!

A király e szavakkal Montgomery Jakabra, Gabriel apjára célzott, aki balesetnek volt az okozója, mely harcjáték közben történt. Montgomery ugyanis lovagi tornán a Saint Paul palotát védelmezte a király ellen és ekkor fáklyával véletlenül megégette a király állát. A király égési sebe lett az oka annak, hogy a francia udvarban több mint száz évig rövid haját és állszakállt kellett viselni.

Montgomery a király felé közeledett és nem is sejtette, hogy sokkal nagyobb szerencsétlenséget fog okozni, mint atyja a király atyjának uralkodása alatt, hogy a harcjátékok alatt, melyeket Henrik oly nagy örömmel várt, a kegyetlen sors őt fogja használni eszközéül.

Montgomery Skótországból jó politikai híreket hozott, de rossz híreket hozott vallási tekintetben. Angolországi Erzsébet nem támadta meg szomszédnőjének határait, ezeket tehát nem fenyegette veszély, azonban Skótország lángba borult.

A tüzvész a reform volt s a gyujtogató Knox János.

Franciaországban még alig ismerték e félelmetes nevet, amelyet most Lorges Gabriel, Montgomery grófja megemlített. Mi köze volt ehhez a névhez a Valois-k udvarának, amely a tournelles-i és fontainebleau-i kastélyokban s a Louvreban élte napjait? Mit törődött volna ezzel a névvel I. Ferenc, akit csak Detampes hercegnő, Leonardo da Vinci, Andrea del Sarto, Benvenuto Cellini, Bosso, Primatice, Rabelais, Bude, Lascaris és Marot érdekelt? Mit törődött ezzel a névvel II. Henrik és Valentinois hercegnője, mit törődtek vele Ronsard, Delorme Fülöp, Montaigne, De Beze, Du Bellay, Amyot, Hospital kancellár, Goujou János, Serlio, Germain Pilon, Medici Katalin és udvarhölgyei?

Mit törődött a Knox névvel ez a könnyelmű, vidám és atheista társaság, amelynek ereiben francia és olasz vér folyt s amely a történelmet folyton összetévesztette a regénnyel, a lovagi szokásokat a politikával, amely Párist úgy akarta átalakítani, hogy az Róma, Athén és Cordova legyen együttvéve. Mit jelentett a Knox név ezeknek a királyoknak, hercegnőknek, hercegeknek, nemeseknek, szobrászoknak, festőknek, íróknak, építőmestereknek, akik felett a dicsőség, a művészet és a költészet szivárványa ragyogott? Mit törődtek ők azzal, hogy mi történik a földkerekség ama zugában, amelyről azt hitték, hogy ott végződik a polgárosult világ, ahol szegény, tudatlan és faragatlan nép lakott? A véletlen Franciaországhoz csatolta ezt az országot is úgy, mint ahogy valamilyen tetszetős tárgyat, amely inkább értékes a ráfordított munka, mint az anyaga miatt, egy királynő kulcskarikájára csatolnak. Felkelhet-e Skótország valaha a fiatal Ferenc király vagy a fiatal Stuart Mária királynő ellen? Jó, akkor néhány kis hajóval áthajóznának, mint ahogy Vilmos tette, midőn meghódította Angliát vagy Roger Szicília meghódításakor! Megragadják majd Skótországot, aranyláncokba verik és Eduard unokájának s V. Jakab leányának ölébe fogják tenni!

Lorges Gabriel szavainak hallatára a francia udvarnak meg kellett hogy változtassa Skótországról való véleményét. Montgomery azt adta tudtára a csodálkozó Stuart Máriának, hogy legnagyobb ellensége nem Erzsébet, Anglia hirneves királynője, hanem egy szegény eretnek pap, akit úgy hívnak, hogy Knox János.

Montgomery elbeszélte, hogy látta ezt a Knox Jánost egy zavargás alkalmával, borzasztó érzéseket ébreszt benne, ha emlékszik reá és igyekezett Stuart Máriának megmagyarázni, hogy Knox milyen veszedelmes ember.

Montgomery megjegyezte mindazt, amit Knox beszélt lázadáskor a népnek:

- Láttam Dagon bálványt összezúzva heverni a földön, a papok és szerzetesek hanyatthomlok menekültek. Eldobott pásztorbotokat, szétépett mitrákat, elveszített miseingeket és rongyos papisüvegeket láttam. Szürke barátokat tátott szájjal, fekete barátokat dagadt orcával és sekrestyéseket láttam, akik káromgva röpültek el, mint a varjak, hogy amilyen gyorsan csak lehet, fészükbe érjenek. Az Antikrisztus fajzata sohasem volt még jobban megrémülve!...

Annak, akinek szájából olyan szél fujt, amely ekkora vihart keltett, óriásnak kellett lennie.

Valóban Knox János egyike volt ama emberi ábrázatot öltött természeti erőknek, amilyenek nagy politikai és vallási átalakulások alkalmával szoktak megjeleníteni.

Ha Skótszországban vagy Angliában születnek, a presbiteriánus egyház keletkezésekor Knox Jánosnak, vagy Cromwellnek hívják őket.

Ha Franciaországban születnek, a politikai reformok idején Mirabeau vagy Danton a nevük.

Knox János East-Lothianban született 1505-ben. Abban az időben tehát ötvennégy éves volt. Szerzetesrendbe akart belépni, midőn Luther szózata visszhangzott Worms-tól Edinburgig. Knox ekkor szokott heveségével a pápa és a mise ellen kezdett el prédikálni. Knox 1552-ben VI. Edvard király káplánja lett s midőn a véres Tudor Mária lépett a trónra, Knoxnak el kellett hagynia Nagybritanniát s Genfben menekült, ahol szoros viszonyba lépett Kálvinnal. Midőn Mária halála után Erzsébet lépett a trónra, Knox elérkezettnek látta a pillanatot, hogy Skótszországba visszatérjen. S elvitte magával Skótszországba azt a röpiratot, amelyet sokezer példányban nyomtatott ki Genfben s amely Lotharingiai Mária és a jövőbeli királynő, Stuart Mária ellen irányult.³

Knox távollétében megnőtt a vetés, amelyet elvetett, a fa, amelyet ültetett, Skótszország háromnegyed részére borított árnyékot. Mint katolikus országot hagyta el hazáját és mint protestánst látta viszont.

Ez volt az az ember, akitől Stuart Máriának félnie kellett.

Vajjon kellett-e valóban félnie valamitől Stuart Máriának?

Skótszország nemcsak a földkerekség távoli pontján volt az ő számára, hanem az is a jövő titka volt, hogy lesz-e a királynőnek köze ehhez az országhoz.

Mit kezdjen ő mint Franciaország dauphinjének felesége Skótszaggal, akinek apósa alig negyvenéves, erős, egészséges és ifjú tűz lobog ereiben s akinek férje tizenkilenc esztendő?

Milyen lehetett a legrosszabb jóslat?

Mária apósa, a francia király, husz évig élhet még, férje a jövőbeli király is él még majd legalább negyven esztendeig... Akkor még nem sejtette senki, mi van megírva a sors könyvében, hogy a Valois-k fiatalon fognak meghalni!

Szüksége volt-e Máriának ilyen körülmények közt arra a sziklákon nőtt vadrózsára, amelyet úgy hívtak, hogy Skótszág koronája? Hiszen bizonyos volt, hogy el fogja nyerni Franciaország királyi koronáját.

³ A röpirat címe ez volt: A nők uralma ellen.

Igaz, hogy a jóslat, amelyet az asztrológus olvasott ki a csillagokból a király születése napján, mást mondott. A connetable gunyolódott a jóslat felett, a király pedig, minthogy le volt írva, átadta az írást Aubespine urnak, hogy tegye el. A jóslat úgy szólt, hogy II. Henriket párviadalban fogják megölni. Azonkívül V. Károly különös vonásokat fedezett fel Delorges Gabriel homlokán, midőn egy izben találkozott vele és a császár asztrológusától kért tanácsot. V. Károly csak akkor nyugodott meg kissé, midőn az asztrológus azt mondotta neki, hogy a jel csak olyan herceg számára vall veszélyre, akinek címerében lilium van.

Vajjon csak legkevésbé is valószínű volt-e, hogy a kereszténység egyik fejedelme párviadalra fog kiállni? Vajjon ugyanugy valószínű volt-e az, hogy Delorges Gabriel, Montgomery gróf, a legkirályhűbb nemesek egyike, a skót testőrgárda kapitánya, aki a saint-germaini erdőkben, vadászat alkalmával a király életét mentette meg, valaha is annak a királynak élete ellen fog törni, akinek halála által az ő szerencséje is leáldozna?

Sem a valóság, sem a jóslat, sem pedig a jelen vagy a jövő gondjai által nem komorult el tehát az a sok szép arc, amelyet a királyi udvarban lehetett látni. Mert a Notre-Dame öregharangja azt hirdette, hogy mindenki kész résztvenni II. Fülöp lakodalmának első ünnepségén, akit Alba herceg képvisel, aki Franciaországi Erzsébetet fogja elvenni. Ennek a házasságnak oly nagy befolyása volt a világ békéjére, hogy a hercegnőt *béke-Erzsébetnek* nevezték el s talán még az égben is öröm volt e házasság miatt.

ÖTÖDIK FEJEZET

A harcjáték.

1559 június 27-én a Notre-Dame öregharangja megremegtette Fülöp Ágost tornyait és ünnepélyesen hirdette világgá a spanyol királynak a francia király leányával való házasságát. II. Fülöp királyt, mint már említettük, Alba herceg képviselte, akinek kíséretében az orániai herceg és Egmont gróf voltak.

Midőn a székestemplom előcsarnokába ért, meginogtak Erzsébet térdei. A hercegnő karja alá kellett nyulni, hogy támogassák s ugyyszólván úgy vitték a templom hajójáig. Az orániai herceg és Egmont gróf voltak azok, akik erre a szolgálatra vállalkoztak. Ez a két férfi, akiket a sors már kiszemelt áldozatul. Az egyiket Alba herceg vitette bitófára, a másik Gerard Balthazar fegyverének golyója által halt meg.

Emmanuel részvétteljes mosollyal nézett a hercegnőre, amelynek értelmét egyedül Scianca Ferro találta ki, aki tudta, hogy a herceg mit hagyott Ecouenban.

Az esküvői szertartás után visszatértek a Tournelles-palotába, ahol nagy lakodalmi ebéd várta a társaságot. Egész nap zene szólt és este Philibert Emmanuel az ifjú spanyol királynővel megnyitotta a bált. Erzsébet egyetlen vigasza az volt, hogy rövid ideig még távol lesz királyi férjétől. Nemours Jakab Margit hercegnővel táncolt, Montmorency Ferenc Castro Dianával s a dauphin, akiről elsősorban kellett volna megemlékeznünk, Stuart Mária királynővel.

Ezek a pillanatok jóbarátokat és ellenségeket egyaránt egyesítettek, s a régi gyűlölet, ha nem is vetettek véget neki teljesen, rövid időre szünetelt általuk.

Mindazonáltal is a jóbarátok és az ellenségek külön csoportokban gyülekeztek össze.

A connetable valamennyi fiával s Coligny, Dandelot és nemesek.

Guise Ferenc és fivérei: a lotharingiai kardinális, Aumale herceg, D'Elbeuf herceg... az ember elfelejti, hogyan hívják az egy apától származó hat fiut!

Az előbbieket vidámak s szeretetreméltóak voltak és a diadal mámora tükröződött arcukon. Az utóbbiak komolyak s hallgatók és fenyegető tekintettel néztek körül.

Az emberek halkan azt beszéltek egymás közt, hogy ha másnap reggel a Montmorencyek közül az egyiknek véletlenül az egyik Guise herceggel kellene megmérkőzni, a harcjátékból minden bizonnyal valódi párviadal lenne.

A király azonban megtette óvintézkedéseit. Colignynak és Dandelotnak megtiltotta, hogy más cimert érintsenek meg, mint az övét, Nemours herceget vagy Estei Alphons herceg cimerét.

Ez a tilalom Deauvillenak és Montmorency Ferencnek is szólt.

A Guisek eleinte nem akartak részt venni a lakodalmi ünnepségen. Ferenc herceg arról beszélt, hogy el kell utaznia hercegségébe. Azonban Medici Katalin és a lotharingiai kardinális rábírták, hogy elálljon szándékától, amely nem eléggé megfontolt, mint minden olyan dolog, amelyet haragjában és sértett gögijében határoz el az ember.

Ferenc herceg tehát Párisban maradt s a következmények azt igazolták, hogy ezt jól tette.

Éjfélkor a társaság széteszlott. Alba herceg egészen szobájáig kísérte el Erzsébetet és a hercegnővel együtt belépett a szobába. Azután Alba herceg az ágyra tette a lábát s leterítette az ágytakaróval s néhány pillanat múlva levette a lábáról a takarót, köszönt és eltávozott. Ez volt a jelképes nász.

Másnap reggel az egész királyi udvart kürtharsogás ébresztette fel, Henrik király kivételével, aki nem is aludt, annyira türelmetlenül várta az ünnepi harcjáték kezdetét. A király azt hitte, hogy a lovagi torna olyan nagy örömet szerez majd neki, amilyenben rég nem volt már része.

Ámbár a harcjáték kezdete csak reggeli utánra volt kitűzve, Henrik már kora reggel óta szakadatlanul ide-oda szaladgált a pályáról az istállóba s többször megnézte remek ménesét, amelyet Philibert Emmanuel - valóban királyi ajándék! - tizenkilenc teljesen felszerszámozott paripával gyarapított.

Midőn érkezett a reggeli ideje, a lovagi torna kihívói és birái a többiektől külön egy asztalnál reggeliztek. Az asztalnak, mely Artur király asztalának mása akart lenni, kerek alakja volt és a hölgyek szolgálták ki az urakat.

A hirneves asztaltársaknak négy szolgálónője volt: Katalin királynő, Margit hercegnő, a kis Mária királynő és Valentinois hercegnő.

Midőn véget ért a reggeli, ki-ki elment szobájába, hogy felvegye páncélját és fegyvereit.

A királyon remekmű milánói páncél volt, amely arannyal és ezüsstel berakott diszitményekkel volt damaszkozva. Sisakja, melynek hegyén királyi korona diszlett, kiterjesztett szárnyu szalamandert ábrázolt. A király pajzsán látszó cimer s az is, amely a pályán az árbocra volt kifüggesztve, félholdat ábrázolt, mely kék égen ragyogott. Ezen a kék égen ez a jelmondat volt olvasható:

Donec totum impleat orbem!

A király ruházata fekete és fehér színű volt, mert ezek voltak Poitiers Diana színei, férjének, Brezé urnak halála után.

Guisse hercegen az a fegyverzet volt, amelyet Metz meghódításakor viselt. A herceg páncélján jól lehetett látni annak az öt golyónak nyomát, amelyek összelapultak az acélon. Még máig is látni lehet ezeket a nyomokat a páncélon, mert ezt a hadimuzeumban őrzik Párisban.

Guisse herceg cimerében is épp úgy, mint a királyéban kék ég látszott. Az égen azonban fehér felhő takart el egy aranycsillagot. Guisse jelszava ez volt:

Jelen vagyok, de elrejtőzöm!

Guisse színei a fehér s a vörös voltak. „Olyan hölgynek a színei, - mondta Brantôme, - akit megnevezhetnék s aki a királyi udvarban teljesített szolgálatot.”

Sajnos, Brantôme nem nevezi meg a hölgyet s így kénytelenek vagyunk ugyanugy elhallgatni a hölgy nevét, mint ő.

Nemours ugyancsak milánói páncélt viselt, ezt II. Henrik ajándékozta neki. A Nemours cimerébe rajzolt alakot nehezen lehetett megkülönböztetni: angyalt vagy Ámort ábrázolt. Az angyal virágcsokrot tartott a kezében és a csokor fölé ez volt írva:

Az angyal és Ámor is égből jönnek!

Ez a jelmondat arra célzott, ami egykor Nápolyban Urnapján történt meg a herceggel.

Midőn ott néhány más francia nemessel együtt résztvett a körmenetben, az egyik ablakból hirtelen drótra erősített angyal ereszkedett le a herceg elé. Az angyal virágcsokrot tartott a kezében és a csokrot hölgy küldte Nemours számára.

Ezért a herceg később ezt választotta jelszavául: „Az angyal és az Ámor is égből jönnek!”

Nemours színei a fekete és a sárga voltak. Brantôme, ha hozzá fordulunk tanácsért, azt mondja, hogy ezek a színek az állhatatosságot és az életörömet jelentették, vagyis inkább azt, hogy állhatatos az élet örömeiben. - Mert abban az időben a világ egyik legszebb nője kegyének örvendett, - mondja Brantôme, - s volt oka reá, hogy hü és állhatatos legyen, mert szebbet és jobbat nem találhatott volna.

Végül a ferrarai herceg, - ez az ifju fejedelem, aki abban az időben meglehetősen ismeretlen volt még s aki később azáltal szerzett szomorú hírnevet, hogy hét évig kórházba záratta Torquato Tassót a bolondok közé, - pompás velencei páncélt viselt. A ferrarai herceg címerében Heracles volt látható, amint megfojtja a nemei oroszlánt s a herceg jelszava így hangzott:

Aki erős, az Isten!

Színei a sárga és a piros voltak.

Délben kinyitották a pálya kapuit. S nemsokára megteltek az emelvény fentartott helyei. Innen nézték a harcjátékot azok az urak és hölgyek, akiket rangjuk révén ez a hely illetett meg.

Azután a király páholya telt meg.

Az első nap Valentinois asszony fogja átadni a győzőnek a díjat.

Ez a díj rubinokkal, zafirokkal és smaragdokkal diszitett remek lánc volt, amelynek csattját hármassal egymásba fonódó félhold alkotta.

Második nap Margit hercegnő kezéből veszi át a győző kitüntetését.

Ez a díj egy török csatabárd volt, remek keleti munka, Szoliman ajándékozta I. Ferencnek.

A harmadik nap, - midőn legtöbb dicsőséget szerez az, aki győz, - a királynő, Medici Katalin adja át a díjat.

Ez a díj pedig kard volt; markolatán és pengéjén Benvenuto Cellini által vésett diszítések voltak.

Délben a zenészek azon az emelvényen, amely a királyi páhollyal szemben állott, megszólaltatták réztrombitáikat.

Elérkezett a harcjáték órája.

Előbb az apródok szaladtak a pályára, mint a madársereg.

Mindegyik kihívónak tizenkét apródja volt, tehát összesen negyvennyolcan voltak az apródok, mindegyik selyembe és bársonyba volt öltözve és urának színeit viselte.

Azután a csatlósok jöttek, mindegyik kihívónak négy csatlósa volt. A csatlósok feladata az volt, hogy felszedjék az összetört lándzsákat s hogy a harcosokat segítségben részesítsék, ha erre szükség lenne.

Végül a lovagi torna négy mestere jelent meg a pályán, tetőtől talpig páncélban voltak, sisakjuk rostélyá le volt engedve s lovon ültek. A lovak testét is páncél borította, mely földig ért, úgy, hogy csak a ló négy lába látszott ki alóla.

Mindegyik mester kijelölt helyére lovagolt és ott megálltak mozdulatlanul, mint valami lovasszobor.

Ekkor a négy kihívó kürtösei megálltak a pálya kapuiban s mind a négy világtáj felé fújták a lovagi tornára való kihívást. Kürthang felelt s a mérkőzők bejáratánál páncélos lovas vágtatott, be, sisakrostélya le volt eresztve és lándzsáját kengyelvasán tartotta.

A lovas nyakában az aranygyapjas rendjel láncra függött. Erről a rendjelről, amelyet 1546-ban V. Károlytól Medici Cosimo florenci nagyherceggel, Albert bajor herceggel, Philibert Emmanuel szavójai herceggel, Farnese Oktavio pármái herceggel és Alvarez Ferdinánddal, Alba hercegével egyidőben kapott, azonnal rá lehetett ismerni Egmont Lamoral grófra.

Sisakjában fehér és zöld tollak voltak. Sabina pfalz grófnő színei voltak ezek, akit öt évvel azelőtt V. Károly és II. Fülöp nápolyi király jelenlétében Speyerben vett el feleségül s akit hü és gyengéd szerelemmel mindhalálig szeretett.

Egmont gróf tartásán és ügyességén, amellyel a lovat megülte, látszott, hogy nem hiába tartják a spanyol hadsereg első lovasának s ezért a hírnevéért még II. Henrik király is irigylte, aki pedig fel tudta venni vele a versenyt.

A bekerített térség utolsó harmadrésében a gróf megállt és fejével és lándzsájával üdvözölte a királynőt és a hercegnőket. A lándzsa hegyével megérintette a földet és fejét annyira meghajította, hogy sisakjának széle a ló sörényét érintette meg. Azután lándzsájának nyelével II. Henrik címerét érintette meg.

Majd pedig kürtharsogás közepett hátrált lovával egészen a pálya elejéig, úgy hogy dárdájának nyele túlért a korláton.

A lovagi tornának megvoltak a maga szabályai s az ellenfelet csak a nyaktól testének alsó részéig szabadott megtámadni, vagy mint abban az időben mondták: a négy végtagon belül.

Abban a pillanatban, amint Egmont gróf kinyújtotta lándzsáját a király is teljes fegyverzetben a porondra lovagolt.

Ha Henrik nem is lett volna király, ugyanolyan tapssal fogadták volna, midőn meglátták. Szebben nem lehetett megülni a lovat, mert a lovas olyan volt, mintha teste a nyeregből, lába a kengyelvasból nőtt volna ki s nagyobb biztossággal nem lehetett lovat kormányozni.

Mint Egmont gróf, a király is támadásra készen tartotta lándzsáját. A király, hogy köszöntse a hercegnőket, megrántotta lovának gyepöljét s az állat két hátsó lábára állt s megfordult a fényes nézőközönség előtt, azután ismét az ellenfél felé fordult a király és támadásra készen tartotta lándzsáját.

Abban a pillanatban a csatlósok kinyitották a sorompókat s a lovagi torna bírái látva, hogy a mérkőzők támadásra készen állnak szemben egymással, ezt kiáltották:

- Rajta!

A két lovas csak erre a kiáltásra várt, hogy egymásnak rohanjon.

Mindegyiknek lándzsája a másik mellét érte.

A király és a gróf tulságosan jó lovasok voltak ahhoz, hogy ez a lökés kivetette volna őket a nyeregből. Ennek ellenére is a gróf lába kicsuszott az egyik kengyelvasból, lándzsája kisiklott kezéből és a földre esett. A király lándzsája darabokra tört s csak egy darabja maradt a király kezében.

Az összecsapástól, a lármától s a rázkódtatástól megijedt két ló egész testében remegett és csaknem leült hátsó lábára.

Henrik eldobta a lándzsának kezében maradt darabját.

Mialatt mindenki tapssal adott tetszésének kifejezést két apród a porondra sietett. Az egyik felemelte a gróf lándzsáját és odaadta neki, a másik pedig újabb lándzsát hozott a királynak. Mindkét lovas újra előrelovagolt és támadásra irányozta lándzsáját.

A sorompókat kinyitották, harsogtak a kürtök s a birák másodszor kiáltották:

- Rajta!

Ezuttal mindkét lándzsa eltört. Henrik, mint a fa, amelyet a vihar hajlít meg, lovának hátuljára hanyatlott vissza. Egmont gróf lába mindkét kengyelvasból kicsuszott, nyergébe kellett megkapaszkodnia.

A király ismét felegyenesedett, a gróf elengedte nyergét s mindkét lovas, akik a heves összecsapás miatt már elvesztették egyensúlyukat, ismét biztosan ült nyergében.

A lándzsák darabjai és szilánkjai szétvetődtek körülöttük. A két lovas hagyta, hogy az apródok szedjék fel a lándzsák maradványait és visszavonult a sorompók mögé.

Aztán két másik lándzsát adtak neki, amelyek erősebbek voltak, mint az előbbiek.

Ugy látszott, hogy úgy a lovak, mint a lovasok türelmetlensége mindinkább növekszik. A lovak nyertettek és tajtékzottak. A harc és a kürtök lármája által a nemes állatok felizgultak, ügyet sem vetettek arra, hogy lovasaik sarkantuikkal akarják őket féken tartani, hanem újra neki akartak iramodni.

Ismét megharsantak a kürtök. Az összes nézők ujjongtak és tapsoltak ugyanugy, mint ahogy száz évvel később XIV. Lajosnak tapsoltak, midőn „A négy évszak” című balettben mint napkirály lépett fel a színpadon.

E két király körül mindegyikben Franciaországnak egy-egy korszaka tükröződött. Henrik a középkor harcosa volt, XIV. Lajos pedig minden idők legnagyobb világfia, az első a lovagok Franciaországának, a második pedig a nők uralma alatt álló Franciaország legkiválóbb képviselője volt.

Az ujjongás és tetszéskiáltások közepett alig lehetett hallani a birák kiáltását:

- Rajta!

Az összecsapás most hevesebb volt, mint az előbbiek. Henrik egyik lába Egmont gróf lándzsájának lökése következtében kicsuszott a kengyelvasból. Egmont gróf lándzsája darabokra tört, míg a király lándzsája épségben maradt.

A két lovas olyan erővel rohant egymásnak, hogy a gróf lova felemelte mellső lábait, a gróf nyergének szíja elszakadt, a nyereg lecsuszott s az történt, ami ritkán szokott megtörténni, a gróf földre esett lováról, anélkül, hogy lába kicsuszott volna a kengyelvasból.

A gróf azonban nem esett el, hanem talpon állt s a lóról lebukása által, amely elkerülhetetlen volt, újabb tanujelét adta annak, hogy milyen ügyes és gyakorlott lovas.

Ennek ellenére is a gróf köszöntötte a királyt s kijelentette, hogy a király legyőzte. Azután udvarias szavakkal kegyelmet kért a győzőtől.

- Gróf, - mondotta a király, - ön Valentinois hercegnő foglya. Adja meg magát neki kegyelemre, mert nem én, hanem a hercegnő fog határozni az ön sorsa felett!

- Sire, - felelte a gróf, - ha sejtettem volna, hogy ilyen kellemes fogságba jutok, már az első mérkőzésnél le hagytam volna magamat győzni!

- S akkor nem vesztette volna el olyan sok ember az életét s én nem vesztettem volna el oly sok pénzt, - mondotta a király, akit udvarias szólásokkal sem lehetett legyőzni, - mert akkor nem lett volna a szentlőrincnapi és a gravelingeni csatavesztés, gróf ur!

Egmont gróf eltávozott és öt perccel később megjelent a hercegnők páholyában, hogy letérdeljen Valentinois hercegnő előtt.

A hercegnő csodálatosan szép gyöngyfüzérrel összekötözte Egmont gróf két kezét.

Ezalatt a király kifujta magát és átadta helyét a második kihívónak, Guise hercegnek.

Guise herceg Horn gróffal mérkőzött meg s három mérkőzés lefolyt anélkül, hogy a flamand generális kárát vallotta volna, pedig olyan ember ellen küzdött, akiről azt tartották, hogy az akkori kor lovagai közt legkiválóbb a harcjátékban.

Már a harmadik összecsapásnál a gróf ugyanolyan udvariasan, mint az, aki előtte mérkőzött, kijelentette, hogy legyőzték.

Azután Nemours hercegre került a sor. Nemours egy Rigonnés Francisko nevű spanyollal mérkőzött meg. Az első összecsapásnál a spanyol lába kicsuszott az egyik kengyelvasból, a másodikonál lovának hátuljára hanyatlott s végül a harmadik fordulónál kiemelték a nyeregből és a földre esett.

Most még a ferrarai herceg volt hátra, aki Dandelot-val mérkőzött meg. Ámbár mindkét harcosnak egyformán kedvezett a szerencse, Saint-Quentin szivós védője csakhamar abbahagyta a küzdelmet s kijelentette, hogy jobb szeretné, ha Franciaországnak ezzel az ellenséggel karddal annak rendje és módja szerint valóban megvívhatna. Az ilyen harcjátékot, ő, aki több mint egy évvel azelőtt református vallásra tért, tulságosan is pogány szokásnak tartotta.

Ilykép átadta helyét öccsének, Coligny tengernagynak s kijelentette, hogy többé nem vesz részt harcjátékban.

Mínthogy Dandelot keménynyaku ember volt, meg is tartotta szavát.

A lovagi torna első napját négy mérkőzés fejezte be. Damville a király ellen, Montgomery Guise herceg ellen, Brunswick herceg Nemours Jakab ellen és Mansfeld gróf Estei Alphons ellen küzdött.

A királyon kívül, aki vagy azért, mert valóban felül multa ügyesség tekintetében Damville-t, vagy talán ellenfelének udvarias engedékenysége miatt, kézzelfogható sikert vívott ki, egyik sem tudta eldönteni a mérkőzést, s egyforma ügyességgel harcoltak. Henrik örömtől sugárzó arccal lovagolt ki a sorompón.

Igaz, hogy nem hallotta azt, amit körülötte mormogtak, amin nem lehet csodálkozni, mert a királyok még azt is ritkán hallják meg, amit egészen hangosan mondanak.

Azt beszéltek, hogy a connetable valódi udvaronc és kioktatta fiát arról, hogyan viselkedjék, ha a királlyal áll szemben, akkor is, ha lándzsa van kezében.

HATODIK FEJEZET

Kihívás párviadalra.

Másnap II. Henrik annyira sietett újból megkezdeni a harcjátékokat, hogy az ebédet egy órával előbb táltatta fel, mert délben már a pályán akart lenni.

Abban a pillanatban, midőn a kürtök az apródok, a csatlósok és a lovagi torna bírának hármass bevonulását jelezték, - amelyet az előbbi fejezetben írtunk le, - a Tournelles-kastélyból lovas vágatott kifelé, aki a június utolsó napjaiban uralkodó nagy forróság ellenére, széles karimájú kalapot viselt, mely arcát csaknem teljesen eltakarta és bő, sötétszínű köpenyeget. Azt, hogy milyen gyorsan vágatott a ló, meg lehet ítélni abból, hogy előbb meg kellett kerülnie a néptömeget, mely a harcjáték színhelyét körülvette, hogy az utra érjen.

Midőn a Minimes-utca sarkára értek, a lovas sebes vágatásra ösztökölte lovát, amelyből az Enfants Rouges kötélverő tájékán futtatás lett, úgy, hogy a lovas egy óra alatt tette meg az utat Párisból Ecouenig.

Midőn Ecouenbe ért s áthaladt a városon, nem lassította lova lépteit s csak annak a kis, lomboktól eltakarta, háznak a kapujánál állította meg lovát, amelynél Philibert Emmanuel Párisba való utazásakor félbeszakította útját.

A kapu előtt podgyással megrakott öszvérek s egy teljesen felszerszámozott ló álltak s a ló türelmetlenül kaparta mellső lábával a földet. Mindez arra vallott, hogy itt elutazásra készülnek.

Emmanuel gyors tekintetet vetett ezekre az előkészületekre, amelyek legalább megnyugtatták afelől, hogy még nem keltek utra, lovát a falba erősített vaskarikához kötözte és sietve ment fel azon a lépcsőn, amely az első emeletre vezetett. Ott abba a szobába sietett, amelyben fiatal nő az imént hozta rendbe utiruhájának utolsó ráncait. A ruha sötétszínű és rendkívül egyszerű volt s a fiatal nő széken ült és szórakozottan tekintett maga elé.

Abban a pillanatban, midőn a herceg belépett a szobába, a fiatal nő felemelte fejét, kiáltásban tört ki és szíve vágyának engedve, a herceg elé sietett.

Emmanuel tárt karokkal fogadta.

- Leona! - mondotta a herceg szemrehányó hangon. - Hát így tartod meg ígéretedet? - Azonban a fiatal nő csak hebegni tudott. Behunyta szemét és remegő ajakkal folyton csak Emmanuel nevét ismételte.

A herceg, aki Leonát még mindig karjai közt tartotta, a kerevet felé hátrált, leült és maga mellé ültette a fiatal nőt is. Leona végigfeküdt a kereveten és Emmanuel térdére fektette fejét.

- Emmanuel! Emmanuel! - suttogta Leona és még mindig nem tudott mást mondani, mint imádottja nevét.

A herceg arcán a végtelen gyöngédség kifejezésével sokáig nézte Leonát s ő sem tudott szólni egy szót sem.

Végre, midőn Leona kinyitotta szemét, a herceg így szólt:

- Nagy szerencse volt, hogy tegnapi levelednek egyes szavai elárulták szándékomat és hogy rossz álmom volt, amelyben apácaruhában jelentél meg nekem ... különben elutaztál volna talán csak Piémontban láttalak volna viszont!

- Vagy, - mormogta a fiatal nő, - Emmanuel, talán sohasem láttál volna viszont!

Emmanuel elsápadt és egész testében megremegett. Leona nem látta Emmanuel arcának sápadtságát, de érezte testének remegését.

- Nem, nem, - mondotta Leona, - nem volt igazam! Bocsáss meg, Emmanuel, bocsáss meg!

- Emlékezz ígéretedre, Leona, - mondotta Emmanuel olyan komoly hangon, mintha barátját akarná emlékeztetni a becsület parancsára s nem szerelmesét ígéretére, - hogy mit ígértél Brüsszelben, a városházán! A szentképre tetted a kezedet és fivéred, az az ember, akinek az életét mentettük meg s aki anélkül, hogy tudná, csak szerencsétlenséget hoz reánk, az ajtó előtt várakozott kedvező feleletre. Jámbor megadással azt kérted tőlem, Leona, hogy adjak kedvező választ. De megesküdöttél arra, hogy csak közvetlenül a lakodalom előtt fogsz elhagyni s hogy azért örökre az enyém leszel. Megígérted, hogy minden év november tizenhetedikén, - amíg a halál nem oldozza fel közülünk egyiket vagy a másikat ígérete alól, - Oleggio falunak abban a kis házában, amelybe anyád halála után vittelek, találkozni fogunk. Gyakran ezt mondtad nekem: - Te megmentetted életemet, Emmanuel, életem tehát csakis a tied! Tehetsz vele, amit akarsz!... Minthogy az életed az enyém s mert a feszület előtt erősítetted ezt meg, hadd maradjon életünk oly soká egybefűzve, amilyen soká csak lehet... S hogy hiven megtarthasd ígéretedet, Leona, amely nélkül tudod, hogy mindenről lemondtam volna s még most is kész volnék mindenről lemondani, menj el az odaadás legvégső határáig, hiszen az odaadás a szerető nőnek legszebb erénye, amely a nőt angyallá teszi, mert az angyaloknak nem kell lemondaniuk a földi vágyakról, amelyek nekünk, szerencsétlen halandóknak jutottak osztályrészül.

- Óh, Emmanuel, Emmanuel, - mormogta Leona, aki szerelmesének kedveskedésére ismét életre kelt, - nem az odaadás hiányzik bennem! Hanem...

Emmanuel, aki boldog volt, hogy Leona magához tért, kutató tekintettel nézett a fiatal nő szép arcára.

- Hanem? - kérdezte a herceg.

- Ah, sajnos, a féltékenység gyötör! - kiáltott fel Leona. - Szeretlek, tulságosan szeretlek Emmanuel.

A szerelmesek ajka egymásra tapadt és mindkettőnek szive ujjongott örömeiben.

- Féltékeny. Te... féltékeny vagy? - kérdezte Emmanuel. - Miért?

- Óh, már nem vagyok az! Mert az olyan szerelem, amilyen a mienk, örökké tart... Csókod érezteti velem, hogy a halál sem vet véget szerelmünknek s hogy a mennyországban is ez lesz a jutalmam! Hogy is szűnhetne meg szerelmed földi életünkben?

- Igazad van, Leonám, - felelte a herceg s olyan hangon, amely a legnagyobb gyengédséget fejezte ki s azt, hogy minden rábeszélő képességét összeszedte, - Isten az én kedvemért kivételt tett: nehéz koronával ajándékozott meg, de egyuttal angyalt is küldött, aki azt fejem felett tartsa. Hallgasd meg Leona azt, amit mondok: A mi szerelmünket nem lehet összehasonlítani más szerelmesek szerelmével. Mi mindig egymásért fogunk élni, mindig együtt leszünk, mert lelki közösség forraszt egybe minket s ezt nem tépheti szét sem a tér, sem az idő. Anélkül, hogy láthatnók egymást, anélkül hogy órákig vagy csak percekig is együtt lennénk, közös lesz életünk... Tudom, hogy az élet tele lesz ez, amelynek nincsenek virágai, amelyet nem melegít a napsugár és nem hoz gyümölcsöt! De azért mégis élet lesz! Mint ahogy a természet érzi télen, hogy nem halt meg, úgy fogjuk érezni mi is, hogy szeretünk!

- Emmanuel! Csak te tudsz támogatni, te tudsz vigasztalni és te tudod visszaadni életemet...

- S most, - mondotta a herceg, - térjünk vissza a földre, szeretett Leonám és beszéld el, hogy mi keltett féltékenységet benned.

- Mióta elhagytál Emmanuel, csak négy mérföld választ el egymástól minket és mégis csak kétszer láttalak!

- Tudod, hogy a Tournelles-kastélyban nagy ünnepségek folynak, szomorú ünnepségek, két szív számára: szegény Erzsébet hercegnő szíve s az én szívem véreznek miatta. És sajnos, azonkívül a hercegnőnek is és nekem is teljesíteniünk kell feladatunkat. Mindenütt jelen kell lennünk és a király minden pillanatban hivat engem.

- Hogyan lehetséges akkor, hogy a harcjátékok közepett, amelyekben mint bíró veszel részt, volt időd hozzá, hogy eljőjj ide?

Emmanuel mosolygott.

- A következőképen szereztem szabadságot! A lovagi tornán meg kell jelennem, de leeresztett rostélyu sisakkal ülhetek helyemen. Képzeld tehát, hogy olyan természetű ember, mint én, felveszi páncélmát, lovamra száll, ellátja helyettem a bírói teendőket...

- Ah! Scianca Ferro! - kiáltotta a fiatal nő. - Jó Scianca Ferro! Kedves Emmanuel!

- Ilykép a nyugtalanság következtében, melyet leveled keltett bennem s mert rossz álmom volt, idesiettem, hogy viszontlássam Leonámat s megismételtessem vele ígérését, amelyet ugylátszik elfelejtett!...

Szívem megacélosodik Leona szívéen, lelkem az ő lelkén s úgy fogunk megválni egymástól, mint az óriás, akinek csak a földet kellett megérintenie, hogy ereje ismét visszatérjen.

S a fiatalember ajka ismét Leona arcára tapadt. Mintha lángfelhő burkolta volna be a két szerelmezt, amilyen egykor Marst és Vénust rejtette el az istenek szeme elől.

Hadd ürítsék ki utolsó szép óráik aranyserlegét s nézzük meg, mi történik ezalatt a lovagi torna színhelyén, a Tournelles-palota előtt.

Abban a pillanatban, midően Philibert Emmanuel Ecouen felé vágatott és Scianca Ferro felvette urának páncélját, hogy ellássa a bírói teendőket, a palota kapuján apród kopogtatott, aki Philibert Emmanuelt kereste.

Abban az időben azonban Scianca Ferro volt Philibert Emmanuel herceg. Azt jelentették a fiatalembernek, hogy ismeretlen apród érkezett és okvetlenül magával a herceggel akar beszélni.

Scianca Ferro a herceget személyesítette meg és a hercegnek egyébként sem voltak titkai előtte.

A csatlós felvette a sisakot, fegyverzetének utolsó darabját és a fogadószoba legsötétebb sarkába állt.

- Jőjjön be! - parancsolta.

Az apród megjelent az ajtó küszöbén. Sötét színű ruhát viselt és sem címer, sem más ismertető jel nem volt rajta.

- A szavójai herceggel van szerencsém beszélni?

- Amint látja! - felelte Scianca Ferro, aki ezekkel a szavakkal az igent helyettesítette.

- Itt van egy levél, amelyet uram küldött, aki várja a beleegyező vagy elutasító választ.

Scianca Ferro fogta a levelet, felbontotta és a következő levelet olvasta:

- Egy ember, aki megesküdt, hogy Philibert Emmanuel hercegnek meg kell halnia, kihívja a herceget, hogy a harcjáték alatt igazi párviadalt vívjon vele, életre-halálra, lándzsával, karddal, csatabárdal, buzogánnyal vagy törrel. A kihívó nem tart számot a kegyelemre, ha legyőzik, mint ahogy a hercegnek sem szabad számot tartania kegyelemre, ha a kihívó lesz a győztes. Azt mondják, hogy Philibert Emmanuel derék katona. Ha méltó erre a hirnévre, akkor el fogja fogadni a kihívást s magára vállal egy feladatot: közbenjár II. Henrik királynál, hogy a győzőnek ne történjék bántódása.

Egy halálos ellenség.

Scianca Ferro elolvasta a levelet, amely legkevésbé sem zavarta meg nyugalmát. Azután odafordult az apródhoz:

- Jelentse urának, - mondotta, - hogy kívánsága teljesülni fog. Midőn a király befejezi a lándzsával való mérkőzéseket, urának csak meg kell jelennie a porondon és dárdájának hegyével csak meg kell érintenie a szavójai herceg cimérét. A szavójai herceg cimere az emelvénytől jobbra; a négyszögletes kis téren van, a connetable cimerével egyforma magasságban és Vieilleville cimerével szemben függ. Megigérem urának előre is, a király gondoskodni fog arról, hogy ha győz, ne történhessék bántódása.

- Uram írásban küldte el kihívását és azt várja, hogy írásban biztosítsák életbiztonságát győzelme esetén!

E pillanatban Vieilleville lépett az ajtó küszöbére. Megakarta nézni, hogy a herceg elkészült-e.

Scianca Ferro leengedte sisakjának rostélyát és a kancellár elé ment.

- Vieilleville ur, - mondotta, - kérje öfelségét, az én nevemben, hogy e sorok alá írja ezt a szót: megengedem. Kérem a királyt, hogy tegye meg nekem ezt a szíveséget, mert becsületemen esnék csorba, ha kénytelen volnék a kihívást visszautasítani.

Scianca Ferro teljesen felöltötte a herceg páncélját. A sisak leengedett rostélya eltakarta szőke haját, kék szemét és rőt szakállát. Vieilleville ur meghajolt az előtt, akit a szavójai hercegnek tartott s mert már ütött a harcjáték kezdetének órája, sietett, hogy eleget tegyen a megbízásnak.

Öt perc múlva visszajött a levéllel.

A levél alá ez a szó volt írva: *megengedem* és alatta a király aláírása.

Anélkül, hogy egy szót szólt volna, Scianca Ferro átadta a levelet az apródnak. Az apród meghajolt és kiment.

A herceg megszemélyesítője sem váratott soká magára. Csak elővette kardját és csatabárdját. Az egyik fegyverkovácsnak, amelyik éppen kéznél volt, három lándzsát adott át, hogy hegyesítse meg azokat.

Ezután Scianca Ferro a pályán arra a helyre állt, amelyen a herceg állott előző nap.

A kürtök megszólaltak s a harcjáték megkezdésére adtak jelt, a heroldok háromszor kiáltottak s a mérkőzések megkezdődtek.

A király mérkőzött elsőnek s három lándzsát tört össze. Egyet Brunswick herceg ellen, a másikat Horn gróf ellen és a harmadikat Mansfeld gróf ellen.

Azután Guise herceg következett, majd Nemours herceg s végül a ferrarai herceg.

Az összes mérkőzések a résztvevők nagy ügyességéről és erejéről tanuskodtak, de észre lehetett venni, hogy az összegyűlt nézők olyan dolgot várnak, amely az előbbieket felül fogja mulni.

Ez a nagy dolog a párviadal volt, amelyre a király engedélyt adott. Henrik nem merte titokban tartani a dolgot és anélkül, hogy megmondotta volna, kit hívtak ki, bejelentette a párviadalt. Ilykép mindenki tudta, hogy a harcjáték színhelyét, amelynek csak ünnepség céljaira lett volna szabad szolgálnia, vér fogja pirosra festeni.

A nők megborzadtak arra a gondolatra, hogy igazi párviadal lesz. S mégis a férfiaknál is nagyobb türelmetlenséggel várták azt a pillanatot, amely legérdekfeszítőbb lesz.

A kíváncsiságot fokozta az, hogy senki sem tudta, kit hívtak ki a négy fejedelem közül, akik a lovagi torna bírái voltak.

Ezenkívül még valamit titokban tartott a király. S ez az volt, hogy milyen napon lesz az igazi párviadal.

Midőn azt látták, hogy Guise herceg, Nemours herceg és végül a ferrarai herceg mérkőznek, anélkül, hogy közben különösebb dolog történt volna, mindenki azt hitte, hogy vagy tévesen jelentették be a párviadalt, vagy hogy csak másnap fog megtörténni.

A ferrarai herceg mérkőzése után általános mérkőzés következett.

S nemsokára azt hirdették a trombiták, hogy a lovagi tornának ez a része kezdetét veszi. Azonban a négy kihívó trombitája helyett, egyetlen trombita felelt, idegenszerű és fenyegető hangon.

A nézők felemelték fejüket és elégedett mormogást lehetett hallani, de egyuttal aggodalmaskodó hangokat is. A nagy sokaság úgy hullámozott, mint a buzaföld tábláinak kalászhai, midőn a szél fúj.

A jelenlevők közül csak kettő tudta, hogy kinek szól a trombitajel: a király és Scianca Ferro. A csatlós azonban úgy a király, mint mindenki más számára a szavójai herceg volt.

A király az emelvényről lenézett, hogy megnézzze, kész-e a herceg.

Scianca Ferro, aki megértette ezt a tekintetet, kissé lovának nyakára hajolt.

- Bátorság és szerencse, sógor! - kiáltotta a király.

Scianca Ferro mosolygott sisakjának rostélya alatt, mintha látta volna valaki az arcát. Azután felemelte fejét és megrázta sisakjának tollait.

E pillanatban minden szem a másik bejárat felé fordult, ahol lovas jelent meg, aki teljesen fel volt fegyverkezve és a porondra lovagolt.

HETEDIK FEJEZET

Párviadal életre-halálra.

A lovas kezében hegyes lándzsát tartott, amelyet nyergéhez támasztott; a nyereg egyik oldalán kard függött, a másikon pedig csatabárd.

Csatlósa követte, akinek kezében másik két dárda volt.

A lovas páncélja feketeszinű volt és sisakjának tollai is feketék voltak. Lován is fekete szerszám volt.

Csak csatabárdjának éle és dárdájának hegye villogott félelmetesen.

Cimerén nem volt jelmondat; sem a cimerről, sem a lovas színeiről nem lehetett felismerni, hogy milyen nemzetiségű, és hogy milyen a rangja.

Csak a nyakában függő aranylánc és aranysarkantyui mutatták, hogy a lovagok közül való.

Amint e félelmetes embert megpillantották, aki olyan volt, mintha a halál hirnöke volna, az összes jelenlevők elborzadtak, egyetlen ember kivételével.

A lovas a pálya kétharmad részéig megközelítette a korlátot, köszöntötte a királynőt és a hercegnőket, hátráltatta lovát és nemsokára a másik korlát mögé ért.

Azután odaszólitotta csatlósát. A csatlós letette a földre két lándzsáját, átvette urának lándzsáját és kinyitotta a korlátot, hogy a négyszögletes térségre juthasson. Ott egyenesen Philibert Emmanuel cimere felé tartott és megérintette dárdájának hegyével a szavójai címert, amelyen a herceg jelmondata volt olvasható: *Spoliatis arma supersunt!* A cimer nagyot koppant, midőn a dárda hozzáért.

- Philibert Emmanuel, szavójai herceg! Itt a király, a hercegek s az összes jelenlevő nemes urak, lovagok s bárók előtt, a királynők, hercegnők és nemes hölgyek előtt, akik hallják szavaimat is látnak minket, uram életre-halálra párviadalra hív ki téged, egyikünk se kegyelmezzon vagy irgalmazzon a másikkal. Isten a tanuja az én uramnak, hogy az ő ügye igaz s az összes jelenlevők legyenek bírái ennek az igazságos küzdelemnek! Isten és a győzelem az igazság védelmezői!

Ezt a kihívást elhaló kiáltás követte. Margit hercegnő kiáltott fel, aki közel volt az elájuláshoz.

Azután minden elcsendesedett és csak annak a szavait lehetett hallani, akit mindenki Philibert Emmanuelnek tartott.

- Jól van! Mondd meg uradnak, hogy elfogadom a kihívását. Isten, a király, a hercegek, az urak, lovagok, bárók, királynők, hercegnők és nemes hölgyek legyenek a tanuink és bíránk. Nem tartok számot kegyelmedre vagy irgalmadra, mint ahogy te sem várhatod azt, hogy kegyelmezzek vagy irgalmazzak neked! S most ítéljen Isten, hogy melyikünk részén van az igazság!

Majd olyan nyugodt hangon, mintha bírói pálcáját kérné, ezt tette hozzá:

- A lándzsámat.

Egy csatlós három kihegyesített dárdával odaszaladt. Scianca Ferro nem válogatott, hanem azt a dárdát vette el, amelyik kezeügyébe akadt, megfordította lovát, megsarkantyuzta és átugratott a sorompón.

A négyszögletes térségen e percben páncélos lovas jelent meg és elfoglalta Scianca Ferro helyét.

A király volt az saját személyében, aki az ellenfeleket abban a megtiszteltetésben részesítette, hogy a bíró szerepére vállalkozott.

Mióta a fekete lovas megjelent a porondon, mindenütt csend uralkodott.

Csak halk tapssal jutalmazták meg a lovas ügyességét, aki átugratott a sorompón. Ámbár úgy a ló, mint a lovas páncélja nehéz volt, a nemes állat bátran átugratott. A taps azonban nyomban megszűnt, mint a beszélő hangja a templomban vagy a kriptában, ha az illető, aki hangot adott, tudatára ébred annak, hogy szent helyen van.

Ezalatt a két ellenfél sisakrostélyán át szemügyre vette egymást és lándzsáikat igazgatták.

A csatlósok kinyitották a sorompót és a király ezt kiáltotta: - Rajta!

A három másik bíró a királyra bízta ezt, mert csak király adhatott jelt élet-halál harcra.

Alig hangzott el a kiáltás, a két ellenfél egymásnak rontott.

A pálya közepén találkoztak. Mindegyik más célpontot választott ki lándzsadöfése számára, a fekete lovas ellenfele sisakrostélyának irányította lándzsáját, a másiknak lándzsadöfése pedig ellenségének mellét érte.

Egy másodpercig sem tartott és látni lehetett a két lándzsadöfés következményét.

A fekete lovas letaszította Philibert Emmanuel sisakjáról a hercegi koronát, míg az, aki urának nevében küzdött, lándzsáját három részre törte ellenfelének mellvértjén.

Ez a lándzsadöfés különben oly heves volt, hogy a fekete lovas ló hátsó részére hanyatlott és egyik lába kicsuszott a kengyelből.

Azonban nyomban ismét a kengyelbe tette a lábát és felegyenesedett nyergében.

Erre mindkét lovas megfordult lovával, azután ismét szemben álltak egymással.

Az egyik csatlós új lándzsát hozott Scianca Ferrónak. A fekete lovas is más lándzsát vett kezébe, mert az előbbinek hegye kicsorbult a hercegi koronán.

Egy hang sem hallatszott, midőn a két lovas először összezapott, mindenki érezte, hogy a nézőket megbénította az ijedség.

Mert a két lovas összezapásának módjából mindenki meg tudta ítélni, hogy a harc valóban, - mint a fekete lovas mondotta, - életre-halálra és irgalom nélkül folyik.

Midőn a lovasok kézbevették lándzsáikat s támadásra irányozták s mialatt a tüzes lovaik toporzékoltak a türelmetlenségtől, a király másodszor is így kiáltott:

- Rajta!

Mennydörgésszerű robajjal ütközött most össze a két nehéz fegyverzetű lovas. Mintha puskapor robbant volna fel. A két ló csaknem leült hátsó lábára. Mindkét lovas lándzsája összetört. A herceg mellvértjén otthagya nyomát a dárda, mely lesiklott róla, míg Scianca Ferro eltört dárdájának egy darabja a fekete lovas páncéljába furódott.

Egy pillanatig azt lehetett hinni, hogy a fekete lovas mellét is átjárta a dárda. Azonban nem úgy volt. A vashegy átfurta az acélpáncélt, de a nyak vértjén megakadt.

A fekete lovas mindkét kezével megragadta az eltört dárda darabját és megkísérelte, hogy kihuzza a vaspáncélból. Ez azonban háromszori erőfeszítés után sem sikerült, csak csatlósa segítségével tudta másodszorra kivenni a páncéljából az eltört dárda darabját.

Ilykép addig nem történt olyan dolog, ami eldöntötte volna a harcot, ámbár mindenki érezte, hogy ha lehetett ilyesmiről szó, a herceg feltétlenül előnyben volt.

A királynők lassanként megnyugodtak, a borzalmas játék felkeltette érdeklődésüket. Csak Margit hercegnő fordult el minden összecsapásnál és csak akkor mert ismét a küzdőkre nézni, midőn a dauphin és a hercegnők így szóltak:

- Nézz oda... nézd csak!

A király igen jókedvű volt, hiszen igazi párviadalt nézhetett. Alig jutott eszébe, hogy a szerencse változékony és hogy nővére özvegygé válhatik, még mielőtt szavójai hercegnővé lenne. Azt hihette volna az ember, hogy a király nem kételkedett sógorának szerencséjében, mert így szólt:

- Bátorság! Győz a cimer, melyben oroszlán torka látszik, győz az ezüstkereszt.

Közben az ellenfelek harmadik dárdát vettek kezükbe és harmadik összecsapásra készültek.

A király a küzdőknek alig hagyott annyi időt, hogy támadásra készen fogják kezükbe a dárdát s így kiáltott:

- Rajta!

Ezuttal a fekete lovas lova elesett és Scianca Ferro lába mind a két kengyelvasból kicsuszott. Kénytelen volt nyeregjében megkapaszkodni. Azonban csodálatraméltó ügyességgel félkézzel levette a csatabárdot a nyeregről, másik kezével pedig kihuzta hüvelyéből kardját. Mintha csak egyedül azért tette volna ezt a mozdulatot, hogy az eltört fegyvert más fegyverrel helyettesítse.

A fekete lovas, amint földre esett, egy ugrással fekvő lova mellett termett. Ugyanolyan ügyesem, mint ellenfele, kihuzta hüvelyéből kardját és lecsatolta a nyeregről a csatabárdot.

Most mindegyik harcos egy lépést hátralépett, hogy a csatabárdot oldalára kösse. Midőn ez a fegyver a helyén volt, hogy kéznél legyen, amikor szükség van rá, az ellenfelek megparancsolták csatlósaiknak, hogy a lovakat vezessék el s elhordatták az utból az eltört dárdák darabjait. Azután olyan dühösen csaptak össze, mintha csak most akarnák elkezdni a harcot.

Az első három összecsapás alatt nagy volt a csend s feszült volt a figyelem, most pedig a nézők csupa szem és fül voltak, mert mindenki tudta, hogy Philibert Emmanuelt nem egykönnyen lehet felülmulni kardvívásban. Senki sem csodálkozott tehát azon, hogy a fekete lovast egyre-másra érték a kardcsapások. Mindenkit meglepett azonban az, hogy milyen ügyesen védte ki a fekete lovas a támadásokat.

Akármilyen gyors volt is a támadás, ugyanolyan gyorsan tudott védekezni. Már nem is lehetett támadásról és védelemről beszélni, mert a küzdők félelmetes gyorsasággal mérték egymásra a kardcsapásokat. A két kard úgy villogott, mintha lángnyelvek lettek volna s nem volt olyan gyakorolt szem, amely követni tudta volna a kardok mozgását. Csak azt lehetett látni, hogy a pajzsokat, a páncélokat vagy a sisakokat érték, mert egyfolytában szikrát hánytak.

Végül Scianca Ferro olyan csapást mért ellenfelének a fejére, hogy okvetlenül kettészakasztotta volna ennek acélsisakját, ha a fekete lovas pajzsával ki nem védte volna a csapást. Azonban a kard félelmetes pengéje kettévágta a pajzsot, mintha bőrből lett volna. A fekete lovast zavarba hozta az, hogy páncélját kettéhasították és egy lépést hátralépett. Azután messze eldobta magától pajzsának maradványait és két kézbe fogta kardját. Szempillantás

alatt olyan erővel csapott kardjával ellenfelének pajzsára, hogy a kard pengéje husz darabra tört s csak a kard markolata maradt a kezében. Most hallani lehetett, amint Scianca Ferro sisakjának rostélyja alatt örömkriáltást hallat: mennél rövidebb és gyatrább lett ellenfelének kardja, annál jobban kerekedett felül a szavójai herceg megszemélyesítője. A fekete lovas most a kardmarkolatot is eldobta és csatabárdjához nyult.

Scianca Ferro is eldobta a kardot és a lándzsát s mint a villám villant meg kezében hű csatabárdja, amellyel a „vastörő” nevet szerezte.

E pillanattól kezdve a porondon, az emelvényen és a páholyokban csak a csodálkozás kiáltása hallatszott.

Semmilyen hasonlattel sem lehet leírni, hogy milyen erővel és gyorsasággal zúdultak a csatabárd csapásai. Az ellenfeleknek pajzsa nem volt s így az ügyesség már alig ért valamit, csak az erő határozott. A fekete lovas úgy állt ott, mint az üllő, amelyre a kalapács csapásai zúdulnak s olyan érzéketlennek s mozdulatlanoknak is látszott, mint az üllő. A csapások azonban olyan sűrűn hullottak, hogy hátrálnia kellett. Ellenfele is hátrált kissé s most mint a füleslabdát forgatta meg kezében a csatabárdot, mely zugva szelte át a léget és a fekete lovas páncéljának rostélyát találta. - Erre a fekete lovas széttárta karjait s egy percre dülöngött, mint a fa, amelyet kidöntenek. Azonban még mielőtt földre esett, Scianca Ferro, mint a tigris odaugrott hozzá, kezében megvillant a tör és a legyőzött fölé hajolt. Hallani lehetett az egymáshoz ütődő páncélok koppanását s a jelenlevő összes nők ajkáról ez a kiáltás hangzott:

- Kegyelem, Szavója hercege!... Emmanuel herceg, köszönjük!

Azonban Scianca Ferro így felelt:

- Nincs kegyelem, nincs irgalom az orgyilkos számára!

Scianca Ferro ellenfelének páncéljában s a sisak rostélyán rést keresett, amelybe beledöfhesse törét. Hirtelen azonban kiáltás hangzott közelében:

- Állj! Az élő Istenre mondom, ne bánts!

Minden szem a lovas felé fordult, aki a pályára vágatott, megfogta a győzöt két kezével, emberfeletti erővel felemelte és tíz lépésnyire elvonszolta a legyőzöttől.

A mindenütt felhangzó rémült kiáltást a csodálkozás moraja váltotta fel, a lovas, aki vágatva ott termett, a szavójai herceg volt!

- Scianca Ferro! Scianca Ferro! - kiáltotta Philibert Emmanuel herceg csatlósának és kipirult a haragtól. - Mit tettél? ... Jól tudod, hogy ennek az embernek az élete szent nekem és hogy nem akarom a halálát!

- Szent vagy nem, - felelte Scianca Ferro, - anyám lelkére mondom neked Emmanuel, hogy az én kezem által fog meghalni!

- Szerencsére azonban ez most nem fog megtörténni! - mondotta a herceg és az ájult ember fejéről lecsatolta a sisakot.

A fekete lovas arcát vér borította, azonban valóban csak elájult. Sebe nem volt életveszélyes és szemmel látható volt, hogy az orvosi segítség életre fogja kelteni.

- Uraim, - szólt most Philibert Emmanuel és a lovagi torna birái közül Vieilleville és Boissy urakhoz fordult, - az önök pártfogásába ajánlom ezt az embert! Amint magához tér, engedjék szabadon elvonulni. Nem kell megmondania nevét és gyűlöletének okát. Ez a kívánságom, ez a kérésem s ha szükség lesz rá, a királytól fogom kérni, hogy teljesülhessen ez a kérelem, hogy a király parancsolja meg ugyanazt!

Az apródok felvették az ájult lovagot és elvitték.

Közben Scianca Ferro lecsatolta arcáról sisakját, amelyről leesett a korona és a toll. A csatlós arcán az utálat kifejezése tükröződött és elhajította magától a sisakot.

Csak most látta a király, hogy csalódott.

- Hogyan, kedves sógorom, - kérdezte a király, - hát nem ön küzdött?

- Nem, sire, de mint látja, olyan ember volt, aki fegyvereimnek és páncélomnak dicsőséget szerzett.

A herceg kitárta karjait Scianca Ferro felé. Mint a dog, mikor arra kényszerítik, hogy zsákmányát odaadja s azután morogva követi gazdáját, úgy ölelte meg félig ellenkezve Scianca Ferro tejtestvérét.

Most mindenfelé kitört a tapsvihár, amely addig a rémület s azután a csodálkozás miatt nem hangzott fel.

Az emelvény és az összes faépitmények megremegtek ettől a tetszésnyilvánítástól. A nők zsebkendőiket lobogtatták, a hercegnők válsallangjaikat lengették és Margit azt a remek csatabárdot lóbálta kezében, amely a győztes díja volt.

Mindez azonban nem vigasztalta Scianca Ferrót. Waldeck fattyuja másodszor siklott ki élve kezéből.

S midőn a király és Emmanuel kíséretében felment a lépcsőkön, hogy Margit hercegnő kezéből átvegye a díjat, ezt mormogta:

- Ha ez a kigyó harmadszor is kezembe kerül, akkor esküszöm neked Emmanuel, hogy nem menti meg az életét.

NYOLCADIK FEJEZET

A jóslat.

Mindaz, ami június 29-én a lovagi torna színhelyén történt, nemcsak a nézők nagy tömege számára volt titok, hanem azok számára is, akik rangjuk révén a herceggel közelebbi kapcsolatban voltak, a vele egyenrangúak és a nálánál magasabb rangúak számára, akik pedig be voltak avatva titkaiba.

Hogyan történt, hogy a szavójai herceg, akinek a pályán kellett volna tartózkodnia, eltávozott? Hogyan ölthette fel ennek távollétében testvére a herceg páncélját s hogyan vehette fel a nehéz és veszedelmes harcot a herceg megszemélyesítője.

Ezekre a kérdésekre senki sem tudott felelni. Midőn a király maga kérte Emmanuelt, hogy avassa be titkába, a herceg mosolyogva arra kérte a királyt, hogy ne akarja fellebbenteni a fátyolt, amely élete történetének e rejtelmes fejezetére borul.

Csak Margit hercegnőnek lett volna joga hozzá, hogy magyarázatot kérjen, mert igaz szerelem volt az oka kíváncsiságának, amelyet ezért meg lehetett neki bocsátani. Azonban a hercegnő a párviadal miatt annyira magánkívül volt s annyira boldog volt, midőn épen és egészségesen látta maga előtt a herceget, hogy nem kérdezett semmit sem. Margit szívében egyetlen új érzelmek ébredt, a testvéri szeretet és a hála érzelme Scianca Ferro iránt.

Philibert Emmanuel háromszor érdeklődött a sebesült állapota iránt.

Az első értesítés úgy szólt, hogy Waldeck még eszméletlen. A második arról adott hírt, hogy magához tért. S harmadszorra azt jelentették, hogy lóra szállt.

Waldeck fattyuja fenyegető szavakkal hálálta meg a hercegnek azt, hogy gondját viseli:

- Mondjátok meg a hercegnek, hogy még találkozni fogunk!

Azután ismeretlenül ellovagolt ismeretlen apródjával. Nyilván nem tudta, hogy Scianca Ferroval vívott meg s nem a herceggel.

S ez az esemény, amely annyira felizgatta a kedélyeket, este már csak a társaság vidám hangulatát fokozta. Midőn a hölgyek a szokott lelkesedéssel beszéltek a dologról, Henrik így szólt hozzájuk:

- Milyen multságot szerezzek önöknek holnap? Milyen látványosság volna méltó a hölgyek szép szeméhez?

Szegény király! Nem tudta, hogy a következő napon olyan borzasztó látványosságot rendez a sors, amely miatt a történelemírók meg fognak feledkezni arról, amelyben a királynak volt része! S ezt hirdette a jóslat is.

Reggel nyolc óra tájban Medici Katalin egyik komornája jelent meg a király lakosztályán és a királynő nevében azt kérte, hogy II. Henrik fogadja Katalint.

- Hogyan, én fogadjam a királynőt? - mondotta a király. - Magam fogok elmenni hozzá, még pedig tüstént... Vajjon nem királynőm és hitvesem-e?

Elvitték Katalinnak a választ, azonban a királynő fejét csóválta. Valóban nem volt királynő és hitves még kevésbé!

Valentino hercegnő sokkal inkább volt királynő és hitves.

Midőn a király belépett Katalinhoz, a királynő annyira sápadt volt, hogy II. Henrik megijedt.

- Istenem, mi baj van? - kérdezte a király. - Talán beteg, vagy rosszul töltötte az éjszakát?
 - Igen, kedves uram és parancsolom, beteg vagyok a félelemtől!
 - Oh Istenem! Hát mitől fél?
 - A tegnapi esemény megrendített... és ismét eszembe juttatta azt, ami miatt azelőtt rettegettem, hogy mit jósoltak férjem születésekor.
 - Igen, igen, - mondotta Henrik, - nehezen jut eszembe... azt hiszem valamilyen horoszkóp rossz véget jósolt nekem.
 - Ugy van, uram!
 - Hogy párviadalban fogok meghalni?
 - Nos, uram?
 - Nos hát láthatja, hogy nem következett be a csillagok jóslata. Nem engem fenyegetett veszély, hanem sógoromat, Philibert Emmanuel herceget. De hála Istennek, megmenekült a veszélytől... Igaz, hogy nem értem a dolgot. Nem értem, hogy csatlósa, - az a démon, akit joggal neveznek „vastörőnek”, - hogyan került a herceg helyére és hogyan vette fel a harcot a fekete lovassal?
 - Felséges uram, - felelte Katalin, - nem sógorát, Emmanuelt fenyegette veszély, hanem önt... Neki a csillagok hosszú és boldog életet jósoltak, míg ellenben önnek...
- Katalin elhallgatott és egész testében remegett.
- Kedves feleségem, - mondotta Henrik, - nem hiszek az ilyen jóslatokban, a horoszkópokban és a jóvendölésekben. Mindig csak azt hallottam, hogy kezdve azoktól a dolgoktól, amelyeket az ókor egyik királyának, Ödipusnak a jósok megmondottak, egészen azokig a jóvendölésekig, amelyeket a jó XII. Lajos királynak Bretagnei Annával való házasságának napján lehetett hallani, egy sem teljesebben be. Mindig csak az történt, aminek meg kellett történnie. Bizzunk tehát az Isten jóságában s abban, hogy vigyáznak ránk az őrangyalok! Az eseményeket pedig ne igyekezzünk gátolni!
 - Uram, - mondotta Katalin, - rá tudná-e szánni magát arra, hogy ma ne küzdjön?
 - Hogyan, asszonyom? Ma ne küzdjek? - kiáltotta Henrik. - Nem tudja, hogy ma három bírótársammal mérkőzöm meg a pályán, hogy Guise herceg, Nemours herceg és a ferrarai herceg lesznek az ellenfeleim? Csak ez tette lehetségessé, hogy személyesen vehetek részt e lovagi tornán, amely az utolsó a mi életünkben. Megtagadjam magamtól azt az örömet, melyet a harcjáték szerez?
 - Uram, - felelte Katalin, - ön a parancsoló! Azonban Istenkisértés semmibe venni a csillagok jóvendölését! A csillagok az égi ábécé betűi.
 - Asszonyom, - felelte Henrik, - köszönöm, hogy szíven viseli sorsomat, de a mai napra kitűzött mérkőzésekről, csak akkor mondanék le, ha valóban kézzelfogható veszély fenyegetne.
 - Sajnos, valóban csak aggódok és semmi sem kézzelfogható, csak az, hogy félek és sokért nem adnám, ha valaki, akinek nagyobb befolyása van önnél, mint nekem, rá tudná bírni arra, amit az én kedvemért nem akar megtenni!
 - Senkinek sincs nagyobb befolyása nálam, mint önnek, asszonyom! - felelte Henrik méltóságteljesen. - Értse meg: amit gyermekeim anyja kedvéért nem teszek meg, arra senki sem tud rávenni!

II. Henrik azután udvariasan megcsókolta a királynő kezét, amely a legszebb kéz volt a világon:

- Asszonyom, ne feledkezzék meg róla, hogy ma ön a lovagi torna királynője s minden tölem telhetőt meg fogok tenni, hogy ön koronázzon meg saját kezével!

Katalin felsóhajtott. Azután, mint aki megtette kötelességét és a többi az Istenre bizza, így szólt:

- Jól van uram, ne beszéljünk többé erről... lehet, hogy más herceg életét fenyegeti veszély. Jobban félek a harcjátéktól, mint az igazi párviadaltól, mert a jóslat határozottan lovagi tornára vagy harcjátékra vonatkozik: *Quem Mars non rapuit, Martis imago rapit!* Akit Mars megkimél, azt Mars kép sodorja veszedelembel!

Azonban Henrik már nem hallotta a jóslat szószerinti szövegét, mert már rég messze járt. Katalin magában mondta el halkan.

Katalin elfoglaltságból vagy más okból nem ebédelt a többiekkel, de első volt a királyi páholyban.

Mindenkinek feltűnt, hogy a királynő kékszinű bársonyruhát visel, melynek ujjai fehér atlaszból voltak. Ez a gyász színe volt a francia udvarban.

Midőn a király felöltötte páncélját, magához hívta Vieilleville kancellárt, hogy segítsen neki.

Boissy, a főistálló-mester véletlenül nem volt a helyén.

Vieilleville jelentette a királynak, hogy Boissy hiányzik.

- Minthogy ön itt van, Vieilleville, - mondotta a király, - nem nagy a baj. Boissy helyett ön fogja reám tenni a páncélt!

Vieilleville rögtön eleget tett a király kívánságának. Midőn azonban a király fejére kellett tennie a sisakot, habozott. Ugy látszott, hogy a kancellárt elhagyta a bátorsága. Felsóhajtott és így szólt:

- Isten a tanum, hogy soha életemben sem tettem valamit meg oly nehezen, mint ezt!

E szavakkal a sisakot visszatette az asztalra.

- Miért, öreg barátom? - kérdezte a király.

- Mert három éjszakán át folyton arra a szerencsétlenségre gondolok, amely ma érheti felségedet. Junius havának utolsó napja végzetes lehet felséged számára.

- Jó! - mondotta a király. - Hallottam azt a mesét és tudom, hogy honnan fúj a szél.

- Nem értem, uram!

- Azt akarom ezzel mondani, hogy ma reggel alighanem meglátogattad Katalin királynőt.

- Uram, volt szerencsém látni a királynőt, de nem ma, hanem tegnap.

- S beszélt neked rémlátásairól, ugy-e?

- A királynő három nappal ezelőtt részesített abban a megtiszteltetésben, hogy megszólított, de az, amit beszélt, semmiféle összefüggésben sincs azzal az aggodalommal, amelynek felséged előtt adtam kifejezést... Egyébként a király az ur s a parancsoló és tetszése szerint fog cselekedni, - mondotta a kancellár, akit kissé bántott az, hogy a király csak az inas üzenetének átadóját látja benne.

- Megmondjam, hogy miért félsz? - kérdezte a király. - Kancellár lettél, kimondott szavamra és nem irtam alá a kinevezési okiratot... De nyugodt lehetsz, Vieilleville, ha nem ölnek meg a harcjátékban, megkapod írásban a kinevezésedet. Ha nem tudom majd aláírni, akkor nevem kezdőbetűit írom majd reá, ami ugyannyit ér!

- Ha felséged így fogja fel a dolgot, akkor bocsánatot kell kérnem, mert szólni mertem... Ha azonban mégis baj érné felségedet, legyen meggyőződve róla, hogy nem azért fogok bánkódni, mert nem írhatja alá kinevezésemet, hanem mert szerencsétlenség érte királyomat.

S Vieilleville ur a király fejére tette a sisakot.

E pillanatban Coligny admirális lépett be.

Teljesen fel volt fegyverkezve, csak a sisakját vitte utána az apródja.

- Bocsásson meg uram, - mondotta Coligny, - de azt hiszem, hogy a lovagi torna utolsó napjára megváltoztatták a mérkőzések módját; azt beszélik, hogy tömeges mérkőzéssel fogják befejezni a harcjátékot. Szeretném tudni, hogy mi igaz a dologból, mert ha igaz, hogy tömeges mérkőzések lesznek, fontos mondani valóm volna erről.

- Nem, - mondotta a király, - nem lesz tömeges mérkőzés, de mondja meg kedves admirális, hogy mit akart volna mondani, ha úgy lett volna.

- Uram, - felelte Coligny, - bocsánatot kérek, mert ezt merem kérdezni, de esküszöm reá, hogy nem merő kíváncsiságból kérdezem... kivel fog felséged ma megmérkőzni?

- Oh, kedves admirális, ez éppenséggel nem titok és úgy látszik, nagyon elmerült a theologiai kérdésekbe, mert nem tudja... Előbb Guise herceggel vívunk meg, azután Nemours herceggel s végül a ferrarai herceggel.

- Mással nem mérkőzik meg felséged?

- Nem. Legalább is úgy tervezem.

Az admirális meghajolt.

- Akkor engedje meg felséged, hogy boldog és megelégedett embernek tartsam magam, mert ezt tudhattam meg... csak ezt akartam tudni.

- De kedves admirális, - mondotta kacagva a király, - igazán nem sok kell ahhoz, hogy boldog és megelégedett legyen.

II. Henrik azután Vieilleville urhoz fordult és így szólt:

- Rajta, rajta, fuvassa meg a trombitákat. Vieilleville! Félek, hogy elkésünk.

A trombiták felharsantak, a harcjáték megkezdődött.

A király, mint ahogy megmondotta, először Guise herceggel lépett a porondra. A mérkőzés csodálatraméltóan szép volt. A két harcos bámulatos ügyességről tett tanubizonyságot. Midőn harmadszor csaptak össze, a király lándzsadöfése olyan heves volt, hogy Guise hercegnek mindkét lába kicsuszott a kengyelvasból és a nyeregbe kellett megkapaszkodnia, hogy le ne essék a földre.

A dicsőség tehát a királyé volt, ámbár sokan azt állították, hogy Guise herceg nem követett el hibát, hanem lova volt makrancos, vagyis inkább megbokrosodott.

E három mérkőzés után Szavójai Jakabra került a sor. A király más szerszámot tétetett lovára és nagy gondossággal új lándzsát választott ki.

Említettük, hogy Nemours herceg milyen nagy hírnévre tett szert a harcjátékban, ereje és ügyessége által.

Nemours herceg méltónak mutatkozott hírnevéhez, de a király hírneve sem csökkent. A harmadik összecsapásnál a herceg lova elesett s minthogy a király harcképes maradt és lovának sem történt baja, a lovagi torna bírái II. Henrik javára döntöttek.

Végre a harmadik mérkőzésre adtak jelt a kürtök. A király és a ferrarai herceg voltak soron.

Estei Alphons ámbár jártas volt a harcjátékban, sőt később egész hercegségét harcjátékok s ünnepségek által tette tönkre, nem volt veszedelmes ellenfele a királynak. Katalin királynő, aki nagy aggodalommal nézte a mérkőzéseket, ezért megnyugodott kissé.

A csillagok azt árulták el a királynőnek, hogy június 30-ika után a királyt többé nem fenyegeti veszedelem s ha ez a nap szerencsétlenség nélkül mulik el, akkor férje még sokáig és boldogan fog uralkodni Franciaország felett.

A trombiták megszólaltak. A ferrarai herceg és a király mérköztek. Az utolsó összecsapásnál a herceg lába kicsuszott a kengyelvasból, míg a király nyugodtan ülve maradt a nyeregben.

Ezuttal is a király győzött tehát.

Ez azonban tulajdonképpen nem tetszett II. Henriknek. Még nem volt délután négy óra, a tapsvihar mámorossá tette és neheze esett elhagyni a porondot.

- Az ördögbe is, - kiáltotta, midőn a lovagi torna bírái azt jelentették neki, hogy a mérkőzések befejeződtek, - így tulságosan is könnyűszerrel lennék a győztes!

S midőn megpillantotta Montgomeryt, aki teljes fegyverzetben, de sisak nélkül a sorompó mögött állott, így szólt:

- Hahó! Montgomery! Guise herceg azt mesélte nekem, hogy ön tegnap csaknem kiütötte a nyeregből s hogy rendkívül ügyes a harcjátékban. Míg egy pohár borral szomjamat oltom, tegye fel sisakját; össze fogunk törni egy lándzsát hölgyeink tiszteletére!

- Uram, - felelte Montgomery, - nagy megtiszteltetésnek tartom, ha a király arra méltat, hogy megmérkőzzék velem, de a lándzsákat, annyit használtuk, hogy egy sincs ép köztük!

- Ha nincs több lándzsája, Montgomery, - felelte a király, - nekem még van lándzsám és majd küldök hármat, válogathat belőlük.

Ekkor II. Henrik odaszólt csatlósának:

- Hahó! Ferenc! Vigyék oda a három legerősebb lándzsát Montgomerynek!

Azután a király leszállt a lóról, az emelvényhez ment és italt kért.

Abban a pillanatban, midőn a serleget kézbevette, odalépett hozzá a szavójai herceg.

- Egy serleget a szavójai hercegnek! - kiáltotta a király. - Azt akarom, hogy velem igyék a herceg, Margit hercegnő egészségére, én pedig nőm egészségére!

- Uram, - felelte Philibert Emmanuel, - szíves örömet teszek eleget kívánságának, de engedje meg, hogy előbb átadjak egy üzenetet.

- Beszéljen, - mondotta a király, aki remegett az örömteljes izgalomtól, - hallgatom.

- Katalin királynő nevében jöttem, uram, hogy arra kérjem, ne folytassa tovább a harcjátékot. Minden szerencsésen ért véget és a királynőnek leghőbb óhaja, hogy felséged helyén maradjon.

- Bah! - mondotta a király. - Hát nem hallotta kedves sógor, hogy kihívtam Montgomeryt és már küldtem is neki három lándzsát? ... Mondja meg a királynőnek, hogy ezuttal még megmérkőzöm az ő szerelméért és ha ez a mérkőzés véget ért, befejeződött a harcjáték!

- Uram... - mondotta aggódva a herceg.

- Egy serleget! Egy serleget a szavójai herceg számára! Nővérem egészségére akar inni... visszaadom neki ezért Saluces örgrófságot... de Istenemre mondom, senki se akarjon meggátolni abban, hogy még az utolsó lándzsát eltörjem!

- S még sem fogja összetörni ezt a lándzsát! - mondotta a király mögött egy második hang. A király megfordult és a connetablet pillantotta meg.

- Ah, te vagy az, vén medve? Mit keresel itt, ha nem vagy szomjas? A te helyed a porondon van!

- A király téved! - felelte Montmorency. - Csak addig volt ott a helyem, amíg a pálya nyitva volt, de már leengedték a sorompót. Már nem vagyok bíró!

- Leengedték a sorompót... Szó sincs róla! Még egy lándzsát akarok eltörni!

- Uram, Katalin királynő...

- Ah, ha te is tőle jöttél...?

- Uram, a királynő sürgősen kéreti...

- Egy serleget! Egy serleget a connetablenak! - vágott közbe a király.

A connetable zsörtölődve fogta kezébe a serleget.

- Uram, - mondotta Montmorency, - a békekötés után, amelynek feltételeiről én tárgyaltam, azt hittem, hogy olyan követ vagyok, akinek érdemeit megbecsülik. Felsőged azonban azt bizonyítja be nekem, hogy tulságosan jó véleménnyel voltam saját magamról és hogy újra kell majd engem iskoláztatni.

- Nosza herceg! Nosza connetable! - kiáltotta a király, - igyunk hölgyeink egészségére! S kedves sógorom, Margit egészségére igyék, mert a hercegnő a gyöngyök gyöngye! A connetable pedig Valentinois asszonyra üritse poharát, aki a legszebb a szépek közt és Katalin királynőre... Emmanuel herceg és a connetable meg fogják mondani a királynőnek, hogy az egészségére üritettem poharamat és hogy az ő tiszteletére fogom lándzsámat eltörni!

Ilyen önfejlőség ellen mit sem lehetett tenni. A két követ meghajolt és elment.

- Előre, előre! Vieilleville, a sisakomat! - kiáltotta Henrik.

Vieilleville helyett azonban Coligny admirális jelent meg.

- Uram, - mondotta - ismét itt vagyok...

- Mindent megbocsátok önnek, admirális... s minthogy itt van, legyen olyan jó sisakomat felcsatolni!

- Uram, csak még egy szót...

- Nem, kedves admirális... majd csak azután.

- Azután már késő lesz, uram!

- Hát akkor szóljon, amilyen szaporán csak lehet!

- Uram, ne mérkőzzék meg Montgomeryvel.

- Ah, maga is ezzel jön! - kiáltotta a király. - Mint vastagnyaku kálvinistának nem szabadna babonásnak lennie. A királynőnek lehetnek ilyen aggodalmai, mert katolikus és azonkívül flórenci származásu!

- Uram, hallgasson meg, - felelte Coligny komoly hangon. - Amit mondani akarok, azért olyan komoly dolog, mert a nagy császárnak az intelme, aki már elköltözött az élők sorából.

- Óh, óh, ez V. Károly császár intelme, amelyet elfelejtett elmondani nekem, admirális, midőn megérkezett Brüsszelből?

- A király téved: én tudtára adtam felségednek ezt az intelmet, csak hogy közvetve, mert arra birtam rá, hogy Montgomeryt küldje el Skótországba.

- Ah, igaz, ezt ön tanácsolta. Nos hát Montgomery Skótországba volt és jó szolgálatokat tett.

- Tudom, uram, de felséged valószínűleg nem tudja, miért tanácsoltam, hogy Montgomeryt Skótországba küldjék?

- Ezt valóban nem tudom.

- V. Károly császárnak azt mondta az asztrológusa, hogy Montgomery szemöldökénél látszó arcvonás rosszra vall. Montgomery nagy bajt fog hozni egy hercegre, akinek családi címerében lilium van.

- Bah!

- A felséges császár azzal bizott meg, hogy ezt a jövődölést adjam tudtára felségednek. Minthogy azonban Montgomeryt felséged leghivebb szolgálójának tartottam, minthogy nem kételkedtem abban, hogy Montgomery csak akarata ellenére sodorhatja majd veszélybe a Valois-ház egyik herceget s minthogy attól féltem, hogy ez a jóslat csökkenti majd Montgomery tekintélyét felséged előtt, megelégedtem azzal, hogy azt tanácsoltam felségednek, küldje el a skót testőrgárda kapitányát Skótország királynőjének segítségére. Ma is, midőn tömeges mérközésekről beszéltek, meg akartam tudni felségedtől, mi igaz a dologból, hogy azután Montgomeryt ne engedjük résztvenni a játékban, vagy vigyázzunk reá, hogy ne felségeddel álljon ki. A tömeges mérközésre nem került a sor, ezért nem kellett intézkedni s nem kellett mondani semmit. Szerencsétlen véletlen következtében a király kihívta mérkőzésre Montgomeryt, pedig a harcjáték már be volt fejezve. Abban a reményben, hogy meg tudom majd akadályozni ezt a mérközést, isméttem felséged előtt V. Károly császárnak Delorges Gabrieltől való véleményét. Uram, a világ minden kincséért se mérkőzzék meg Montgomeryvel! Montgomery lesz az oka egy olyan herceg halálának, akinek címerében lilium díszlik s ezek között a legnagyobb Franciaország királya!

Henrik kis ideig elgondolkodott, azután Coligny vállára telte a kezét.

- Admirális, mondotta a király, - ha ma reggel mondotta volna el mindazt, amit most mondott el, akkor nem hívtam volna ki Montgomery urat. Most azonban már megtörtént és gyávaaságnak látszana, ha a kihívást visszavonnám. Isten a tanum, hogy én a világon semmitől sem félek! Ennek ellenére is, köszönöm önnek, admirális ur. Ha meg is fog történni a szerencsétlenség, most már nem hárihatjuk el, mert meg kell vivnom!

- Uram, - jelentette az egyik apród, aki akkor lépett oda, midőn a király befejezte szavait, - Montgomery felöltötte fegyverzetét és felséged parancsához képest alig várja, hogy a királynak örömet szerezhessen.

- Jól van, barátom! A királynak most az fog örömet szerezni, ha felcsatolod a sisakját és azután megfuvatod a kürtöket!

A parancsot csak felerészben lehetett teljesíteni. Az apród felcsatolta a sisakot, azonban a kürtösök, akik azt hitték, hogy a harcjáték már befejeződött, elhagyták a emelvényt.

A királynak jelentették ezt az akadályt s hozzáfűzték, hogy még vissza lehet hívni a kürtösöket, de eltart egy negyedóraig, amíg megérkeznek.

- Jó, - mondotta a király, - nem akarok addig várakozni... kúrthang nélkül fogunk megmérkőzni... ennyi az egész!

Azután a király lóra szállt, fellovagolt az egyik bástyaszerű emelvényre és így kiáltott:

- Hahó! Montgomery! Készen vár?

- Igenis! - kiáltotta Montgomery és a pálya szembenfekvő részén jelent meg.

- Uraim, - mondotta a király a bírának, - láthatják, hogy csak jeladásukat várjuk!

- Rajta! - kiáltották a szavójai herceg és a connetable.

S halotti néma csendben a két viaskodó egymásnak rohant. A pálya közepén találkoztak és mindegyik eltörte lándzsáját a másik páncélján.

A nézők nagy bámulatára a király mindkét lába kicsuszott a kengyelvasból, úgy hogy két kezével át kellett fognia lova nyakát. A gyeplőt elengedte és szemmeláthatólag harcképtelenné lett. Montgomery pedig ugyszólván kővé vált a rémülettől és eldobta tört lándzsájának maradványát.

Ugyanabban a pillanatban Vieilleville és Boissy, akik a király magatartása miatt sejtették, hogy baleset történt, át ugrottak a sorompón, megragadták a lovat zablájánál és így kiáltottak:

- Az Istenért, sire, mi baj van?

- Igaza volt... - hebegte a király, - kedves Vieilleville, midőn meg akarta akadályozni ezt az átkozott mérkőzést!

- Megsebesült, uram? - kérdezte ijedten a kancellár.

- Ugy érzem, hogy meghalok! - mormogta a király olyan gyenge hangon, hogy azok is alig hallották, akik körülötte álltak.

Valóban, Montgomery lándzsája a király páncéljába hatolt; a sisak vasrostélyán tört utat magának, belefuródott a király szemébe és megsértette az agyvelőt.

A király utolsó megmaradt erejét szedve össze, így kiáltott:

- Nehogy bántódása történjék Montgomerynek, mert ő nem hibás!

A nézők mindenfelé rémült kiáltozásban törtek ki s mintha a villám csapott volna közéjük, megriadva elhagyták helyüket, szétfutottak és futás közben ezt kiáltották:

- A király meghalt! A király meghalt!

KILENCEDIK FEJEZET

A halálos ágyon.

Ezalatt Vieilleville és Boissy szobájába vitték a királyt és teljes fegyverzetben ágyára tették. A sisakot nem lehetett levenni a király fejéről, mert az eltört lándzsa darabja benne maradt a sebben és három vagy négy ujjnyira kiállt belőle.

Az orvosok, akik a lovagi tornán jelen voltak, nyomban a királyhoz siettek. Öten voltak, de egyik sem merte a dárdaszilánkot kihuzni a sebből, ámbár Katalin királynő, a dauphin és a hercegnők, - mást nem bocsátottak be a királyhoz, - kezüket tördelve kérték az orvosokat, hogy segítsenek a királyon. Az orvosok azonban fejüket csóválva néztek egymásra és így szóltak:

- Amilyen gyorsan csak lehet, ide kell hívni Paré Ambrosius mestert, mert nélküle semmihez sem tudunk kezdeni.

S a szolgák, apródok és csatlósok tüstént szétfutottak minden irányban és kérdezősködtek, hogy hol találhatják meg a hirneves orvost.

Valóban Paré Ambrosius mester abban az időben hirnevének tetőpontján állott. Elkísérte Olaszországba Montejean Renét, a gyalogság egyik parancsnokát, majd visszatért Franciaországba és a Collège de Saint-Edme-en elnyerte a doktorátust. Nemsokára kinevezték a sebészek testületének elöljárójává. Hét esztendő óta pedig a király személye mellett teljesített szolgálatot, mint fősebész.

Paré mestert egy szegény cserepes szobájában találták meg; a cserepes rövid idővel azelőtt leesett a tetőről és eltörte a lábát.

A kívülállók kiáltozása jelezte, hogy a hirneves orvos megérkezett:

- Itt van Paré Ambrosius! Itt van!

A király szobájának küszöbén negyvenöt-negyvenhat évesnek látszó, méltóságteljes járásu, hajlott hátú és álmodozó szemű férfiú jelent meg.

Azonnal utat engedtek neki a király ágyához.

- Nézze, mester! - mondták Parénak a többi orvosok.

Minden szem arra a férfira irányult, akit Franciaországban egyedül tartottak képesnek arra, hogy megmentse a király életét, ha ezt egyáltalában meg lehet menteni.

Azt mondtuk, Franciaországban, mert Franciaországon kívül volt egy férfiú, akinek még Ambrosius Parénál is nagyobb hire volt. Paré maga is mesterének vallotta.

Ez a férfiú Vesale André volt, II. Fülöp háziorvosa.

Ugy látszott, hogy az összes kérdő tekintetek azt akarják megtudni Paré Ambrosiustól, lehet-e segíteni a királyon.

A hirneves orvos arcáról semmit sem lehetett leolvasni, de azért, midőn megnézte a sebet, mégis észre lehetett venni, hogy gyengén elsápadt.

- Óh, Ambrosius mester! - mondtotta Medici Katalin, - ne felejtse el, hogy Franciaország királya az, akit az ön kezére bízok!

Ambrosius már kinyújtotta kezét a király felé, de a királynő szavaira megállt.

- Asszonyom, - felelte, - felséges férjének állapotából arra lehet következtetni, hogy valóban már a trón örököse Franciaország királya. Arra kérek engedélyt, hogy a királyt úgy kezelhessem, mint a hadsereg legutolsó közlegényét; így talán van rá eshetőség, hogy meg tudom menteni.

- Tehát mégis van remény? - kérdezte a királynő.

- Ezt nem mondtam! - felelte az orvos.

- Tegyen meg mindent, amit tehet, mindenki tudja, hogy ön a királyság legügyesebb embere!

Paré Ambrosius semmit sem felelt e hízlgő szavakra. Egyik kezét a sisakra tette, a másikkal pedig megfogta a fadarabot, amely a sebben maradt s olyan biztos mozdulattal, amilyennel akkor dolgozott volna, ha mint mondta, a hadsereg utolsó katonáját kezeli, kihuzta a sebből a tört lándzsa darabját.

II. Henrik egész testében remegett és mélyen felsóhajtott.

- Most vegyük le a királyról a sisakot és a páncélt, de amilyen óvatosan csak lehet, - parancsolta Ambrosius.

Vieilleville a sisak felé nyult, azonban keze annyira remegett, hogy az orvos visszatartotta.

- Majd elvégzem én, - mondotta Paré, - mert én vagyok az egyedüli, akinek keze nem szabad, hogy remegjen.

S balkarjára fektette a király fejét, aztán lassan, de biztosan és minden rázkódtatás nélkül lecsatolta a sisakot.

A király fegyverzetének más részeit nehézség nélkül tudták levenni.

A király, mialatt levetkőztették, meg sem remegett, mert teljesen eszméletlen volt.

Midőn II. Henrik nyugodtan feküdt az ágyon, az orvos hozzálátott, hogy kötést tegyen a sebre.

Előbb megvizsgálta az eltávolított fadarabot, amelyet nagy gondossággal az ágy közelében álló asztalra tett s arról győződött meg, hogy az idegen test csaknem háromujjnyira hatolt bele a király fejébe. A fára rátapadt véres foszlányokból arra lehetett következtetni, hogy a szilánk hegye egészen az agyvelőburokig hatolt s megsértette azt.

Paré Ambrosius elkezdte tisztogatni a sebet, kanállal óvatosan felemelte a seb széleit és ezüst kampóval folytatta a vizsgálatot.

Mint ahogy már a tört lándzsa maradványáról is meg tudta ítélni, most is azt állapította meg, hogy a sebesülés rendkívül súlyos.

Azután a sebre faszénport rakott, amelyet abban az időben gaze helyett használtak. A szemre jeges, borogatást tétetett, ezt minden negyedóránban meg kellett ujítani.

Midőn a hideg borogatás hozzáért, megrándult a király arca. Ez arra vallott, hogy még nem érzéketlen.

Ugy látszott, hogy az orvos kedvező jelnek vette az idegek érzékenységét. Azután a zokogó királyi család tagjaihoz fordult, elsősorban a királynőhöz:

- Asszonyom, - mondotta Paré, - sem jót, sem rosszat nem tudok előre, megjósolni. Csak azt az egyet mondhatom felségednek, hogy a király ebben a pillanatban nem forog halálos veszélyben. Ezért azt tanácsolnám, hogy vonuljanak vissza, pihenjék ki magukat s azalatt fájdalmuk is csillapodni fog.

Katalin a sebesülthöz lépett s lehajolt hozzá, hogy megcsókolja kezét. Mialatt ezt tette, levette azonban a király ujjáról a hirhedt gyűrűt, amelyet Nemours asszony egyszer már el akart venni tőle, mert a gyűrű hatásának tulajdonították a király Poitiers Diana iránti soha meg nem szűnő szerelmét.

A király mintha érezte volna, hogy elveszik tőle féltve őrzött kincsét, hirtelen megremegett, ugyanugy, midőn a fadarabot vették ki a sebből.

Paré Ambrosius hirtelen odalépett.

- Bocsánat, asszonyom, - kérdezte, - de mit tettek a királlyal?

- Semmit sem, uram, - felelte Katalin és görcsösen szorongatta ujjai közt a gyűrűt, - talán a király annak ellenére, hogy ájult, rám ismert!

A királynő után a dauphin, a többi hercegek és hercegnők is eltávoztak.

Künn a királynő Vieilleville-el találkozott, aki fehérmütöt váltott, mert a király sebéből ráfreccsent a vér.

- Hová megy, Vieilleville? - kérdezte a királynő.

- Én kancellár vagyok, asszonyom és az a kötelességem, hogy egy pillanatra sem távozzam a király ágya mellől, - hangzott a felelet.

- Magam is azt kívántam, hogy úgy teljesítse kötelességét, mint ahogy teljesíteni akarja, Vieilleville... Tudja, hogy mindig jó barátoknak tartottam.

Vieilleville meghajolt. Ámbár Katalin abban az időben még nem bánt olyan rosszul *jó barátával*, mint később, mégis bizonyos nyugtalansággal fogadta a jó barát címet az, akit a királynő ezzel tüntetett ki.

- Asszonyom, - felelte Vieilleville, - köszönöm felségednek e nagyrabecsülést és mindent meg fogok tenni, hogy méltó legyek rá.

- Csak egy dolgot kell majd tennie s akkor biztosítom róla. Igyekeznie kell majd, hogy Valentinois asszonyt és a király környezetét távol tartsa a király betegágyától.

- De ha Valentinois asszony ragaszkodnék ahhoz, hogy bebocsássák? - kérdezte Vieilleville, aki hamar átlátta, hogy a királynő kívánságának teljesítése által II. Henrik halála esetén megszilárdulna és felgyógyulása esetén megrendülne az állása.

- Akkor azt fogja mondani Valentinois hercegnőnek, kedves gróf, hogy amíg Valois Henrik király eszméletlen, addig Medici Katalin uralkodik és hogy Medici Katalin királynő nem tűri, hogy vetélytársnője átlépje a haldokló király szobájának küszöbét.

- Mi az ördög, mi az ördög! - mondotta Vieilleville és fejét vakarta, - hogy van valamilyen gyűrű...

- Téved, - vágott közbe Katalin, - mert a gyűrű eltűnt... vagyis jobban mondva itt van!... Levettük szeretett férjünk ujjáról, hogy ha, amitől Isten óvjon, a szeretett király elköltözne az élők sorából, rányomhassuk a gyűrűvel a pecsétet a kinevezésre, amellyel Vieillevillet Franciaország marsalljává nevezzük ki. Mint tudja, a kinevezés még nincs aláírva.

- Asszonyom, - felelte Vieilleville, aki a gyűrű látása és Katalin ígérete által megnyugodott, - ön a királynő és a királynő parancsát teljesíteni fogom!

- Ah, tudtam, kedves Vieilleville, hogy jó barátom!

E szavak után eltávozott a királynő, aki valószínűleg minden áradozása ellenére is nagy bizalmatlansággal viseltetett minden élőlényvel szemben.

A király négy napig feküdt mozdulatlanul. Ez idő alatt Valentinois asszony többször kért bebocsájtást, de az ajtó mindig zárva maradt előtte.

Valentinois asszony néhány barátja azt tanácsolta a hercegnőnek, hogy hagyja el a Tournelles-palotát és az eseményeket lakásán, a Louvreban várja be, vagy az Anet-kastélyban. Arra céloztak, hogy a Tournelles-palotában veszély fenyegeti Valentinois hercegnőt.

A kegyencnő azonban, folyton azt felelte, hogy az ő helye a beteg király mellett van és hogy ameddig a királyban az élet szikrája lakozik, nem fél semmitől. Még legelkeseredettebb ellenségei sem tehetnek kárt életében, sőt szabadságától sem foszthatják meg.

Harmadnapra este, tehát hetvenkét órával a baleset után, a Tournelles-kastélyba lovas érkezett, akinek ruháját belepte a por és a ló szájának habja látszott rajta. Azt állította, hogy II. Fülöp király küldötte és látni akarta Henrik királyt, ha életben van.

Tudjuk, milyen parancsot adtak ki a király szobájába való belépésre vonatkozólag és hogyan őrizték az ajtókat.

- Milyen nevet jelentsek őfelségének, a királynőnek? - kérdezte az ajtonálló, akinek életével kellett Vieilleville ur előtt felelnie azért, hogy hivatlan embert nem enged be a király szobájába.

- A királynőnek nem kell a nevemet említeni, - felelte az ismeretlen, - csak tudós kartársamnak, Paré Ambrosiusnak. Az én nevem Vesale André.

Az ajtonálló belépett a király szobájába; II. Henrik még mindig eszméletlenül és látszólag érzéketlenül feküdt ott; Paré Ambrosius mester frissen levágott emberi fejet tartott kezében és a koponyában az ész és az élet titkait kutatta. Az ajtonálló odalépett Paréhoz és halkan megmondotta neki a jövevény nevét.

Ambrosius ismételtette a nevet és midőn biztos volt benne, hogy jól hallotta, örömkialtásba tört ki.

- Ah, uraim, jó hír!... Ha a királyt emberi ésszel meg lehet menteni, akkor egyetlen ember tudja megtenni ezt a csodát... Uraim adjanak hálát az Istennek! Az az ember ugyanis itt van!

Paré azután gyorsan kinyitotta az ajtót.

- Lépjen be, lépjen be, - kiáltotta, - ön, aki most az egyetlen valódi király!

Azután Vieillevillehez fordult és így szólt:

- Gróf ur, kérem, értesítse a királynőt, hogy a hirneves Vesale André eljött királyi férjéhez!

Vieilleville, aki boldog volt, hogy ilyen jó hirt vihet a királynőnek, elsietett. A küszöbön negyvenhat éves, karcsu, élénk, okoszemű, barna arcszínű és göndörhaju és szakállu férfiival találkozott.

Ez a férfiú Vesale André volt, akit II. Fülöp király sietett elküldeni a sebesült királyhoz. A spanyol királyt a szavójai herceg értesítette a szerencsétlenségről, amely apósát érte.

A lovas hírnök Cambraiban érte el Fülöpöt s minthogy a spanyol király háziorvosa éppen a király mellett volt, a híres anatómus már utazása harmadik napjának estéjén II. Henrik betegágya mellett lehetett.

Tudjuk, hogy milyen nagy hirneve volt abban az időben Vesale Andrének. Ilykép nem csodálkozhatunk azon, hogy Paré, aki éppen olyan lelkiismeretes és szerény volt, mint kartársa, olyan nagy tisztelettel fogadta Vesalet. Igaz, hogy Paré Ambrosius a sebészet külső kézfogásaiban felülmulta Vesalet. Talán ügyesebb volt, ha golyót kellett eltávolítani a testből,

vagy ha végtagot kellett lemetszeni, azonban az elméleti ismeretek terén, különösen a boncolástani tudományban nem mérkőzhetett Vesale mesterrel.

A boncolástan volt az a tudomány, amelynek a brabanti orvos szívvél-lélekkel szentelte magát. Abban az időben, midőn egyházi átok fenyegette azokat, akik emberi tetemet, amely szent, fel mernek boncolni, tehát meg volt tiltva, hogy a holtakon kutassák az élet titkait, Vesale kitette magát a vallás fanatikusai gyűlöletének és üldözésének s a sötétségben, melyet a tudatlanság borított az akkori korra, néhány lépést tett előre.

Vesale kezdetben Montpellierben végezte tanulmányait. 1376 óta Anjou Lajos, később Rossz Károly, navarrai király és VI. Károly francia király megengedték, hogy a montpellier-i iskola orvosainak évenként egy kivégzett gonosztevő holttestét szolgáltatassák ki boncolás céljára.

Vesale 1532-ben látogatta a montpellier-i iskolát és abban az időben tizennyolc éves volt; később Párisba ment.

Itt azáltal tett szert nagy hírnévre, hogy a holttetemlopás veszedelmes mesterségét üzte. Éjnek idején a temetőekben, vagy az akasztófák alatt lehetett őt látni, amint gyűjt és keresgél, gyakran a kutyáktól és a hollóktól kellett elragadnia zsákmányát.

Háromévi fáradtságos és borzalmas munka után Vesale a löweni egyetem tanszékére nevezték ki s egyuttal azt is megengedték neki, hogy boncolástanról tartson nyilvános előadásokat. Vesale a csontrendszert egy teljes emberi csontvázon szemléltette, amely az ő tulajdona volt.

A csontváz azonban gyanút keltett a löweni városi tanács tagjai közt. Maguk elé idézték Vesale-t és megkérdezték tőle, hogy milyen úton-módon tett szert a csontvázra?

- Párisból hoztam! - mondotta Vesale.

Ez hazugság volt, de a hirneves anatómus nem tekintette bűnnek, mert az egész emberiség érdekét szolgálta hazugságával.

Hogyan szerezte Vesale ezt a csontvázat?

A következőképpen:

Egy nap, midőn Gemma nevű barátjával a Löwen várostól negyedmérföldnyire fekvő vesztőhelyen kószált, holttetemet vett észre, amelyről a ragadozómadarak annyira leették a húst, hogy csaknem csontvázzá lett. A fehérülő csontok szemébe ötlöttek a híres tetemtolvajnak s elhatározta, hogy megszerzi a hullát. Az alsó végtagokat könnyen le lehetett venni, azonban a hóhér, aki tudvalevőleg az akasztófa keresztfájáról a felakasztott ember vállára szokott leereszkedni, a kivégzett testére láncot csavart, amelyet az akasztófához erősített, hogy le ne zuhanjon, ha a nyakcsigolya esetleg elszakad.

A holttetem ellopásának folytatását tehát éjszakára kellett halasztani, csak a láb- és lábszár-csontokat lehetett elvinni. Éjjel, amikor csak a bagoly és a bűbajos varázsló jár a borzalom tanyáján, Vesale megjelent az akasztófa alatt. Barátja ezuttal nem merte elkísérni és a tudós, aki ilykép csak saját két kezére volt utalva, levette a láncokat a hulláról.

Három egymásra következő éjszakán Vesale azután elvitte egy ember földi maradványait, aki egykor ugyanugy élt, gondolkozott és szenvedett, mint az, aki csontjait ellopta. Három másik éjszaka elég volt Vesale-nak ahhoz, hogy a csontokat megtisztogassa, összeállítsa és dróttal összefűzze.

Ilykép szerezte Vesale azt a csontvázat, amelyet Löwen város tanácsa gyanús szemmel nézett és amelyről az orvos azt állította: Párisból hozta.

Nemsokára ezután kitört V. Károly és I. Ferenc olaszországi háborúja. Vesale követte a harctérre a spanyol hadsereget, mint Paré Ambrosius a franciák csapatait. Vesalenak csak kétszer volt alkalma olyan tetem felboncolásában résztvenni, amely még nem rothadt el; először Montpellier-ban és azután Párisban. Most pedig, a háboruban teljes lelkesedéssel szentelhette magát anatómiai tanulmányainak, amelyeket ennek ellenére titokban folytatott s amelyeket Rembrandt ecsetje örökölt meg.

Vesale abban az időben kísérelte meg számos nyilvánosan és titokban végzett boncolása alapján helyesbíteni Galenus tanításait, amelyek minthogy az ókori római orvos csak állatokat boncolt, hemzsegték a hibáktól.

Vesale többet is tett: megírta Az emberi test szerkezetéről című munkáját s ezt Fülöp spanyol hercegnek ajánlotta. Ebben a műben fektette le később kiadott nagy munkájának alapvonalait.

E perctől fogva azonban Vesale irigy kartársai, vagyis ellenségei kedvező alkalmat találtak arra, hogy Vasalet rágalmazzák és munkáját istenkáromlásnak bélyegezték. Velencétől Toledóig mindenütt felingerelték a kedélyeket Vesale ellen, úgy hogy V. Károly figyelmét is felkeltette a hajsza. A császár a salamancai egyetem tudósainak adta át a könyvet, hogy döntsék el; szabad-e katolikus embernek holttestemet boncolni. Szerencsére a szerzetesek felvilágosodottabbak voltak, mint azok, akik a vallás parancsait megszokásból kényük-kedvük szerint magyarázzák, a következő szavakkal feleltek a kérdésre:

- Hasznos, - tehát megengedett dolog!

Minthogy a tények nem voltak elégségesek ahhoz, hogy Vasalet elítéltessék, az anatómus ellenségei a rágalmazás eszközéhez folyamodtak.

Azt a hírt terjesztették el, hogy Vesale, aki tulságosan sietett tanulmányozni egy elhalt spanyol nemes betegségét, a beteg testét már akkor felboncolta, midőn ez még ki sem lehelte lelkét. A halott örökösei, - mondták az emberek, - betörték annak a szobának az ajtaját, amelybe Vesale bezárkózott a halottal s még jókor érkeztek: észre lehetett venni, hogy a tetszhalott kivett szíve rángatózik.

Igaz, hogy nem nevezték meg a nemes embert, igaz, hogy az örökösök, akiknek pedig érdekükben állott volna, hogy pert indítsanak, az ismeretlenség homályában rejtőztek; de a bizonyítékok teljes hiánya ellenére is, mindenki elhitte a vádat és Vesale ellenségei kétségbevonhatatlan ténynek tekintették, hogy Vesale élő embert boncolt fel.

Ezuttal olyan nagy vihar keletkezett, hogy II. Fülöp önfejtése, - ez a kifejezés nem tulzott - tudta csak Vasalet megmenteni. Nem bírósági ítéletről volt szó, hanem attól lehetett tartani, hogy az orvos a nép dühének fog áldozatul esni. A nép ugyanis átkozott, szentségtörő embernek tekintette Vasalet.

II. Fülöp később is megmentette a tudomány e vértanuját, de arra kötelezte, hogy zárándokutat tegyen a szent sirhoz. A Szentföldről való visszatérésekor Vesale hajótörést szenvedett és a hullámok Zante-sziget partjaira vetették, ahol az éhség és nyomor következtében meghalt.

Abban a korban azonban, amelyről szólunk, még nem fáradt ki az a hatalmas kéz, amely Vasalet pártfogolta és a spanyol király, aki meg volt győződve orvosának nagy tehetségéről, mint mondtuk, apósa, II. Henrik segítségére küldötte Vasalet.

TIZEDIK FEJEZET

Flórenci politika.

Vesale André odalépett a sebesülthöz, megvizsgálta s elmondatta Paré Ambrosiussal az addigi kezelés módját, amelyet minden tekintetben helyesnek és jónak talált s midőn ezeket elintézte, azt a fadarabot kívánta látni, amelyet a sebész kihuzott a király sebéből.

Paré Ambrosius a fadarabra tett jellel megmutatta, hogy ez milyen mélyen hatolt a sebbe.

Vesale megkérdezte, hogy a fadarab milyen irányban hatolt be, merőlegesen, vagy más szögben.

Paré azt felelte, hogy rézsut; kezébe vette a fejet, amelyen vizsgálódásait végezte és a fadarabot ennek szemébe tolta, körülbelül olyan mélyen, amennyire a király szemébe furódott és ugyanolyan irányban.

- Itt van ez a fej, - mondotta Paré Ambrosius, - éppen fel akartam boncolni, hogy megállapítsam, milyen sérüléseket okozott a lándzsa a király agyában.

Négy halálraitéltet végeztek ki abból a célból, hogy a halálraitéltek levágott fején Paré Ambrosius megtehesse azokat a kísérleteket, amelyeket Vesale-al együtt ismételni akart.

Vesale azonban félbeszakította kartársát.

- Felesleges, - mondotta Vesale, - a fadarab hosszából s az irányból, amelyben behatolt, elég biztossággal tudok az okozott sérülésre következtetni... a fadarab behatolt a jobb szemem, átfurta a szemgödröt és a koponyacsontot, tehát a koponyacsont törésével állunk szemben és megsérült a kemény-, a lágy- és a pókhálóburok, valamint az elülső jobb agyvelőburok alsó része is, kívül ugyanennek a buroknak felső részét sértette meg a lándzsa. Ezáltal mindkét agyfélteke homloki része gyulladásban van és vérzik.

- Pontosan így van! - mondotta Paré Ambrosius álmélkodva, - ugyanezt állapítottam meg a halálraitéltek levágott fején is.

- Igen, - mondotta mosolyogva Vesale, - de a gyulladást nem láthatta, mert levágott fejeket vizsgált.

- S mi a véleménye erről a sebesülésről? - kérdezte Paré Ambrosius.

- Azt mondom, hogy halálos.

Az anatómus háta mögött elfojtott, ijedt kiáltás hallatszott.

Medici Katalin Vieilleville kíséretében abban a pillanatban lépett a szobába, midőn Vesale közölte vizsgálatának eredményét társával. Katalin tehát hallotta Vesale véleményét. Csak az elfojtott kiáltás tette figyelmessé az orvosokat a királynő jelenlétére, mert beszélgetésükbe elmerülve, nem hallották, midőn Katalin belépett.

- Halálos! - mormogta Katalin. - Tehát azt mondja uram, hogy a seb halálos?

- Kötelességemnek tartom, hogy megmondjam, asszonyom! - felelte Vesale, - ismételnem kell felséged előtt azt, amit tudós kartársamnak, Parénak mondtam... Egy király halála nem közönséges esemény és azokat, akik az uralmat öröklik, idejekorán kell értesíteni, hogy pontosan tudják azt az órát, amelyben az uralom a halotról az előre száll. Akármilyen fájdalmas is az, amit én megállapítottam, ismétlem, asszonyom, a király sebesülése feltétlenül halálos.

A királynő verejtékező homlokára tette zsebkendőjét.

- Ugy fog meghalni a király, hogy nem is tér eszméletre? - kérdezte Katalin.

Vesale az ágyhoz lépett, megfogta a sebesült kezét és érveréseit számlálta.

Majd kis idő múlva így szólt Paréhoz:

- Kilencven érverés!

- Akkor csökkent a láz, - felelte Paré, - mert az első két napon százhuszra emelkedett az érlökések száma.

- Asszonyom, ha tovább is így csökken az érverések szaporasága s ha a vérömlés rövid időre felszívódik, várható, hogy a király mielőtt elköltözik az élők sorából, még egyszer-kétszer vissza fogja nyerni eszméletét.

- S mikor? - kérdezte szorongó szívvel Katalin.

- Ah, asszonyom, ön az emberi tudománytól olyan dolgot kíván, amely tulterjed annak határain! Teljesen bizonyosat nem mondhatok, de valószínűnek tartom, hogy a király körülbelül holnap déltájban fog eszméletére térni, - mondotta Vesale.

- Vieilleville, - mondotta erre a királynő, - értse meg, hogy mit mondok... Azt akarom, hogy amint a király kinyitja szemét, azonnal értesítsenek! Okvetlenül itt akarok lenni, én egyedül, hogy mindazt hallhassam, amit a király még mondani akar.

Másnap délután három órára az érverés hetvenkettőre szállt le, a sebesült megmozdult és mélyen felsóhajtott.

- Vieilleville, - mondotta Vesale, - értesitse a királynő őfelségét. A király valószínűleg magához fog térni s néhány szót fog szólani.

A kancellár, kirohant a szobából és midőn öt perccel később a királynővel megjelent, II. Henrik lassanként eszméletre tért és a következő, alig érthető szavakat mormogta:

- A királynőt... hívják ide a királynőt!

- Itt vagyok, uram, királyom! - mondotta Katalin és térdreesett az ágy előtt.

Paré Ambrosius csodálkozva tekintett arra a férfiúra, aki midőn nem az élet vagy halálról kellett véleményt mondania, nagyon jól tudta megítélni az emberek titkait, mert Vesale így szólt:

- Azt parancsolja, felséged, hogy Paré és én itt maradjunk, vagy azt, hogy eltávozzunk?

A királynő a sebesültre nézett.

- Maradjanak, - mormogta Henrik, - olyan gyenge vagyok, hogy attól félek, újra elájulok...

Vesale megnyugtató kézmozdulatot tett és zsebéből elővett egy üvegcsét, amelyben vérpiros folyadék volt. Néhány cseppet ezüstkanálra öntött a folyadékból és a király szájába töltötte.

Henrik megkönnyebbülten sóhajtott fel, orcáira az élet halvány pirja tért vissza.

- Ah, - suttogta, - jobban érzem magam.

Azután körülnézett.

- Te vagy az, Vieilleville, nem hagytál el engem?...

- Oh nem, - mondotta zokogva a gróf, - egy percre sem!

- Megmondtad neked előre... megmondtad nekem előre... - mormogta Henrik, - de nem akartam hinni neked, ostobán cselekedtem! Ne felejtsetek el, hogy Coligny valóban jó barátom, többet mondott; mint mindenki más: megmondotta, hogy Montgomery az az ember, aki meg fog ölni engem!

- Megnevezte Montgomeryt? - kiáltotta Katalin.

- Hogyan tudhatta ezt?

- A jóslatból, amelyet V. Károlynak mondtak... különben remélem, hogy Montgomeryt nem fosztották meg szabadságától?

Katalin nem felelt.

- Remélem, hogy úgy van! - folytatta Henrik. - Azt kívánom s ha kell azt parancsolom, hogy semmiféle bántódása sem történjék.

- Igen, uram, - felelte Vieilleville, - Montgomery szabad. A napnak és az éjszakának minden órájában érdeklődik felséged állapota iránt; a kétségbeesés szélén van.

- Vigasztalódjék... szegény Delorges! Mindig hű szolgám volt; legutóbb Skótország királynőjének ügyében.

- Sajnos, - mormogta Katalin, - nem maradt Skótországbán.

- Asszonyom, parancsomat teljesítette, mert én hívtam vissza... vonakodott megmérkőzni velem... parancsom kényszerítette reá... sorsom akarta úgy... Montgomery teljesen ártatlan! Ne vétkezzünk tehát Isten ellen, hanem használjuk fel azokat a pillanatokat, amelyekkel csodálatos módon megajándékoz arra, hogy legsürgősebb ügyeinket rendezzük.

- Óh, uram, királyom! - mormogta Katalin.

- Előbb beszéljünk azokról az ígéretekről, amelyeket barátainknak tettünk... azután az ellenségeinkkel kötött szerződésekkel fogunk törődni. Tudja, asszonyom, hogy mit ígértem Vieillevillenek?

- Igen, uram!

- Franciaország marsalljává való kinevezését, annak a napnak estéjén kellett volna aláírnom, amelyen a borzasztó szerencsétlenség ért... azt hiszem, fel van jegyezve nálam.

- Igen, uram, - felelte Vieilleville, - felséged azt parancsolta nekem, hozzam el a kinevezési okiratot, hogy alkalomadtán alá lehessen írni... itt van! Ama szerencsétlen napon, június 30-án nálam volt s minthogy azóta nem öltöztem át, mert szüntelenül felséged mellett voltam, még mindig nálam van.

E szavakkal Vieilleville átadta az okiratot a királynak.

- Nem tudok mozdulni anélkül, hogy nagy fájdalmaim ne volnának, - mondotta a sebesült Katalinnak, - legyen olyan jó, írja alá helyettem a kinevezési okiratot. Lásd el mai kelettel és írja reá, hogy miért írja alá az én nevemben. Azután adja át az okiratot régi barátomnak.

Vieilleville zokogásba tört ki, térdreesett és megcsókolta a király kezét. II. Henrik pedig mozdulatlanul feküdt és olyan fehér volt, mint ágának lepedője.

Ezalatt Katalin a kinevezési okira a következő sorokat írta:

„A sebesült király helyett, a király parancsára és ennek betegága mellett.

1559. július 4.

Katalin királynő.”

A királynő újra átfutotta a sorokat és megmutatta a királynak az aláírást.

- Jól van így, uram? - kérdezte Katalin.

- Igen asszonyom, most adja át az okiratot Vieillevillenek.

Katalin teljesítette a parancsot, de egész halkán így szólt a kancellárhoz:

- Itt van a kinevezése, barátom, de tartsa meg ígéretét, mert különben még elég időnk lesz hozzá, hogy visszavonjuk!

- Legyen nyugodt, asszonyom, szavamat adtam és meg fogom tartani! - felelte Vieilleville. Azután összehajtogatta az írást és zsebébe tette.

- S most... nővérem már férjhez ment? - kérdezte a király.

- Nem, uram, - mondotta Katalin, - rosszul választottuk volna meg az időt lakodalom számára.

- Ellenkezőleg... ellenkezőleg! - mondotta Henrik. - Azt kívánom, hogy minél előbb férjhez menjen... Vieilleville hívja ide a szavójai herceget és nővéremet!

Katalin helybenhagyólag mosolygott a királyra, azután elkísérte Vieillevillet az ajtóig.

- Gróf, - mondotta a királynő Vieillevillenek, - előbb nem fogja elhívni a herceget és hercegnőt, mint akkor, midőn ezt az ajtót újra kinyitom! Magam fogok parancsot adni reá. Várakozzék az előszobában és szabadságára, életére és lelkiüdvösségére fogadja meg nekem, hogy senkinek sem árulja el a király magához térését, főleg Valentinois asszonynak nem!

- Legyen nyugodt, asszonyom! - felelte Vieilleville.

Vieilleville valóban az előszobában maradt és Katalin a becsukott ajtón át hallotta a fel és alá járkáló új marsall lépteit.

- Hol van, asszonyom? Mit csinál? - kérdezte a király, - nem szeretnék időt veszíteni!

- Itt vagyok uram. Csak megmondottam Vieilleville urnak, hogy hol találhatja meg biztosan a szavójai herceget, ha nem találja odahaza.

- Hogyan? Ha nem találja odahaza?

- Bizonyára otthon lesz... a herceg csak este hagyja el a kastélyt és hajnaltájban mindig hazatér.

- Ah, - mondotta a király bánatos mosollyal, - valamikor én is lovagoltam szép lovon a szép éjszakában: *per amica silentia lunae*, mint ahogy menyem, Stuart Mária mondja... milyen szép volt, midőn a friss éjjeli szellőt éreztem arcomon s láttam remegni a faleveleket a hold sápadt fényében! Nem emésztett a láz, mint most... Óh, én Istenem, én Istenem! Könyörülj meg rajtam, mert borzasztóan szenvedek!

Ezalatt Katalin az ágyhoz közeledett és intett a két orvosnak, hogy távozzanak.

Paré Ambrosius és Vesale André tiszteletteljesen meghajoltak és mert tudták, hogy a királynak s a királynőnek, mielőtt elválnak, igen fontos dolgokat kell egymással megbeszélni, a szoba egyik távolabbi falmélyedésébe húzódtak, ahová már nem hallatszott el a királyi pár beszélgetése.

Katalin leült Henrik ágya mellett.

- Ugy-e jönni fognak? - kérdezte a király.

- Igen, de mielőtt jönnek, engedje meg felséged, hogy az államügyekről szóljak egyetmást.

- Beszéljen asszonyom, ámbár nagyon fáradt vagyok s ámbár csak ködfátyolon át látom már a földi dolgokat.

- Egyre megy... Isten át fog világítani ezen a ködfátyolon s lehetővé fogja tenni, hogy a földi dolgokat jobban tudja megítélni, mint hogyha teljesen egészséges lenne.

Henrik nagynehezen Katalin felé fordult és láztól csillogó, de értelmes tekintetű szemével a királynőre nézett.

A király utolsó erőfeszítést tett, hogy összeszedje szünőfélben lévő szellemi képességeit, hogy át tudjon látni a flórenci nő ravaszságán, akinek cselszövő természetét elég alkalma volt kiismerni.

- Beszéljen asszonyom! - mondotta a király.

- Bocsásson meg, uram, nem az én véleményem és a két orvos sem állítja, akik a legjobb reményeket táplálják, de az ön véleménye ugyebár, hogy élete nagy veszélyben forog.

- Én halálosan megsebesültem, asszonyom és valóságos Isten csodája, hogy beszélni tudok.

- Ha csoda, uram, akkor igyekezzünk kihasználni a magunk javára, hogy hiába ne tegyen csodát értünk az Isten.

- Hallgatom, asszonyom! - mondotta a király.

- Uram, emlékszik, hogy mit mondott az én szobámban Guise herceg abban az időben, midőn ön alá akarta írni a szerencsétlen cateau-cambresesi békét.

- Igen, asszonyom!

- Guise herceg nagy barátja Franciaországnak...

- Jó, jó! - mormogta a király. - Lotharingiai...

- De én uram, nem vagyok lotharingiai nő! - mondotta Katalin.

- Nem, hanem...

A király elhallgatott.

- Csak fejezze be szavait, én flórenci nő vagyok s ezért a francia királyi család valódi szövetségstársa... Jó! Meg akarom magyarázni, uram, hogy a lotharingiai és a flórenci nő ezuttal inkább voltak franciák, mint némelyek, akik Franciaországban születtek!

- Nem mondom, hogy nem, - mormogta Henrik.

- A lotharingiai és a flórenci nő azt mondták önnek: Uram! Érthető volna, ha olyan békeszerződést, amelyet most ajánlanak, vagy amelyet talán ön ajánlott, közvetlen a Szent Lőrinc napi csata vagy Saint-Quentin bevétele után írt volna alá. Ma azonban, amikor Guise herceg visszatért Olaszországból, amikor bevettük Calaist, s ötvenezer embert számláló hadseregünk van s azonkívül harmincezer katonánk a várakban, ma az ilyen szerződés nevetséges dolog. - Ezt mondták a lotharingiai és a flórenci nő és ezt nem akarta megérteni!

- Ez igaz, - mondotta a király, mintha álomból ébredt volna fel - nem volt igazam...

- Ezt hát elismeri? - kérdezte Katalin csillogó szemmel.

- Elismerem, de sajnos, most már késő.

- Sohasem késő, uram!

- Nem értem.

- Engedje, hogy én cselekedjem, - mondotta Katalin - bizzék meg bennem. S én visszaszerzem Franciaország városait és Piemontot, Nizzát és Bresciát s utat nyitok Milánóig!

- És mit kell tenni ezért, asszonyom.

- A dauphin nagykorúsága ellenére is ki kellene jelenten, hogy tekintve Ferenc gyenge egészségi állapotát és járatlanságát, a király államtanácsot nevez ki, amely egy évig fog uralkodni, szükség esetén tovább is. Az államtanács tagjai a következők lennének: Guise herceg, a lotharingiai kardinális és én. Az államtanács volna egyedül hivatva arra, hogy az összes politikai, vallási és más kérdéseket rendezze.

- És mit fog Ferenc szólni hozzá?

- Boldog lesz! Csak annak a szerencsének örül, hogy a kis skót királynő férje lett és más becsvágy nem sarkalja.

- Igen, valóban, - mondotta Henrik, - nagy szerencse, hogy fiatal az ember és olyan asszony férje, akit szeret...

S a király felsóhajtott.

- De egy dolog mégis meggátolja a javaslatot, - fűzte hozzá. - Ez az, hogy Ferenc francia király s egy francia királynak az országgal kell törődnie, nem pedig szerelmével.

Katalin oldalról nézett Henrikre; nagy kedve lett volna hozzá, hogy ezt kérdezze tőle:

- Óh, király, aki ilyen jó, tanácsot adsz, miért nem követted ezt egyedül?

Azonban félt attól, hogy ezekkel a szavakkal eszébe juttatja a királynak Valentinois asszonyt s ezért hallgatott. Azután újra az előbbi tárgyra igyekezett terelni a beszédet:

- Én mint uralkodónő, Guise herceg mint a katonaság fővezére s a kardinális mint az ország többi ügyeinek intézője, magunkra vállalnók a felelősséget mindenért.

- Mindenért?... Hogy érti azt, hogy mindenért?

- Meg fogjuk szegni a békeszerződést, uram, vissza fogjuk venni a százkilencvennyolc várost és Piemontot, Bresciát, Nizzát, Szavóját és Milánót is!

- Igen! És én közben úgy fogok az Isten színe elé lépni, hogy esküszegés terheli lelkemet, - mondotta a király. - Halálomat használjam ürügyül arra, hogy ne tartsam meg az ígéretemet. Ez tulságosan nagy bűn volna asszonyom, nem venném a lelkemre. Ha életben maradnék, akkor megfontolhatnám a dolgot... volna időm hozzá, hogy megbánjam tettemet...

Ezután Henrik hangosabban így szólt:

- Vieilleville ur!

- Mit parancsol? - kérdezte a királynő.

- Vieilleville urat hívom, aki biztosan nem ment el a szavójai herceghez.

- Miért hívja?

- Hogy elmenjen végre.

Vieilleville ur, aki hallotta, hogy a király szólítja, belépett.

- Jól tette uram, hogy második parancsra is várakozott! - mondotta a király Vieillevillenek. - A királynő parancsolta önnek ezt. Most hát másodszor is megparancsolom! Menjen tüstént és öt perc alatt itt akarom látni a szavójai herceget és Margit hercegnőt!

A király, minthogy érezte, hogy mindinkább gyengül, körülnézett és megpillantotta a két orvost, akik midőn hallották, hogy a király hangosan szól, közelebb jöttek.

- Az imént orvosságot adtak be nekem, amely nagyon jót tett, - mondotta Henrik, - még egy órát élni akarok, adjanak még néhány cseppet az orvosságból.

Vesale fogta az ezüstkanalet és öt vagy hat cseppet öntött rá a vérvörös folyadékból, míg Paré Ambrosius a párna alá tette a kezét és a haldokló fejét felemelte, ezután Vesale a király szájába töltötte az orvosságot.

Ezalatt Vieilleville, aki kénytelen volt a királynak engedelmeskedni, elment a szavójai herceghez és Margit hercegnőhöz. Katalin az ágy mellett maradt állva. Mosolygott a királyra, de belül tajtékozott a dühtől.

TIZENEGYEDIK FEJEZET

Franciaország királya mindig megtartja szavát.

Öt perccel később Philibert Emmanuel az egyik ajtón belépett a haldokló király szobájába, a másik ajtón pedig Margit.

Az öröm sugara ragyogott mindkettőnek arcán, midőn azt látták, hogy a király visszanyerte eszméletét. A rövid idővel azelőtt bevett orvosság ugyszólván varázslatos hatása következtében, a király állapota ahhoz a halotti dermedtséghez képest, amelyben utoljára látták, jelentékeny mértékben javult.

Katalin néhány lépést hátralepett, hogy átengedje helyét az ágy mellett a hercegnek és a hercegnőnek.

Mindketten letérdeltek a haldokló király mellett.

- Jól van, - mondotta Henrik és szomorú mosollyal nézett rájuk, - jó, hogy itt vagytok... maradjatok csak itt!

- Oh, uram, milyen jó remény! - mormogta Emmanuel.

- Bátyám! Milyen szerencse! - mondotta Margit.

- Igen, - mondotta a király, - szerencse, és hálát adok az Istennek érte. Eszméletre tértem!... Remény, remény azonban nincs!... Ne számítsunk tehát arra, aminek bekövetkezése lehetséges, hanem cselekedjünk úgy, mint az olyan emberek, akiknek nagyon kell sietniük! Emmanuel fogja meg nővérem kezét!

Emmanuel szót fogadott, igaz, hogy Margit keze már féluton találkozott Emmanuel kezével.

- Herceg, Margittal való házasságát még akkor kívántam, midőn jól éreztem magam... Ma pedig, amikor halálomat érzem közeledni, nemcsak kívánom, hanem sürgetem a házasságát!

- Uram! - mondotta a herceg.

- Kedves, jó bátyám! - mondotta Margit és megcsókolta a király kezét.

- Hallgassatok meg engem! - mondotta a király rendkívül ünnepélyes hangon - Figyeljen Emmanuel. Ön most nem, csak kiváló fejedelem, mert visszaadtam tartományait és előkelő nemes származása folytán, hanem nyílt esze és nagylelkűsége miatt derék ember is! Emmanuel, én most ehhez a derék emberhez fordulok!

Emmanuel felemelte nemes formájú fejét. Lelkének őszintesége szeméből sugárzott és azon a lágy, de határozott hangon, amely jellemezte, így szólt:

- Beszéljen, uram!

- Emmanuel, aláírtuk a békeszerződést, amely Franciaországnak nem válik javára...

A herceg megmozdult.

- De, ha már aláírtuk, mit tehetünk! A békeszerződés úgy Spanyolország, mint Franciaország szövetségesevé teszi önt. Unokatestvére, Fülöp királynak és II. Ferenc királynak pedig nagybátyja lesz. Kardja ma sulyosan nyom a latban Isten mérlegén, amelynek serpenyőjén az államok sorsa van. Ez a kard a Szent Lőrinc-napi ütközetben szétverte a francia sereget és ledöntötte Saint-Quentin falait... azt hiszem, ez a kard éppen olyan igazságosan sujt, mint amilyen őszinte, és félelmetes a gazdája! Ha a békeszerződést, amelyet II. Fülöppel kötöttem, Franciaország megszegi, ám vonja ki ezt a kardot Franciaország ellen. Ha Spanyolország szegi

meg a békét, akkor Spanyolország ellen irányuljon a kard éle... Ha a Franciaország connetableja méltóság betöltetlen volna, - Isten reá a tanum, - akkor önre ruháznám, herceg! Arra a férfiura, aki nővéremet vette el feleségül és aki Franciaország határait minden ellenség ellen meg fogja védeni. Szerencsétlenségünkre ezt a méltóságot olyan ember tölti be, akit inkább meg kellene fosztanom tőle, aki azonban végtére mégis csak hiven szolgált, legalább is ő azt hiszi. Egyre megy! Ön azt tartja, hogy csak az igazság és a jog kötelezi, s ha ezek Franciaország oldalán vannak, akkor kardja Franciaországért fog harcolni, ha pedig az igazság és a jog Spanyolország oldalán van, akkor Franciaország ellen fogja kivonni kardját!... Esküdjék meg erre nekem, Szavója hercege...

Philibert Emmanuel a király felé nyújtotta ki kezét.

- Esküszöm, arra az őszinte szívre, amely az én őszinteségemre hivatkozik! - mondotta Philibert Emmanuel.

Henrik fellélekzett:

- Köszönöm! - suttogta.

Kis idő múlva, mely alatt magában hálát adott az Istennek, a király így szólt:

- Mikor teszik meg az összes előkészületeket az ön esküvőjére, amelyet annyira elhalasztottak?

- Julius kilencedikén, uram!

- Jó! Esküdjék meg nekem még arra is, hogy akár meghaltam, akár élek, ha betegágyban fekszem, vagy ha a sirban pihenek, julius kilencedikén megtartja az esküvőjét.

Margit gyors tekintetet, vetett Emmanuelre, amelyben némi aggodalom tükröződött.

Emmanuel azonban Margithoz hajolt és megcsókolta a hercegnő homlokát, mintha nővérét csókolná meg.

- Uram, esküszöm erre is, mint ahogy, előbb megesküdtem... ünnepélyesen leteszem mindkét esküt és Isten büntessen meg, ha az egyik, vagy a másik eskümet nem tartanám meg!

Margit elsápadt, olyan volt, mintha ájulás környékezné.

E pillanatban lassan és félénken kinyílt az ajtó és a dauphin feje látszott az ajtó szárnya mellett.

- Ki jött? - kérdezte a király, akinek érzékei, mint minden betegé, megfinomodtak.

- Oh, az atyám beszél! - kiáltotta a dauphin, hirtelen felbátorodott és a szobába rohant.

Henrik arca átszellemült.

- Igen, fiam, - mondotta, - örömmel látlak ebben a szobában, mert rendkívül fontos dolgot akarok közölni veled!

Azután a király a szavójai herceg felé fordult:

- Emmanuel, az imént megcsókoltad nővéremet, aki feleséged lesz, öleld most meg fiamat, aki unokaöcséd fog lenni!

A herceg karjaiba zárta az ifjút, szívéhez szorította és megcsókolta mindkét orcáját.

- Emlékezni fogsz mindkét esküdre, testvér? - kérdezte Henrik.

- Igen, uram, ugy az egyikre, mint a másikra, esküszöm reá!

- Jó... most hagyjanak fiammal egyedül!

Emmanuel és Margit visszavonultak. Katalin azonban állva maradt helyén.

- Nos? - kérdezte a királynőtől a király.

- Én is, uram?

- Igen, ön is, asszonyom, ön is, - mondotta a király.

- Ha a király ismét látni kíván, akkor hívasson! - mondotta a flórenci nő.

- Ha befejeztük beszélgetésünket, ismét beléphet asszonyom, ha nem is hívatom... - de - tette hozzá Henrik bánatos mosollyal, - lehet, hogy nem fogom hívatni, mert nagyon gyengének érzem magam... ennek ellenére is jöjjön majd azután be!

Katalin olyan mozdulatot tett, mint aki egyenest ki akar menni. Ugy látszott azonban, hogy valami eszébe jutott, mert az ágy felé került, lehajolt és megcsókolta a király kezét.

Azután végre kiment s hogy úgy mondjuk, hosszú és nyugtalan tekintetet hagyott hátra a király szobájában.

A király ámbár hallotta, hogy az ajtó becsukódott a királynő mögött, kis ideig még várt. Csak azután fordult a dauphinhoz.

- Nincs már itt édesanyja, Ferenc?

- Nem, uram, - felelte a dauphin.

- Tolja félre az ajtó reteszét és jöjjön tüstént ide hozzám, mert érzem, hogy utolsó erőm is elhagy.

Ferenc sietett teljesíteni apja kívánságát, elretheszte az ajtót és gyorsan visszament.

- Óh, Istenem, atyám nagyon sápadt, - mondotta a dauphin, - mivel lehetek szolgálatára.

- Hívja ide az orvost!

- Uraim, - szólt oda a dauphin a két sebésznek, - jöjjenek gyorsan, a király hivatja önöket.

Vesale és Paré Ambrosius az ágyhoz közeledtek.

- Látja? - kérdezte Vesale kartársától, mert kétségkívül előre megmondotta, hogy a királyt újra el fogja fogni a gyengeség.

- Uraim, - mondotta Henrik, - erőt, erőt! Erőre van szükségem.

- Uram, - mondotta Vesale tétovázva.

- Már elfogyott az orvosság? - kérdezte a haldokló.

- De igen, még van belőle, uram.

- Nos és?

- Uraim! Ez az orvosság csak látszólag ad erőt a királynak.

- Eh! Egyre megy! Csak erő legyen!

- Ha visszaélünk az orvossággal, megrövidítjük a király életét!

- Uram! - mondotta a király, - most nem arról van szó, hogy meddig fogok élni... Nem kívánok mást, mint azt, hogy mindazt elmondhassam a dauphinnak, amit mondani akarok. Nem bánom, ha meg is halok az utolsó szónál.

- Uram, ezt parancsolja?... Mert másodszor csak habozva adtam be felségednek az orvosságot.

- Harmadszor is adja be, uram, akarom!

A király feje a párnára hanyatlott, szeme lecsukódott és arcát olyan sápadtság öntötte el, hogy a halál bekövetkezésétől lehetett tartani.

- Atyám meghal! atyám meghal! - kiáltotta a dauphin.

- Siessen, André ur, a király nagyon rosszul van, - mondotta Paré Ambrosius.

- A király még három vagy négy napig fog élni, addig nem kell félni semmitől! - felelte Vesale.

Anélkül, hogy elővette volna a kanalat Vesale, ezuttal az üvegcséből öntött néhány cseppet a király ajkára.

A hatás most lassabban mutatkozott, mint azelőtt, de nem kevésbé volt szemmel látható.

Alig telt el néhány pillanat, az arcizmok megelevenedtek úgy látszott, hogy a bőr alatt ismét kering a vér és az összeszorított fogak kinyiltak. A szem, amely azelőtt üveges volt, szintén megelevenedett és lassanként elkezdett csillogni.

A király nyögött, vagyis inkább felsóhajtott.

- Oh, - suttogta, - hála Istennek!

Tekintetével a dauphint kereste.

- Itt vagyok, atyám! - mondotta a fiatal herceg, aki az ágy előtt térdelt s most az ágy széléhez közeledett.

- Paré! - mondotta a király, - emelje fel fejpárnámat és segítsen, hogy körülfonhassam karommal a herceg nyakát, mert rá akarok támaszkodni, midőn az utolsó lépéseket teszem meg a sir felé.

A két orvos még az ágy előtt állott. Vesale az egyik kerevetről elhozta a fejpárnát és a király fejpárnája alá telte. Az orvos és ápoló gyakorlottságával úgy emelte fel a sebesült testét, hogy II. Henrik félig ülőhelyzetbe került. Paré Ambrosius ezalatt a fiatal herceg nyakára tette a király karját, amely már félig béna és merev lett.

Azután a két orvos szerényen és csendesen eltávozott.

A király nagy erőfeszítéssel megmozdult és ajkával megérintette gyermekének homlokát.

- Atyám! - mormogta a dauphin és nagy könnycseppek peregtek le orcáján.

- Fiam, tizenhat esztendő lettél, férfi vagy és mint férfival akarok beszélni veled.

- Uram!

- Igen, még többet mondok: Most király vagy! Az én állapotom már olyan, hogy nem törődhetek ennek a világnak dolgaival. Ugy fogok veled beszélni, mint hogyha király volnál!

- Beszéljen atyám, - mondotta a fiatalember.

- Fiam, sok hibát követtem el életemben... gyakran gyengeségem miatt, de sohasem gyűlöletből vagy rosszakaratból!

A dauphin nyugtalan mozdulatot tett.

- Engedd, hogy befejezzem szavaimat... utódom vagy s ezért be kell ezt vallanom neked, hogy elkerülhesd azokat a hibákat, amelyeket én követtem el.

- Ha valóban történtek hibák, akkor nem atyám követte el azokat! - mondotta a dauphin.
- Nem, nem, gyermekem, de Isten és emberek előtt felelős vagyok e hibákért... az utolsó és legnagyobb hibát connetable és Valentinois asszony ösztökélésére követték el... Hályog volt a szememen... elhagyott az eszem... arra kérlek, fiam, hogy bocsáss meg!
- Oh, uram, uram! - hebegte a dauphin.
- A hiba a Spanyolországgal megkötött béke... Piemont, Szavója, Brescia és Milano elvesztése, százkilencvennyolc megerősített város elvesztése, amelyekért Franciaország csak Saint-Quentin, Ham és Catelet városokat kapja vissza... hallod?
- Igen atyám!
- Az imént volt itt anyád... szememre hányta ezt a hibát s azt ajánlotta, hogy helyre fogja hozni...
- S hogyan? - kérdezte a dauphin. - Hiszen ön szavát adta, sir?
- Igen, Ferenc. A hibát elkövettük, a hiba nagy, de a szavamat adtam... Ferenc, akármit is mondanak majd neked, akármilyen érvekkel akarnak majd hatni rád, akár asszony kéri tőled hálósobájában, akár pap a gyóntatószékben, vagy ha varázslat által idézik fel előtted szellememet, hogy az én kívánságomnak tüntessék fel, nevemnek becsületére, amely a te nevedet is bearanyozza, kérlek, ne változtass semmit sem a cateau-cambresisi békeszerződésen, akármilyen szerencsétlen is az, sőt éppen azért ne! Véd szivedbe és ismételd folyton János király szép jelszavát: - Franciaország királya mindig megtartja szavát!
- Atyám, nevének becsületére esküszöm, hogy kívánsága teljesülni fog!
- S, ha anyád akarna eltéríteni szándékodtól?
- Akkor azt fogom felelni neki, hogy épp úgy vagyok az ön fia, mint az anyámé!
- S ha parancsolni akarja?
- Azt fogom válaszolni rá, hogy király vagyok és én parancsolok s nem teljesítem mások parancsát!

E szavaknál a herceg a Valoisk jellegzetes büszkeségével felegyenesedett.

- Jól van, fiam! - mondotta a király. - Ezt akartam mondani... és most Isten veled... érzem, hogy elhagy az erőm, szemem lecsukódik, hangom elhal... Fiam, ismételd majd esküdet, halott, mozdulatlan testem előtt is, hogy az élőnek és a halottnak légy köteles teljesíteni... Azután, ha ismét eszméletlen leszek, ha meg leszek halva, kinyithatod az ajtót anyád előtt... Isten veled, Ferenc. Isten veled, gyermekem! Öleld meg utoljára atyádat... uram, ön Franciaország királya!

Henrik sápadt, mozdulatlan feje visszahanyatlott a párnára.

Ferenc fiatal hajlékony teste, mint a nádszál követte atyja mozdulatát. Azután óvatosan kibontakozott atyja öleléséből, felkelt, ünnepélyesen kinyújtotta kezét a király teste felé, amelyet már inkább holttetemnek lehetett nevezni.

- Atyám, - mondotta Ferenc, - ismétlem eskümet, hogy az aláírt békét, akármilyen kedvezőtlen is az Franciaországra, megtartom, semmit sem változtatok a cateau-cambresesi békeszerződésen, bárki legyen az, aki ezt kéri és bármiféleképpen kéri is! Isten is úgy hallja az eskümet, mint ahogy ön hallotta. Franciaország királya mindig megtartja szavát.

Ferenc megcsókolta atyjának sápadt, hideg ajakát, amelyen alig hatolt már át az eszméletlen király gyenge lélekzete, azután kinyitotta Katalin királynőnek az ajtót. Katalin mozdulatlanul várt az ajtó mögött. Türelmetlenül várta, hogy a király és a dauphin befejezzék beszélgetésüket, amelynél nem lehetett jelen.

Julius kilencedikén ünnepélyesen megeskették a szavójai herceget Franciaországi Margittal a király ágya előtt. II. Henrik még élt, de lehellete már a tükröt sem tudta volna elhomályosítani. A lotharingiai kardinális végezte el azután az egész udvar jelenlétében az egyházi esküvői szertartást éjfél után, lobogó fáklyák fénye mellett, a Szent Pál-templomban.

Julius 10-én, délután négy órakor, tehát ugyanabban az órában, amelyben tiz nappal ezelőtt Montgomery gróf szerencsétlen lándzsadöfése érte, a király haláltusa és vonaglás nélkül kilehelte lelkét, mint ahogy azt Vesale André előre megmondotta.

II. Henrik negyven évet, három hónapot és tiz napot élt s tizenkét évig és három hónapig uralkodott.

Felülmulta atyját abban, hogy megtartotta II. Fülöppel szemben szavát, míg atyja V. Károlyyal szemben megszegte esküjét.

Ugyanaznap Valentinois asszony, aki a király utolsó leheletéig a Tournelles-kastélyban maradt, átköltözött az anet-i kastélyba.

Este pedig az egész udvar átköltözött a Louvreba. A király holtteste mellett csak a két orvos maradt és négy pap. Az orvosok bebalzsamozták a holttestet, a papok imádkoztak.

A Tournelles-kastély kapujában Medici Katalin királynő és Stuart Mária találkoztak.

Katalin, mint rendesen magasabb rangjához képest, amely tizennyolc év óta megillette, elsőnek akart bemenni a kapun. Azonban Katalin hirtelen megállt és Stuart Máriát engedte előre.

- Öné az elsőbbség, asszonyom, - mondotta sóhajtván Katalin. - Ön a királynő.

TIZENKETTEDIK FEJEZET

A szavójai herceg hazatérése.

II. Henrik mint igazi francia király halt meg. Csak azért ült fel a halálos ágyon, hogy adott szavát megtartsa.

1559 június 3-án adták ki azokat a nyiltparancsokat, amelyeknek értelmében Philibert Emmanuel szavójai herceg visszakapja hercegségét.

A herceg három nemest, akik szerencsétlensége idején hivek maradtak hozzá, előre küldött országába, hogy tegyék meg az előkészületeket Szavója birtokbavételére.

Ezek voltak Valpergue Amadeus piemonti tábornok, Chatam marsall, szavójai tábornok és De-la-Beaume Philibert, Montfalcounet ura, aki Bresciában volt a szavójai herceg tábornoka.

II. Henrik hűsége Franciaország egész nemességét kétségbe ejtette. Brantôme tolmácsolja emlékirataiban ezeket az érzelmeket. Ezt mondja:

- A dolgot megvitatták a tanácsban és hevesen ellenezték. Némelyek azt állították, hogy II. Ferenc nem köteles megtartani azt, amire apja kötelezte magát és főleg kisebb hatalommal szemben nem. Mások azt ajánlották, hogy be kell várni míg az ifjú király nagykorú lesz. Azt mondták, hogy a szavójai hercegnő által férje elég jelentékeny előnyökhöz jutott és hogy tiz királyi hercegről való gondoskodás nem került volna annyiba az államnak. Mert, - így folytatja Brantôme, - csak akkor igazságos az osztozkodás, ha a nagyok osztozkodnak, de ha nagyok osztoznak kicsinyekkel, akkor nem. Ilyenkor a nagy dönti el, hogyan osztozkodjanak s a kicsinynek azzal kell beérnie, amit a nagy juttat számára és a nagy határozza meg saját érdeke szerint a kicsiny jogait.

Ezt az elvet, mint láttuk, könnyen meg lehetett valósítani. Napjainkban, ha a gyakorlatban alkalmazzák, a hatalmasok igyekeznek eltitkolni, hogy ennek értelmében cselekszenek.

A franciák, akik huszonhárom év óta Piemontban megtelepedtek, boldogtalanoknak érezték magukat, hogy el kell hagyniuk az országot és kis hija volt, hogy a királyi udvar rendelete ellen mint egy ember fel nem lázadtak.

Három parancsot kellett kiadni egymás után, míg Bourdillon marsall kiürítette a várakat s mielőtt átadta ezeket a piemonti tiszteknek, azt kívánta, hogy az átadási parancsot írásban terjesszék a parlament elé.

Philibert Emmanuel szeretett volna lehetőleg gyorsan visszatérni országába, de halaszthatatlan teendők miatt meg kellett hosszabbítani franciaországi tartózkodását.

Majd el kellett utaznia Brüsszelbe, hogy elbucsúzzék II. Fülöp királytól és hogy átadja a spanyol királynak Németalföld helytartóságát, amely méltóságot Fülöp a szavójai hercegre ruházott.

II. Fülöp ezután a flandriai államok helytartójává, természetes nővérét, Ausztriai Margitot, Párma hercegnőjét tette meg. A spanyol király, minthogy régóta nem volt Spanyolországban, fiatal nejével oda szándékozott visszatérni.

Emmanuel kijelentette, hogy addig nem hagyja el II. Fülöpöt, míg a király lába alatt meg nem szűnik a szárazföld. Ezért Middelburgig kísérté el a királyt, ahol II. Fülöp hajóra szállt. Azután Philibert Emmanuel visszatért Párisba, hogy jelen legyen az ifjú király koronázásánál.

II. Ferenc egész udvarával a villers-cotterets-i kastélyba költözött, állítólag azért, hogy ott egy ideig pihenjen. Valójában pedig kénye-kedve szerint akart ott mulatni. Az olyan atyákat, akik trónt hagynak örökségül fiaikra, nem soká szokták gyászolni.

- A király, - mondja Montleinchamp, Philibert Emmanuel egyik életrajzírója, - Villers-Cotteretsben szórakozni akart és nagybátyját, Philibert Emmanuelt is magával vitte. A szavójai herceg ott azonban lázas betegségbe esett.

A villers-cotterets-i kastély, amelyet I. Ferenc kezdett el építtetni, csak II. Henrik alatt épült fel teljesen. A kastélynak a templom felé eső homlokzatán még máig is látni lehet II. Henrik király és Medici Katalin nevének kezdőbetűit. H és K - Katalin abban az időben K betűvel írta nevét - és mindkét betűt Poitiers Diana három félholdja veszi körül. Különös kapcsolat! Legalább is ma sokkal kevésbé tudják megérteni, mint abban az időben, midőn megengedett dolognak tartották, hogy feleségén kívül szeretőt s is tartson az ember.

A jó Margit hercegnő, aki szép szavójai herceget bálványozta, lett a herceg betegápolónője s nem engedte, hogy más szolgálja ki a herceget, mint ő. Szerencsére a herceg láza csak a tulságos fáradalmaktól és a levertségtől eredt. Emmanuel visszakapta hercegségét, de elvesztette szívének kincsét. Leona visszatért Szavójába és Oleggio faluban várta november tizenhetedikét, mert úgy egyeztek meg Emmanuellel, hogy ezen a napon találkoznak minden esztendőben.

Végre az a hatalmas tündér, amelyet ifjúságnak hívnak, legyőzte a fáradságot és a betegséget. A láz a nyár utolsó napsugarával együtt eltűnt, ez szeptember 21-én volt. S Philibert Emmanuel elkísérhette Reimsbe az ifju Ferenc királyt és Stuart Mária királynőt, - akik ketten együttvéve voltak harmincnégy esztendősek, - hogy a koronázási ünnepségeken jelen lehessen.

Abban a pillanatban, amint Isten letekintett arra, akit a szentelt olajjal kiválasztottjává kentek fel, bizonyára sajnálta azt a királyt, akinek életéből még egy esztendő volt hátra, hogy azután nagyon különös halállal haljon meg és bizonyára sajnálta az ifju királynőt, akinek később husz évet kellett töltenie a börtönben, hogy azután a verpadon haljon meg. Egy másik könyvben, amelynek első fejezeteit már megírtuk, meg fogjuk kísérelni, hogy leírjuk ezt a négyhónapos és huszonöt napos uralmat, amely idő alatt olyan fontos dolgok történtek.

A koronázás és a király Párisba való visszatérése után Emmanuel úgy érezte, hogy egyik uralkodónak sem lekötöztette többé és elbucsuzott II. Ferenc francia királytól és II. Fülöp spanyol királytól. Philibert Emmanuel végre visszatért országába, amelyben oly régóta nem volt.

Margit hercegnő Lyonig kísérte el férjét. Itt elvált tőle. Az idegenek huszonhárom évi uralma után a szegény Szavójai hercegség sajnálatraméltó állapotban volt és Emmanuel herceg elég hiu volt ahhoz, hogy előbb kissé rendbehozza országát, mielőtt megmutatja nevének. Hozzá kell fűznünk, hogy közeledett a november hónap s mióta Emmanuel Ecouenban elvált Leonától, november tizenhetediké mint ragyogó pont maradt meg emlékezetében. Olyan volt, mint az eltévedt hajó kormányosa, aki a szomoru és sötét éjszakában egyetlen mentő csillagra szegezi tekintetét.

Scianca Ferro visszakísérte a hercegnőt Párisba, míg a herceg Bresciába utazott el, majd visszatért Lyonba. Itt a Rhone folyón szállt hajóra és csaknem szerencsétlenül járt a viharban. Avignonban partra szállt és szárazföldön tette meg az utat Marseilleig. Ott a szavójai nemesek várták, akiket Provana André vezetett eléje.

Ez a küldöttség olyan emberekből alakult, akik hüek maradtak a herceghez és annyira türelmetlenek voltak, hogy nem tudták bevárni, míg a herceg országukba érkezik. Fialat uralkodójuk elé siettek, hogy már Marseilleben hódoljanak neki.

Az ünnepségek közepette, amelyeket Marseille város rendezett a herceg tiszteletére, érkezett el Philibert Emmanuelhez a királyi kegy újabb jele. II. Ferenc a Szent Mihály-rend láncát küldte el nagybátyjának. Egyébként ez az ajándék nem valami ritka volt, mert Franciaország királya nem nagyon válogatta meg azokat, akik elnyerték, hanem tizenennyolc embert ajándékozott meg vele, akik közül tizenkettőnek az érdemei kétesek voltak. Ezt a láncot - mondja az a történetíró, akinek munkájából ezeket a részleteket merítettük, - minden kutya számára való láncnak nevezték. Philibert Emmanuel veleszületett udvariasságával fogadta el a kitüntetést, megcsókolta az aranyláncot és így szólt:

- Minden, amit II. Ferenc küld, drága nekem; nagy becsben tartom a francia király ajándékát!

A szavójai herceg azonnal nyakába tette a láncot, az aranygyapjas rendjel láncá mellé és ezzel azt akarta jelezni, hogy nem tesz különbséget a francia király és a spanyol király kitüntetései közt.

Marseilleben a herceg hajóra szállt; utjának célpontja Nizza volt. Elsősorban Nizzába akart ellátogatni, ez volt az egyetlen város, amely megmaradt birtokában, midőn az összes többi városokat elvesztette, vagy elhagyták őt. Nizza nevét a görög nike szóból származtatják, amely azt jelenti, hogy győzelem és az akkori kor történelemírói közül néhányan, akik költői nyelven szerettek beszélni, erre céloztak, midőn azt mondták, hogy Philibert Emmanuel herceg minden szerencsétlensége ellenére hü maradt hozzá, - Nike, a győzelem.

Emmanuel számára nagy öröm volt s egyuttal mélabus emlék, midőn mint férfi, mint herceg és dicsőségtől övezve léphetett ismét abba a kastélyba, amelybe egykor mint menekülő gyenge gyermek jött el. Csak Nizzában ismertették előtte Piemontban, Bresseben és Szavójában maradt hivei tartományainak állapotát. A szavójai herceg tartományai, hogy röviden fejezzük ki magunkat, tönkre voltak téve!

Az Alpokon túl fekvő tartományok, amelyeket a franciák birtokai vettek körül, ketté voltak osztva Nemours herceg hűbéri birtoka által és a herceg a franciák szolgálatában állott.

Ez még I. Ferenc politikájának maradványa volt.

I. Ferenc ugyanis, hogy megnyerje a maga számára III. Károlynak, Emmanuel atyjának legközelebbi rokonait is, III. Károly öccsének, Fülöpnek igyekezett kedvezni. Szavója fele Fülöp hűbéri birtoka lett. Midőn a király később udvarába szólította Fülöpöt, Orleansi Sarolta hercegnőt adta hozzá feleségül és neki adta a Nemours hercegséget. Olvasóink emlékeznek rá, hogy Saint Germainban láttuk Nemours Jakabot, Fülöp fiát s megtudtuk, hogy a herceg hűségesen ragaszkodott a francia királyi házhoz. Másrészt Bern és Vallis nem akarták visszaadni a genfi tó partján fekvő területeket, amelyeket a herceg apjától vettek el. A független Genf, amely az eretnkség fészke volt, támogatta ezeket a városokat s nyilvánvaló volt, hogy tárgyalásokba kell majd bocsátkozni velük.

Piemont, Bresse és Szavója tartományoknak nem voltak várai; a franciák lerombolták ezeket, mert utjukban voltak. Csak öt város volt megerősítve és a békeszerződés értelmében ezekben francia őrség maradt, míg a szavójai hercegnő fiutóddal ajándékozta meg Emmanuelt. A franciák állapították meg és szedték be az adót is, úgy hogy egyelőre minden pénzforrás ki volt merítve. A hercegi paloták berendezéseit elkótyavetyélték, a hercegi korona drágaköveit és az örökölt családi ékszereket, a herceg már rég pénzzé tette abban a reményben, hogy egy nap majd vissza tudja vásárolni azokat.

A nyomor enyhítésére a herceg csak öt- vagy hatszáz arany tallért hozott országába, ez a pénz részint Margit hozományából, részint Montmorency és Dandelot váltságdíjából származott.

A hosszas távollét és a balsors, a szeretetnek, barátságnak és az odaadásnak e két ismert megszűntetője, itt is elvégezték munkájukat. A nemesség, amely gyermekkorától nem látta Emmanuelt, elfelejtette a herceget és gyorsan beletörődött abba, hogy úgy éljen, mintha köztársaságban lennének. A tizenöt és tizenhatodik században ez még azoknak az uralkodóknak országaiban is megtörtént, akik trónon ültek, hát még akkor, ha az uralkodót az ellenség elűzte.

Igy például Comines Fülöp elhagyta a burgundi herceget, hogy testtel lélekkel XI. Lajos szolgálatába álljon. Tanneguy de Chatel és Rohan vicomte, akik a bretagnei herceg alattvalói voltak, francia alattvalók lettek. Ellenben Durté, aki a francia király alattvalója volt, a bretagnei herceghez pártolt át. Azonkívül a nemesek közül igen sokan, ámbár szavójaiak maradtak, kegydíjat kaptak Fülöp királytól vagy Ferentől és francia vagy spanyol válszalagot viseltek. Amilyen mértékben voltak hálátlanok és hitszegők a nagyok, ugyanannyira közömbösek és önzők lettek a kicsinyek.

Ilykép Piemont városai lassanként megszokták a franciák jelenlétét. Igaz, hogy a győzők nagyon szerényen viselkedtek. Csak annyi adót szedtek, amennyire okvetlenül szükség volt és nem zsarnokoskodtak. A hivatalnokok legnagyobb része megvesztegethető volt és a városi előljárók, akik örültek, hogy visszakapták hivatalukat és jövedelmüket, nem tettek ez ellen semmit, mert maguk is megvesztegethetők voltak. Erre vonatkozólag Brantome emlékirataiban a következőket olvassuk:

XI. Lajos és I. Ferenc idejében nem volt olyan helytartó, akit három évi hivatalviselése után lopás és zsarolás miatt fejvesztésre ne lehetett volna ítélni. Milánó minden baj nélkül Franciaország kezébe került volna, ha ott is nem loptak és zsaroltak volna ugyanugy. Így azonban elvesztettük.

Ennek következtében mindazokat a személyeket, akik a herceghez hűek maradtak, elnyomták és mellőzték, mert ha valaki hűséggel viseltetett Philibert Emmanuel iránt, - aki az osztrák, flandriai és spanyol hadsereg vezére volt és Franciaország ellen küzdött, - ez természetesen annyit jelentett, hogy a hercegségnek a franciák által való megszállását erőszakosságnak és elnyomatásnak tekinti.

Az a néhány nap, amelyet Emmanuel Nizzában töltött el, valódi ünnepnap volt. A gyermek, aki hosszú idő után atyját látja viszont, az atya, aki ismét keblére ölelheti elveszettnek hitt gyermekét, nem fejezheti ki örömét nagyobb gyengédséggel, mint a nizzaiak tették. Philibert Emmanuel háromszázezer aranytallért rejtett el a vár kincseskamrájában, hogy a város erődtítményeit újjá lehessen építeni. Ennek a pénznek egy részéből építettek a Montalban kastélyt is, amely sziklás félszigeten a villafrancai és a limpiai kikötő közt emelkedik s amelyet Lipomano velencei követ kicsinysége miatt egy építendő kis erőd kisebbitett másának nevezett. - Nizzából a herceg Coniba utazott; Nizza után ez a város maradt meg leghivebben Philibert Emmanuel pártján. Pedig Coni városának nem voltak erődtítményei és így keservesen megcsinyltette, hogy ragaszkodott a szavójai herceghez. Emmanuel hálából megengedte, hogy a város címerébe felvegyék a szavójai keresztet, Coni lakosai pedig a polgár cím helyett az állampolgár címet vehették fel.

A szavójai hercegnek sok bajt okozott azonkívül még egy dolog is. Mint ahogy Franciaországnak megvoltak a hugenottái, akik mint tudjuk, megrázkódtatták II. Ferenc és IX. Károly trónját, ugyanugy Emmanuelnek meg voltak Alpeseiben a maga reformátorai.

1535-ben Genf lutheránus vallásra tért és nemsokára Kálvinnak és tanítványainak székhelye lett, de már a tizedik században elterjedtek keletről az Alpeselek között a különböző szekták.

A tizedik század közepe táján, amelyről ezek a szekták azt tartották, hogy ebben az időben következik el a világ vége, a paulicianusok, akik a manicheusokkal rokon szekta voltak, sereggestől menekültek Olaszországba, az ítélet napjától való félelmükben. Később a paterinus nevet vették fel és a pragelasi, luzerni és saint-martini völgyekbe vándoroltak.

Ezekben az elhagyott völgykatlanokban gyökeret vertek, mint a vadvirág és ismeretlenül éltek ott, nem háborgatta őket senki. A paterinusok az akkori eretnekek közül egyiket sem tekintették vallásuk alapítójának. Azt tanították, hogy az első keresztények tanításait eredeti tisztaságukban megőrizték és hogy a római egyház a tévedések tengerébe merült el, míg ők a frigy-szekerényt őrzik a hegyi sziklák között. Ezért nem reformátusoknak, hanem reformátoroknak nevezték magukat.

A paterinusok szertartásai rendkívül egyszerűek voltak és ruházatuk is; törvénykönyvük az evangélium volt. Testvéri közösségben éltek egymással, az imádság és a szeretet fűzte őket egybe.

Az egyház ellen azzal érveltek, hogy Nagy Constantinus császár megrontotta a kereszténységet, midőn nagy vagyonnal ajándékozta meg a pápákat és ezt az evangéliumból vett két idézettel igyekeztek bizonyítani. Az első: - A rókáknak vagyon barlangjuk és az égi madaraknak fészük; de az ember fiának nincs hová fejét lehajtani; - a második: - Mert könnyebb a tevének a tű fokán átmenni, hogynem a gazdának az Isten országába bejutni.

A paterinusokat és a velük rokon szektákat az egyház a hit és társadalom ellenségeinek tekintette és ezért a hitnyomozó törvényszéket állította fel ellenük.

Négy századon át folyt a küzdelem, mert a paterinusok utódjai voltak később Languedocban az albiak, Csehországban a husziták és Apuliában a valdiak. Az üldözések ellenére is nemcsak híven követték tovább vallásukat, hanem téríteni is igyekeztek: hittérítőik folyton utaztak, hogy meglátogassák egyházaikat és hogy újakat alapítsanak. Legnevezetesebb hittérítőik voltak: Valdo Péter lyoni kereskedő, akiről valdiak néven ismerték őket; azután a hírhedt Berengár; Pasquale Ludovica kalábriai predikátor; Guivanni de Luzerne, genfi predikátor és más predikátorok, akik molinisták néven voltak ismeretesek és Csehországban, Magyarországon és Dalmáciában igyekeztek az új hitet elterjeszteni.

A szavójai hercegek kezdetben elszigetelt, ártalmatlan kis néptörzsnek tartották a valdiakat, akiknek erkölcsi és vallási tanai ellen nem lehet kifogást emelni. Midőn azonban felléptek a nagy ujitók, a világnak nagy felforgatói, akiket úgy hívtak, hogy Luther és Kálvin, a valdiak csatlakoztak hozzájuk és az új vallás fájának egyik ága lettek, már nem lehetett a valdiakat ártatlan szektának tekinteni, hanem mint politikai párttal kellett számot vetni velük.

III. Károly balszerencséjének idején, mint már említettük, a valdiak a pragelasi, luzerni és saint-martini völgyekben telepedtek meg és sokakat megnyertek a maguk számára Piemont, Chieri, Avignon és Turin városokban is. I. Ferenc, aki a töröknek és a németországi protestánsoknak szövetséges volt, 1534-ben a turini szenátusban elrendelte, hogy a valdiakat a törvény teljes szigorával üldözni kell és megparancsolta hadvezéreinek, hogy támogassák az inkvizíciót és kényszerítsék a valdiakat arra, hogy megtérjenek, vagy hagyják el az országot. A valdiak elleni küzdelem folytatódott II. Henrik alatt is.

Midőn Philibert Emmanuel november 16-án megérkezett a verseili kastélyba, amelyben mint tudjuk, gyermekkorát töltötte, a valdiak különösen lázongtak völgyeikben.

TIZENHARMADIK FEJEZET

November 17.

November 17-én reggel nagy köpenybe burkolt lovas szállt le lováról Oleggio egyik kis házacskája előtt, hogy nyomban azután az örömtől és boldogságtól félájult nő zárjon karjai közé.

A lovas Philibert Emmanuel volt, a nő pedig Leona.

Ámbár alig telt el öt hónap, amióta Emmanuel elhagyta Leonát Ecouenban, a fiatal nő ezalatt nagyon megváltozott. Megváltozott, mint a virág, amely ahhoz volt szokva, hogy napsugár és enyhe szellő vegye körül, s amelyet hirtelen árnyékos helyre tettek, vagy mint a lég szabad dalnoka, a madár, midőn hirtelen kalitkába zárják: a virág elvesziti színét s a madár nem dalol többé.

Leona orcái sápadtak lettek, színében a bánat tükröződött, hangja szomoru volt.

Néhány pillanatig átengedték magukat a viszontlátás örömének s nem fukarkodtak a bohó szavakkal, amelyekkel boldogságuknak adtak kifejezést, de Emmanuel csakhamar aggódó tekintettel nézett kedvese arcára: a fájdalom keze érintette meg ezt az arcot és ott hagyta rajta szomoru nyomát.

Leona mosolyogva állta a herceg fürkésző tekintetét.

- Tudom, hogy mit keresel, szeretett Emmanuelem, - mondotta Leona, - a szavójai herceg apródját keresed, nizzai és hesdini vidám társadat, a szegény Leone-t.

Emmanuel felsóhajtott.

- Pedig az meghalt és soha sem fogod többé viszontlátni, - folytatta Leona bánatos mosollyal, - de itt maradt nővére, Leona, akire örökségül hagyta a szerelmet és a hűséget, amellyel irántad viseltetett!

- Óh, azzal nem törődöm, Leonát szeretem és Leonát mindig szeretni fogom! - kiáltotta a herceg.

- Siess Leonát szeretni és szeresd ugyanazzal a gyengédséggel! - mondotta a fiatal nő ugyanolyan bánatos mosollyal, mint előbb.

- És miért? - kérdezte Emmanuel.

- Atyám fiatalon halt meg, anyám fiatalon halt meg, én pedig egy év múlva olyan idős leszek, mint anyám volt.

Emmanuel keblére ölelte Leonát, azután megindultan így szólt:

- De mit is beszélsz, Leona?

- Amit mondok, az nem borzasztó, - mert most biztosan tudom, Isten megengedi a halottaknak, hogy őrködjenek az élők felett.

- Nem értelek, Leona! - mondotta Emmanuel, akinek aggodalmát mindinkább növelte a fiatal nő szemének álmódzó kifejezése.

- Hány órát szentelhetsz nekem, drágaságom? - kérdezte Leona.

- Az egész napot! Az egész éjszakát! Nem úgy egyeztünk-e meg, hogy minden évben egyszer huszonnégy óráig az enyém leszel?

- Igen... nos, akkor holnapra halasztom, hogy megmondjam neked, amit mondani akarok! S most, kedvesem, beszéljünk a multról!

Azután Leona sóhajtvá ezt tette hozzá:

- Hiszen a mult az én jövőm.

S jelt adott Emmanuelnek, hogy kövesse.

Leona csak rövid idő óta telepedett meg Oleggio faluban és beköltözött abba a házba, amelyet megvett s amelyet inkább szentélynek, mint lakóháznak rendezett be. Ezért Leona még senkit sem ismert a faluban, épp úgy mint Philibert Emmanuel, aki gyermekkora óta nem látogatott el Piemontba.

A parasztok elhaladtak tehát a körülbelül harminc évesnek látszó csinos fiatal férfi előtt és a szép fiatal nő előtt, aki nem látszott többnek huszonöt évesnél és nem is sejtették, hogy Piemont sorsa ennek a férfinak kezébe volt letéve s hogy a fiatal nő hercegüknek szívét tartja rabul.

Leona végigvezette Emmantuelt a falun. Koronként megállt s odalépett egy kis csoporthoz:

- Hallgasd csak, Emmanuel! - mondotta Leona.

A parasztoktól pedig ezt kérdezte Leona:

- Miről beszéltek, kedves barátaim?

A parasztok pedig így feleltek:

- Miről is beszélnének, szép hölgy, ha nem arról, hogy hercegünk vissza fog térni országába?

Erre Emmanuel is beszédbe elegyedett velük:

- Mit tartanak a herceg felől?

- Mit tartunk felőle? - kérdezték a parasztok. - Hiszen nem ismerjük!

- De talán már hallottatok róla? - kérdezte Leona.

- Igen, hogy derék katona, de mit ér, ha az? Mert éppen a derék katonák azok, akik háborut viselnek, hogy növeljék hírnevüket, a háboru által pedig vetésünk pusztul el, falvaink néptelenekké válnak és leányaink s asszonyaink gyászruhába öltöznek.

Leona könnyörgő tekintettel nézett a hercegre.

- Hallod? - mormogta.

- S mit kívántok ezért a hercegtől, jó emberek? - kérdezte Emmanuel.

- Hogy megszabadítson az idegenek uralma alól s helyreállítsa a békét és a törvények uralmát.

- A herceg nevében, - mondotta Leona, - megigérem ezt nektek, mert Philibert Emmanuel, nemcsak, mint ahogy helyesen mondtátok, jó katona, hanem nagylelkű ember is.

- Akkor, - kiáltották a parasztok, - éljen fiatal hercegünk, Philibert Emmanuel!

S a herceg keblére szoritotta Leonát, aki második Egeriához hasonlóan elmondotta Numa királyának a nép kívánságait.

- Oh, - mondotta a herceg, - miért nem járhatom be így veled országaimat, Leona?

Leona pedig szomorúan mosolygott s ezt rebegte:

- Mindig veled leszek!

Azután olyan halkán, hogy csak Isten és a fiatal nő maga hallotta, ezt tette hozzá:

- És később talán még inkább, mint most.

Ezután elhagyták a falut.

- Kedvesem, - mondotta Leona, - ma olyan utra akartalak vezetni, amelyen mindenütt virágok nőnek, de látod, az ég és a föld ellentétes módon emlékeznek meg az évfordulóról, amelyet ünneplünk: a föld kopár és szomorú a halálra emlékeztet, az égen pedig ragyog a napsugár, amely az életet juttatja eszünkbe; mert a halál csak múlt dolog, mint a tél, de az élet örök, mint a napsugár! Emlékszel-e arra a helyre, ahol egymás mellett találtad a halált és az életet?

Philibert Emmanuel körülnézett és kiáltásba tört ki: megismerte azt a helyet, ahol huszonöt évvel ezelőtt a patak partján, halott asszonyt és halófélben levő gyermeket talált.

- Ah, itt, ugy-e? - kiáltotta Emmanuel.

- Igen, - mondotta mosolyogva Leona, - ez az a hely.

Emmanuel kivonta törét, levágott egy füzefagallyat és a földbe szurta azon a helyen, ahol Leona anyja feküdt.

- Itt, - mondotta a herceg, - az irgalmas szűznek szentelt kápolnát emelünk.

- És Isten fájdalmas anyjának szenteltet! - tette hozzá Leona.

Azután a fiatal nő az ősz néhány késői virágját szakította le a patak partján, míg Emmanuel komolyan és álmodozva támaszkodott annak a füzefának, amelyről levágta a gallyat s lelki szemei előtt megelevenedett a múlt.

- Óh, - mondotta hirtelen Emmanuel és keblére vonta Leonát, - te látható őrangyalom voltál, aki huszonöt éven át elkísért az élet göröngyös utain, amelyeken haladnom kellett pályám kezdetétől mostanáig!

- És én, - felelte Leona, - esküszöm neked, szeretett hercegem, hogy a szellemek világában ugyanazt a hivatást fogom folytatni, amelyet Isten az emberek világában ruházott rám.

Emmanuel Leonára nézett és tekintetében ugyanolyan aggodalom tükröződött, mint mikor Leonát megpillantotta.

Leona kinyújtotta kezét és a halódó, erőtlen őszi napsugár ráesett arcára; a fiatal nő inkább hasonlított tulvilági szellemhez, mint élőlényhez.

Emmanuel lehorgasztotta fejét és felsóhajtott.

- Ah, végre kezded érteni a dolgot, - mondotta Leona. - Mert nem lehetek a tiéd s mert nincs több erőm hozzá, hogy a földön maradjak, már csak Istené lehetek!

- Leona, Leona, - kiáltotta Emmanuel, - Brüsszelben és Ecouenban nem ezt ígérted nekem!

- Oh, - mondotta Leona, - sokkal többet tartok meg, mint amennyit ígértem, szeretett hercegem! Azt ígértem neked, hogy évenként egyszer viszont fogjuk látni egymást, de úgy gondolom, hogy ez kevés. Isten meghallgatta imádságomat és az ő kegyelméből nemsokára meg fogok halni, hogy soha többé ne kelljen elhagynom Emmanuelemet.

Emmanuel megborzongott, mintha nemcsak e szavakat hallotta volna, hanem mintha a halál szárnyai érintették volna meg szívét.

- Meghalni, meghalni, - ismételte magában. - De tudod-e, hogy mi van az élet tulsó partján. Talán mint a florenci Dante Alighieri, te is jártál a tulvilág titokzatos ösvényein, hogy így beszélsz a halálról?

Leona mosolygott.

- Nem voltam a másvilágon, mint a florenci Dante Alighieri, - mondotta a fiatal nő - hanem angyal jött el onnan hozzám s beszélt nekem az élet és halál titkairól.

- Istenem, Leona, - kiáltotta Emmanuel és arcán a rémület kifejezése tükröződött, - biztosan tudod, hogy helyén van az eszed?

Leona mosolygott; a meggyőződés boldogító bizonyossága látszott rajta.

- Viszontláttam anyámat, - mondotta.

Emmanuel eltolta magától Leonát, de azért fogta a nő két kezét és mindinkább növekvő csodálkozással nézett rá:

- Az anyádat? - mondotta.

- Igen, az anyámat! - ismételte Leona olyan nyugalommal, hogy a herceg ereiben megfagyott a vér.

- S mikor? - kérdezte Emmanuel.

- Az elmúlt éjszaka.

- Hol láttad viszont? - kérdezte a herceg. - Hány órakor láttad viszont?

- Éjfélkor, az ágyam mellett.

- Te láttad? - faggatta a nőt Emmanuel.

- Igen, - felelte Leona.

- És az anyád beszélt veled?

- Beszélt.

A herceg félkezével a homlokán gyöngyöző izzadságot törülgette, a másik kezével Leonát szoritotta szívéhez, mintha meg akart volna győződni róla, hogy valóban élőlényt szorongat kezében s nem Leona alakját, melyet képzelete varázsolt eléje.

- Óh, mondd el újra, - mondotta a herceg, - mondd el, kedves gyermekem, hogy mit láttál és mi történt?

- Mióta elhagytál, szeretett Emmanuelem, csak két lényről álmodtam, akiket ezen a világon szerettem, rólad és anyámról!

- Leona! - mondotta a herceg és a fiatal nő homlokára szoritotta ajakát.

- Testvér! - mondotta Leona, - mintha azt akarta volna, hogy a csók testvéri csók legyen, amely minden földi vágytól mentes.

A herceg egy pillanatig habozott, azután fojtott hangon így szólt:

- Nos, jól van testvér!

- Köszönöm! - mondotta Leona földöntuli mosollyal. - Óh, most biztosan tudom, hogy soha többé nem kell hogy elhagyjalak!

Ekkor Leona magától tartotta oda a hercegnek homlokát, hogy csókolja meg, de Emmanuel már csak homlokával érintette meg a fiatal nő homlokát.

- Hallgatom! - mormogta a herceg.

- Mondom tehát, hogy mióta Ecouenban elváltunk, minden éjjel rólad és anyámról álmodtam. De ez mind csak álom volt és csak az elmúlt éjszaka láttam jelenést...

- Aztán? Folytasd csak tovább!

- Aludtam s arra ébredtem, hogy testem jéghideg. Körülnéztem és az ágyam és a fal közötti közben fehérruhás és fátyolos nő állott; az a nő volt, aki homlokodon csókolt, mielőtt felébredtem. Kiáltani akartam, de a nő felemelte fátyolát és anyámat ismertem meg.

- Leona, Leona! Jól megfontoltad, amit mondasz? - kérdezte a herceg.

Leona mosolygott.

- Ölelésre tártam ki két karomat, - folytatta Leona, - de anyám intett és két karom erőtlenül hanyatlott le. Le voltam nyugözve az ágyra, aki látott, azt hihette volna, hogy csak a szemem él; a jelenésre szegeztem tekintetemet és ajkam ezt rebegte: - Anyám!

Emmanuel türelmetlen mozdulatot tett.

- Óh, nem féltem, boldog voltam!

- És azt mondd, Leona, hogy a jelenés szólt hozzád?

- Igen... Leányom, - mondotta, - nem most engedi meg első ízben Isten, hogy viszontlássalak halálom óta. Álmodban már máskor is érezhetted, hogy melletted vagyok, mert gyakran eljöttem, hogy e függönyök közt megnézzelek, amikor alszol, de csak most engedi meg először Isten, hogy beszéljek veled.

- Beszéljen anyám, hallgatom, - feleltem. - Leányom, - folytatta a jelenés, - Isten a szavójai fehérkereszt iránti kegyelmében, megbocsájtja, hogy Emmanuelnek szentelted szerelmedet és megengedte nekem, hogy minden nagy veszélyről, amely a herceget fenyegeti, értesitselek...

A herceg kételkedve nézett Leonára.

- Holnap, ha eljön a herceg látogatóba, meg fogod neki mondani, hogy milyen szent küldetéssel bizott meg Isten, s mert a herceg kételkedni fog... A jelenés előre tudta, hogy kételkedni fogsz, szeretett Emmanuelem!

- Valóban Leona, - felelt a herceg, amit mondasz, az elég különös dolog ahhoz, hogy kételkedjék benne az ember!

- Minthogy a herceg kételkedni fog, - folytatta a jelenés, - meg fogod mondani neki, hogy abban az órában, midőn csicsergő madár fog szállni a galyra, amelyet a herceg a fűzfáról vágott, tehát november tizenhetedikén, délután három órakor, Scianca Ferro Verceilbe érkezik majd Margit hercegnő levelével. S akkor a herceg kénytelen lesz elhinni, amit mondasz. Ezután a jelenés leengedte fátyolát és halkán ezt mondta: - Isten veled leányom, viszontlátsz majd engem, ha elérkezik annak az ideje! Ekkor a jelenés eltűnt...

Alig fejezte be szavait Leona, midőn a galyra, amelyet a herceg vágott és dugott a földbe, ismeretlen madár szállt, amely olyan volt, mintha az égből szállt volna alá és elkezdett csicseregni.

Leona mosolygott.

- Látod, hercegem, - mondotta - Scianca Ferro ebben a pillanatban érkezett Verceilbe és holnap ott fog veled találkozni.

- Valóban, - mondotta Emmanuel, - ha igaz, amit mondasz nekem, Leona, akkor csoda fog történni!

- S akkor hinni fogsz nekem?

- Igen.

- Meg fogod tenni ez esetben azt, amit mondok?

- Szentségtörés volna, ha nem engedelmeskednék neked, mert hiszen Isten bizott meg azzal, hogy megmond nekem.

- Elmondtam mindazt, amit mondani akartam barátom, térjünk hát vissza.

- Szegény gyermek! - mondta a herceg alig érthetően, - nem csoda, ha olyan sápadt vagy, hiszen halott anyád csókolt meg...

Másnap reggel, midőn a herceg megérkezett a verceili kastélyba, Scianca Ferrót találta ott, aki várt rá.

A derék csatlós előző nap abban a pillanatban lovagolt a kastély udvarára, midőn hármat ütött az óra; levelet hozott a hercegnőtől!

TIZENNEGYEDIK FEJEZET

A halottak mindent tudnak.

Margit hercegnő levelével együtt Scianca Ferro százezer aranytallért is hozott.

Bourdillon marsall, aki kétségkívül Guise Ferenc herceg titkos parancsára cselekedett, vonakodott csapatait visszahívni a várakból, míg a katonák meg nem kapják a hátralékos zsoldot.

Minthogy a franciák a szerződés ellenére nem elég gyorsan hagylak el Piemontot, Philibert Emmanuel levelet intézett II. Ferenc királyhoz és azzal bizta meg Margit hercegnőt, hogy adja át a levelet unokaöccsének. II. Ferenc azonban, aki a Guisek tanácsára hallgatott, azt felelte, hogy a katonák nem akarnak eltávozni Piemontból, míg a nekik járó százezer tallért meg nem fizették.

- Minthogy kétségkívül Franciaországnak és nem önnek kell kifizetni a francia katonák zsoldját, - írta a jó Margit hercegnő, - ezért százezer tallért küldök önnek, szeretett uram és parancsolóm. Erre a pénzre úgy tettem szert, hogy eladtam leánykori ékszereimet, amelyeknek nagy részét atyámtól, I. Ferenc-től kaptam ajándékba.

- Ilykép, - fűzte hozzá a hercegnő, - Franciaország fizeti meg a katonák zsoldját s nem ön.

A csapatok megkapták tehát zsoldjukat és csak négy városban maradt francia katonaság, mint ahogy a szerződésben ki volt kötve. Turin, Chivas, Chieri és Villanova d'Asti városokban.

Ezután Emmanuel Scianca Ferróval visszatért Nizzába. A csatlós csak a város kapujáig kísérte el a herceget, hogy tüstént visszatérjen Párisba és a hercegnő mellett teljesítsen szolgálatot.

A hercegnő Szavójába való utazása csak akkora volt tervbe véve, midőn ott már mindent rendbehoztak.

Lehet, hogy a herceg kissé hálátlan volt Margit iránt s Leona iránti szerelme miatt nem sietett annyira viszontlátni a hercegnőt, mint ahogy ez megérdemelte volna.

A herceg folytatta országában a tisztogatás munkáját s megjutalmazta a hiveket és megtorolta a hálátlanok és hűtlenek vétkeit.

Philibert Emmanuel alattvalóinak nagy része a franciákhoz pártolt s egy másik, kisebb rész csak látszólag tartott a franciákkal, de belül megőrizte a herceg iránt való hűségét. Végül néhányan a herceg balszerencséje ellenére is állandóan kitartottak mellette s tevékenyen részt vettek sorsában. Ezeket magas rangokkal és hivatalokkal jutalmazta meg. Azoknak, akik csak látszólag pártoltak el tőle, megbocsátott gyengeségük miatt. Az árulókkal pedig sem jól, sem rosszul nem bánt, hanem eltávolította őket az állami hivatalokból, mondván:

- Nincs rá okom, hogy országom jólétét önökre bizzam, mert szerencsétlenségemben elhagytak!

Azután eszébe jutott Oleggio parasztjainak kérése, hogy létesítsen számukra hatóságokat és nevezzen ki hivatalnokokat, akik igazságot szolgáltatssanak, ahelyett, hogy eladnák őket. Ezért a herceg az igazságügyi hatóságok élére Langusque Tamást, Stropián grófját nevezte ki, aki éppen olyan feddhetetlen, mint a törvény- és jogtudó férfiu volt.

Az előbbi törvényszéki tanácsokat és a franciák által összehívott parlamentet két szenátussal pótolta. Mert az Alpok nyugati oldalán az volt a közmondás, hogy: - Isten őrizz meg a parlamentnek igazságtevésétől! S ez a közmondás, - amelyet már Hannibál és Nagy Károly, később, pedig Napóleon is helyeselt, - lassanként az Alpok keleti oldalán is igazzá vált.

A jog uralmának helyreállításánál nehezebb dolog volt az ország békéjét biztosítani.

Már említettük, hogy Szavója belsejében két háború fenyegetett, az egyik területi, a másik vallási kérdések miatt.

Területért farkasszemet néztek, a helvéciai szövetséggel, amely elfoglalta Vaud tartományt és Romont, Gex és Chablais grófságokat. Philibert Emmanuel át akarta adni a bernieknek a genfi tó egész jobb partját, ha Chablaist, Gext, Terniert és Gaillard-t visszaadják neki.

Végre ezen az alapon megkötötték a békét.

A vallási háborútól a pragelasi, luzerni és saint-martini völgyek reformátorai miatt kellett tartani.

Mint már említettük, ezek a szekták a genfi kálvinisták és a németországi lutheránusokkal kötött szövetségük révén hatalomra tettek szert.

Philibert Emmanuel az achaiai herceg törvénytelen fiát küldötte ellenük.

A herceg négy vagy öt ezer emberrel tört be a völgykatlanokba. Azt hihette volna az ember, hogy ekkora haderő biztosan elég lesz ahhoz, hogy fegyverforgatásban járatlan népet, amelynek fegyverei a földmivelőszerszámok voltak, legyőzzön. Azonban annak a kezében, aki a test és a lélek szabadságáért küzd egyszerre, minden fegyverré válik.

A férfiak elrejtették a nőket, az öregeket és a gyermekeket a sziklabarlangokban, amelyeket csak ők ismertek. Ellenséges támadás esetére genfi testvéreik már régen nagymennyiségű puskaport küldtek nekik, amellyel azokon az utakon, amelyeken a katolikusoknak el kellett haladniuk, aláaknázták a sziklákat. Alig értek át a herceg csapatai a hegyszorosokon, mennydörgéshez hasonló dördülést hallottak a fejük felett s minden dördülésre lecsapott a villám. A hegyek megremegtek a robbanásoktól, a sziklák előbb felrepültek az ég felé, azután leestek és kisebb-nagyobb darabokban gördültek le a hegyekről. Kőlavina zúdult alá a völgyekbe és maga alá temette az embereket, akik ellenséget kerestek, de nem láttak egyebet a levegőben kóválygó riadt madárseregénél.

Ez a háború közel egy évig tartott.

Végre a katolikusok is és a valdiak is belefáradtak a harcba és béketárgyalásokra kezdtek gondolni. Philibert Emmanuel ezzel a háborúval talán csak némileg ki akarta fejezni azt a kívánságát, hogy ki akarja irtani az eretnekeket s meg akarta mutatni egyrészt a Guiseknek, másrészt II. Fülöpnek, hogy megvan benne a jóakarát. Mert hiszen Franciaországban a Guisek uralkodtak, akik felállították a vérpadot a Grève-piacon és készültek Szent Bertalan éjszakájára. II. Fülöp spanyol király pedig Brüsszelben, Antwerpenben és Gentben ácsoltatta az akasztófákat.

A béketárgyalások eredményeként a valdiak megígérték, hogy eltávolítják legfanatikusabb barbasaikat, - így hívták a hegyi szekta predikátorait, mert hosszú szakállat viseltek, - a valdiak pedig háborítatlanul tarthatnak istentiszteleteket azokon a helyeken, ahol ősidők óta tartották istentiszteleteiket.

Minthogy azonban katolikusok is laktak a völgyekben, ezeknek, ámbár kisebbségben voltak, megengedték, hogy két kijelölt városban szabadon és háborítatlanul hallgathassanak misét.

A valdiak predikátorai tehát elbucsuztak családjaitól és barátoknak, vagy öszvérhajcsároknak öltözve elhagyták az országot. Azért öltöztek álruhába, hogy a nép fel ne lázadjon, ha megtudja, hogy kiutasították őket.

Philibert Emmanuel a völgyek kijáratainál később La Peyrouse Du Villars és De-la-tour várakat építtette.

Midőn rendbehozta hercegségét és békés állapotok uralkodtak, Emmanuel irt a hercegnőnek és arra kérte, hogy jöjjön Nizzába.

Mínthogy 1560 november 12-ikét írták, a szavójai herceg elutazott verceili kastélyába.

November tizenhetedikén, korán reggel érkezett Oleggióba.

Házassága óta ez volt a második évforduló és másodszor látogatta meg Leonát.

Leona kis házacskaájának küszöbén várta a herceget.

E két egymást tiszta szerelemmel szerető léleknek gondolatai annyira közösek voltak, hogy Emmanuel nem tudta elgondolni, mint mulaszthatná el a találkozást s Leona nem tudta elgondolni, hogy Emmanuel ne jöjjön el.

Emmanuel, midőn Leonát távolról megpillantotta, megsarkantyuzta lovát és boldog volt, hogy a fiatal nőt viszontláthatja, de megremegett a félelemtől, midőn látta, hogy Leona még sápadtabb és még közelebb áll a sirhoz, mint azelőtt.

A herceg remegő kézzel emelte fel Leona fátyolát s nem szólt egy szót sem, hanem csak két nehéz könnycsepp gördült le orcáján.

Leona arcüre olyan fehér lett, mint a paroszi márvány; tekintete olyan, mint a kialvófélben levő láng s hangja elhaló sóhajtáshoz hasonlított. Szemmellátható volt, hogy nehezen viseli az élet terhét.

A fiatal nő orcái elpirultak, midőn megpillantotta szeretett herceget. Leona szive még élt s minden dobogása ezt mondotta még: szeretlek!

Az ételhez, amelyet számukra készített, Leona hozzá sem nyult, úgy látszott, hogy a test kívánságai és az emberi gyarlóságok már többé nem uralkodnak felette.

Reggeli után Leona belekapaszkodott Emmanuel karjába s együtt tették meg újra azt a sétát, amelyet egy évvel azelőtt tettek meg, végigmentek a falun.

Ezuttal nem csoportosultak a faluban az elégedetlen parasztok, akik a herceg hibáiról és jótulajdonságairól beszéltek: egy esztendő telt el és a herceggel ezalatt megismerkedtek. Eltekintve a völgyek szűk határai közé szorított háborutól, amelynek zaja nem hallatszott el a hegyeken túl, a béke anyai kézzel gondozta a herceg tartományait. A francia csapatok elhagyták a városokat, amelyeket huszonhárom év óta rongáltak; a hatóságok egyformán szolgáltattak igazságot nagyoknak és kicsinyeknek. Ilykép mindenki visszatért munkájához, a földmívesek a mezőn, az iparosok műhelyeikben dolgoztak.

Áldották a herceget és mindenki csak egy kívánságnak adott kifejezést: bár fiutóddal ajándékozná meg a hercegnő Szavója trónját!

Ahányszor a két sétáló Oleggióban meghallotta ezt a kívánságot, Emmanuel megremegett és Leonára nézett.

Leona pedig mosolygott s mindig ő felelt a herceg helyett.

- Isten, aki visszaadta nekünk szeretett uralkodónkat, nem fog megfélemedezni Szavójáról!

A falu végén Leona ugyanarra az útra tért, amelyet egy évvel ezelőtt választott s negyedóra múlva kis kápolna előtt álltak, amely ugyanazon a helyen emelkedett, ahol a herceg a fűzfagalyat dugta a földbe s ahol az ismeretlen madár dalolt.

A kápolna a tizenhatodik század építőművészetének kis remekműve volt, teljesen abból a szép rózsaszínű gránitból épült, amelyet Tessin hegyeiben bányásznak. A kápolna egyik aranyozott falmélyedésében a szüzanya aranyból készült szobra állott, kezében a gyermek Jézussal, aki áldóan nyújtotta ki kezét.

Emmanuel ájtatosan letérdelt, mintha a keresztes hadjáratok korabeli lovagok egyike lett volna és elmondotta imáját.

Mig a herceg imádkozott, Leona mellette állott és kezét a fejére tette s midőn Emmanuel befejezte imáját így szólt:

- Szeretett hercegem, egy évvel ezelőtt ugyanezen a helyen azt ígérte nekem, hogy ha jövődölésem teljesül és Scianca Ferrot a verceili kastélyban ott találja a hercegnő levelével, akármilyen különösöknek is fognak tetszeni szavaim, meg fogja fogadni intelmemet, ha homályosak is lesznek ön előtt!

- Igen ezt megígértem! Nyugodt lehetsz, emlékszem reá.

- Ott volt Scianca Ferro Verceilben.

- Ott.

- Abban az órában érkezett, amelyet mondtam.

- Midőn hármát ütött az óra, belépett az udvarba.

- Hozott levelet Margit hercegnőtől?

- Midőn a csatlós meglátott, első dolga az volt, hogy a levelet átadta.

- Tehát kész vagy követni tanácsaimat s nem fogsz ellentmondani.

- Leonám, ha beszélsz velem, azt hiszem, hogy maga a Szüzanya szól hozzám, akinek képe előtt imádkoztam az imént.

- Nos hát, hallgasd meg, amit mondok. Viszontláttam anyámat.

Emmanuel megremegett, mint egy évvel azelőtt, midőn ugyanazokat a szavakat mondotta.

- S mikor? - kérdezte a herceg.

- Az elmúlt éjszaka.

- S mit mondott neked? - kérdezte a herceg, aki azon kapta rajta magát, hogy akaratlanul is újra kételkedik.

- Ismét kételkedsz? - kérdezte mosolyogva Leona.

- Nem.

- Ezuttal a bizonyítékokkal fogom elkezdni.

Emmanuel figyelmesen hallgatta Leonát.

- Mielőtt elhagytad Verceilt, nem irtál a hercegnőnek, hogy jöjjön el hozzád Nizzába.

- Ez igaz! - mondotta csodálkozva Emmanuel.

- Azt irtad, hogy Nizzában fogod bevárni Margitot és hogy a hercegnő Marseilleből utazzék tengeren oda.

- Ezt is tudod?

- Azt füzted hozzá, hogy Nizzából Genuába fogtok utazni és onnan a tengerpart mentén San Remon és Albengán át Genuába.

- Istenem! - mondotta halkan Emmanuel.

- Azután, hogy Genuából Turinba fogtok utazni és a szép Bormida völgyön és Cherasco és Astin át vezető utat választjátok?

- Ez is igaz Leona, de a levél tartalmát kívülem nem tudta senki! Olyan futárra bízom a levelet, akiről biztosan tudom, hogy...

Leona mosolygott.

- Ugy-e mondtam neked, hogy az éjjel viszontláttam anyámat.

- Nos és?

- A halottak mindent tudnak Emmanuel?

A herceg, akit akarata ellenére elfogott a félelem izzadságtól gyöngyöző homlokára tette zsebkendőjét.

- Hinni kell neked! - mondotta Emmanuel. - S azután?

- Azután, kedves Emmanuel ezt mondotta nekem anyám: Holnap látni fogod a herceget, igyekezz őt rábirni arra, hogy Tenda és Coni felé tegye meg az utat éjjel a hercegnővel. A tengerparton pedig üres gyaloghintót vigyenek a megbeszélt uton és a gyaloghintót Scianca Ferro és száz fegyveres kísérje el.

Emmanuel fürkésző tekintettel nézett Leonára.

- A szavójai herceg életéről van szó!... Ezt mondotta anyám, Emmanuel. Én pedig most ezt ismétlem neked: megígérted, sőt meg is esküdtél rá, hogy intelmeimet meg fogod fogadni. Esküdj meg hát, hogy Tendán és Conin át fogsz utazni a hercegnővel és hogy a tengerparti utat Scianca Ferro fogja megtenni száz fegyveressel és üres gyaloghintóval!

A herceg egy pillanatig habozott. Esze és katonai büszkesége fellázadt az ilyen ígéret és adott szó ellen.

- Emmanuel, - mondotta Leona és szomorúan csóválta fejét, - ki tudja?... Talán ez az utolsó kérésem!

Erre Emmanuel felemelte kezét és megesküdt.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET

Az ut San Remótól Albengáig.

Philibert Emmanuel azért adott Nizzában találkozót Margit hercegnőnek, hogy e hü város iránt kifejezze háláját és ragaszkodását. Azonkívül, minthogy a hercegnő január hónapban akart utazni, Emmanuel országának legszebb vidékeit akarta megmutatni Margitnak, Nizzát és Onegliát, ahol mindig a tavasz mosolyog.

Január tizenötödikén a hercegnő megérkezett és a villafrancai kikötőben szállt partra. Az ünnepségek miatt, amelyet tiszteletére rendeztek, sokáig késett Marseilleban. Marseille, mint Franciaország akkori uralkodójának IX. Károlynak nagynénjét és mint szavójai hercegnőt ünnepelte Margitot s e két címen tiszteletének számtalan jelével halmozta el a hercegnőt az ősrégi város, amelyet még a fokiszbeli görög gyarmatosok alapítottak.

A szavójai herceg és a hercegnő négy hónapig maradtak Nizzában.

Philibert Emmanuel arra használta fel ezt az időt, hogy kitataroztatta a gályákat, amelyeknek egykor parancsnoka volt. Toscana partjain abban az időben egy kalábriai származású tengeri rabló garázdálkodott és rejtekhelye a korzikai partokon volt. A kalózt Occhiatinak hívták, renegát keresztény volt, aki muzulmán vallásra tért. Az emberek azt beszélték, hogy még a genuai partokon is láttak gyanus hajót.

Március végén, midőn fujdogálni kezdett az olaszországi tavasz langyos szellője, amely olyan sok beteg tüdőnek egyetlen orvossága, Emmanuel elhatározta, hogy elutazik.

Azt, hogy a herceg milyen irányban fogja megtenni az utat, előre tudta mindenki: Emmanuel és kísérete azon az uton utazik, amelyet genuai utnak hívnak, tehát a tengerpart mentén. A herceg és a hercegnő, - a herceg lovon, a hercegnő gyaloghintóban, - San Remóból Albengába utaznak, ahol pihent lovak várják őket.

Az elutazás időpontját március 15-ikére tűzték ki.

A szavójai herceg és kísérete napfelkeltekor lovagoltak ki a nizzai kastély kapuján. A herceg lovon ült, teljes fegyverzetben és sisakjának rostélyja le volt eresztve; a gyaloghintó mellett lovagolt, amely el volt függönyözve. Ötven fegyveres haladt előttük és ötven fegyveres volt az utóvéd. Az első éjszakát San Remóban töltötték. Másnap, korán reggel folytatták az utat. Délben Onegliában pihentek meg. A hercegnő azonban nem akart kiszállni a gyaloghintóból és a herceg maga vitt számára bort, kenyeret és gyümölcsöt.

A herceg úgy evett, hogy nem is tette le fegyverzetét, csak sisakjának rostélyát emelte fel.

Ebéd után folytatták az utat.

Porto Mauricion túl hegyszorosban vezet az ut; a tenger eltűnik az ember szeme elől; jobbra és balra sziklák emelkednek az ég felé. Ez az ut olyan, mintha csak utonállók számára volna teremtvé, akik meg akarnak támadni valakit.

A herceg husz embert előőrsül küldött előre. Ez csaknem tulzott óvatosság volt, mert miféle veszélytől lehet tartani békében?

A husz lovas minden baj nélkül ért túl a hegyszoroson.

Azonban abban a pillanatban, midőn a herceg, aki még mindig a gyaloghintó mellett lovagolt a hegyszoros kijáratához érkezett, minden oldalról puskalövések dördültek meg és a golyók a hintó és a herceg körül sivitottak. A herceg lova megsebesült és a hintó függőnye mögül fájdalmas kiáltás hallatszott.

Ugyanakkor vad kiáltozást lehetett hallani s a herceget és a hercegnőt mór ruhába öltözött emberek vették körül.

Tengeri rablók csapata támadta meg őket.

A herceg a gyaloghintóhoz akart sietni. Ekkor a támadók egyike, aki pompás arabs ménen ült és török páncélt viselt, egyenesen a herceg felé lovagolt és így kiáltott:

- Ide hozzám, Emmanuel herceg, most nem menekülsz meg!

- Vagy te nem viszed majd el élve az irhádát! - felelte a herceg.

Azután kiegyenesedett nyergében, megsuhogtatta a feje felett a kardot és így kiáltott katonáinak:

- Derekasán tegyetek ki magatokért, megpróbálom, hogy előljárjak a jó példával!

Ebben a pillanatban mindenütt összecsaptak. A küzdők közül kísérjük figyelemmel a két vezért.

Tudjuk, hogy Emmanuel milyen ügyes volt az élet-halál harcban, csak kevesen tudtak vele megmérkőzni; - most azonban magához méltó ellenfélre akadt.

Bevezetésül a két ellenfél balkézzelel kilötte egymásra pisztolyát. A tengeri rabló golyója Emmanuel páncélját horzsolta, míg a herceg golyója visszapattant a tengeri rabló páncéljáról.

Csak ezután csaptak össze karddal.

A tengeri rabló, ámbár török páncélt viselt, hosszú egyenes karddal támadott, nyeregje mellett pedig éles csatabárd függött, amelynek hajlított markolata volt. A csatabárddal rettenetes erővel lehetett sujtani, mert markolata vizilóbórból és acélrugókból volt készítve s hajlékony volt.

A hercegnek kardja és buzogánya volt.

Ezek voltak a szokott fegyverei s valóban nem megvetendőek voltak a herceg kezében.

Két vagy három katonája a herceg segítségére akart sietni, de Emmanuel így szólt oda nekik:

- Csak magatokat védjete! Isten segítségével majd elbánok vele egyedül.

S Isten segítségével valóban úgy küzdött, mint az oroszlan. A kalózok nem számítottak ilyen nagy kíséretre és vezérük, aki a herceget támadta meg, azt hitte, hogy a herceg nem lesz felfegyverkezve s nem lesz elkészülve a támadásra. A kalózvezér ámbár csalódott, egy lépést sem hátrált.

Szemmel látható volt, hogy a félelmetes csapásoknál, amelyeket a hercegre mér, csak a tengeri rabló irtózatos gyűlölete nagyobb, azonban a herceg milánói páncéljában a kalóz kardja akármilyen jó acélból készült is, nem tehetett kárt. A herceg kardjának pengéje pedig ugyanugy kicsorbult ellenfelének damaszkuszi páncélján.

Az elkeseredett küzdelem közepett a herceg érezte, hogy lova elgyengül, s nemsokára össze fog rogygni alatta. Összeszedte minden erejét, hogy félelmetes csapást mérjen ellenfelére, a kard megvillant kezében. A kalóz jókor észrevette, hogy milyen veszély fenyegeti. Hátrahúzódott a nyeregben és a következő pillanatban felágaskodott a ló.

Ezért a lovat érte a kardcsapás.

A ló páncélját, amely nem volt olyan erős, mint a lovasé, átvágta a kard és a ló, amelyet két füle közt ért a kardcsapás, térdre esett.

A mór azt hitte, hogy lovát megölték s abban a pillanatban ugrott le lováról, midőn a herceg lova összerogyott.

A küzdők ezért egyszerre gyalog álltak egymással szemben.

Tüstént odafutott mindegyik a lovához, hogy a csatabárdot és a buzogányt lecsatolja.

Mintha mindegyik azt tartotta volna, hogy az újabb fegyver eléggé halálos, eldobták kardjukat.

A ciklopsok az Etna mélyén, akik üllőjükön Zeus villámaint kovácsolták, sem csaphattak le nagyobb erővel, mint a két dühös ellenfél. Érezte az ember, hogy a halál, a véres csaták királya, kiterjesztett szárnyakkal a küzdők felett lebeg s arra vár, hogy egyiket vagy másikat örök állomra vigye el karjaiban.

Kis ideig úgy látszott, hogy a herceg előnyben van. Igaz, hogy az ellenfél csatabárdja borzasztóan megrongálta sisakját, de viszont a herceg buzogányának acélszegeivel borzalmasan horpasztotta a kalóz páncélját.

Ugy látszott, hogy a herceg folytonos erőfeszítése megbénította az ellenfél erejét. A kalóz páncéljának résein át ziháló lélekzete hallatszott, csapásai gyengébbek és ritkábbak lettek, karja mindinkább gyengült, ha gyűlölete nem is.

Philibert Emmanuel harcikedve a kalóz minden egyes csapására növekedni látszott.

A tengeri rabló hátrálni kezdett, - lépésről-lépésre, alig észrevehetően, - de azért hátrált. Visszavonulása közben szakadék széléhez ért, de minthogy csak azzal törődött, hogy újabb csapást mérjen a hercegre és kivédje ellenfelének csapásait s nem vette észre, hogy mélység tátong mögötte. Csak két lépést kellett volna még hátrálnia s lezuhant volna a kalóz.

Azonban kétségkívül szántszándékkal hátrálhatott, mert hirtelen eldobta csatabárdját és két kezével átkarolta a herceget.

- Hah! Emmanuel herceg! - kiáltotta, - végre megfogtalak, együtt fogunk meghalni!

S olyan erővel, amellyel tölgyfát lehetett volna gyökerestől kitépni, felemelte ellenfelét.

Erre azonban félelmetes kacagás volt a felelet.

- Már megismertelek, Waldeck fattyuja! - kiáltotta a tengeri rabló ellenfele és kiszabadította magát Waldeck öleléséből. Aztán felemelte sisakjának rostélyát.

- Én vagyok Emmanuel! Nem részesülsz abban a megtiszteltetésben, hogy a szavójai herceg kezétől halj meg!

- Scianca Ferro! - ordította Waldeck fattyuja, - átkozott légy hercegeddel együtt.

Waldeck lehajolt, hogy csatabárdját felemelje és folytassa a küzdelmet, de mialatt ezt a mozdulatot tette, mint a nehéz szikla zudult tarkójára Scianca Ferro buzogánya.

Waldeck fattyuja felsóhajtott és élettelenül rogyott össze.

- Ah! - kiáltotta Scianca Ferro. - Ma nem vagy itt Emmanuel testvér és nem tudod megakadályozni, hogy a kigyót eltiporjam.

Minthogy Scianca Ferro töre a harc hevében kiesett hüvelyéből, a csatlós sziklatömböt ragadott meg, felemelte és ráejtette Waldeck fejére, mely nyomban szétloccsant.

Azután még félelmetesebb kacagásba tört ki Scianca Ferro és így kiáltott:

- Legjobban az tetszik a halálodon, Waldeck fattyuja, hogy mint renegát halsz meg és elkárhozol a másvilágon!

Ekkor a csatlósnak hirtelen eszébe jutott a kiáltás, amelyet a hintóból hallott és odasietett, hogy fellebbentse a függönyt.

A tengeri rablók szétfutottak.

Mialatt ezek történtek, Emmanuel és Margit hercegnő nyugodtan folytatták útjukat Tendából Caniba. Az utóbbi városba csaknem ugyanabban az órában érkeztek, amelyben San Remo és Albenga közt az imént elbeszélt rettenetes küzdelem folyt.

Emmanuel herceg nagyon aggódott.

Milyen ok birta Leonát arra, hogy a herceg utirányának megváltoztatását kérje? Milyen veszély fenyegethetett a genuai tengerparton? S ha a genuai tengerparton veszélynek lett volna kitéve, vajjon nem kerülhetett-e ugyanugy halálos veszedelembé Scianca Ferro?

Ki árulta el Scianca Ferrónak, hogy a herceg milyen ígéretet tett Leonának? Hogyan történt az, hogy mikor beszélni akart Scianca Ferróval utirányának megváltoztatásáról, a csatlós megelőzte és maga kezdett el beszélni a dologról.

Szomoru hangulatban vacsoráztak. A hercegnő fáradt volt és Emmanuel is visszavonult szobájába, azzal az ürüggyel, hogy pihenni akar. Olyan előérzete volt, hogy minden pillanatban hírnök érkezhethet, aki rossz hírt hoz.

Egy embert szobájának ajtaja elé, egyet pedig az előszoba ajtaja elé állított őrségre s meghagyta nekik, hogy ha érkezik valaki, vagy ha valami különös dolog történik, tüstént keltsék fel.

Tizenegyet ütött az óra; Emmanuel kinyitotta az ablakot: az ég csillagos volt, a levegő balzsamos és nem rebrent egy szellő sem. Az ablak alatt a gránátalmafa ágai közt madár csicssergett és a hercegnek úgy tetszett, mintha ugyanaz a madár volna az, amelyiket Oleggióban hallott dalolni...

Félóra mulva becsukta az ablakot és két könyökével rátámaszkodott az asztalra, amely különböző papirokkal volt telerakva.

A herceg lassanként elálmosodott és behunyta szemét; mikor éjfél harangoztak, már alig hallotta az első harangütéseket. Azután úgy rémlett neki, mintha ködfátyolon azt látná, hogy kinyílik a szoba ajtaja s árnyékhoz hasonló alak közeledik feléje.

Az árnyék odalépett hozzá, föléje hajolt és halkán nevéen szólította.

Ugyanabban a pillanatban tetőtől-talpig végigfutott Emmanuelen a hideg és egész teste megborzongott; ez az érzés szétszakította azokat a láthatatlan kötelékeket, amelyek lenyűgözték.

- Leona! Leona! - kiáltotta a herceg.

Valóban Leona állott mellette, de a nő ajka most nem lihegett és szeme nem ragyogott. Mellén seb látszott, amelyből néhány vércsepp hullott a földre.

- Leona! Leona! - ismételte a herceg.

Emmanuel ölelésre tárta ki két karját, de a jelenés intett és a herceg két karja erőtlenül hanyatlott le.

- Mondottam neked, Emmanuel, - szólt az árnyék és hangja a lehellethez s az illathoz volt hasonló, - hogy közelebb leszek hozzád, ha meghaltam, mint életemben.

- Miért hagytál el engem, Leona? - kérdezte Emmanuel s úgy érezte, hogy szíve vérzik.

- Mert befejeztem küldetésemet a földön, szeretett hercegem. Isten megengedte nekem, hogy mielőtt felmegyek a mennyekbe, alattvalóid kívánságának teljesülését adjam tudtadra...

- Melyik kívánság az?

- Margit hercegnő áldott állapotban van és fiugyermekkel fog megajándékozni.

- Leona! Leona! - kiáltotta a herceg, - ki árulta el neked az anyaság titkát?

- A halottak mindent tudnak, - rebegte Leona.

Ekkor a nő alakja szétfoslott, mint a pára s ugyanabban a pillanatban alig hallható hangon ezt mondotta:

- Viszontlátásra az égben, szeretett hercegem!

S eltűnt.

A herceg, aki, míg az árnyék ott volt, lenyugözve ült székén, felkelt és az ajtóhoz futott.

Az őt senkit sem látott belépni, vagy kimenni.

- Leona! Leona! - kiáltotta a herceg, - viszontlátlak-e még?

S Emmanuelnek mint hogyha lehelletszerű hang ezt sugta volna fülébe:

- Igen...

*

A herceg ahelyett, hogy másnap reggel folytatta volna útját, Coniban maradt; biztosan tudta, hogy hirt fog kapni.

Valóban két, óra tájban megérkezett Scianca Ferro.

- Leona meghalt? - ezekkel a szavakkal szólitotta meg csatlósát Emmanuel.

- Tegnap éjféltkor, - felelte Scianca Ferro, - de s honnan tudod?

- Mellén sebesült meg? - folytatta Emmanuel.

- Golyótól, amely a hercegnőnek volt szánva.

- Ki volt a nyomorult gyilkos, aki nő életét akarta kioltani?

- Waldeck fattyuja, - felelte Scianca Ferro.

- Ha a kezembe kerül!... - mondotta herceg.

- Megesküdtem rá, Emmanuel, hogy ha újra találkozom a kigyóval, eltiprom...

- Nos és?

- Eltiportam.

- Akkor csak az marad hátra, hogy imádkozzunk Leonáért! - mondotta Philibert Emmanuel.

- Nem nekünk kell imádkoznunk az angyalokért - felelte Scianca Ferro, - az angyalok könnyörögjenek érettünk!

*

Mint ahogy Leona megjövendölte, Margit hercegnő 1562. január 12-én a Rivoli-kastélyban egészséges fiúgyermeknek adott életet. A gyermeket Károly Emmanuel névre keresztelték és később ötven évig uralkodott.

Három hónappal a fiatal herceg születése után, a franciák, a cateau-cambresesi békeszerződés értelmében elvezényelték csapataikat Turin, Chieri, Chivas és Villanova-Asti városokból, mint ahogy már előbb Piemontot is kiűritették.

Epilógus.

1580. szeptember első napjaiban, szép őszi reggelen, tehát husz évvel az elbeszélte események után, vagy husz nemes ember, akiket abban az időben III. Henrik király szolgálattevőinek hívtak, várta a Louvre nagy udvarán azt a percet, midőn a király misére megy. A nemesek el szokták kísérni templomba a királyt, aki, akár tetszett a nemeseknek, akár nem, ügyelt arra, hogy az urak eleget tegyenek a vallás parancsainak. Mert III. Henrik királynak az volt a szokása, hogy nem csak a maga, hanem a mások lelki üdvösségével is törődött. S mint ahogy XIV. Lajos ötven évvel később így szólt kegyenceihez: Jöjjenek el velem unatkozni! - úgy III. Henrik ezt mondotta udvaroncainak: - Jöjjenek, mentsék meg lelküket, velem együtt!

Őfelsége szolgálattevőinek, vagy a negyvenötöknek, - egyformán nevezték őket mind a két néven, - életmódja éppenséggel nem volt örömmel telt. A Louvre házirendje csaknem ugyanolyan szigorú volt, mint valami kolostoré. Midőn Saint Mégrin, Bussy d'Amboise s még két vagy három nemes ember meghalt, akiknek halálát az okozta, hogy tulságosan szerették a szép nemet, a király megragadta az alkalmat, hogy kikeljen a nők ellen, akiket udvaroncai előtt mint alacsonyabbrendű, sőt veszedelmes lényeket tüntetett fel.

Ilykép a fiatal nemesek, szegények, kénytelenek voltak, - ha csak kegyvesztetté nem akartak lenni, - fegyvergyakorlatokat tartani, labdázni, verebet löni fuvópuskával, hajukat göndöriteniök kellett, el kellett mondaniok a rózsafüzér imádságot és korbáccsal kellett hogy verjék testüket, ha e jámbor életmód közepett kísértette őket az ördög, aki még a szenteket sem kiméli.

Ezek után mindenki érthetőnek fogja találni, hogy a negyvenötök közül az egyik, aki látta, hogy az udvar kapujában félkaru, félszemű és féllábu öregember kér alamizsnát egy gárdistától, intett az öreg embernek, hogy lépjen be. A szolgálattevő azután pénzt nyomott a koldus markába, kérdezett tőle egyet-mást, majd pedig odahívta szolgálattevő társait. Erre a célra a negyvenötök jeladást beszéltek meg, mint ahogy a diákok szokták tenni az iskola falai közt, vagy a barátok a kolostorban és a katonák a várakban.

A fiatalemberek odafutottak, körülvették a jövevényt és nagy figyelemmel vették szemügyre.

Sietünk hozzáfűzni, hogy az, aki olyan szerencsés volt, hogy magára vonta a figyelmet, igazán megérdemelte, hogy jobban szemügyre vegyék.

Körülbelül hatvan éves férfi lehetett, akinek szervezete azonban a háboruban és kalandos életmódja által, amelyet folytatott, annyira megedződött, hogy épp úgy tarthatta volna az ember fiatalembernek is.

A koldus nemcsak félszemű, félkaru és féllábu volt, hanem egész testén kardvágástól eredt sebforradások látszottak. Kezének néhány ujját ellőtte a golyó és koponyája néhány helyen fehérbádoggal volt foltozva.

Az orra annyira tele volt hegekkel, forradásokkal és varrásokkal, hogy a pék rováspálcájára emlékeztetett, amelyre annyiszor róják fel a jegyet, ahányszor hitelbe visznek kenyeret.

Nem lehet csodálkozni rajta, hogy ilyen vén hadfi felkeltette a fiatalemberek kíváncsiságát, akik jobb szórakozás híján a harcban lelték legnagyobb örömeiket.

Nyomban úgy hullott a koldusra a kérdések özöne, mint a jégeső. - Hogy hívnak? - Hány éves vagy? - Milyen csapszékben vesztetted el a jobb szemedet? - Kit támadtál meg lesből, midőn ott hagytad az egyik kezedet? - Milyen csatatéren felejtetted ott a lábadat?

- Uraim, - mondotta a körülállók egyike, - tartsunk rendet a kérdezősködésben, mert különben ez a szegény ördög nem tud felelni nekünk.

- De mindenekelőtt tudni kellene, hogy nem hiányzik-e a nyelve is?

- Nem, hála Istennek, derék uraim, a nyelvem megmaradt. S ha jóindulattal viseltetnek egy öreg ember iránt, aki kalandorok csapatának vezére volt, akkor arra fogom használni nyelvemet, hogy dicséretüket zengjem.

- Kalandorok csapatának vezére, te? Ugyan! - mondotta az egyik ifju, - hát csak nem akarod elhíttetni velünk, hogy kalandorok csapatának voltál a vezére.

- Pedig ezzel a címmel ruházott fel Guise Ferenc herceg, midőn segitettem neki Calais visszavételénél. S Coligny Gaspard admirális is, akinek Saint-Quentin segitettem védelmezni és Condé herceg, akivel együtt vonultam be Orleansba.

- Te láttad ezeket a híres hadvezéreket? - kérdezte az egyik nemes.

- Láttam őket, szóltam hozzájuk és ők beszéltek velem... Ah! Önök, derék vitézek uraim, nem kételkedem benne, de higgyék el nekem, hogy a hősök és erősek fajtája kihalt.

- És te vagy az utolsó? - mondotta egy hang.

- Nem azok közül vagyok az utolsó, akiket említettem, - mondotta a koldus, - de az utolsó tagja vagyok egy derék emberekből alakult társaságnak... Tizen voltunk kalandorok, uraim és ezzel a tiz emberrel csakugyan nagy dolgokra lehetett vállalkozni! A halál azonban egymásután ragadta el társaimat, akik különböző helyeken hullottak el!

- És hogy hívták a tiz kalandort, - kérdezte az egyik szolgálattevő, - mond el a neveiket, mert azt, hogy kalandjaikat elbeszél, nem kívánom.

- Igaza van, uram, ha nem kívánja, hogy kalandjaikat elbeszéljem, mert akkor hőskölteményt kellene írnom, amelyet csak szegény Fracasso tudott volna megírni, aki sajnos, gégeösszehuzódásban halt meg, - de a neveiket elmondhatom...

- Halljuk a neveket!

- Volt köztünk egy, akit úgy hívtak, hogy Dominico Ferranti: ez volt az első, aki meghalt. Egy este, midőn két társával elhaladt a Nesle-torony mellett, az jutott eszébe, hogy egy Benvenuto Cellini nevű ördögös flórenci szobrásznak azt ajánlotta, hogy segít neki elvinni azt a zsák aranyat, amelyet a szobrász kis idővel azelőtt I. Ferenc kincstárnokától kapott. Benvenuto, aki elkésett és éppen azt hallotta, hogy a Saint-Germain-des-Prés kolostor templomának harangja tizenkettőt üt, félreértette társam szolgálatkészségét és azt hitte, hogy Ferrantet kísértésbe vitte a hívás. Benvenuto kivonta kardját és csodálatraméltó ügyességgel a falra szegezte szegény Ferrantit!

A másodikat úgy hívták, hogy Vittorio Albani Fracasso; nagy költő volt, aki csak holdvilág mellett tudott dolgozni. Egy este, midőn Saint-Quentin környékén éppen rimet keresett, véletlenül olyan emberek közé keveredett, akik lesből támadták meg Philibert Emmanuel herceget. Fracasso annyira elmerült a rim keresésébe, hogy a lesben álló emberektől elfelejtette megkérdezni, kit akarnak megtámadni. Midőn Philibert Emmanuel megérkezett, Fracasso a harcolók közé került. A költő minden tőle telhetőt megtett, hogy ép bőrrel menekülhessen, de a herceg csatlósa, átkozott fickó, akit úgy hívtak, hogy Scianca Ferro, olyan csapást mért Fracassóra buzogányával, hogy társam elterült a földön. A támadás kudarcot vallott és Fracasso ott maradt fekvé a csatatéren. Minthogy elvesztette eszméletét, nem tudta megmagyarázni, hogy csak véletlenül került oda. Ezért kötelek tettek a nyakára és egy tölgyfa ágára

akasztották fel. Ámbár szegény Fracasso mint költő sovány volt, mint a cinege testének súlya által a kötél mégis összehúzódott s a kötél összehúzódása a megfulladást idézte elő. Fracasso, midőn megragadták, magához tért és hogy tisztára mossa becsületét, mindent meg akart magyarázni. Csakhogy későn tért magához, nem magyarázhatott meg semmit, mert a magyarázatot torkába fojtotta a kötél. Ezért sokan azt hiszik, hogy joggal kötötték fel ezt az ártatlan embert.

- Uraim, - mondotta egy hang, - öt Miatyánkot és öt Üdvözlégyet szegény Fracassóért!

- A harmadik kalandor, - folytatta mélabusan a koldus, - egy tiszteletreméltó német volt, akit úgy hívtak, hogy Scharfenstein Ferenc. Bizonyára hallottak már Briareosról és Heraklesről. Nos, hát Ferenc ereje olyan volt, mint Heraklesé, alakja pedig olyan, mint Briareosé. Saint-Quentin-nél ölték meg egy rés hősieles védelmezése közben. Isten irgalmazzon Ferenc és nagybátyja Scharfenstein Henrik lelkének! Scharfenstein Henrik ugyanis megőrült Ferenc halála miatti bánatában.

- Mondd csak, Montaigu, - vágott közbe egy hang, - azt hiszed, hogy a te nagybácsid is megőrülne bánatában, ha meghalnál?

- Kedvesem, - felelte a kérdező, - van egy jogi alapigazság, amely azt mondja: Non bis in idem.

- Az ötödik derék katolikus volt és úgy hívták, hogy Lactance Nepomuk Cyrill. Biztos, hogy üdvözl, mert husz évig küzdött szent vallásunkért, azután mártirhalált halt.

- Mártirhalált! Terringettét! - mondd el hogyan?

- A dolog nagyon egyszerű, uraim. A hirhedt Adrets báró szolgálatában állott, aki abban az időben éppen katolikus volt. Bizonyára tudják, hogy Adrets báró azzal töltötte életének napjait, hogy katolikusból protestánssá lett és protestánsból katolikussá. Adrets báró tehát éppen katolikus volt és Lactance a báró szolgálatában állott. Bucusu előtt való nap este a báró néhány hugenottát fogott el és nem tudta, milyen halálnemet eszeljen ki számukra. Lactance agyában fogamzott meg az a gondolat, hogy levetkőztette a hugenottákat, megölette őket, lenyuzatta bőrüket és kárpit helyett a hugenották bőrével fedte be a kis Mornas falu házait. Azonban egy évvel ezután a báró protestánssá lett és Lactance a kezébe került. A bárónak eszébe jutott a jó tanács, amelyet jámbor barátom adott neki és megnyuzatta Lactancet, ámbár ez tiltakozott ellene. Megismertem a mártir bőrét egy anyajegyről, amely Lactance bal vállán volt.

- Lehet, hogy te is így jársz majd egyszer, Villequier, - mondotta az egyik fiatalember szomszédjának, - de ha téged megnyuznak, nem rakják falra a bőrödet, hanem több dobos fognak készíteni Franciaországban.

- A hatodik, - folytatta a kalandor, - jó Páris városunk szülötte volt s nagy szoknyavadász. Szép volt, fiatal, előkelő, mindig a nők után járt...

- Pszt! - mondotta az egyik szolgálattevő, - ne beszélj olyan hangosan, jó ember. III. Henrik király meghallhatná és megbüntetne, mert olyan rossz társaságban voltál.

- S hogy hívták azt a erkölcstelen fickót, - kérdezte a másik nemes.

- Yvonnet Viktor Felix. Egy nap, vagyis jobban mondva egy éjszaka, midőn szeretőjénél tartózkodott, a férjnek nem volt bátorsága hozzá, hogy megvárja Yvonnet barátunkat és karddal támadjon rá. Ezért a férj kiemelte sarkaiból azt az ajtót, amelyen Yvonnetnek ki kellett volna jönnie. Nehéz tölgyfaajtó volt; legalább három mázsát nyomott és helyére támasztották. Reggel három órakor Yvonnet elbucsuzott szeretőjétől és az ajtó felé ment,

amelynek kulcsa nála volt. Beledugta a kulcsot a zárba, kétszer megforgatta és maga felé huzta az ajtót. Az ajtó pedig, ahelyett, hogy megfordult volna sarkaiban egész súlyával szegény Yvonnetre esett! Ha Scharfenstein Henrik vagy Ferenc lett volna ott, mint a papírlapot tették volna el utjukból az ajtót. Yvonnet azonban mint mondtam, valódi kiskezű és kislábu piperkőc volt, amilyen után bolondulnak a nők; másnap holtan találták meg.

- Te hallod! - mondotta a negyvenötök közül az, aki Montaiguvel beszélt. - Ez Châteauneuf számára való találmány: azt nem tudná megakadályozni vele, hogy a felesége megcsalja, de nem csálhatná még kétszer ugyanazzal az emberrel.

- A hetediket, - folytatta a kalandor, - úgy hívták, hogy Pilletrousse Márton. Tiszteletreméltó ur volt, mint Brantome szokta mondani és sajnálatos félreértés következtében halt meg. Egy nap midőn Montluc ur egy kis városkán haladt át, az összes hivatalos személyek udvariasan üdvözölték, csak a város bírái nem. Montluc elhatározta, hogy bosszút áll az udvariatlanság miatt s véletlenül megtudta, hogy másnap tizenkét hugenotta felett akarnak ítélni. Bement a foglyok közös börtönébe s ezt kérdezte: - Ki van itt hugenotta? Pilletrousse, aki Montluc urat még jó hugenottának ismerte és nem tudta, hogy Montluc ugyanugy, mint Adresse báró ismét katolikussá lett, a börtönbe volt. Valamilyen jelentéktelen dolog miatt fogták el. Természetesen azt hitte, hogy Montluc ki fogja szabadítani a hugenottákat, de nem így volt, hanem fel akarta akasztatni őket. Midőn szegény Pilletrousse észrevette, hogy tévedett, tiltakozott ellene, hogy elítéljék. Azonban szaván fogták és a többiekkel együtt felkötötték. Másnap csak a bírák ütköztek meg a dolgon, mert nem volt, akit elítéljenek!

- Requiescat in pace! - mondotta a hallgatók közül az egyik.

- Keresztényi kívánság, - mondotta a koldus, - s én köszönöm önnek uram, barátom nevében.

- Ki volt a nyolcadik? - kérdezte valaki.

- A nyolcadik kalandort úgy hívták, hogy Prokop János Chrysostomus és normandiai volt...

- A király, uraim, a király, - kiáltotta egy hang.

- Menj az utból, fickó, - kiáltatták a fiatal urak. - Vigyázz, hogy ne találkozz a királlyal, mert öfelsége csak a csinos arcu és szép termetű embereket kedveli.

Valóban a király volt az, aki lefelé jött lakosztályából. Guise herceg a király jobb oldalán haladt, a lotharingiai kardinális pedig balfelől. A király nagyon szomorúnak látszott.

- Uraim, - mondotta a nemeseknek, akik sorfalat álltak az uton, amerre a király elhaladt és amennyire lehetett, igyekeztek a félszeműt elrejteni, - ugyebár sokszor hallották tőlem, hogy Philibert Emmanuel herceg Szavójában valóban királyhoz méltó módon fogadott?

A fiatalemberek meghajoltak annak jeléül, hogy emlékeznek.

- Ma reggel azt, a szomoru hirt kaptam, hogy a szavójai herceg Turinban 1580 augusztus 30-án meghalt.

- S e nagy herceg, - mondotta a negyvenötök közül az egyik, - bizonyára szép halállal halt meg.

- Valóban, uraim, a herceg halála méltó volt életéhez. Fiának karjai közt halt meg, akihez így szólt: - Fiam, halálom juttassa eszébe, hogy kell élnie és életem, hogyan kell meghalni. Már abban a korban van hogy uralkodni tud azon államok felett, amelyeket örökségül hagyok önre. Védje meg országait és legyen meggyőződve róla, hogy Isten is meg fogja védeni önt, míg istenfélő életmódot folytat! - Uraim, Philibert Emmanuel herceg barátom volt. Nyolc napig fogom gyászolni és nyolc napon át hallgatok misét lelkiüdvéért! Aki ugyanazt teszi, örömet szerez nekem.

S a király folytatta útját a kápolna felé, a nemesek követték s áhítatosan hallgattak misét a királlyal együtt.

Midőn kijöttek a templomból, első dolguk az volt, hogy tekintetükkel a koldust keresték, de a koldus eltűnt. - Ugyanakkor eltűnt Montaigu ur pénztárcája és Villequier ur aranylánca is.

A kalandornak egy keze volt, de mint látjuk, ezt jól tudta használni.

A három fiatalember tudni akarta, hogy a koldus ugyanolyan jól tudja-e hasznát venni féllábának, mint félkezének és a kapuhoz futottak s megkérdezték az őrtől, hogy hova lett a féllábu koldus, akivel egy félórával azelőtt beszélgettek.

- Uraim, - mondotta a könnyű lovasság gárdistája, - a koldus eltűnt a Petit Bourbon palota mögött, de midőn a kapuhoz ért, udvariasan így szólt: - Uram, lehet, hogy a nemes urak, akikkel az imént volt szerencsém beszélni, szeretnék majd tudni két utolsó társam nevét és annak a szegény ördögnek nevét, aki túlélte társait. Az utolsók Prokop s Maldent voltak; az egyik Normandiából a másik Picardiából származott és mind a kettő nagy jogtudós volt. Az egyik mint a Chatelet ügyésze, halt meg, a másik mint a Sorbonne jogtudora. Ami engem illet, az én nevem Malemort Hannibál Caesar... szolgálatjukra, ha méltónak találják erre.

Csak ennyit tudtak meg a negyvenötök az utolsó kalandortól s többet mi sem tudunk.

A véletlen úgy akarta, hogy az, akinek leghamarabb kellett volna meghalnia, csodálatos módon túlélte valamennyit.

(Vége.)